

stolnicul constantin cantacuzino

1204

«Stăpînia dară și lăcuia acest pămînt
acéle neamuri ce le zicea dachi și gheti
[...] ostași mari și tari la bătaia războale-
lor, nepoftitori a să supune altora, nici a
să birui de alții îngăduia. Avea craii și
oblăduitorii lor și nimănu supuși nu era
și mulți încă de dînșii să îngroziia și
vecinii lor foarte de dînșii, să spăria, căci
de puține ori biruiți de unde mergea a să
bate, să întorcea.»

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO

Lei 8

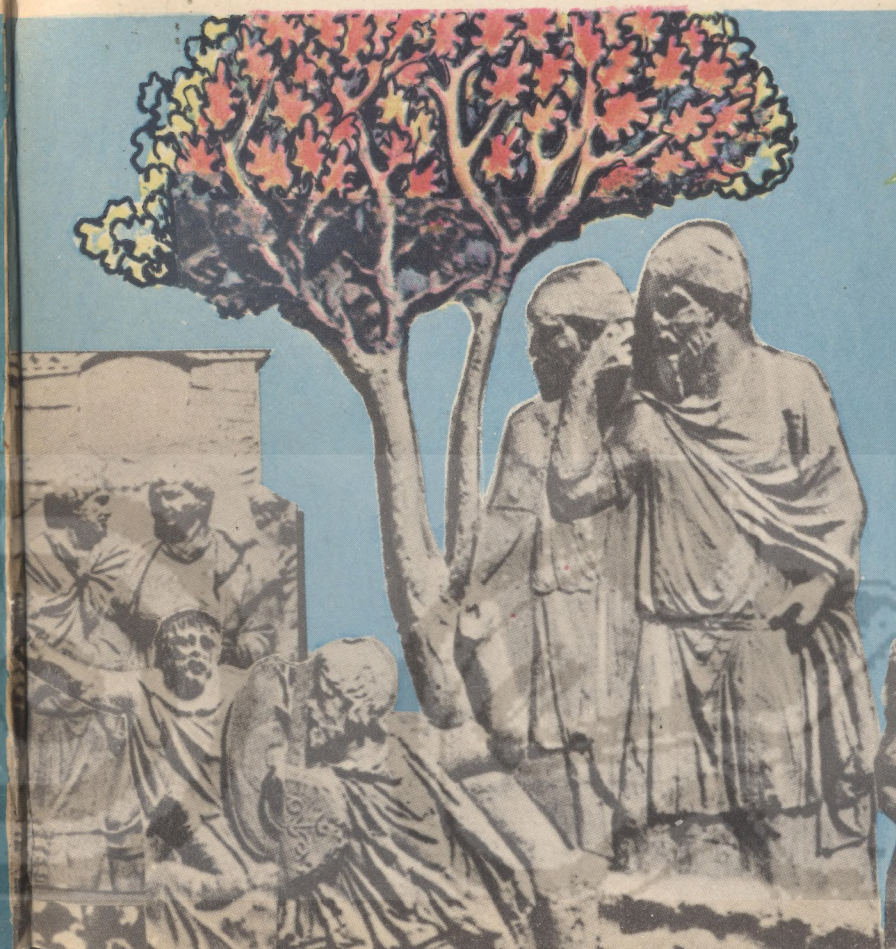
editura minerva

stolnicul constantin cantacuzino

istoria țării românești cronicari munteni, 1

stolnicul constantin cantacuzino

Ilustrația copertei: *Anton Slănicu*

**stolnicul
constantin cantacuzino.**

**istoria țării rumânești
cronicari munteni, 1**

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE MIHAIL GREGORIAN
PREFĂȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE DAN HORIA MAZILU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1984
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Volumul de față reproduce textul din *Cronicari munteni*, Editura pentru literatură, București, 1961, vol. I, p. 1—224.

PREFATĂ

Opera cronicarului ca text literar este la noi — și cititorul se poate convinge lesne de asemenea lucru — o „descoperire“ destul de recentă, și aceasta nu numai din pricina excesivei prudențe și a măsurilor de precauție (explicabile în anumite condiții, dar mult prea numeroase) adoptate de cei ce puteau realiza (și legitima) transferul. *Redescoperirea* acestei literaturi, operațiune ce câștigă, principial, tot mai mulți adepți în ultimul timp (cu realizări remarcabile în ceea ce privește scrierile cronicarilor din Moldova: am cita cărțile semnate de Eugen Negrici, Doina Țurcăpeanu și Dumitru Velciu; pentru cronicarii munteni trimitem — sperînd să ne fie iertată lipsa de modestie — la contribuțiile noastre publicate în 1978), reprezintă în fapt o victorie a *cercetării textului*, a identificării *structurilor*, *valorilor* și *funcțiilor* acestuia în neconținută corelare cu datele fundamentale ale climatului cultural și ideologic din epoca respectivă.

Considerațiile ce urmează nu sînt, așadar, rezultatul studierii, sub raport istorico-literar, a textelor cu care Țara Românească s-a înscris, în chip absolut remarcabil, în literatura cronicărească, ci mai mult însumarea unor impresii de lectură. Poate că cititorul, familiarizat cu problematica cercetărilor consacrate acestui fel de scrieri, va fi cumva contrariat observînd că sînt lăsate deoparte chestiunile — controversate încă — legate de identificarea prototipurilor, de decuparea

secvențelor care au fost inseriate în marile compilații de cronici, de datarea participărilor succesive și de izolarea autorilor lor (pentru că, în ciuda unei „bibliografii” considerabile, investigarea multor aspecte ce ar trebui să limpezească situația cronicilor muntene, se află nu prea departe de începuturi). Sperăm însă că *unghiul de lectură* pe care i-l propunem și *modalitățile* prin care încercăm racordarea acestor texte și concertarea lor în ansamblul fenomenului literar românesc îi vor atenua, într-o oarecare măsură, dezamăgirea.

O primă constatare: din perspectiva utilizată de noi în abordarea acestor texte nu am resimțit acea „nevoie de nume”, atât de grav acuzată de mai vechea noastră istoriografie. Chestiunea este, însă, mult prea importantă pentru a nu fi evocată, măcar în treacăt. Trei nume sînt, se știe, certe: logofătul Radu Greceanu, poliscriptor însemnat și autor al cronicii intitulată *Începătura istoriiei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io[an] Constandin Brâncoveanu Basarab voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta, în zilele Măriei-sale s-au întîmplat*; vornicul Radu Popescu, alias monahul Refail, presupus autor al *Istoriilor domnilor Țării Rumânești (1290—1728)*, dar căruia — potrivit opiniei unii șir de cercetători — este mai plauzibil să i se atribuie doar așa-zisa *Cronică a lui Nicolae Mavrocordat*; în fine, Stolnicul Constantin Cantacuzino (bineînțeles, cu condiția să acceptăm păstrarea pe mai departe între „cronicari” a acestui mare istoric umanist) cu a sa *Istorie a Țării Rumânești întru care să cuprînde numele ei cel dintîi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum cum s-au tras și stă*.

Tentativele de a stabili o identitate pentru autorii celorlalte cronici muntene nu au lipsit, firește, succesiunea lor prilejuind uneori veritabile dispute între cercetători. În cazul lui Stoica Lădescu, presupus autor al *Letopiseșului Cantacuzinesc (Istoria Țării Rumânești de cînd au descălecat pradoslovnicii creștini)*, pare a se fi instalat chiar un anume consens. „Sluga bătrînă” a Cantacuzinilor, identificat, fără temeiuri deosebite, drept autor al letopiseșului de N. Iorga¹ și acceptat,

¹ În *Cronicele muntene*, în *Analele Academiei Române*, Mem. secț. ist., tom XXI, 1898—1899 și în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. II, ediția a doua, București, 1969, p. 497—500.

În această postură, de mai mulți savanți¹, a avut un singur contracandidat mai important, pe Dumitrașcu Dumbravici, propus, fără argumente concludente, de I. Ionașcu prin 1956². Probele în favoarea lui Ludescu, însumate de Liviu Onu³ și completate apoi, de același, cu noi date⁴, au adăugat doar un plus de informații, trebuincioase mai mult pentru menținerea interesului pentru această chestiune.

Ipoieza care îl socotea pe Radu Popescu drept autor al *Istoriei Țării Rumânești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717* (zisă și *Cronica anonimă brâncovenească*) nu a avut ecou⁵. La fel și cea care se oprea asupra eruditului brașovean Teodor Corbea⁶. Cercetătorii nu au ostenit însă. Ei caută încă, printre oamenii de carte din epocă, pe autorul acestei cronici anonime. Astfel, Elvira Sorohan, o bună cunos-

¹ Vezi C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene*, București, 1906; D. Onciul, *Din istoria României*, București, 1913, p. 84—85; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediția a doua, Sibiu, 1930; C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III₂, București, 1946, p. 812—814; N. Carlojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 233—239; ediția a doua, 1980, p. 424.

² Vezi I. Ionașcu, *Documente inedite din perioada 1517—1774*, în *Studii*, VIII, 1955, nr. 4, p. 103—104; *idem.*, *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii „Istoria Țării Românești”*, în *Analele Universității „C.I. Parhon”*, seria istorie, V, 1956, nr. 5, p. 261—299. Teza Ludescu a avut un ultim oponent important în persoana lui P.P. Panaitescu (în *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971; poziția autorului se reflectă și în paragraful corespunzător din tratatul academie de *Istorie a literaturii române*, vol. I, ediția a doua, București, 1970, p. 389—394, 401).

³ În Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971.

⁴ Vezi L. Onu, *Date noi cu privire la Stoica Ludescu. Din nou problema paternității „Letopiseturii cantacuzinesc”*, în *Limba română*, XXI, 1972, nr. 1, p. 17—26. Pentru bibliografia acestei chestiuni vezi și *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979, p. 505.

⁵ Vezi I.G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504 la 1714*, Cernăuți, 1897, p. 206—207; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, ediția a doua, p. 143—153; Ioan Roman, *Paternitatea „Istoriei Țării Românești de la 1689 încoace”*, în *Preocupări literare*, V, București, 1940, nr. 10.

⁶ Vezi Scarlat Struțeanu, *Doi umaniști ardeleni la curtea lui C. Brâncoveanu*, în *Ramuri*, XXXIII, 1941, nr. 1—2.

cătoare a vechii literaturi românești, se oprește — pentru *Cronica anonimă brâncovenească* — asupra spătarului Preda Pîrșcoveanu (un Brâncoveanu și el), persoană instruită și rudă apropiată a voievodului¹. Ipotezele acestor rămin, însă, simple ipoteze... La fel ca și acelea ce au încercat să deducă identitatea autorului așa-numitei *Cronici a Bălenilor*. Atribuirea propusă de primii editori — Constantin Căpitanul Filipescu (rudă și cu Bălenii: era văr cu mama lui Grigore Băleanu; dar și cu Cantacuzinii: îi venea nepot de fiică postelnicului Constantin Cantacuzino) —, sprijinită de un lung șir de cercetători², s-a dovedit a fi netemeinică. Nu rezistă criticii nici ipoteza care atribuie întregul corpus al *Istoriilor domnilor Țării Rumânești* — 1290—1728³ — (deci *Cronica Bălenilor* și *Cronica despre Nicolae Mavrocordat*) lui Radu Popescu⁴. Extinderea paternității lui

¹ Vezi Elvira Sorohan, *Cronica anonimă despre Constantin Brâncoveanu. Contribuții cu privire la data scrierii și autorului ei*, în *Analele Universității Al. I. Cuza. Iași*, seria „Științe sociale“, XII, 1966, nr. 1, p. 81—86.

² Vezi A. Densusianu, *Istoria limbii și literaturii române*, ediția a doua, Iași, 1894, p. 224—225; N. Iorga, *Cronicele muntene*; B. Iorgulescu, *Cronicarul căpitan Constantin Filipescu și biserica din Mățești zidită de dînsul*, în *Literatură și artă română*, IV, 1899, nr. 8; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I, ediția a doua p. 122—131 ș.a., vol. II, p. 156, 500—505; *idem.*, prefața la *Istoriile domnilor Țării Românești*, cuprinzînd istoria munteană de la început pînă la 1638, București, 1902.

³ Așa va fi tipărită cronica și în paginile ce urmează. Prezenta ediție retipărește textele (și, evident, versiunile) publicate de M. Gregorian în 1961.

⁴ Vezi, între alții, I.G. Sbiera, *Miscări culturale și literare...*, p. 200—206, 220, 326; C. Giurescu, *Contribuțiuni...*; P.P. Panaitescu, *În jurul lui Mihai Viteazul. Răspuns d-lui Iorga*, în *Revista istorică română*, VII, 1937, nr. 1—2; Al. A. Vasilescu, *Contribuțiuni la biografiile cronicarului Radu Popescu și compilatorului Constantin căpitanul*, în vol. *În amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 533—546; N. Carlojan, *Istoria literaturii române vechi*, ediția întâia, vol. III, p. 239—250; Const. Grecescu, *Introducere la Radu Popescu, Istoriile domnilor Țării Rumânești*, București, 1963; Al. Cărașu, D. Stan, *Cu privire la paternitatea cronicii „Istoriile domnilor Țării Românești“*, în „Actele celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică“, vol. II, București, 1974, p. 33—35; Mircea Angheliescu *Din nou despre*

Radu Popescu (altfel o „prezumție“ tentantă, căci Radu era fiu al vistierului Hrizea și nepot, după mamă, al marelui ban Gheorghe Băleanu) asupra întregii *Cronici a Bălenilor* este imposibilă în primul rînd din motive de ordin cronologic, căci (așa cum arăta Al. Piru), descriind — ca martor — niște scene ce au avut loc în 1663, 1665 sau 1669, autorul *Cronicii Bălenilor* aparține evident altei generații decît celei a lui Radu Popescu¹. Ni se pare, deci, mai cumințe să convenim asupra păstrării anonimatului celui ce a redactat *Cronica Bălenilor*; individ de o indiscutabilă complexitate, cu marcate veleități de cărturar, impunător atît în *replica* pe care o scrie la opul lui Stoica Ludescu, cît și prin substanțialele sale intervenții din secvențele anterioare, „imixțiuni“ de fond cu totul remarcabile care asigură părții prelucrate o înfățișare de tip particular. Este probabil — a zis istoria literară — că acest anonim a fost voit de autorii înșiși din cîteva motive pe care aceeași istorie literară le-a delimitat cu destulă claritate. „Lipsa numelor“ nu trebuie, credem, să incomodeze, căci, la urma urmei, toate supozițiile cu privire la o atribuire sau alta pornesc (sau ar trebui să pornească) de la *texte* și sfîrșesc prin a se întoarce tot la ele confirmînd, dacă mai era nevoie, primatul acestora.

Pentru cele două mari compilații cunoscute sub numele de *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor* am preluat (ca material asupra căruia s-a exercitat comentariul nostru), socotindu-le adecvate, segmentările propuse de Liviu Onu (în studiul introductiv al volumului *Cronicarii munteni*, București, Editura Științifică, 1970; reluate, un an mai tîrziu, și în *Istoria limbii române literare*). Ni se pare firesc ca în cazul lui Stoica Ludescu să ne intereseze cu precădere partea originală a cronicii, cuprinzînd evenimentele dintre 1660 și 1688 (poate cu o ușoară devansare a primului termen). Pentru noi vornicul Radu Popescu rămîne, cum spuneam, doar autorul *Cronicii lui Nicolae Mavro-*

paternitatea cronicii Bălenilor, în *Ramuri*, IX, 1972, nr. 2; I.D. Lăudat, *Problema paternității „Istoriilor domnilor Țării Românești“*, în *Limbă și literatură*, 1972, nr. 2.

¹ Vezi Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 145; *idem.*, *Prefață la Cronicarii munteni*, antologie de Virgiliu Ene, București, 1973, p. 8.

cordat, pe care o scrie, din 1719 până prin 1728, despre faptele cuprinse între anii 1688—1728, lăsînd loc, în acest fel, în istoria literaturii noastre, unui alt autor de primă mărime — Anonimul Bălenilor.

Dincolo de aspectul variat și compozit — cel care a reținut cu precădere atenția cercetătorilor — textele cronicarilor munteni propun o *literatură* de cea mai bună calitate. Discursul lor, coîsonant — în planul finalităților — cu operele unui Grigore Ureche, Miron Costin ori Ion Neculce, *istorisește* (în sensul precumpănitor literar al cuvîntului), *instruiește* și *moralizează* cu vervă, nerv, ardoare și talent. Structuri recognoscibile pe o arie întinsă, „europeană“ — am numit spațiul dominat de semnele Barocului est-european — sînt înveșmîntate în maniere și modalități stilistice particulare, „muntenesti“, și transformate în construcții inconfundabile. Sînt necesare însă demersuri de profunzime pentru ca operele acestor condeieri de incontestabil talent să fie eliberate din contextul unor „recunoașteri“ de circumstanță (mereu complexate de umbra amenințătoare a superiorității, tacit acceptată de mai toată lumea, a confracților de dincolo de Mîlcov), care, subliniindu-le „vioiciunea“, „spiritul partizan“, „dispoziția polemică“ sau „temperamentul febril, aplecat spre invectivă“, le-au îngăduit, cu condescendență, să furnizeze adesea doar material ilustrativ pentru listele de „figuri de stil“ din felurile manuale de istorie literară.

Scriind una dintre „istoriile posibile“ ale epocii sale¹, autorul *Letopisețului Cantacuzinesc* produce indiscutabil *literatură*. Istoricii și-au spus, desigur, cuvîntul (și o vor mai face) în legătură cu cuantumul de credit ce poate fi acordat acestui text — și celorlalte încadrate în aceeași categorie — în calitate de depozitar al unor informații plauzi-

¹ Și „literal“ sintagma aceasta rămîne valabilă, întrucît este în afara oricărei îndoieli că, cel puțin pentru perioada 1292—1664, a mai existat o încercare de compilație contemporană cu cea a lui Ludescu. Ea se regăsește în versiunea arabă a *Letopisețului Țării Românești*, pe care Macarie Zaim, patriarhul Antiohiei, a realizat-o folosind probabil o redacție grecească [vezi Virgil Cândea, *Letopisețul Țării Românești (1292—1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în *Studii*, XXIII, 1970, nr. 4, p. 673—692].

bile și utilizabile în reconstituirea cursului real al evenimentelor¹. Ca urmare, letopisețul familiei Cantacuzino (și nu numai acest text) a căzut, în vremurile mai noi, sub incidența unei suspiciuni ușor de înțeles, pentru că rezervei *de plano*, cu care este receptată scrierea unui cronicar „partizan“, i s-au adăugat lipsa de confiență, și ea generalizată, ce întâmpină operele autorilor de „memorii“. Oricum, secvențele în care *istoria* descoperă suficiente rațiuni ca să incrimineze „nesinceritatea“ ori interpretările deformatoare nu pot fi decît prilejuri de satisfacție pentru *istoria literară*². „Prelucrarea“ și „reasezarea“ datelor la care scriitorul are, într-un fel sau altul, acces pe calea observației, în funcție de comandamentele unui sistem „ideologic“, etic și (de ce nu?) „estetic“ limpede articulat, reprezintă un prim și decisiv pas către

¹ Vezi temeinicul studiu introductiv al lui Eugen Stănescu la *Cronicari munteni*, ediție de Mihail Gregorian, București, E.P.L., 1961, p. V și urm.

² O ediție științifică a acestui text (cu o impresionantă descendență manuscrisă) ar putea aduce încă un plus de lămuriri. Ea lipsește încă deși cronica a fost publicată în mai multe rânduri, integral sau fragmentar: *Istoria Țării Românești de cînd au descălecat românii*, ediție de N. Bălcescu, în *Magazin istoric pentru Dacia*, IV, 1846, p. 231—372, V, 1847, p. 3—32; *Istoria Țării Românești începînd de la descălecătoria românilor...*, în *Istoria Moldo-României*, [G. Ioanid], vol. II, București, 1859, p. 1—165; *Letopisețul Țării Românești*, editat de Șoica Nicolaescu în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, XI, 1910, partea 1, p. 97—186, partea 2, p. 346—355; *Istoriile domnilor de la Adam pînă au venit Radul Negru voievod domn din țara ungurească în țara românească*, ediție de M. Gaster în *Revista istorică română*, VII, 1937, nr. 1—2; *Letopisețul cantacuzinesc în Cronicile românești*, vol. II—III, ediție de N. Simache și Tr. Cristescu, Buzău, 1942; *Istoria Țării Românești. 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ediție de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960; *Istoria Țării Românești, de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc) în Cronicari munteni*, ed. cit., vol. I, p. 81—223; *Istoria Țării Românești. 1290—1690 (Letopisețul cantacuzinesc)* în I.I. Georgescu, *O copie, necunoscută a „Letopisețului cantacuzinesc“*, în *Mitropolia Olteniei* XIII, 1961, nr. 7—9; fragmente în *Literatura română veche*, antologie de G. Mihăilă și D. Zamfirescu, vol. I, București, 1971, p. 225—235; *Cronicari munteni*, antologie de Virgil Ene, prefată de Al. Piru, ediția întâia, [Editura Tineretului], 1968; ediția a doua, [Editura Albatros],

București, 1973, literaturizare. Un pas pe care Stoica Ludescu îl face cu multă dezinvoltură.

• Pentru un autor care nu se poate gândi să conteste prioritatea sublimării, din elementele constitutive ale textului, a „învățăturii“, a „pildei“ cu vădite capacități moralizatoare, problema coordonatelor esențiale ale primei etape a travaliului său, cea a fixării opțiunilor în operația de selectare, se rezolvă, de obicei, prin înregistrarea cu precădere a faptelor ce își exteriorizează manifest compatibilitatea cu intenția preexistentă. Rezultatele acestei prime filtrări vor jalona în cronică *povestirea*, reprezentând *nucleele* în jurul cărora se vor coagula, din substanță epică, anecdotele semnificative. Nu „suspendat“, firește. O anumită *atitudine* (dată de suma *opiniilor* cristalizate într-o formă sau alta în letopisete) întovărășește în mod obligatoriu această operație, importantă, a începuturilor.

Care ar fi, în cazul de față, pivoții acestei atitudini? Întii, un soi de simpatie rezervată categoriilor sociale paupere („grija“ unui domn față de cei „săraci și impresurați de bir și de năpăști“ ori neîncetat proslăvitele „milostenii“ ale postelnicului Constantin Cantacuzino), care se vădește a nu fi decît un prilej de exerciții retorice lipsite de substanță, fapt ce ne obligă să le suspectăm, pe bună dreptate, de publicitarism. Apoi ostilitatea manifestată față de stăpînirea turcească, care, nefiind, desigur, numai o cîrteală de rutină, își descoperă, la o analiză mai adîncă, o descurajatoare superficialitate. Cronicarul denunță fără-delegile otomanilor (de o exasperantă periodicitate) și pericolele grave — pentru însăși ființa poporului — ce veneau din partea acelora, aclamă victoriile pe care „creștinii“ (austrieii) le înregistrau pe cîmpurile de luptă, dar se cutremură, înfiorat de spaimă, împreună cu întreaga sa „clasă“ („Căci noi sîntem o țară mică și făr' de oameni, neputincioasă și făr' de ajutor de nici o parte. Iar turcii sînt puternici, mari și biruiesc toată lumea de la răsărit pîn' la apus“), în fața actului de curaj pus la cale de un voievod cutezător (Mihnea al III-lea Radu). Prin glasul lui Stoica Ludescu vorbește inapetența marcată pentru fapta de vitejie, îngrijorătoare, riscantă și de perspectivă incertă. În fine, „greco-fobia“ — evocată adesea — a lui Stoica Ludescu, boier de mină a doua aflat în slujba unei familii de cea mai autentică sorginte elenă, nu este decît exteriorizarea vehementei antipatii a „autohtonilor“ față de niște

„competitori“ lipsiți de scrupule. Căci sînt incriminați în fața istoriei „grecii țarigrădeni“, încarnări ale tuturor pornirilor detestabile, adevărate năpăști (pe capul țării — zice cronicarul plin de un patetic „patriotism“), ce descindeau în țară, încărcăți de apetituri, în suita unor voievozi la fel de hămesii. Aceștia erau „veneticii“, care extorcau frenetic și spoliau cu inventivitate, în vreme ce Cantacuzinii — a căror proveniență, sub raport etnic, nu putea, desigur, să-i fie necunoscută lui Ludescu — sînt „moșneni“, „ca și alți boiari“, ei au „case și olate“ (în țară) și, desigur, vor acționa (eminent! — exclamă cronicarul) ca oameni ai pămîntului.

E limpede că prin intermediul acestor „modificări“ istoria este împinsă cu nonșalanță în obscuritate. În multe cazuri (și cu deosebire la acest prim nivel, cel al selecției „subiectelor“ și „evenimentelor“ chemate să dea contur povestirii) scriitorul „inventă“ — o „invenție“ epică de tip particular, în cadrul căreia ponderea o deține reinterpretarea programată a datelor și redistribuirea accentelor — iar rezultatele condensează în *situații* și *personaje literare* absolut remarcabile, dovăditoare pentru știința autorului de a-și asigura, încă din start, ceea ce vechii retori numeau „oportunitatea exemplelor“.

Într-o scriere pregnant partizană (marcată vizibil de o anume precipitare ce suprimă *anecdotele* și *digresiunile*, obișnuitele intervale de relaxare), cum este cronica alcătuită de logofătul Cantacuzinilor, „participarea“ autorului, implicarea lui permanentă în discurs constituie un fapt pentru care argumentarea devine de prisos. Scriind „din interior“ — dinlăuntru *partidei* ale cărei poziții le consolidează și al *cadrului* închipuit de evenimentele timpului — oficializînd niște opinii „de grup“, autorul *Letopisetului Cantacuzinesc* profesează, ca un veritabil sacerdot aflat în posesia unor instrumente a căror cizelare notabilă nu poate fi conciliată cu imaginea, cultivată adesea, a scribului mărunț care-și consuma, pe hîrtia menită să adăpostească invectiva, rația cotidiană de cerneală îndoită cu venin. Departe de a fi un simplu — și plictisitor, pînă la urmă — „emițător de blesteme“, cronicarul își instalează judecățile — destinate evident și viitorimii — pe postamente a căror stabilitate este certificată de principiile ideologice apărîtoare unui cod de necontestat. Stoica Ludescu își fundamentează

platforma de pe care se desfășoară „contemplarea“ și „moralizarea“ pe un bine articulat și viguros respectat *program ideologico-moral*.

Dacă ar fi să dăm crezare secvențelor în care autorul afirmă „crezul“ său etic, atunci *idealitatea* pentru Ludescu o reprezintă, în coordonatele unei veritabile „preceptistici a armoniei“, mereu rivnita *stare de liniște*, obținută prin nivelarea tuturor contradicțiilor. Momentele de „dezordine“ — în înțelegerea sa — cum ar fi cel oferit de marea răscoală a seimenilor, îl oripilează. Vor fi, așadar, transformate „literar“ în tablouri de totală diluție socială, cu iz apocaliptic: „Și au jăhuit toată țara, din cap pînă în cap, și cruciș și curmeziș. Mai pre scurt să zicem, vecin pre vecin, fin pre naș, slugă pre stăpîn“. Intervalurile de pace, izbînzi ale Cantacuzinilor, au, dimpotrivă, toate atributele solare ale unor apoteotice triumfuri ale „binelui“. Ca mecanism, în textul lui Stoica Ludescu între două momente de echilibru plin de virtuți se dezlănțuie, în manifestări care multiplică la nesfîrșit niște variante ușor de regăsit în cîteva prototipuri, *abaterea de la precept*, obiect permanent al atenției naratorului. Actul aberant, divergent față de un *ax* pe care îl închipuie norma (întotdeauna de partea povestitorului și a celor pe care el îi reprezintă), nu poate stîrni decît o singură reacție — *dușmănia* (*antipatia* este, dealtfel, după opinia noastră, factorul omogenizator al acestei compuneri), iar sub specia existenței, esența sa proiectează un final unic — *sancțiunea*. Cronicarul Cantacuzinilor nu avea de ce să inoveze: fraza sa morală sună precum cea a lui Miron Costin: „Și aceștia încă o vor lua [pedeapsa — *n.n.*], precum zice la sfînta Evanghelie: «Cum ați judecat, așa vi să va judeca, și cum ați măsurat, așa vi să va măsoara»“.

Termenii odată fixați, principiul funcționează fără șovăire și sub pana acestui scriitor, pentru care disocierile în planul valorilor morale nu constituie de regulă o problemă, istorisirile consacrate „ispășirii“ (pe un traiect ce include „denunțarea abaterii“ „încriminarea“ „imprecația“) se alcătuiesc în chip firesc. Vigilența cronicarului, care nu uită niciodată să înregistreze „pedepsele“ (colective ori, mai adesea, individuale) ale diferiților opozanți (și să le însemne cu acolade de tipul: „Luară-și și ei plată după faptă“), include de obicei structurile epice ce-și decupaseră debuturile prin declararea „culpei“.

S-ar putea spune că ceea ce menține „suflul“ autorului sînt tocmai aceste „abateri“ de la ideea morală lîmpede formulată, după cum *confruntarea*, născută în interiorul „cuplurilor“ (ce îi implică în serie pe mereu ofensații și „obiiduiții“ Cantacuzini, opunîndu-i unor creaturi malefice, unor indivizi ale căror acțiuni sînt propulsate de o agresivitate funciară: voievozii Mihnea al III-lea Radu, Grigore Ghica, Radu Leon, Duca, boierii Stroie Leurdeanu, Dumitrașcu Țarigrădeanul, Bălenii ș.a.), constituie factorul ce face să înainteze „povestirea“.

Prin ce se fac inavuabili inamicii Cantacuzinilor? Unii, ca Mihnea al III-lea Radu „specializat“ în suprimarea violentă a unor inocenți, reclamă oprobriul prin faptele sale ce depășesc condiția umană. Profund alterat, Stoica Ludescu produce incriminatorii „liste ale victimelor“: „După aceasta, nu multă vreme trecînd, Mihnea fiind îndemnat de dracul, iar au abătut de s-au tăiat boiarii, cîți au mai rămas, anume: Radul vel-vornicul Cindescul cu 2 frați ai lui, Negoită, i Moisi, i Udriște vel-spătarul, i Diicul Buicescul vel-clucerul, i Radul Fărcășanul vel-stolnicul, i Danciul Pîrîianul vel-postelnicul cu fie-său Preda logofătul, i Badia Comineanul vel-comis, i Stroie clucerul Bîrsescul [...]“. Alții, precum Grigore Ghica, Radu Leon ori Gheorghe Duca, se fac vinovați de neonestitate: ei calcă niște „convenții“ — „legăminte“ pe care le făcuseră solicitînd generozitatea vreunui Cantacuzin.

Războindu-se înverșunat cu inamicii în succesiune (*minia* scriitorului este aci, neîndoicnic, un semn al *angajării*), Stoica Ludescu, atent mereu la ceea ce face, netezește cu grijă „drumul spre imprecăție“, adună — aglomerînd în registrul stilistic figuri ale amplificării și acumulării — elementele care închipuie abominabilul, fapta excentrică, *actul execrabil*. În temeiul regulilor de compunere (respectate cu o surprinzătoare acurateță) impuse de retoricele bizantine, Stoica Ludescu face altceva decît să realizeze un simplu inventar de invective. Autorul nu accede spre „blestem“ cu mijloacele primitive ale „acatistului“. Maniera sa — care, orîce s-ar spune, trădează un anume exercițiu, deși „modelul“ suferă de o oarecare monotonie — este, dimpotrivă, preponderent „poetică“, figurile insistenței, repetiției, ambiguității ori descripției, ușor recognoscibile în frază, aflîndu-și locurile în compartimentele recomandate de tiparele clasice ale ornării.

În scrisul autorului *Letopiseşului Cantacuzinesc*, în textul său încărcat de patimă, stigmatizator, violent în acuză şi în vehemenţa denunţului (moral) şi aprig (dar şi abil) în atitudine, *compunerile pamfletare* se alcătuiesc fără dificultate. Nimic nu este neglijat, de pildă, în vestejirea faptelor lui Radu al III-lea Mihnea, primul mare „inamic” al patronilor săi. Scriitorul evocă depreciativ originea umilă a însului (care, între altele, prezenta un arbore genealogic falsificat) şi îşi colorează onomastic fraza cu amănunte suculente: „Tat-său l-au chemat Iane Surdul, iar pre dînsul l-au chemat din botez Franţi”. Desfiinţarea trece de la aluzia ironică la denunţarea lipsei de onestitate, căci Mihnea călăă o „convenţie” şi se năpusteşte nemotivat asupra familiei onorabilului postelnic Constantin Cantacuzino. Discreditarea acestui voievod intolerant faţă de boierii aplecaţi spre paşnicele compromisuri, dar elogiat — culmea! — de odioşii dorobanţi, uzează apoi de ridiculizarea programului său politic. Gîndul cutezător şi şelurile nobile ale voievodului sînt taxate drept „visuri nebuneşti”, iresponsabile şi opuse atitudinii „prudente” a boierilor, care, „încremenîţi” la aflarea întremurătoarelor intenţii, cad într-o oratorie febricitată ce îndeamnă la „cuminţenie”: „Doamne, bun lucru ar fi acesta! Iar noi ne temem că nu vom putea plini desăvîrşit, ei numai vom zădări şarpele şi ne va înghiţi cu totul. Căci noi [...] etc.”

Cronica lui Stoica Ludescu abundă în *figuri detestabile*. Autorul arată o limpede preferinţă pentru „atacul” la persoană, pentru stigmatizarea particulară şi pentru *execraţia* individualizantă, precisă, eficientă. „Amestecat în singele lui Costandin postelnicul”, culpă de gravitate maximă în ierarhizarea cronicarului, marele paharnic Constantin Vîrzaru este moştenitor al unor „gene” malefice („precum era învăţat de la tată-său”), într-o transmitere abil metaforizată de Ludescu: „Că adevăr, cum nu poate face den mărăcine strugure şi din rug smochine, aşa nu sã poate face din neamul rău bun; ci din varza cea rea, ce-i zic morococan, au ieşit fie-său şi mai morococan el”. Parecă pentru a proba ascendenţa nedemnă a lui Constantin Vîrzaru, scriitorul compune (sau doar prelucrează) şi inserează imediat în text izbutita „Poveste a unor boiari răi, ce au fost în zilele lui Matei-vodă”. Alături de un Ghinea Ţucala, grec (semnificativ!) rumeliot, „Radul armaşul” (şi el

denunțat ca fost „grădinariu de verze la Ploiești“), tatăl celui mînjit de singele postelnicului, închipuie o posibilă variantă a arhetipului *jefuitorului*. Calificată uneori drept „pamflet“, această *Poveste a unor boiari răi...* (ce propune, în fapt, două „portrete“, exemplare pentru nivelul la care ajunge demersul abominabil) este mai degrabă o „fabulă“, un soi de „apolog“ populat numai de *ființe rele*, rostit spre avertizare și moralizare... Spăimoase sînt și figurile celor care au inspirat, regizat și înfăptuit uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino. Pilde, cu toții, de nerecunoștință, infamii inspiratori — cele „două vase réle: unul rumânesc, altul grecesc, anume Stroe vornicul Leurdeanu și Dumitrașco vel-vistierul Țarigrădeanu“, izbutesc, prin manevre complexe și eficiente, să-l determine pe Grigore Ghica a porunci omorîrea Cantacuzinului.

Drept contrapondere, Stoica Ludescu propune, firesc, *panegiricul*. Autorul este un patetic în tot ce întreprinde — pe cît de vehement învinovățește, pe atît de exaltant se entuziasmează. Prin „reinterpre-tări“ succesive, produse într-o lume care nu mai este a *istoriei*, ci a *povestirii*, textul lui Ludescu încheagă și chipul *eroului exemplar*. O astfel de „efigie“ pilduitoare îl împune viitorimii pe postelnicul Constantin Cantacuzino (fapta lui Șerban voievod Cantacuzino, ce a atins suprema poziție ierarhică, nu pare a-l entuziasma prea tare pe Ludescu), căruia îi sînt elogiate bunătatea, înțelepciunea, prudența, abilitatea și priceperea politică (probate în salvarea, absolut miraculoasă, a țării și a „credinței“ într-un moment de mare dificultate). Durerea, provocată de dispariția acestui „noroc“ al țării, ia forma unei lamentații „universale“, remarcabil turnată într-o splendidă construcție bimembră, simetrie guvernată de două interogații, ce prepara terenul pentru lansarea imprecăției: „[...] Iar toată țara plîngea pre Costandin postelnicul, că au pierdut un stîlp mare, care au sprijinit toate nevoile țării. Plîngu-l și săracii, că ș-au pierdut mila; plîngu-l carii au avut de la el multă căutare; plîngu-l și păgînii, și creștinii, și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ei numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile. Și de la cine fu acea moarte necuvioasă? De la Gligorașco, pre carele l-au făcut domn, și l-au cînsit și i-au slăvit numele...“ etc., etc.

Deosebirile dintre *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*¹ sînt evidente nu numai în capitolele care fac din cele două scrieri arme de luptă ale unor grupări adverse. Anonimul Bălenilor este de la bun început el însuși, are adică față de textul primar (acea compilație cursivă, articulată și omogenizată în vremea lui Matei Basarab,) identic, probabil, cu cel aflat la dispoziția oponentului său, o atitudine extrem de personală. Acea redactare primară, rezultată prin punerea cap la cap a vechilor letopisețe și a unor scrieri provenite din afară, pe care Stoica Ludescu cel lipsit de veleități o „retranscrie” aproape, cuminte, abia intervenind ici și colo, îi provoacă cestuilălt, aflat mereu în căutare de „substanță” istorică, nemulțumiri neconținute, adesea exteriorizate vehement. Vizibil nesatisfăcut de ceea ce putea pune în pagină ajutat de sursele autohtone, Anonimul Bălenilor se năpustește literalmente asupra izvoarelor externe la care avea acces (opuri deloc extravagante și nu prea greu de procurat — dacă judecăm după lista reconstituită de cercetători [vezi, de pildă, la Al. Piru] —, dar care pe contemporanul său pur și simplu nu-l interesaseră) și „completează” avid. Cercetînd ponderea diverselor participări „nelocale”, se poate observa, cu ușurință, că, atunci cînd Ureche — sursă tot „externă” — începe să devină din ce în ce mai util și să furnizeze tot mai multe date „incorporabile”, izvoarele cu adevărat străine bat în retragere. Și astfel,

¹ Editată în cîteva rînduri, sub doză atribuirii: Constantin căpitanul Filipescu și Radu Popescu. Vezi: *Istoriile domnilor Țării Rumânești scrise de Constantin Căpitanul*, editate de N. Bălcescu în *Magazin istoric pentru Dacia*, I, 1845, p. 83—114, 147—186, 211—250, 279—326, 343—379; II, 1846, p. 3—35; IV, 1847, p. 21—62, 93—178; *Istoria Moldo-României*, vol. II: *Istoria Țării Românești*, [George Ioanid], București, 1859, p. 278—399; fragmente a publicat Constantin E. Biceanu în *Biserica ortodoxă română*, XV, 1891—1892, p. 883—901; *Istoriile domnilor Țării Românești, cuprinzînd istoria munteană de la început pînă la 1688*, ediție de N. Iorga, București, 1902; fragmente a editat C. Giurescu, în *Contribuțiuni...*, p. 80—92; *Istoriile domnilor Țării Românești în Viața și opera lui Radu Popescu*, ediție de N.I. Simache și Tr. Cristescu, Ploiești, 1943; *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *cronicari munteni*, ed. cit., vol. I, p. 225—577; *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, ediție de Const. Grecescu, București, 1963. (Nu mai amintim de aici înainte cele două volume, 1968 și 1973, îngrijite de V. Ene.)

dintr-o înşiruire conglomeratică bizantino-turco-levantină cu înfăţişare de *cronograf est şi sud-est european*. *Cronica Bălenilor* se transformă, treptat şi pronunţat, într-un *Letopiseţ al Țărilor Române*.

Anonimul Bălenilor, așa cum ni-l restituie textul, a fost, înainte de orice, un mare curios, un spirit agitat, mereu neliniștit, dotat, de aici, cu o pronunțată mobilitate care îi lărgeste sensibil sfera de cuprindere, dar îi atenuează capacitatea de decantare și disociere. La el evenimentul politic se îngemănează cu cancanul („Întru această vreme, au murit Manuil Paliologul, împăratul grecilor, și s-au pus fii-său Ioan, carele au fost luat făméie bogată de la Lumbardiia, fata unui boiar de acolo; dar, fiind el curvar, nu-și iubiia făméia lui, ci încă au fugit la tat-său, și tat-său nu o priimiia cumsăcade, căci și el era curvar, ca ginéri-său“), realizând sinteze de multe ori deconcertante, dar oricum savuroase. Digresiv prin excelență, el cade din „anecdotală“ în „anecdotală“, apreciindu-le cu osebire pe cele înconjurate de mult sînge; adoră crimele, dacă se poate colective, și măcelurile în organizarea cărora destui dintre voievozii pe care îi contemplă, pentru cititor, au manifestat posibilități de-a dreptul uimitoare. Îl atrage enorm faptul neobișnuit, amănuntul de senzație, pe care le caută neostenit prin toate locurile. Se îngrozește istorisind cruzimile oștirilor turcești (ajutate din cînd în cînd de creștinii, dezbrinați și gata spre ciștiguri: „Vezi minte la greci!“ — va exclama el, stupefiat, după ce relatase o astfel de întîmplare), dar nu se poate opri să nu le admire edificiile, atunci cînd respectivii găsesc vreme să le înalțe („mecetul“ ridicat de sultanul Ahmet, „căruiia i-au pus numele Ahmetie“, i se pare demn de toată lauda: „atita iaste de mare, cît aghiia Sofiia“). Găsește, din cînd în cînd, posibilitatea să se distanțeze de faptul narat și să emită judecăți cu pretenții de obiectivitate generalizatoare. Celebrul conciliu florentin, rezumat într-o manieră superb „autohtonizantă“ („Și făcîndu-se sobor la Florentiia, s-au așăzat toți și au făcut liturghie toți cu papa, după așăzările lor. Apoi, nevrînd să iscălească vlădica de la Efes, toate lucrurile au rămas dășarte“), i se pare o imensă pierdere de vreme: „că nici ajutor n-au dat papa și domnii frîncilor, și nici vreun bine nu s-au făcut, că au umblat în deșărt 2 ani, și iar în deșărt au venit!“ În Ștefan cel Mare cronicarul descoperă, ajutat de Ureche vornicul un nerecunoscător — păcat grav! —, a cărui culpă este majorată și

de agresivitate: „Era om nemulțămător binelui ce au avut de la cinevași, pre cum au făcut și cu Radul-vodă, domnul muntenescu, că cu ajutorul lui au luat scaunul Moldovei, iar pă urmă au rădicat război și asupra lui și, fără veste viind, i-au căutat Radului-vodă a fugi la turci, iar Ștefan-vodă au luat pre doamna sa, și pre fiică-sa Voichița, pre carele o au luat lui doamnă“.

S-a spus, mai ales în ultima vreme, că, prin așezarea în text a unei cantități impresionante de informație (autorul avea o predispoziție, pur intelectuală, spre deschidere) și lărgirea considerabilă a spațiului de investigație, Anonimul Bălenilor face trecerea de la *cronică* la *istorie*. Este un punct de vedere la care nu ne grăbim să subscriem, pentru că nu am izbutit să găsim în textul letopisețului semnele peremptorii ale modificărilor de structură. Cronicarul Bălenilor nu își impune — și nu ne impune nici nouă — gravitatea sacerdoțiului său, el nu caută, dincolo de eveniment, sensuri și cauze, ignoră înlănțuirile, așa cum trece și pe lângă momentele relevante în realizarea acestor conjecturi. Era, fără îndoială, un om citit, cu o instrucție superioară (ar trebui căutat printre absolvenții cunoscutei „*schola graeca et latina*“ din Tirgoviștea lui Matei Basarab) și cu lecturi — cronici bizantine, cronografe neogrecești, cronici ungurești și polone — ce pot furniza elementele unui profil intelectual absolut stimabil. Colectînd sirguincios date din ariile geografice și istorice circumvicine, el le simte — poate — utilitatea, dar nu întreprinde nimic pentru a descifra posibilele conexiuni și luminile pe care acelea le-ar putea aduce în istoria propriului său popor. Opac la îndatoririle de interpret al faptelor, obligatorii în cazul unui *istoric*, neglijînd uneori chiar acel „determinism“ primitiv cultivat de antecesorii, el se mulțumește să adune și să nareze.

Scrierea aceasta realizează, neîndoielnic, o „trecere“, dar nu apropierea de modalitățile de lucru ale istoricului este punctul final al acestui pasaj, ci asimilarea, strălucită, a uneltelor cronicarului barochizant. Cu vîlmășagul ei de date și de fapte, cu profilul ei alambicat, compozit și fastuos, cu lipsa nu numai aparentă de încorsetare și de disciplină, cu multiplele și variatele-i „deschideri“, *Cronica Bălenilor* reprezintă un text baroc de un bun nivel, scoțînd la iveală semnifica-

tive afinități cu letopisețul, și el esențialmente baroc, al lui Nicolae Costin.

Atacatorului violent, adept al permanentei ofensive în forță, aflat în solda Cantacuzinilor, Bălenii i-au opus un „stilist“ care ripostează sofisticat, prin manevre deconcertante. Anonimul Bălenilor, replicind, nu *dărimă* eșafodajele celuilalt, ci le *subminează*, le *dezagregă*, atentînd cu multă dibăcie (deși are adesea aerul că introduce doar niște neînsemnate *corecții*) la verigile slabe din argumentarea cantacuzinească ori compromițind integritatea ansamblului acuzator prin deteriorarea racordărilor interioare. Rezultatul acestui consecvent travaliu de subtilitate (cu lansări de insinuări și false replieri) condamnă în ceea ce am putea numi o *ambiguitate elocventă*. Stoica Ludescu, știm deja, exploda de siguranță, identifica „păcate“, căuta în scriptură pasajele de condamnare și „corespondentele“ plasticizante, chema sancțiunea divină ori își asuma responsabilitatea imprecăției ofensive. Cu alte cuvinte — edifica și distribuia *certitudini*. Replica Bălenilor va miza pe *dezintegrarea* acestor certitudini, pe destructurarea și destrămarea afirmației mustind de siguranță și pe transformarea ei într-o alcătuire contrarie. Refăcînd celebrul proces intentat de Cantacuzini lui Stroe Leurdeanu, Anonimul Bălenilor subminează, metodic, autenticitatea celebrilor „răvășele“, pe care Ludescu le citase ca probe zdrobitoare. Abil, scriitorul produce nu numai nesiguranță cu privire la prezența în sala de judecată a scrisorilor originale („Ci unii zicea că le-au dat Gligorie-vodă, alții zicea că izvod au dat după acelea, alții într-alt chip zicea“), ci și alternativa utilizării unor falsuri, a dezlănțuirii deci a unui întreg proces, cu urmări dramatice, pe baza unor „răvășale“ plastografiate, căci „noi am văzut — zice autorul — nește răvășale, care, după ce l-au închis pă Stroe vornic iar în pușcărie, și i-au făcut judecată de moarte, și l-au pus într-un car cu 2 boi, numai cu antiriul și cu nădragii, și au pus nește priviț la car, și i-au spinzurat răvășalile acelea“, dar — deconcertantă ingenuitate! — „ale cui vor fi fost, Dumnezeu știe...“

Partizanatul acestei cronici este clădit cu instrumente ce trădează un rafinament notabil. Dotat din plin cu „umoarea neagră a pamfletarului“ (Al. Piru), Anonimul își difuzează cu abilitate, în text, secreția biliară abundentă, etichetînd, discreditînd și maculînd, fără a lăsa

nici un moment impresia că face aceste lucruri cu declarată intenție. Calomniază, lansează știri de scandal încărcate de ofense, distribuie invective, plasează învinuiri de o gravitate extremă (iată-l, de pildă, pe Șerban Cantacuzino în postura de ucigaș al lui Duca: „Cei mai mulți zic că Șărbănu-vodă, pen mijlocul unor leași, să-l fie otrăvit“), dar are grijă să „suspende“ totul în zona de pseudo-incertitudine a zvonului public. *Retorica colportajului*, care, formal, asigură *nönimpli-carea* autorului, tinde în scrisul Anonimului către perfecțiune. Drăghici Cantacuzino, un dușman deci, moare misterios, la Istanbul: „Zic unii că l-ar fi otrăvit grecii, iar alții zic că au murit de ciumă, după cum în urmă s-au dovedit“. Duca-vodă este detronat — „den ce pricină noi nu știm“, declară inocent cronicarul. „Neștiința“ lui abundă, însă, programatic, în sugestii care, „transcrise“ în clar, sint tot atâtea învinuiri de mare pondere.

Formulele „zic unii...“, „așa spun...“, „așa povestea boiarii moldoveni...“ conțin, dincolo de proteguitoarea distanțare a distribuitorului de „știrea“ preluată și difuzată, prețioase indicații în legătură cu neos-tenita sete de informații a cronicarului. Chiar dacă Anonimul Bălenilor n-a avut ideea alcătuirii unui „corpus de cuvinte“, în felul celor neculciene, el a deslușit, în schimb, prin cultivarea „istorioarei digressive“, intercalări de efect în marea povestire, jaloanele ce marceau tra-seul către producerea „istoriei ca literatură“. Savuroase fără excepție — confruntarea, cu aer de parabolă, dintre Gheorghe Ștefan și Vasile Lupu, ori întâmplările lui beizadea Iliș cel „sărac“ și „dator“ ori farsa diplomatică pusă la cale de Duca-vodă — „anecdotele“ Anoni-mului fac loc amănuntului picanț și zvonului subteran, strecurat cu priceperea birfitorului exersat, și instalează în text, cu cîștiguri evidente pentru varierea discursului, petele de culoare ce semnifică desprinderea de rigiditate.

Timpul pare a fi marea descoperire a Anonimului în planul caracterizării, un *timp al povestirii* manevrat cu destulă abilitate prin „stopări“, comprimări drastice ori extensii, care permit inspecția de deta-liu, derularea rapidă sau privirea de ansamblu. Circulația pe verti-cală, mișcare liberă, cu spații de relaxare și retururi, cu insule în care observația caută orizontalitatea sau exersează prospecții cu funcții prognostice, reprezintă, dacă o raportăm la imobilismul „canonizat“,

un câștig important. Anonimul Bălenilor a avut, credem, revelația coniectării, a relaționării, prin „copule“ narative, a manifestărilor acute în structuri particulare care relevă *evoluția*. Să spunem, însă, că această „evoluție“ atestă o configurație specială: „Eroii (importanți) ai cronicii trăiesc, dar nu devin, ei acționează în împrejurări modificate (și cronologic) și în asociație cu parteneri schimbați, dar nu fac altceva decât să diversifice un *atribut* fundamental. Prestațiile lor sînt de fapt niște variații pe o temă dată, mobilitatea situațiilor multiplicatoare fiind cea care caracterizează evoluția conceptului fix.

Aceasta ar fi, sumar schițată, calea pe care scriitorul (folosind *gestul* caracteristic și prim-planul, dar utilizînd mai puțin *fraza care se ține minte, replica-etichetă*) ajunge la conturarea *tipurilor*, în a căror suită cele mai izbutite sînt, fără îndoială, întruchipările în registru negativ. Radu al III-lea Mihnea, spre exemplu, ambițiosul care îl înspăimînta pe Stoica Ludescu și dădea frisoane boierilor, este — și în textul Anonimului Bălenilor — un maniac violent și sanguinar, apăsător de un trecut infamant, cultivator al unor moravuri deocheate („și slujind lingă Poarta turcească la Chinan-pașa [cărui zic unii să-i fie fost giuvan, fiind frumușă]... iar mai virtos Valedelii au slujit [că zic unii să-i fie căutat de treabă cîteodată]“) și nutritor de gînduri aberante. Sau Dumitrașcu-vodă Cantacuzino, cel ce făcea țării o „rea chiverniseală“ și care, prin exercițiile sale spoliatoare („că, întru acea mare foamete, trimitea slujitori și, unde găsea pîne, ori de ce fel, o lua și o băga în curtea domnească, și de acolo o vindea cu mare preț“), tinde spre dimensiunile înspăimîntătoare ale unui monstru devorator, al cărui comportament abominabil cronicarul îl comentează înfiorat. Ori terifiantul Gheorghe Duca-vodă, ființa violentă, cu un comportament marcat de o periculoasă instabilitate, răspîndind în jur spaime și provocînd gesturi extreme...

Reușita supremă o reprezintă, însă, figura — recompusă din elementele presărate de-a lungul cronicii — a lui Șerban Cantacuzino, individul detestat cu patimă, urit și denigrat, improșcat cu noroi și expulzat sub incidența execrației, *adversarul* incomod, odios, oripilant, dar *puternic*, care, în postura de *personaj* ieșit învingător — doar aparent surprinzător — din disputa sa cu *scriitorul*. Primul atac, magistral,

este încastrat în acea remarcabilă izbândă a talentului scriitoricesc frecvent citată, în acea superbă metaforă apocaliptică care face din așezarea în scaun a ucigașului neobosit și inventiv o dezlănțuire oarbă și feroce a forțelor primordiale: „Mare și întunecat nor, și plin dă fulgere și de trăsnete, au căzut pă Țara Rumânească cu Șarban-vodă, carele, ca cu nește trăsnete, cu răotătea lui au spart și au dezrădăcinat nenumărate case de boiari, și de slujitori, și de săraci, și pă mulți au omorît cu multe feliuri dă cazne, și i-au sărăcit cu multe feliuri de pedepse... Ci dar, pentru păcatele oamenilor, sau pentru alte judecăți, care singur Dumnezeu știe, au luat Șarban-vodă domnia Țării Rumânești“. Previzionile liminare sînt doar aparent retorice, căci, prin proiectarea retroversă a viitorului într-un trecut unde *anticipația* devine *certitudine*, autorul își obligă personajul să distribuie doritele confirmări. Și Șerban-vodă Cantacuzino se conformează excedind chiar („pare-mi-să că n-am avea hirtie să le rînduim toate“ — presupune cronicarul hiperbolic). „Recapitularea“ domniei va fi, ca urmare, marcată și ea de imposibilitatea cuprinderii lungului șir de fărâdelegi: cruzime, tiranie, exploatare și jafuri nemiloase, „cît răsufu boierii, slujitorii, birnicii nu mai avea: ci bătuți, căzniți în toată vremea, își vindea moșiile, țiganii, viile și tot ce avea, de le cumpăra Șarban-vodă și ai lui, iar săracii plîngea și plînea tot ce le cerea, că era legați de stîlpii ce era înfipti în pușcărie, înlăuntru și afară, de-i bătea cumplit: pă boiari, pă căpitani, pă slujitori — pîn-i-au sărăcit pă toți [...]“. Contrar probabil voinței scriitorului, Șerban Cantacuzino își află un „portret exemplar“ — exemplar în primul rînd prin forța și „veridicitatea“ izvorite din antipatia devastatoare — tocmai în paginile scrise de partizanul dușmanilor săi.

Sînt în istoria elaborării secvențelor ce alcătuiau, pe măsura trecerii timpului, *Viața lui Constantin Brâncoveanu*¹, cel puțin două mo-

¹ *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești Io[an] Costandin Brâncoveanu Basarab voievod...* a fost editată în cîteva rînduri: *Istoria Țării Românești de la 1689 la 1700*, publicată de N. Bălcescu în *Magazin istoric pentru Dacia*, II, 1846, p. 129—176, 193—228, 321—354; reeditată de același în 1847: *Cronicarii Țării Românești*, vol. II, p. 1—116; în *Istoria Moldo-*

mente în care Radu logofătul Greceanu, „mica, plecată și nevrednică slugă“ aleasă de voievod să-i însemne scurgerea anilor de domnie, are prilejul să-și cerceteze propriul text, căutînd mai întîi rosturile demersului pe care paginile scrise îl propuneau contemporanilor și urmașilor.

Am socotit mai de folos a ne opri aici asupra „produsului“ (și el aparținător *cronicii*) al unui astfel de „interval de meditație“, moment de confesare și profesiune de credință, text cu totul remarcabil pentru istoria umanismului românesc. Altfel, comentînd cronica propriu-zisă, n-am putea descifra, la autorul acestui „jurnal de curte“ (chiar în ipostaza sa de scriitor al unei „istorii secrete“¹) decît aceleași eforturi prestate întru edificarea laudei. Retorica lui Radu Greceanu oscilează între *construcție* (encomionul avîndu-l ca obiect pe Brâncoveanu, ctitor încărcat de virtuți și de înțelepciune, omnipotent și omniprezent) și *discreditare* (secvențe salvatoare pentru scriere, în care cronicarul luptă, plin de osîrdie, cu „adversarii periculoși“ [Constantin Băleanu, Ceachi Laslo ori Heissler], cu „uneltitorii de profesie“ [Staico paharnicul și acoliții lui sau Dumitrașcu Corbeanu], cu „dușmanii potențiali“ [Cantemireștii — Constantin, Antioh și Dimitrie] și cu „ingrații“ [Emerich Thököly, Toma Cantacuzino, Ghinea, Teodor Corbea și Antim Ivireanul]).

Dar să revenim. Cu un an înainte de împlinirea veacului, cronicarul, ajuns între timp cu „istoria“ „pînă la al zecilea an den domnia mării-tale“, este oprit din lucru de porunca voievodului, care socotise că a sosit momentul „publicării“ capitolelor încheigate pînă atunci. Cronica — ce număra în acel moment patruzeci și trei de capitole —

României, vol. II [G. Ioanid], București, 1859, p. 166—278; *Din cronicile Țării Românești: Viața lui Costandin-vodă Brâncoveanu de Radu vel logofăt Grecianu*, ediție de Ștefan D. Grecianu, București, 1906; *Începătura istoriei vieții luminatului și preacrestinului domnului Țării Românești, Io Costandin Brâncoveanu Basarab voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta, în zilele Măriei-sale s-au întîmplat*, în *Cronicari munteni*, ed. cit., vol. II, p. 5—272; *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688—1714)*, ediție de Aurora Ilieș, București, Editura Academiei, 1970.

¹ În 1707, îndemnat de voievodul intrat în conflict cu Cantacuzinii, Radu Greceanu revine asupra textului ce acoperea perioada 1699—1707 și dă o nouă versiune în care descoperă incriminator unele manifestări neconvenabile ale adversarilor lui Brâncoveanu.

Începea ca o „poveste“, cu o formulă, încitatorie poate pentru un anumit public („Multe și vrednice istorii fiind lucrurile și întâmplările ce s-au întâmplat în zilele...“), și se prezenta, neutru și puțin convingător, ca produs al unei practici generate de motive deloc spectaculoase: „și de vreme ce ale altor domni vieți și istorii mai denainte într-o neuitare de alții au rămas la lătopisețe, așa și doi a pomeni de viața... ne-am ispitit“. Era nevoie, în vederea „difuzării“ prin copiere, de un text protector, de o „introducere“, căci cititorul trebuia familiarizat și pus de acord cu tensiunea faptelor pe care „personajul“ principal le producea și care urmau să-i fie înfățișate.

Apare astfel *predoslovie*, compunere încheiată și — dacă judecăm după structura cărților vremii — pe gustul publicului, deprins a *citi* — și de a se închipui (lectorul secolului de mijloc era plin de respect față de convenții) *ascultînd* — un *discurs* cu ample rezonanțe, căci toate compunerile de această factură sînt în fapt niște „cuvîntări“, în multe cazuri remarcabile, alcătuite după scheme în care modelele retorice s-au topit în succesiune. „Discursul“ lui Radu Greceanu este multifuncțional. Brodînd în jurul „subiectului“ (Constantin Brâncoveanu), paginile *predosloviei* conturează o imagine ce reprezintă concretizarea unor opinii sedimentate în timp (opiniile cronicarului despre voievod, păreriile domnului despre sine însuși — dacă e să acceptăm teza permanentelor imixtiuni ale lui Brâncoveanu în gîndurile curteanului-scriitor), alimentate de observații directe, de meditații asupra faptelor înaltului personaj, de nenumăratele relații pe care prezentul le cultiva cu un trecut nu prea îndepărtat și, evident, de necesarele proiecții într-un viitor mereu invocat cu deslușite speranțe. Greceanu oferă cititorilor săi (și viitorimii) un „model“ voievodal, un „construct“ atent elaborat, atins de aripa perfecțiunii și capabil să se transforme într-un util „ghid“ de lectură a cronicii. Plasîndu-și personajul într-o descendență ilustră („cum marele Cestandin și marele Justinian și alții asemenea lor“), Greceanu închipuie, într-un „rezumat“ de lătopiseț, un *elogiu de cîntare*, selectînd trei dintre cele mai importante elemente ale ctitoriei spirituale brâncovenești — *tipăriturile*, *școala* și *lăcașul de cult* — ce realizau sinteza unui program de construcție sufletească.

Entuziasmul lui Greceanu (și, bănuim, și al celorlalți cînturari), care, după decenii pustii, exultă în fața „exploziei“ de carte și admiră

edificiile, pare sincer, ferit de obsecviozitate bizantină. Cătorul contemporan, pentru a cărui glorie scriptura sacră și Antichitatea sînt scormonite în devălmășie, creștin pios, este opus ziditorilor din vechime (căci lucrarea lui, zice Theodosie, mitropolitul Ungrovlahiei, în prefața *Mineelor*, pusă lingă acele „piramide și chipuri spre nici un folos“, își dezvăluie rostul și finalitatea), iar patronul de tălmăciri, pentru care aceeași Antichitate furnizează cu promptitudine „modelul“ („și spre aceasta căutînd, ca alt oarecare Ptolemeu, prea mulți și știuți tălmăcitori tălmăcind, spre înțelesul tuturor le-ai făcut“), este desprins, ca o apariție miraculoasă, de șirul predecesorilor obscuri. Oamenii de carte laici, adevărații făuritori ai gloriei Brâncoveanului, izbutesc, firesc, să treacă dincolo de cercul „pravoslavnicilor“ atunci cînd descifrează și comunică semnificațiile strădaniilor voievodului, de fapt ale lor, ale învățaților care îl consiliau și transformau în faptă propriile sfaturi. Cărțile, tălmăcite uneori cu trudă (Radu Greceanu își mărturisea cinstită dificultățile și descoperea, cu onestitate, „participările“ externe: „așa și la aceasta mai virtos ajutoriu și îndreptătoriu mai grélelor cuvinte și noime am avut pe dumnealui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic“), erau principalele purtătoare ale demersului spre civilitate. Șlefuirea individului prin „învățătură“, prin cultură — obligatorie în crezul umanist al cărturarului din epocă („căci, iarăși, zic, aceeaia [învățătura — *n.n.*] lipsind, nici omul desăvîrșit om să poată numi, nici lumina de-ntunérec osebi, nici adevărul de neadevăr să poate cunoaște și judeca“), soluție cu valoare de panaceu („Căci aceeaia iaste tot greul, toată greșala și toată nevoia tuturor a nu avea știința și cunoștința lucrului“) — însemna supremul serviciu făcut colectivității.

Tiparele genului fixau, în acest moment, locul *portretului* personajului principal și, conformîndu-se, Radu Greceanu renunță la notațiile cu funcție de presemnalizare întrebuintate pînă atunci, în cronică, și declanșează rostogolirea covîrșitoarelor calități ale voievodului: „Căci măriia-ta ești cu daruri vrednice împodobit și ai îngrijit de această țară cu o așa adîncă pricepere și înaltă priveghere, în atîta blîndețe și răbdare, pornită din sufletească dragoste ce îi porți, încît eu poci să dau cheazășie ca politica luminată și plină de bunătate a înălțimii-tale este în adevărată asemănare cu înțelepciunea lui Democrite, care

În învățăturile sale zice: «stăpînii noroadelor și povățuitorii lor trebuie să aibă în toți timpii îngrijirea către vrăjmașii țării, iar către supușii lor iubitori și blinzi». Contextul este complicat apoi, căci *virtuțile* enumerate („adîncă pricepere“, „înalta priveghere“, „blindețea“, „răbdarea“, „sufleteasca dragoste“ de țară) arată a avea sorginți multiple. Portretul „politic“ lasă locul celui „moral“ și „intelectual“ („Aceste virtuți le ai pe toate măria-ta pe deplin, căci ele izvorăsc din înțelepciunea și multa bunătate a înălțimei-tale“), plasticizat și el, conform sistemului, prin imagini cu capacități evocatoare, „rotunjit“ printr-o referire — aluzivă — la un „negativ“ cu posibilități antitetice („nici nu însuși spaima supușilor măriei-tale ca alți stăpînitori“ — i.e. Șerban Cantacuzino) și ornat printr-un gînd al înțelegerii oferit de către Democrit și Aristotel: „Zice Democrit sus-pomenitul că domnul de care toți se teme, acela trebuie ca și el de toți să se teamă și se unește și Aristotel la aceste cuvinte zicînd că acela ce altor însuflă frică trebuie și el să se păzească de toți“.

Mobilul ramificatei argumentații îl constituie, evident, dovedirea preeminenței *faptei bune*, ca întruchipare a *virtuții*, asupra tuturor celorlalte satisfacții pe care individul le poate produce (și concomitent solicita) în trecerea sa existențială. Comunicată într-o exhortație „*ex abrupto*“, în care suptorii (*filozoful, înțelepții*) asigură necesara pondere afirmațiilor, intenția se transformă în premisă a dezvoltărilor ulterioare. Radu Greceanu dizertează aristotelic pe o temă dată — „tema virtuții“ —, urmînd un drum în care *constatarea generală*, cu rol de contur al perspectivei ordonatoare, este plasată aproape de momentul inițial. Virtutea și concretizarea ei palpabilă — fapta cea bună (căci reversul ei, actul malign, trebuie evitat: „Așa este totdeauna bine să se ferească omul de lucrul cel rău, căci dacă face binele și se apără de fapta rea și fapta cea bună lesne o împlinește“) — sînt capabile să asigure perenitatea, prin consacrare trainică, a numelui celui care s-a făcut vrednic de ea: „Asemenea virtutea — zice Greceanu citindu-l pe Psalmist — lungeste omului pămînteasca sa viață, dîndu-i pe ceia de veci care va veni“.

Căutînd exemple în istorie, dar rămînînd la formulări generale, autorul părăsește izvoarele sacre și dă cîștig de cauză înțelepților

Antichității, pentru că valoarea etică (pentru a cărei conservare este trebuincioasă o anumită structură sufletească, ea însăși factor selectiv: „Mulți s-au străduit a o dobîndi și puțini s-au învrednicit de ea, căci fără siluire este și fără teamă de puterile lumești, și ea prin bunăvoință este de sus dăruită sufletelor cărora li se cuvine“), un etic religios în accepția sa, își caută transferul în planul valorilor morale, umanizante prin însăși platforma de exprimare: „Pentru aceea filozoful Dioghene la lumina zilei a aprins lumina prin tîrg, și dacă l-au întrebat a răspuns că el caută cu lumina oameni. Aceasta arată că omul fără ἀρετή nu este socotit om a fi. Și Platon filozoful a zis [*pilda fortificată de citat — n.n.*]: «oricît aur și argint s-ar afla prin pămînt, cu prețul virtuței nu se potrivește»“. Cheia de boltă a acestei dovediri, pasager formulată în „predoslovie“, dar ușor insumabilă din numeroasele volute ale demonstrației, o constituie, firește, „fapta cea bună“ depusă în „folosul de obște“, *teză* dragă lui Radu Greceanu (dezvoltată pe larg de cei doi frați Greceanu în prefața traducerii *Mărgăritarelor* lui Ioan Hrisostom), pe care o va prelua în întregime Anonimul Brâncovenesc, probabil unul dintre primii „cititori“ ai logofătului. Semnificativ ni se pare faptul că Radu Greceanu selectează, cum arătam mai sus, cu prioritate, „componenta spirituală“ a întreprinderilor voievodului.

Există aproape peste tot în această „predoslovie“, care, declarată, enumează virtuți la superlativ și inventariază preceptistic fapte aducătoare de glorie și nume nepieritor, ideea de „sfat“, preocuparea de „a consilia“, de a canaliza, prin pilde și trimiteri cu forță de convingere și prestigiu, posibilitățile destinatarului discursului pe un traiect deja stabilit. Este o „presiune“ deloc surprinzătoare, pentru că „predoslovia“ reprezintă, în primul rînd, *spațiul de teoretizare* al lui Radu Greceanu, un spațiu în care se află înmănunchate ideile cu care cronicarul a pornit la descifrarea mecanismelor cu potențe propulsive, la descifrarea raporturilor dintre om (personalitatea istorică) și termenii cu care el intră în relație — pe rînd — colectivitate, evenimente de tot soiul, contexte politice, diplomatice etc. Dar, în același timp, această expunere de principii și convingeri umaniste, acest interval de meditație etică și politică asupra rosturilor conducătorului și ale instituției pe care el o reprezintă pe scena istoriei, are și menirea de a inaugura

lauda. Elaborată mai tirziu, după succesele clarificări, „predoslovie” este plasată într-o poziție care-i asigură, mai ales la nivelul relației majore „autor-cititor”, o pronunțată valoare strategică. „Introdus” în ritualul povestirii, în fapt manevrat și subtil influențat prin inocularea unui „model”, cititorul va agreea ori va respinge ceea ce acreditează sau contestă, cu o bună școală într-ale persuadării, abilității sale „inductor”. Teza „facerii de bine” (spre „folosul de obște”), propusă în câteva variante și acceptată de receptor, va funcționa ca principiu selector și ordonator în aprecierea și categorisirea reflexelor etico-morale ale evenimentelor și, mai ales, în catalogarea personajelor emitente.

În textul lui Greceanu *encomionul* s-ar fi născut oricum, chiar dacă gramatica discursului său ar fi fost marcată de o perfectă „neutralitate”. *Lauda* are în această scriere o sorginte structurală: *Opozițiile* („evenimente de glorioasă celebritate” „desfășurări potrivnice”), care urmează una alteia în secvențele ce alcătuiesc devenirea epică, relevă mereu un „termen constant”: *voievodul*, descris și proiectat fără șovăire în spațiul de lumină emanând de la preceptul ordonator, în timp ce „partenerii” în succesiune circulă și uneltesc neobosit (căci nu e greu de presupus că seria grupează doar „adversarii”) în conul de umbră impus de sistemul bipolar, minuit, orice s-ar spune, cu talent de Radu Greceanu.

* Impresia care se desprinde în urma lecturii *Cronicii anonime brâncovenești*¹ este că autorul ei, observator nelipsit de har și povestitor plin de virtuți, n-a vrut să iasă din cadrele unei anumite „lumi”, cea din preajma curții, căreia îi și aparținea cu siguranță, una, doar, din cele câteva „lumi” care alcătuiau „universul” muntean de la întilnirea a două secole. Cronicarului (care scrie, probabil, între 1707 și 1717) nu-i lipsește capacitatea de a degaja conflicte — politice, de cele mai

¹ Ediții: *Istoria Țării Românești de la anul 1689 încoace, continuată de un anonim*, publicată de N. Bălcescu în *Magazin istoric pentru Dacia*, V, 1847, p. 93—184; fragmente editează N. Iorga, *Continuarea memoriilor lui Radu Popescu și întregirea lor de un anonim*, în *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, III, p. 22—29; *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, ediție de Constantin Grecescu, prefată de Dan Simonescu, București, 1959; *Cronicari munteni*, ed.cit., vol. II, p. 273—352.

multe ori, dar și sociale — și de a le cerceta mecanismele, dar, cînd poposește la acest nivel, atenția sa rămîne în chip programatic cantonată în preajma celui termen al relației care aparține grupului social selectat în principiu. Vestejind, de pildă, setea teribilă de înavuțire ce se manifesta în activitatea cotidiană a boierilor pe care îi cunoaște atît de bine (adevărat resort al practicii „sociale“ prestate de aceștia), Anonimul nu are totuși curiozitatea să mediteze și asupra reflexelor generate de această cursă perpetuă în rîndul celor ce suportau jafurile și șirul nesfîrșit de rapturi produse cu atîta sîrguință. Pentru el, clucerul Constantin Știrbei, poltron și hrăpăreț, specializat în spolierea unor teritorii întregi („Ai luat județul Dîmboviții, l-ai prădat de n-au rămas ca un sat — constată Brâncoveanu; l-am luat acela și ți-am dat Teleormanul, și mai rău l-ai făcut...“), pare vinovat în primul rînd, de nerespectarea repetată a unei convenții — cea dictată de curioasa mărinimie a voievodului. Ce vor fi făcînd cei din județele „prădate“ cronicarul nu pare interesat a afla. Poporul, „norodu“, cum zice Anonimul, aflat în spatele împlinirii nesfîrșitelor cereri ale Porții, îi este necesar doar la nivel conceptual, drept construct pentru realizarea reflecțiilor sale cu caracter filozofic. Atunci cînd în pagină apar și victime ale diverselor înfruntări, acestea aparțin tot „lumii“ în care se circumscrie interesul cronicarului. Incapabil, deci, să depășească niște limite, anonimul lăudător al Brâncoveanului este mobilizat de apetiturile narative ale celui care cheamă din memorie și „filtrează“ pentru urmași faptele unui interval de timp anume. Așa se face că, încercînd să deslușească — cu realizări notabile, de altfel — forțele care declanșau acțiunile contemporanilor lui, faptele însele în înlănțuirea lor cauzală, Anonimul a socotit util să rețină, chiar din „lumea“ pe care o contemplă într-o mereu dublă ipostază, doar figurile de mare anvergură, „prototipurile“ — mărinimosul și bunul chivernisitor, arogantul, aventurierul, delapidatorul ircorigibil, uneltitorul, jefuitorul etc. — modele capabile, în sens pilduitor, de o mare putere de iradiere.

Personajele cronicii, minate de o neostoită dorință de a accede spre putere, pirăsc și se pirăsc cu înverșunare, evită de regulă confruntările directe, în schimb scriu neobosiți. Constantin Brâncoveanu desăfoară o prodigioasă activitate epistolară pentru a împiedica un mariaj, inconvenabil ca perspectivă. Abia instalat pe tronul Țării Românești,

Nicolae Mavrocordat, temîndu-se de Ștefan Cantacuzino „că nu-l va lăsa să domnească în pace“, scrie și el, grăbit, și face „piră mare la vizirul și la împărăție și au dat 1.000 de pungi de bani vizirului de au tăiat capul lui Ștefan-vodă și al lătine-său, lui Constantin stolnicul“. Atunci cînd propriile epistole — care circulă misterios, pe trasee tainice — nu par suficiente, autorii desfac evantaiul posibilităților și trec la prefabricarea unor documente convingătoare. Apar astfel „probe“ eficiente, scrisori compromițătoare aparținînd „pirișilor“, documente care confirmă și diversifică „piră“ fundamentală, precum multilateralul și uriașul efort făcut de Cantacuzini spre detronarea lui Brîncoveanu, cînd au produs „côpii“ după pecetea tuturor boierilor țării, peceti necesare sigilării „arzurilor“ — falsificate și ele, firește — denunțătoare.

Această atmosferă de „vorbe grele și viclene“, de uneltiri și „mestecături“, curmată, din cînd în cînd, de măsurile drastice ale voievozilor (pentru scurt timp, însă, fiindcă ardoarea conspiratorilor nu scade), este augmentată de perpetua insecuritate pe care o degajau neașteptatele decizii ale unor suzerani capricioși. Împlinirea nenumăratelor cereri formulate de împărăție (a căror frecvență îl exaspera pe un Radu Greceanu, contabilizator plin de murmure), corvezi, zaharele, chemări la oaste etc., toate solicitînd mari eforturi și deteriorînd evident dispoziția, nu prezenta certitudinea unui spațiu de liniște, pentru că firea turcilor era — cum zice cronicarul cu o vorbă frumoasă — „nestatornică“: „Turburatu-s-au domnul, intristatu-s-au boierii, miratu-s-au de nestatornicia turcilor“.

Surprinzător, în ansamblul textelor alcătuite de cronicarii munteni, situațiile în care naratorul implică divinitatea — ca prezență cu prerogative justițiare de tip absolut — în enunțurile sale cu caracter moralizator sînt extrem de puține. Sursele din care el își extrage preceptele sînt altele și se cuvine subliniat, cu deosebire pentru gradul de independență pe care acest scriitor a marcat-o față de gîndirea religioasă a epocii, că, în locul obișnuitelor formulări ce se rezemau pe scripturi, în cronica sa vorbește „înțelepții“ („Ci dar adevărat este cuvîntul înțelepților ce zice cu întrebare: «Oare ce să trece sau îmbătrînește în lume mai curînd? Facerea de bine — zice — aceea să trece mai curînd»“) și că, satisfăcut ori de cîte ori preceptul oferit de carte

își găsește confirmarea („Acum dară s-au văzut cu ochii noștri această zisă a înțelepților aceloră“), cronicarul nu încetează a amenda o situație sau alta cu o opinie de sorginte livrescă: „...și cu mare nevoie îi slujesc, fiind nebun, cum zice Aristofan poeticul în stihul dintii, când face el începătura cărții“. În limitele aceluiași spațiu, Anonimul formulează definiția acțiunii ce vizează *folosul de obște* („...că cel ce gîndește să-și răscumpere patria lui din robia tirănească întâi trebuie să caute folosul cel de obște, cum zic cei învățați; deacii să caute ale războiului și ale biruinții și atuncea este fapta cea desăvîrșit încoronată, „*laus in fine cadit*“, cum zice oarecare politic latin sau cum zice altul „*finis coronat opus*“, adică sfîrșitul cunună lucrul...“), principiu etic (dar și politic) în temeiul căruia cronicarul judecă, în sens absolut, comportările personajelor sale („că tot lucrul ce-l face omul într-ascuns de soțiile lui nu să chiiamă lucrul de folos obștii, ci mai virtos să chiiamă vicleșug“) și taxează drept „nebunie“ întreprinderile ce contravin în vreun fel propoziției fundamentale.

Satisfăcut se pare, la nivelul prelevării sensurilor pilduitoare, de prezența unor caractere esențializate prin monotipizare, cronicarul evită detalierea și complexitatea. Personajele sale se mișcă sub semnul unei „dominante“ cu veleități de „etichetă“ definitivă. Atunci cînd definiția nu poate fi rezolvată printr-o „figură“ fericită (cum ar fi acel remarcabil epitet complex ce esențializează apucăturile clucerului Constantin Știrbei, care era „cam lung de unghii“), Anonimul coboară în „istorie“ în căutarea elementelor doveditoare pentru atitudinea unor „grupuri“ unite, de regulă, prin relații de rudenie. Constantin Bălăceanu, arogant „fantast“ lipsit de luciditate, seamănă înaintașilor săi, pentru că „Bălăcenii totdeauna își tindă mintea după niște păreri nebunești, adică după vitejii...“ Grupurile familiale se comportă omogen, acționează și reacționează într-o manieră unică, oferindu-i autorului ocazia de a se exersa în descifrarea psihologiei supra-individuale: „Iar Cantacozinii [vinovați de „nerecunoștință“], adică Șăitâneștii, care din feliul lor era neodihniți și nemulțumitori tuturor domnilor, precum s-au văzut mai pre urmă scris, că tuturor domnilor celor mai denainte s-au arătat cu vicleșug și cu răutate, și domnului Costandin-vodă încă au început să-l ficlească...“

Deloc întâmplător, cel mai izbutit *portret de inamic*, din seria realizată de Anonim, este cel al lui Ștefan Cantacuzino, adică al pionului pe care clanul hotărîse să-l așeze pe tron. Izbînda descripției este aci izbînda verbului rostit cu patimă, este izbînda frazei largi în care aluzia succede afirmației limpezi, într-o alternanță convingătoare și sugestivă, în care planurile se pliază și se desfac deschizînd profitabile căi de pătrundere în universul personajului. Totul cu un unic scop, urmărit cu obstinație: „de vreme ce era om nestatornic în cuvinte și în fapte, și în jafuri fără cale și fără dreptate, atît cît n-au rămas episcop, egumen, călugăr, neguțătoriu, boieriu, mari și mici, care să nu fie jăfuiți și prădați și mai ales pe oamenii lui Costandin-vodă i-au stins, măcar că de omorît nu i-au omorît pămîni, pentru că nici vremea nu i-au dat îndemînă, fiind domnia lui și scurtă, și fără temei de la Poartă, iar le lua tot glumind și rîzînd. Acea idiomă avea și cu acea politică să politie. Spre zisele lui nu putea să razime cîeva că cu ceasuri își schimba vorbele și faptele, iar de a lua și a jăfui gîndesc că nu va fi fost altul asemenea cu el în Țara Rumânească, doar nici într-alte țări. Sfaturi de la nimeni nu lua, ci numai el însuși să sfătua la celea ce vrea să facă întru trebile țării, iar întru trebile Porții turcești și ale altor părți cu tată-său Costandin stolnicul să sfătua...”

Lîngă această „imagine“, excelent articulată și posedînd evidente resurse incitatorii, *portretul* lui Brâncoveanu („...iar acest domn în toate au avut noroc, bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, nurori așăjderea, cîste mare și în boierirea lui, și în domnia lui...“), voit ca o demonstrație a „stării de fericire“, eșuează într-o monotonie superlativă și neinteresantă.

Eroii cronicarului sînt angrenați adesea în acțiuni complicate, primejdioase în cele mai multe cazuri, articulate de „intrigi“ a căror dezvoltare solicită dezvăluiri de subtext, sugestii, indicații și — nedoritele — reflecții cu caracter anticipativ. Scoțîndu-i pe rînd, separat sau în grupuri mici, din uriașa piesă pe care o interpretează cu frenezie (dramă, mai totdeauna, ori tragedie singeroasă uneori), povestitorul se delectează să-i vadă jucînd propriile scenarii, modalitate pentru care a vădit o preferință deosebită. Sînt în cronică cîteva texte emi-

namente dramatice — precum frecvent evocata „sceneta a alegerii și instalării pe tron a Brâncoveanului“, „complotul împotriva lui Petru I al Rusiei“, „aventura — cu iz polițist — a lui Dumitrașcu Corbeanul, conspiratorul desconspirat“, ori „întîlnirea Brâncoveanu—Știrbei“ (ultimele două prilejuind voievodului rostirea cîte unui remarcabil *monolog*) — care atestă limpede schimbarea registrelor. Textul plonjează în plină oralitate, dialogul se substituie, cu senzaționale rezultate, narațiunii, *autorul* — avînd, categoric, acordul partenerului său cititorul, metamorfozat în *spectator* — scrie scenariu, le decupează, construiește recuzită și procură costume, montează „momentele“ dramatizate, scenele de cele mai multe ori, se amuză teribil de posibilitățile pe care replica și înscenizarea i le pun la dispoziție, își încearcă pîrînd forțele în postura de actor, regizor de culise, director de scenă și comentator, rămînînd însă în permanență factorul propulsant al epicului. Căci scrierea se păstrează totuși în sfera epicului, deși invenția epică a fost înlocuită cu invenția dramatică.

În cartea Anonimului Brâncovenesc, scriitor de incontestabil talent, „povestirile“ nase unele din altele marcînd, într-o manieră ce probează meșteșug într-ale compoziției, continuitatea discursului. *Voluta* pare a fi „semnul“ fundamental al scrisului său, dar povestitorul nu se întoarce numai pentru a substitui, oarecum mecanic, planurile, așa cum ne obișnuiseră predecesorii. De fiecare dată el caută printre cei care animă evenimentele complementare posibili „eroi“, pretexte și subiecte epice. Continuitatea la Anonim nu înseamnă prelungire lineară (ca în textul lui Radu Greceanu, să zicem), căci Anonimul nu scrie „seriale“, ci o creștere în vîlute, o dezvoltare pornită prin sollicitarea impulsurilor interioare. „Istoriile vrednice de auzit“ se țes subtil, cu spații de meditație, pauze, retrospective și momente de migrație în domenii circumvicine, urzind marea „istorie“, povestirea dirijată cu meșteșug în cadrele fixate de o perspectivă ideologică bine precizată.

Identificată destul de tirziu, dar cu solide dovezi, de Nicolae Iorga, drept scriere a stolnicului Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Rumânești* întru care să cuprindă numele ei cel dintîi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă

și în vremile de acum cum s-au tras și stă este plasată, potrivit tradiției — o tradiție „editorialistică” mai ales — alături de scrierile cronicarilor pe care i-a dat Țara Românească la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea¹.

Stolnicul a început să scrie această carte de mari ambiții în timp ce fratele său Șerban era în scaunul de voievod, oricum înainte de 1688, anul apariției versiunii românești a *Bibliei* (la care a colaborat), de vreme ce spune, undeva în text, că „toate cărțile bisericii și toate cetăniile pe slovenște ne sînt”. Contemporanii aveau cunoștință de elaborarea ei, cărturarii din generațiile următoare o cunoșteau de asemenea. Este, de aceea, cu atât mai curios anonimatul (ce a lăsat loc feluritelor supoziții) pe care copiile ulterioare l-au transmis în jurul autorului scrierii.

Secvențele de „mărturisire a intențiilor” lasă să se vadă cu limpezime înțelegerea umanistă a autorului — ce preleva componentele morală, formativă, civilizatorie și, în primul rînd, patriotică — asupra exercițiului istoriografic, căci, zicea el, „fără istorie nu numai de risul altora și de ocară sîntem, ci și orbi, muți, surzi sîntem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pămînt s-au întîmplat”. Este nelindoielnic că marele cărturar, mobilizat, poate, și de atmosfera politică generată de planurile lui Șerban Cantacuzino, a simțit imperios nevoia unui dialog cu contemporanii (și cu cărturarii străini, dar mai ales cu conaționalii săi), în cadrul căruia să fie afirmate marile tradiții pe care le păstrau depozitele civilizației românești și care legitimau intențiile de neafirmare ale oamenilor politici din vremea sa. Savanții străini — epigrafistul englez Edmund Chishull ori geograful și istoricul

¹ Ediții: *Fragment dintr-o cronică pre scurt a românilor*, în *Istoria Moldo-României*, I, [G. Ioanid], București, 1858, p. 295—376; în *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, publicate de M. Kogălniceanu, vol. I, București, 1872, p. 87—126; *Cronica pe scurt a românilor* [sub numele lui Nicolae Milescu], București, 1895; N. Iorga, în *Cronicele muntene* sub titlul *Istoria Țării Rumânești; Opera lui...*, ediție de N. Iorga, București, 1901; *Istoria Țării Rumânești întru care se cuprinde numele ei cel dintîi și cine au fost locuitorii ei atunci*, ediție de N. Cartoian și D. Simonescu, Craiova, [1944]; *Istoria Țării Rumânești întru care...*, în *Cronicari munteni*, ed.cit., vol. I, p. 1—79.

(dar și generalul) Marsigli — găsesc în persoana stolnicului un conlocutor sau un corespondent erudit și neostenit în a așeza realitățile românești într-o lumină și perspectivă corecte. Răspunsurile pe care le formulează, în italienește, la întrebările lui Marsigli conțin și teze fundamentale — cum ar fi cea a romanității românilor — dar și detalieri menite să corijeze informații eronate ce circulau, probabil, în mediile cărturarilor europeni. El constată că lumea științifică apuseană ar avea nevoie de o sinteză lămuritoare și mărturisește (aceluiași L.F. Marsigli) că este preocupat de o asemenea întreprindere, destinată deocamdată compatrioților săi: „ceea ce cere domnia ta necesită mult timp și multă osteneală, pe care eu, după putință, o fac, în limba română, ca să lămuresc istoria acestei țări, dar pînă acum nu am isprăvit“.

Era vorba, neîndoielnic, de marea sa *Istorie*, „de la origini pînă azi“, scriere spre care încă nici un român nu cutezase, comparabilă, ca monumentalitate, cu opera cantemiriană. Textul stolnicului se oprește la știrile despre migrațiile hunilor din secolul al IV-lea, dar au existat, se pare, fragmente elaborate și pentru perioadele următoare. O dovedește suita de portrete ale unor mari voievozi români — între care Mircea cel Bătrîn și Neagoe, dar și contemporanii Șerban Cantacuzino și Brâncoveanu — inserată în acel *Catalogo di principi...*, întocmit pentru amintitul Marsigli. Oricum, în 1706, Constantin Cantacuzino cerceta încă izvoare și aduna informație. În colectarea acestei informații cărturarul român a tins către exhaustivitate. Sînt convocați, în cartea sa, istorici și geografi ai Antichității eline și latine, savanți ai Bizanțului, scriitori ai Europei medievale și umaniste. Și nu lipsesc, desigur, istoricii români (Cantacuzino avea, se știe, o copie după cronica lui Ureche).

Izvoarele — externe și interne, între care este consultată și tradiția locului („spîneri și niște povești, mai virtos bătrînii ce povestesc, de cele ce au fost“) — sînt cercetate critic, pentru eliminarea construcțiilor subiectiviste și pîrtinitoare („scriitorii mișcați de osebite poțte și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceea poveste o vorbesc. Adecețe că cel ce iubește pre unul, într-un chip scrie de dinsul, și cel ce-l urăște într-alt chip, și de al său într-un chip și de streini într-alt

chip scrie“) și spre limpezirea adevărului. „Basnele“ interpolatorului lui Ureche îl oripilează, ca om de știință și ca patriot, și riposta lui, violentă, pare a viza și sursele neinformatului intervenient: „Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întâi o va fi făcut“.

Tezele de căpătii ale cărții Stolnicului sînt propozițiile majore ale umanismului românesc: originea romană a românilor („noblețea stirpei“ este o idee la care stolnicul revine des); latinitatea limbii române; unitatea indisolubilă a românilor de pretutindeni (probată elocvent prin *origine și limbă*: „însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neași sînt, și moldovenii, și-toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă, măcară fie și cevași osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot rumâni îi ținem, că toți aceștia dintr-o fîntînă au izvorit și cură“); însemnătatea elementului autohton și continuitatea structurilor dacice (întrucît, în opinia stolnicului Constantin Cantacuzino, populația romanizată nu a părăsit Dacia împreună cu armatele romane).

Stolnicul a scris o carte erudită, dar textul său este departe de a fi aglomerare nesfîrșită de date și fapte. Gînduri limpezi, unite în sisteme ce pot purta numele de *filozofie a culturii* (stima sa pentru actul civilizatoriu și pentru civilizația vechilor greci) și de *filozofie a istoriei* (corcretizată în acea concepție a evoluției, a devenirii în istorie („nașterea și stricăciunea“): „Toate lucrările ce sînt în lume au și aceste trei stepene dupră ce să fac, adecâte urcarea, starea și pogorîrea, au, cum le zic alții: adăugarea, starea și plecarea“. Cartea Stolnicului nu este — de prisos să o mai spunem — o *cronică*. Locul marelui cărturar nu este printre *cronicari*, ci categoric alături de *istorici*, lingă un Dimitrie Cantemir, de pildă, într-o vecinătate la care aspiră cu justificate pretenții. Scrierea sa se disociază vizibil de textele contemporanilor, scripirea geniului și capacitatea de a străbate spațiile ample ale trecutului îl despart de alcătuitoarii letopisețelor, indivizi marcați oricum de o modestie doar incidental atenuată de aspirația spre gîndul elevat. Da că ar fi fost terminată (dacă, cu alte cuvinte, autorul ei, căruia cu greu îi găsim un egal printre contemporanii „munteni“, s-ar

fi putut sustrage agitațiilor la a căror sursă se afla adesea), *Istoriia Țării Românești*, cu fraza ei alambicată, cu excursurile ei fastuoase și parăzile de impresionantă erudiție, ar fi încheiat o *istorie* spectaculoasă, fascinantă, ca mai toate producțiile Barocului, sub al cărui semn se desăvârșise, prin asimilări de mare profunzime, spiritul neliniștit al autorului ei.

Privite din perspectiva istorisirilor cuminte înșirate de un Stoica Ludescu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, „povestirile” din *Cronica lui Nicolae Mavrocordat*, scrisă de Radu Popescu¹, par de-a dreptul sofisticate. Cu conjectura ei surprinzătoare, cu intersecțiile și supraetajările frecvent utilizate, articularea evenimentelor narate de un condeier de talent poate aspira, în interiorul acestui text, la statutul de *tramă*, chiar în sensul propriu, etimologic, al acestui termen....Epoca este alta și, mai ales, experiența scriitorului dispune de cu totul alte „depozite” în comparație cu antecesorii.

Respectul aproape evlavios cu care Radu Popescu cioplește și eizelează lespezile „monumentului” lui Nicolae Mavrocordat nu poate lăsa nici un dubiu asupra condițiilor în care a apărut cronica și a finalității acestui text. Cronica a fost scrisă la îndemnul nemijlocit al domnului și a ținut glorificarea primului fanariot ajuns pe tronul Țării Românești. Chiar dacă din paginile compunerii nu lipsește intenția autorului de a-și protegia și publica propria activitate (deși „apărătorul” Radu Popescu nu depășește un anume nivel submediocru, dând chiar dovezi de completă inabilitate), primul țel îl reprezenta măgulirea vanității feciorului Exaporitului ajuns întâi pe tronul Moldovei și apoi în scaunul domnesc de la București. Prima domnie fanariotă trebuia nu numai glorificată, ci și legitimată, căci, în chip simp-tomatic, intrușii au simțit totdeauna nevoia de legitimitate. Promulgarea nobleței stirpei era o posibilitate și, cum o nobilitate din Fanar n-ar fi însemnat mai nimic pentru cei ce aveau istoria țării în urma lor, fiul lui Alexandru dragomanul ajunge — căci, vezi bine, domnise și în Moldova, — coboritor direct din Mușatini. Prin montarea unui

¹ Pentru editarea cronicii lui Radu Popescu — în cuprinsul *Istoriilor domnilor Țării Românești* — vezi referirile de sub *Cronica Bălenilor*.

„letopiseș total“, rezultat din decuparea și asamblarea episoadelor convenabile din vechile cronici, grecul venit din Istanbul devine un continuator nemijlocit al domnilor țării. Întîmpător Radu Popescu are șansa de a se osteni tîmlînd o persoană care impunea prin subțirimea și cultivarea spiritului. Descindea dintr-o familie ce proclamase instruirea drept principal instrument al propensiunii (vezi faima dragomanului, tatăl) și conservă, la rîndu-i, impunînd și urmașilor, prețuirea neștirbită pentru carte (la moartea lui Scarlat beizadea, fiul lui Nicolae, portretul necrolog scris de Radu Popescu are toate datele unui elogiu adus unui cărturar de alt cărturar: „...era om foarte cu minte și învățat. Limbi știa multe: turcește, elinește, letinește, frîncește și toate cu cărțile lor...“). Contactele lui Nicolae Mavrocordat cu alte personalități ale timpului provoacă veritabile festinuri intelectuale, cum ar fi acea întîlnire a „domnului preaînțelept și învățat“ cu patriarhul Hrisant Notara, care îl lasă pe cronicar, martor la discuție, într-o interlocație retoric declarată: „de minunatele și înțelepțeștile cuvinte ce ieșia și din rostul patriarhului, și al domnului nu poate ajunge mintea a fieștecăruia om a le scrie și a le povesti“.

Rezultatul eforturilor scriitorului (dintre care nu trebuie să excludem și operațiile de atenuare a anumitor „asperități“) coincide cu o intruchipare solară, un voievod cu o conduită exemplară, perfect din orice unghi ar fi fost analizat: păstrător al „tradițiilor“ (împărțirea boieriilor), doritor de armonie, „înțeleptu, blîndu și bun“, prezență notabilă în imperiu, abil în înlăturarea obstrucțiilor (suprimarea ultimilor Cantacuzini, demers firesc și îndreptățit în interpretarea lui Radu Popescu), administrator chibzuit și cu dragoste de țară (a mai „ușurat țara de greul haraciului“). Această apariție, compusă doar din suprafețe excelent șlefuite, cu limpezimi de cristal, frizează adesea neverosimilul (atotiertătorul voievod, „subminat, „pîrit“, violentat, răpit, tracasat fără istovire de opozanții ce se succed în valuri, își conservă — și difuzează stupefiant — bunătatea infinită și o incredibilă, deconcertantă bună-credință), dar impresia de nefiresc trebuie eliminată, pentru că acest „Nicolae Mavrocordat“ al lui Radu Popescu prepară, prin condensare, terenul pentru acea celebră *laudă* unde, sub o cenzură falsă și mimată, autorul filtrează subtil amplificarea: „A pomeni toate bunătățile pe deplin cîte avea domnul nu mă lasă obiceiul

istorii pentru ca să nu dau bănuială de colachiie, care rumânește să cheamă ciocotnicie, drept aceea cu tăcerea le trec, numai atîta zic, că toate faptele îi erau cu dreptate, și nîcicum nu suferia să se facă cuiva strîmbătate, din fire fiind iubitor de dreptate, milostiv, iertător și cu frica lui Dumnezeu. Care aceste toate, văzîndu-le însumi cu ochii, dă le voi trece cu tăcerea, pietrile vor striga“.

Cititorul va afla apoi că participa, de fapt, la o demonstrație (se încerca disjungerea componentelor dubletului *laudă-fericire* și definirea lor ca premise ale serenității) și că parcurea o luare de poziție în prima dispută desfășurată între umaniștii autori de letopisețe din Țara Românească. „Constandin-vodă Brâncoveanu — zice Radu Popescu polemizînd deschis cu Anonimul Brâncovenesc și cu ceilalți panegiriști ce îl declaraseră pe voievod întruchipare a tuturor virtuților — în domnia lui au fost fericit de toți oamenii țării, și încă și de oamenii altor țări, cît i s-au auzit numele, iar nu lăudat“. Pentru că „alta iaste fericirea, alta iaste lauda“ — continuă autorul translinîd discuția dinspre particularul „istoric“ către generalul „filozofic“. „Iaste osăbire între laudă și între fericire, că să fericescu mulți împărați, crai, domni, boiari, pentru norocul ce au în viața lor, după pofta și voia celor trupești lucruri, cum avuții multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpîniri și altele ca acestea. Sînt darurile norocului, pe care și alți păgîni și tirani le-au avut, iar nu s-au lăudat de nîscăiva fapte bune, că lauda iaste numai a faptelor celor bune ce face cîeva în viața lui și pe urma lui rămîne acea bunătate de o iaudă oamenii.“

Contestînd, pilduitor, exact obiectul exaltării panegiriștilor — *virtutea* — Radu Popescu îl transformă pe voievodul, care i-a stopat ascensiunea în divan și i-a prilejuit chiar un „stagiu“ de temniță, într-un beneficiar al jocului, favorabil la început, al „nărocului“ („dar acestea [sănătate, „casă întreagă, fii și fete mulți, avuții multe, case, pâlaturi, sate, vii, heleșteie, domnie îndelungată“ — *n.n.*] au fost toate darurile nărocului“), încadrîndu-i astfel existența într-o „schemă“ în care tocmai imprevizibilitatea mișcărilor „sorții nestatornice“ face toate finalurile ușor previzibile. Contemplînd căderea — meritată, zice el — a lui Brâncoveanu, cronicarul consemnează un *portret-necrolog* aprig, vehement, virulent, care reface trăsăturile unui stăpînitor tiranic, orgolios, demolator, cu alte cuvinte, detestabil obiect al imprecațiilor contem-

poranilor și ale viitorimii, *contramodelul* indezirabil menit să eclereze *modelul* (Mavrocordat) edificat cu atita grijă de scriitor: „ci mai virtos iaste a să huli pentru multe fapte réle ce-au făcut în domniia lui, care au rămas la cei după urmă greutate și blestem. Avea o lăcomie mare peste măsură și greutate și blestem i-au rămas și lui. Obiceiurile cele bune ale țării, care cu multă socoteală și osteneală le-au făcut acei bătrini, toate le-au stricat și le-au făcut după cum i-au plăcut lui. Slujitorimea care era de rădica numai haraci împărătescu pă toți i-au strinsu de i-au făcut podani pîn satele lui și ale rudelor lor, Cantacuzinii, și alte nenumărate. După acéia, cea mai rea de toate, adaosile haraciului, care l-au făcut turcii pentru binele casii lui, care din 250 pungi, ce au fost, cînd s-au pus el domn, iar el l-au făcut 520 pungi, de au rămas un blestem, de blestemă săracii de acest greu și vor să blésteame în veci.“

Există și în cronică lui Radu Popescu, ca și în letopisețul lui Radu Greceanu, un moncat în care autorul își lasă pentru o clipă uneltele, anunțînd, cu satisfacția celui care se străduise să prindă timpul din urmă, că lucrarea sa, în fine, ajunsese „la zi“. Secvența, căreia autorul, respectînd un „ritual“, îi dă un aer precumpănitor festiv (rezumat dilirambic al „faptelor“ voievodului, urări îngropate în formulele de circumstanță), marchează trecerea de la „memorii“ la notația curentă, de tip „jurnal“. La nivelul relației *autor-timp*, vagul temporal (prezent în formulări precum „întru aceste vremi...“ ori „prin mijlocul acestor vremi...“), imprecizia voită, semne ale duratei epice, lasă locul unor cronologizări ce cuprind „*leatul*“, *anotimpul*, *luna*, cu stăruințe chiar asupra unor diviziuni minime („în noaptea aceia, miercuri spre joi, au mersu Mihai spătarul Cantacuzino și Ștefan spătar Cantacuzino“) sau asupra unor unități ce țin de „timpul bisericesc“ (expresii lexicale de factură populară): „în zioa de Sînta Măriia mare, cîndu au tăiat pă Constandin-vodă și pe feciorii lui la Țarigrad“.

La nivelul narațiunii, însă, inaugurarea „jurnalului“ umple cronică de mărunțișuri, de fapte a căror banalitate autorul se prefăce a nu o observa, augmentîndu-le artificial însemnătatea. Textul se transformă într-un fel de almanah-calendăr, în care sint aglomerate, fără efort selectiv, decese mai însemnate ale Europei și logodnele, nunțile ori cumetriile ce implicau cumva persoana lui Mavrocordat, știrile senza-

ționale și reviziile financiare organizate pe întreaga împărăție... Aflat vădit în criză de evenimente și forțat să recurgă la soluții facile, Radu Popescu contramandază brusc relatarea unei vizite a lui Hrisant Notara și se apucă să socotească atent copiii cu care doamna Smaranda îl fericise pe Nicolae Mavrocordat în a doua sa domnie, constatînd, sugrumat de emoție, o meritorie prolificitate din partea înaltei persoane. „Pacea în țară“, instaurată „din mila lui Dumnezeu și din norocul mării-sale“, îi secătuiește sursele, lipsindu-l de pretexte, fapt pentru care autorul, veșnic în căutare de subiecte, se simte tot mai des „îndemnat a scrie din cele ce s-au întîmplat prin alte părți“.

Este limpede că maniera „însemnărilor zilnice“ nu reprezintă pentru autor o soluție consonantă cu „matricea“ sa creativă. Adevăratul scriitor Radu Popescu este cel din prima parte a cronicii, *memorialistul* capabil să supună faptele și personajele care le produc unor analize atente, să descifreze *intenții* și *mobiluri* și să descrie *destine*, să stăruie asupra unei idei urmărindu-i drumul ciclic în care „preceptul“, punct inițial și final al traseului, ordonează substanța epică. În această primă parte, eterogenitatea subiectelor, inevitabilă într-o scriere de asemenea factură, este biruită de apetitul epic constructiv al scriitorului, iar înclinația lui către *dizertație*, către expozeul cu intenții corijatoare în planul valorilor etice, triumfă în câteva izbutite „istorisirii moralizatoare“.

Radu Popescu, un Miron Costin (căci se „dedubla“ continuu, ca și acela) cumva „miniaturizat“ datorită exploziilor vehemente ce trădează un temperament pronunțat afectiv, na înovează la nivelul realizării acestor narațiuni, mizînd mai departe pe aceea manieră „preceptistică“ de investigație și construcție, conform căreia *culpa* (abatere de vreun fel oarecare de la un principiu moral) reclamă cu insistență *sanționarea* vinovatului. Care sînt aceste *culpe*? Lăcomia, setea de altitudine socială și politică a ingraților Cantacuzini, „pururea hienii domnilor“; trădarea produsă de Constantin Brâncoveanu, care, îngrijorat de pericolul turcesc și de nestatornicia „némților“, împăcași cu turcii, „au început a să ajunge cu moscalii în vorbe, totdeauna trimițînd oameni cu scrisori, îndemnîndu-i ca să vie cu oști asupra turcilor, ca să ia aceste țări...“; invidia, dată inalterabilă a lui Mihai Racoviță, „zavistnicul“ incorigibil (altfel un personaj subtil și complex, capabil

de mari montări diplomatice și de manevre înșelătoare); degringolada morală și pe care o parcurge Stolnicul Constantin Cantacuzino, „hoțul cel bătrîn“, care, de la trădarea criminală făptuită pentru a-și urca fiul pe tron („Știind toate tainile nepotu-său Costandin-vodă, pentru că le știa toate, avîndu-l ca pre un unchi, și ca pre un părinte, au știut și cărțile de la nēmți, și de la moscali [...] și luîndu-le de unde au fost, însuși bătrînul acela le-au dus la imbrihor de le-au dat și s-au rugat să le dea în mina împăratului, să vază vicleșugurile lui Costandin-vodă“), ajunge la stupefianta idee de a converti niște crime comise de dînsul (și destăinuile unui ture: suprimarea fraților săi Șerban și Iordache, descoperiți ca „nekoiali“ împărăției și uneltirea morții nepotului său Constantin Brâncoveanu) în manifestări de credință și sirguință pentru securitatea imperiului... Sînt toate acestea fapte intolerabile care își atrag, pe drept cuvînt, ofensiva copleșitoare a cronicarului (deși excesul de zel și obstinația cu care vrea, uneori, să impună veridicitatea acuzațiilor pot fi suspectate).

Hrînită constant dintr-o antipatie căreia i se procură motiyări aparent inatacabile, vehemența cronicarului, îndreptată împotriva adversarilor „binelui public“, este de nedomolit. Radu Popescu ațîță cu sirguință și întreține un fel de „foc purificator“, cu care ambiționează dacă nu eradicări globale, cel puțin necesare clarificări în legătură cu cei ce atentează la integritatea principiilor ordonatoare. De neiertat i se par acestui „legitimist“, sensibil împreună cu Nicolae Mavrocordat, la bucuriile și necazurile „stăpînilor otomani“, toate tentativele de înlăturare a stăpînirii turcești. Examinarea faptelor Cantacuzinilor și ale lui Brâncoveanu, specializați în dezerțiune și mereu aplecați spre „umbelele ca acestea“, tînde să vestejească *trădarea politică* și *nerecunoștința*, înșii cu pricina dovedind că „nu s-au îndestulat în pîinea cea împărătească ce le dedeșă în mină de a minca, ci cerea den alte monarhui, bine nevăzut, numai prin nădejde“. Sancționarea lor va fi, deci, privită ca un fapt firesc („i-au dus la Poartă, de le-au făcut acéia ce li s-au căzut“). Un individ mistuit de ascunse dorinți de mărire și parvenire ar fi fost și Dimitrie Cantemir, monument de ingratitude („carele era domn Moldovii, cîstit și miluit de împăratul nostru al otomanilor cu domnie și cu alt tot binele, iar el ca un om de nimica, vîind țariul Moscului în părțile Moldovii s-au hainit de către împără-

ție, și s-au lipit lângă țariul...”), voievod nechibzuit în ultimă instanță, căci, „din pricina lui, multă robiie și mult sînge s-au vărsat în Moldova”, pentru care cronicarul, smerit, nădăjduiește o pedeapsă, divină, pe măsură.

Virulența pamfletarului, dublată de gîndul moralizator, se exercită asupra unui șir nesfîrșit de adversari politici ai voievodului protector, transformați în obiecte pentru practicarea unei *calificări a reprobării*. Uneltitorii, indivizi „spurcați”, „țîlhari”, cu „capete pline de fumuri și de deșărătăciuni”, „numai din fire răi și neastîmpărați”, sînt grupați într-o „cetișoară”, omogenizată — ridicol — prin „sfaturi vrédnice de ris..., deșarte... și vrédnice de batjocuri” și desființați în fraze în care Radu Popescu uită să-și mai distileze ironia și persiflarea se instalează pe fondul unui ris gilgîtor, sincopat de plasticizări paremiologice voit grosiere. În chip curios serdarului Barbu Cornea, „țîlharul cel mare”, „începător turburărilor și al stricăciunii țării și cap hoților și al țîlharilor” (vinovat de „robirea” țării de peste Olt de către austrieci), opozant politic, deci, de mare anvergură, îi ține companie un potlogar de talie, Grigore Halepliu, hoț și spoliator, incorigibil și agresiv, cu predecesori „iluștri” în scrierile cronicarilor munteni.

În spațiul dintre marile structuri narrative („istorisiri moralizatoare”, „pamflete”, „proze de aventuri” — dintre care se detașează ampla „nuvelă a răpirii lui Nicolae Mavrocordat”), Radu Popescu, asiduul cititor de „diarii” și calendare, face loc — venind probabil în întîmpinarea curiozității lectorului contemporan — unei sumedenii de *fapte neobișnuite*, grupate în veritabile „rubrici de știri”, interne și externe. Cam ce cuprinde pagina de informații la zi? Orice: incendii, perioade de secetă, molime, logodne și căsătorii, războaie turco-austriece, abdicări spectaculoase („Filip al cincilea, craiu Spaniei, fiind de 49 de ani, de a lui bunăvoie au lăsat coroana crăiască și au mers cu crăiasa lui într-o mănăstire...”), expieri („Într-acest an au murit și Dumitrașcu-vodă [fratele lui Antiohie-vodă] [Cantemir — *n.n.*] la Țara Moscului”). Li se alătură subiecte senzaționale culese dintr-un Orient fabulos, însoțite de digresiuni lingvistice, istorice, etnografice, grupate în impresionante sintagme de erudiție, ce dezvăluie un Radu Popescu frecventator al savanților celebri în lumea otomană.

Minte cultivată și acordată, fără îndoială, la sensibilitatea timpului, Radu Popescu confirmă — în construcții lipsite de pretenții epatante — adeziunea oamenilor de carte din Țările Române, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, la principiile unei mentalități ale cărei forme de exprimare sensibilă — literară, în particular, și culturală, în genere — sint perfect încadrabile în tiparele Barocului. Duhul Barocului domină, dealtfel, bună parte din producțiile acestor scriitori demni de stimă pe care, potrivit tradiției, îi numim *cronicari munteni*.

DAN IORIA MAZILU

TABEL CRONOLOGIC

1640 Se naște, la Tîrvoviște, Constantin Cantacuzino, mare învățat de factură umanistă, personalitate politică complexă a istoriei noastre, al treilea dintre fiii postelnicului Constantin Cantacuzino (într-un șir de șase băieți și șase fete). A fost căsătorit întâi, din 1670, cu Safta Buhuș, nepoată a doamnei Anastasia, soția voievodului moldovean Gheorghe Duca, apoi cu o Maria.

1655 Într-o familie boierească din satul Greci, aparținător fostului județ Vlașca, se naște Radu Greceanu. A fost căsătorit cu Ecaterina, fiica lui Ivașcu Băleanu. Cărturar de ținută, elinist, cronicar, traducător și poet, el a rămas, de-a lungul întregii sale cariere, logofăt în cancelaria voievodală.

Anul nașterii lui Radu Popescu. Tatăl viitorului cronicar, vistierul Hrizea, era fiul lui Gheorghe Carida, un grec din părțile Ianinei, cu înclinații spre exercițiul cărturăresc. Mama lui Radu Popescu, Maria, era fiică a marelui ban Gheorghe Băleanu și soră, deci, cu Ivașcu Băleanu, capii „partidei Bălenilor“. Radu Hrizea sau Radu Hrizea-Popescu era văr cu Grigore Băleanu, fiul lui Ivașcu.

1658 Din acest an datează o însemnare a lui Stoica Ludescu (presupus autor al *Letopisețului Cantacuzinesc*), făcută pe un manuscris ce cuprinde *Cuvinte* ale lui Ion Hrisostom. Însemnarea autografă este datată 20 septembrie 1658:

„Den vrearea tatălui și cu sirguirea fiului și cu săvirșirea duhului sfînt, fiind noi, eu — Stoica Ludescu logofet, den moșia mea den Țeara Rumânească, de pe riul Potopului, ot sud Dimbovița, pentru înmulțirea păcatelor mele, fiind acolo domnu Mihnea Radul voevod, pribegit-am împreună cu stăpinul meu, dumnealui jupînul Costandin Cantacuzin biv vel logofăt, și am venit aici în Țara Moldovei cu toată casa dumnealor, așăzîndu-ne pre apa Cracăului, în satul Călimani al fratelui dumisale jupînul Iordache vel ceașnic, izbăvindu-ne milostivul Dumnezeu de toate névoile, fiind aici domn mîria sa Io Gheorghe Ghica voevod, meseța sept. 20 dai vl (ë)t 7167...”

1663 Este omorît, la 30 decembrie, la mănăstirea Snagov din porunca lui Grigore Ghica, postelnicul Constantin Cantacuzino, șeful recunoscut al ramurii Cantacuzinești din Țara Românească. Actul voievodului, influențat de subterane uneltiri (zice *Letopisețul Cantacuzinesc*), va duce la scindarea boierimii țării în cele două partide rivale — Cantacuzinii și Bălenii.

1664 Este aproape sigur că în preajma acestui an Nicolae Milescu, pe atunci capuchehaie la Constantinopol — pe lângă Poarta otomană — al voievodului muntean Grigore Ghica, terminase de tălmăcit *Vechiul Testament*. Se știe că ediția frankfurtiană a *Septuagintei*, pe care a lucrat Milescu, conținea și un tratat filozofic tălmăcit de spătar sub titlul *Despre singur fiitorul gînd*.

1665 La 12 martie începe „voiajul european” al lui Constantin Cantacuzino; perioadă de studiu și achiziționare a formației sale de umanist. În „etapa” constantinopolitană (1665—1667) îi are ca profesori pe un Dionisie și pe Ghe-

rasim Cretanul. Între aprilie 1667 și august 1669, tânărul român se numără printre studenții celebrei „Universitas Artistarum“ din Padova. Frecventează cursurile de literatură, teologie, matematică, astronomie și medicină. Face concomitent studii de filozofie, fizică, latină și greacă. Are prilejul să lucreze cu profesori vestiți (Albanio Albanese, Valeriano Bonvicini, Antonio Dall'Acqua) și să achiziționeze numeroase cărți ale învățaților Renașterii și Barocului. Ipoteza unui doctorat, susținut la Louvain, nu se sprijină pe argumente solide.

La rindu-i, Stolnicul îi va trimite la studii la Padova pe fiii săi Ștefan și Răducanu.

1669 La 3 martie suie pe tronul Țării Românești Antonie din Popești. Va domni până în 1672, înainte de 12 februarie. Sub Antonie din Popești, Cantacuzinii găsesc momentul oportun de a deschide vestitul proces de reabilitare a memoriei părintelui lor, postelnicul Constantin. Inculpatul principal a fost Stroe Leurdeanu, fruntaș al partidei Bălenilor. Găsit vinovat, Stroe Leurdeanu este întâi condamnat la moarte. Va fi apoi grațiat și călugărit cu forța, la Snagov, de unde izbutește, totuși, să fugă.

1672–1674 Potrivit relatării din *Letopisțul Cantacuzinesc*, acești doi ani (fără două luni) Stoica Ludescu — presupus autor al acestei cronici — „care au fost slugă bătrână la casa răposatului Constantin Postelnicul“, i-a petrecut închis la ocnă.

Se știe despre Stoica Ludescu că era de prin preajma Tîrgoviștei, din satul Ludești. Este co-ctitor la o biserică din această localitate. Între 1680 și 1682 a fost ispravnic de Tîrgoviște.

1673 Apare, la Uniew, *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei.

1673 Din dispoziția Înaltei Porți, Constantin Cantacuzino este surghiunit, pentru câteva luni, în insula Creta. Se

intoarce în țară la începutul domniei lui Gheorghe Duca (1673—1678), ruda sa prin alianță.

1675 La 22 ianuarie primește de la Gheorghe Duca dregătoria de mare stolnic (o va păstra până la 30 decembrie 1677), rang ce va furniza *cognomenul* cu care marele cărturar a intrat în istorie.

În primăvara acestui an, Constantin Cantacuzino face o călătorie la Varșovia încercînd, din dispoziția lui Gheorghe Duca, să mijlocească încheierea unui tratat de pace între Turcia și Polonia.

1675 Miron Costin pune să se prescrie Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche vornicul de Țara de gîos.

1678, noiembrie. Șerban Cantacuzino urcă în scaunul de voievod al Țării Românești. Va muri, ca domn, la 28 octombrie 1688.

În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, voievod, protector al artelor și științelor, cărturarul Gheorghe Brancovici redactează în românește *Ironica Slovenilor, Iliricului, Misiei cei din sus și Misiei cei din jos*. Cercetătorii văd în această lucrare prima încercare de a descrie sintetic istoria Europei de sud-est.

1680 Ilrizea vistierul din Popești, tatăl cronicarului, este închis (pentru niște nereguli bănești) și apoi omorît la Snagov din porunca voievodului Șerban Cantacuzino (martie 1680).

Familia, căreia i se confiscaseră toate bunurile, ia drumul Istanbulului. Popeștii, între ei și Radu, nu vor sta mult în Turcia. Se întorc în Moldova de unde vor reveni în Țara Românească abia în 1687.

Preda Pișcoveanu (Brâncoveanu), considerat — de unii cercetători — drept autor al *Cronicii anonime despre Constantin Brâncoveanu*, primește rangul de spătar al II-lea în divanul lui Șerban Cantacuzino.

Acest Preda Pișcoveanu, căsătorit cu o Stanca, era fiu al marelui postelnic Iordache Trufanda și al Ancuței,

fiica lui Preda Brâncoveanu. Era, deci, văr primar cu Constantin Brâncoveanu, care îl va trimite să oprească din drum solia ce pornise, din porunca lui Șerban Cantacuzino, la Viena, să trateze cu imperialii.

1681 Stoica Ludescu, presupus autor al *Letopisețului Cantacuzinesc*, rămâne credincios Elinei, soția postelnicului Constantin Cantacuzino, și celorlalți fii ai ei, care nu-l prea agreau pe Șerban Cantacuzino. fratele lor ajuns între timp voievod al țării. „Sluga bătrână” redactează acte de familie („Catastiful de toate satele și moșiile, rumânii, viile și țiganii pe care le cumpăraseră încă mai dinainte pre vrême cind au fost măriia-sa [Șerban-vodă] în cinste boiaru, cu ale mării-sale drept cîștig”) și testamentul (în 1681) postelnicesei, prin care Șerban este îndepărtat de la moștenire și îndatoririle de „cap” al familiei trec asupra lui Constantin Cantacuzino.

1683 Armatele turcești, comandate de vizirul Kara Mustafa, încep asediul Vienei. Între asediatori, însoțindu-l pe fratele său Șerban voievod, pare a se fi aflat și stolnicul Constantin Cantacuzino.

În lupta de la Kahlenberg, trupele austriece și armata polonă a lui Jan Sobieski, venită în sprijin, înfring oștirea turcească și declanșează începutul declinului puterii otomane în zona Europei centrale.

1685 Miron Costin scrie tratatul *De neamul moldovenilor*, operă capitală în bibliografia cărturarului și în ansamblul scrierilor umaniste ale culturii române.

1688 Anul în care se consumă evenimentul căsătoriei dintre Smaragda, fiica voievodului Șerban Cantacuzino și Grigore, fiul lui Ivașcu Băleanu. Cu această alianță, ce a marcat împăcarea celor două partide boierești rivale (o dușmănie ce dura de douăzeci și cinci de ani), se încheie,

în mare, relatările în *Letopisețul Cantacuzinesc* și în *Cronica Bălenilor*.

În unele redacții — cum ar fi, de pildă, copia executată pentru voievodul Ștefan Cantacuzino (în care lucrarea poartă titlul *Istoria Țării Românești de cînd au descălicat pravoslavnicii creștini*) — *Letopisețul Cantacuzinesc* mai cuprinde o adăugire cu evenimentele din primii doi ani ai domniei lui Constantin Brâncoveanu. Relatarea se încheie, deci, la 1690.

1688 La 28 octombrie urcă pe tronul Țării Românești Constantin Brâncoveanu. Va domni pînă la 24 martie 1714.

1688 La 10/20 noiembrie tipografilor bucureșteni termină (lucrurile durase zece luni) de imprimat *Biblia de la București* (cunoscută și sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*). Radu și Șerban Greceanu, alături de alți cărturari din Țara Românească, au participat, cu contribuții notabile, la operațiile de tălmăcire, confruntare și stilizare, precum și la revizuirea versiunii date de Nicolae Milescu.

Radu Greceanu semnează și *Stihurile asupra stemei prealuminatului și înălțatului Domn Ioan Șerban C[onstantin] B[asarab] Voievod*, ce deschid tipăritura.

1689 Radu Popescu este trimis de Constantin Brâncoveanu, într-o misiune destul de complicată, în Transilvania, la generalul Heissler. Succesul soliei transpare în cronicile timpului. Pentru calitățile sale de diplomat abil și bun cunoscător al citorva limbi străine (știa latinește, slavonește, grecește și turcește), Radu Popescu a mai fost utilizat și pentru alte însărcinări la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Aceste misiuni, duse cu bine la capăt, îl fac să urce în ierarhia administrativă. Între 1692 și 1696 a fost mare clucer de arie, iar în 1695 a primit însărcinarea să se ocupe, ca ispravnic, de repararea cetății Cladova.

1690 La 11 august are loc, la Zărnești, în Transilvania lupta dintre armata imperială și trupele turcești și muntene, ajutate de curuții lui Emerik Thököly. Austrieii sînt învinși, iar generalul Heissler, protector al lui Constantin Bălăceanu, și el o prezență activă în textele cronicarilor munteni, este făcut prizonier. Sub supravegherea lui Constantin Brâncoveanu, o *dietă*, întrunită la Cristian, îl proclamă pe Thököly principe al Transilvaniei.

1691 Apare, la București, cartea intitulată *Mărgăritare adevărate Cuvinte de multe feliuri a celui întru sfinți Părinclui nostru Ioan Arhiepiscopul Tarigradului a lui Zlatoust*, culegere de omilii atribuite lui Ioan Hrisostom. Volumul a fost tradus din grecește de Radu și Șerban Greceanu.

Radu Greceanu semnează „versurile la stemă“ (*Versuri politice 8 asupra stemelor luminatului și înălțatului Domn...*) și împreună cu fratele său Șerban alcătuiește „predoslovie către cititor“ (*Cătră de bine voitorul cititoriu*).

1691 Remarcabilei activități de traducător din grecește a lui Radu Greceanu i se datorează și versiunea românească a *Pravoslavniciei mărturisiri*, a lui Petru Movilă, tipărită la Buzău. Traducătorul a lucrat pe textul grecesc, remaniat în parte, realizat de învățatul Meletie Syrigos.

Radu Greceanu compune stihurile închinare stemei (*Versuri politice 8 asupra stemei prea luminatului și înălțatului Domn...*) și prefăta *Cătră cetitoriul pravoslavnic*.

1691 Curtea imperială de la Viena decretează subordonarea principatului Transilvaniei puterii habsburgice. Diploma împăratului Leopold întărește situația „națiunilor“ privilegiate și ignoră, în oficializarea religiilor din principat, pe românii ortodocși.

1693 Radu Greceanu pornește a scrie *Începătura istoriiei vieții luminatului și preacreștinului domului Țării Rumânești*,

Io[an] Constantin Brâncoveanu Basarab voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta, în zilele Măriei-sale s-au întîmplat.

În 1699 cronicarul redactează *predoslovie* ce urma a prezenta cele 43 de capitole deja terminate și destinate „publicării” prin copiere.

În 1707 Radu Greceanu revine asupra faptelor cuprinse între anii 1699—1707 și elaborează o nouă versiune, a cronicii, așa-zisa „istorie secretă”, în care dă pe față ignobilele manevre ale inamicilor voievodului.

Cronica lui Radu Greceanu se întrerupe în 1714, cu puțină vreme înaintea tragicului sfîrșit al lui Brâncoveanu.

1694 An „de vîrf” în contactele dintre stolnicul Constantin Cantacuzino și generalul italian Luigi Ferdinando Marsigli. Italianului, care strîngea date pentru o cercetare intitulată *Danubius pannonic-moesicus*, învățățul român îi furnizează informații privind originea romană a românilor și alte știri cu caracter geografic, etnografic și istoric privind situația Țărilor Române.

1694 Se deschide Academia domnească de la Sf. Sava, instituție universitară de ținută europeană, în a cărei organizare stolnicul Constantin Cantacuzino a fost, fără îndoială, implicat. Această Universitate bucureșteană își apropie în scurt timp o deosebită reputație în spațiul cultural sud-est european.

1696 Constantin Cantacuzino comandă o copie, în grecește, după lucrarea lui Nicolae Milescu (cîu care se afla în corespondență). *Itinerar de la Tobolsk, capitala Siberiei, pînă la frontiera Chinci.*

1696—1699 În acest interval de timp a apărut (poate a fost și tipărită) traducerea în limba română a *Poveștii de jale, și pre scurt asupra nedreptei morți a precacinstiului*

Constantin Cantacuzino, marelui postelnic al Țării Românești. Originalul grecesc, imprimat la Veneția, circula în mediile de cultură din Țara Românească. Traducerea este atribuită lui Radu Greceanu.

1697 Apare *Manualul despre unele nedumeriri și rezolvarea lor*, scris de învățatul teolog grec Ioan Cariofil. Cartea a fost tipărită după ce autorul, învinuit de simpatii pentru Reformă, murise. Actul tipăririi, un fel de reabilitare a teologului grec, a fost patronat, desigur, de Stolnic, cel care formulase, dealtfel, și întrebările la care răspundea Cariofil în cartea sa.

1697 Are loc, la 10 septembrie, bătălia de la Zenta, unde armatele Imperiului habsburgic, comandate de principele Eugeniu de Savoia, înfring trupele turcești.

1698 Începe construcția palatului de la Pollogi, unul dintre jaloanele menite să măreze „drumul voievodal” de la București la Tîrgoviște. Lucrările se vor termina în 1699. Matricele nobile ale stilului brâncovenesc sînt în faza de definitivare.

1698 Dimitrie Cantemir tipărește, la Iași, prima sa lucrare filozofică: *Dicavîl sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau gîndul sufletului cu trupul*.

1698—1699 Episcopul Mitrofan tipărește la Buzău *Mîncile*, traduse din grecește de Radu Greceanu, probabil, după culegerea lui Maxim Margunios. Ca și în alte cărți ale sale, traducătorul compune versurile inaugurale consacrate herbului voievodal: *Stihuri politice 10 asupra stemei prea luminatului, slăvitului și blagocestivului Io[an] Constantin B[râncoveanu] Basaraba Voievod*.

Insistînd asupra dificultăților pe care a trebuit să le învingă, traducătorul mărturisește cu onestitate „participările” externe, decisive uneori pentru reușita întreprinderii sale: „așa și la aceasta mai virtos ajutoriu și îndireptătoriu mai grélelor cuvinte și noime am avut pe dunnealui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic”.

1700 Stolnicul Constantin Cantacuzino tipărește la Veneția prima hartă a Țării Românești. Este un indiciu sigur că marele umanist lucra la elaborarea *Istoriei* sale.

În tipografia lui Antim Ivireanul de la Snagov apare versiunea românească a unei cărți celebre — *Fiore di virtù* (*Floarea darurilor*) — din literatura sapiențială.

Radu Popescu, care „începuse să calce strîmb“ (N. Iorga) este amestecat — cu o funcție însemnată — în uneltirea pusă la cale de Dumitrașcu Corbeanu. Voievodul „l-au pedepsit puțină vreme cu închisoarea“ — zice cronicarul — dar cariera lui Radu Popescu, sub Constantin Brâncoveanu, ia sfîrșit. Va mai ocupa în anii următori, doar dregătorii de mîna a treia.

1702 În suita lui William Paget, ambasador al Angliei la Istanbul, trece prin Țara Românească, savantul epigrafist englez Edmund Chishull. El poartă aci utile discuții cu învățatul umanist Constantin Cantacuzino, legate, mai ales, de problemele originii limbii și poporului român, de unitatea românilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Lordul William Paget îi dăruise lui Constantin Cantacuzino, în 1696, un telescop.

1703 Încep tratativele dintre Constantin Brâncoveanu și Rusia. Pentru contacte pleacă la curtea țarilor cărturarul brașovean David Corbea. Acesta întreprinde călătorii cu scop diplomatic în Rusia în 1702, 1705 și 1706.

Constantin Brâncoveanu construiește splendidul palat de la Mogoșoaia.

1705 La Istanbul, Dimitrie Cantemir scrie romanul său *Istoria ieroglifică*, text reprezentativ pentru barocul literar românesc.

1707 Anul cînd își începe, probabil, lucrarea sa autorul *Cronicii anonime despre Constantin Brâncoveanu* (*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*). Anonimul se va opri în 1717.

După pilda Academiei de la București, care își deschisese cursurile în 1694, Antioh Cantemir fondează și el, la Iași, o Academie domnească, școală de rang superior.

Izbucnește conflictul dintre voievodul Constantin Brâncoveanu și Cantacuzini. Ca urmare, marele spătar Mihai Cantacuzino, unchiul domnului, este destituit. Cantacuzinii reacționează. Intervenția, pacificatoare, a curții de la Petersburg, dă numai rezultate temporare.

1708 Antim Ivireanul începe compunerea și rostirea predicilor sale. Se va alcătui astfel celebrul corpus al *Didahiilor*, remarcabilă culme a prozei oratorice în literatura române barocă.

1709 Are loc lupta de la Poltava. Regele Suediei Carol al XII-lea este învins de armatele țarului Petru cel Mare.

1710 La 23 noiembrie, Dimitrie Cantemir devine domn al Moldovei. Tratatul cu țarul Petru cel Mare avansează rapid, astfel că la 2/13 aprilie 1711, la Luck, se încheie tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia. Dimitrie Cantemir cheamă întreaga țară la luptă pentru eliberarea de sub dominația turcească (20 mai). În lupta de la Stănilești (18—22 iulie) armatele țarului și oastea moldoveană nu au câștigat de cauză. Rușii sînt obligați să ceară pacea (care se va semna la Vadul Hușilor), iar Dimitrie Cantemir se refugiază în Rusia. Practic, domnia lui în Moldova încetase la 11 iulie 1711.

1712 Moare Nicolae Costin.

1713 O altă carte remarcabilă a Europei de apus intră în circuitul cultural românesc. Trei cărturari din preajma lui Constantin Brâncoveanu întreprind acest demers. Anton Maria del Chiaro, secretarul voievodului, traduce în italianește lucrarea lui Antoine Galland, *Maximele orientailor*. Învățăatul grec Ioan Avramis dă versiunea grecească, iar mitropolitul Antim Ivireanul asigură traducerea românească a aceleiași cărți (titlul românesc: *Pilde filosofești*).

1714 Din porunca sultanului, Constantin Brâncoveanu este scos din scaunul Țării Românești, la 24 martie. Cîteva luni mai

tirziu, la 15 august, va pieri, la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi.

1714 Nu este exclus ca în circumstanțele complicate și dramatice, ce întovărășesc sfârșitul domniei lui Constantin Brâncoveanu, să își fi aflat moartea și Radu Greceanu, cronicarul de curte, și, probabil, unul din sfetnicii apropiați ai voievodului.

După opinia Aurei Ilieș, Radu Greceanu, surghiunit în Asia Mică împreună cu alți fideli ai voievodului dispărut, moare ceva mai tirziu, prin 1725, se pare. Oricum, cu acest an, 1714, se oprește relatarea întâmplărilor în cronica lui Radu Greceanu

La 25 martie urcă pe tronul Țării Românești Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului Constantin Cantacuzino. Va domni pînă în ianuarie 1716.

1714–1715 Radu Popescu primește, în 1714, de la voievodul Ștefan Cantacuzino, vornicia de Tîrgoviște, iar în 1715 participă la rezolvarea unor litigii privind trasarea graniței dinspre raiaua Brăilei.

1716 La 7 iunie au fost uciși, la Istanbul, Stolnicul Constantin Cantacuzino și fiul său Ștefan, fost voievod al Țării Românești.

La 5 ianuarie este numit domn al Țării Românești Nicolae Mavrocordat. Încep domniile fanariote în Țara Românească.

August-octombrie Interval plin de frământări. Boierimea și o parte a populației sprijină inițiativele armatei habsburgice contra turcilor. Voievodul Nicolae Mavrocordat reacționează și ordonă uciderea citorva boieri. Îl destituie și pe mitropolitul Antim Ivireanu.

La 25 noiembrie un comando austriac, infiltrat în București, îl face prizonier pe Nicolae Mavrocordat și îl transportă în Transilvania, la Sibiu.

În acest an, 1716, începe construirea mănăstirii Văcărești. Remarcabilul monument de artă brâncovenească va fi terminat în 1722.

1716—1719 În timpul lui Nicolae Mavrocordat, Radu Popescu atinge apogeul carierei sale politice. În 1716, este numit mare vornic și apoi mare ban al Craiovei. În 1719, primește din nou dregătoria de mare vornic.

Între timp, comportarea lui Radu Popescu față de binefăcătorul său nu a fost cu totul ireproșabilă. A fost, se pare, amestecat în „răpirea” lui Nicolae Mavrocordat de către imperiali în 1716. Refugiat în Transilvania, între 1716—1718, Radu Popescu se alătură grupării boierești care cerea instalarea ca domn a lui Gheorghe Cantacuzino, fiul lui Șerban.

1718, 28 iulie Prin pacea de la Passarowitz (Pojărevac) ia sfârșit războiul turco-austriac început în 1714. Banatul și Oltenia sînt anexate la Imperiul Habsburgic.

1719—1720 Începe să-și scrie cronica marele vornic Radu Popescu. O va continua, sub numele de Rafail monahul, pînă prin 1728.

1727 Cărturarul brașovean Johann Filstich își procură versiunea completă a cronicii lui Radu Greceanu și o traduce în germană. De această tălmăcire se va folosi mai târziu istoricul J. Chr. Engel în elaborarea lucrării sale *Geschichte der Moldau und Walachey*.

1729 (înainte de 23 mai) Se stinge, la mănăstirea Radu Vodă din București, Radu Popescu, biv. vel vornic, alias monahul Rafail. Se călugărise prin 1724, explicîndu-se, în cronica sa, astfel: „ci fiind vornic mare eu, Radul Popescu, în cinstea și în dragostea măriei-sale, și viind la vreme de bătrînețe, și dă slăbiciune, socotind că și ale lumii sînt toate dășarte, singur din bunăvoie am cerut voie de la măria-sa și am mers de m-am călugărit”.

NOTĂ ASUPRA EDITIONEI

Prezenta colecție de cronici ale Țării Românești cuprinde operele cele mai reprezentative ale cronicarilor munteni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, grupate în trei volume:

Vol. I: 1. *Istoriia Țării Românești* de stolnicul Constantin Cantacuzino
2. *Istoriia Țării Rumânești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopiseșul cantacuzinesc).*

Vol. al II-lea: *Istoriile domnilor Țării Rumânești* de Radu Popescu.

Vol. al III-lea: *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Coștandin Brâncoveanu Basarab-voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întîmplat* de Radu Greceanu.

Prezenta colecție este o ediție obișnuită, destinată marelui public. Ea a avut în vedere și s-a orientat după următoarele texte de cronici muntene:

VOLUMUL I

1. *Istoriia Țării Rumânești* de stolnicul Constantin Cantacuzino, ediție comentată de N. Cartoian și D. Simonescu, „Serisul românesc”, Craiova, 1944.

VOLUMUL AL II-LEA

1. *Viata și opera lui Radu Popescu* de N.I. Simache și Tr. Cristescu. Partea I, Ploiești, 1943 și *Istoriile domnilor Țării Românești* de Constantin Căpitanul Filipescu, publicate din nou de N. Iorga, București, 1902.

2. *Cronica Țării Românești* de Radu Popescu, publicată de N. Bălcescu în *Magazin istoric pentru Dacia*, tom. IV, pp. 21—62, 93—178, București, 1847.

Toate aceste texte au fost colaționate la Biblioteca Academiei R.S.R. după următoarele manuscrise:

1. Pentru *Istoriia Țării Românești* a stolnicului Constantin Cantacuzino:

a) M-sul nr. 3.443 (m-sul de bază);

b) M-sul nr. 441 (de la p. 1 la p. 93).

2. *Lctopiseșul cantacuzinesc* reproduce textul ediției critice a anonimului cantacuzinesc, publicată de C. Grecescu și D. Simonescu, fără aparatul critic.

Acest text are ca izvor de bază m-sul nr. 112 al Filialei Academiei R.S.R. din Cluj, fond Blaj, o compilație controlată de Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului, membru important al familiei Cantacuzino, din biblioteca căruia a făcut parte.

3. Pentru *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu: Partea I: a) M-sul nr. 439 (m-sul de bază) de la 1290 la 1688.

Partea a II-a: b) M-sul nr. 537 (care face legătura între m-sul nr. 439 și m-sele care cuprind partea a II-a), de la p. 79 (r. 3 de jos), pînă la p. 138 (m-s de bază).

c) M-sul nr. 100 (de la p. 162, rîndul 2 de sus, pînă la p. 188 verso) și m-sul nr. 121 (de la p. 339, r. 6 de jos, pînă la p. 394) (ambele manuscrise de bază).

VOLUMUL AL III-LEA

1. *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Românești, Io Constandin Brâncoveanu Basarab-voievod... de marele logofăt Radu Greceanu.*

Am folosit textul din lucrarea: *Viața lui Constandin-vodă Brâncoveanu de Radu vel-logofăt Greceanu* (publicată de strănepotul croni-

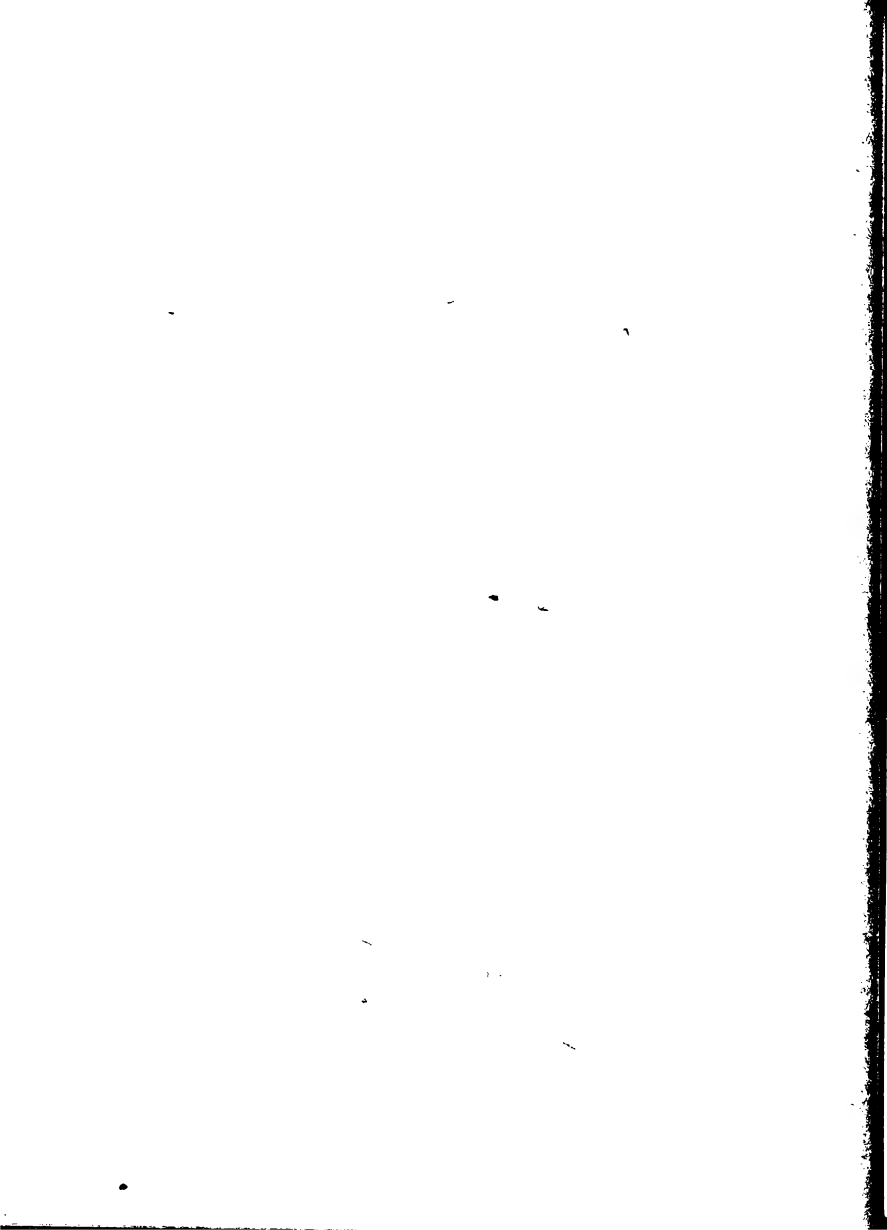
carului, Ștefan D. Greceanu, București, 1906), pe care l-am colaționat la Biblioteca Academiei R.S.R. după m-sul cu nr. 1.350, care a aparținut familiei Greceanu.

Cronica lui Radu Greceanu se află în acest manuscris de la p. 199 la p. 395. Se termină la cap. 80. Celelalte capitole, până la sfârșit (cap. 110) au fost colaționate după m-sul nr. 548.

M-sul nr. 1.350 începe cu prefața lui Radu Greceanu, căreia îi lipsește începutul. Partea de la început (până la fraza: „*Nu pentru putere, ci pentru bunele fapte să fie lăudați...*“) reproduce textul din ediția lui Ștefan D. Greceanu.

Capitolele XLIX, L, LII, LIX, LX, LXI, LXV, LXVI, LXXI, LXXII, LXXIII, LXXV, LXXVI, LXXVII, LXXX conțin și variante. Acestea lipsesc din m-sul de bază (nr. 1.350) și au fost colaționate după m-sul 548. Au fost reproduse la sfârșitul cronicii.

MIHAIL GREGORIAN

OBSEVAȚII ASUPRA TRANSCRIERII

Transcrierea textelor cu litere latine a fost făcută cu fidelitate, respectind particularitățile fonetice ale limbii române din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Cînd însă nu era vorba de o pronunțare deosebită, ci de o *tradiție grafică*, cuvintele au fost scrise cu ortografia actuală.

1. ѡ a fost transcris ca ă.

2. ѡ a fost transcris ca i și ă.

Ex.: стаѡпниѡ — stăpinirea.

Cînd literele ѡ și ѡ nu sînt folosite consecvent, le-am transcris orientîndu-ne după pronunțarea literară.

3. ꙗ a fost transcris în două feluri:

a) ca ea, cînd în silaba următoare se află vocala ă sau a și în limba actuală se păstrează diftongul.

Ex.: съ ꙗѡга — să meargă.

b) ca e, cînd în silaba următoare se află vocala e sau i, fiindcă încă din secolul al XVI-lea, diftongul ea se redusese la e.

Ex.: ѡнеѡръкъ — biserică.

ѡѡчи — vécî.

ꙗꙗꙗꙗꙗ — îndreptéze.

Tot cu e a fost transcris ꙗ din *létopiseť*.

4. În transcrierea literei **а**, s-a ținut seamă de semnul anterior:
a) De acord cu pronunțarea, după consoană a fost transcris ca *ea*.

Ex.: **ѣѣѣ** = vechea

ѣѣѣ = a avea.

b) După vocală, însă, a fost transcris ca *ia*, fiindcă așa se pronunța.

Ex.: **ѣѣѣѣ** = acéia

5. inițial a fost transcris ca *ie*.

Ex. *iese, iepure, ieri* etc.

Pronumele personal a fost scris însă fără *i* inițial, ca să nu se deosebească de ortografia actuală.

Ex.: *eu, el, ea, ei, ele*.

Același lucru și la verbul *a fi*: *este, e, eram, erai* etc. Dacă în text apare și *i*, înaintea lui **ѣ**, în acest caz s-a păstrat *i*.

Ex.: *iel, ia* (în text *u*).

6. **ѣ** a fost transcris ca *u*.

În limba veche românească, continuând pînă în secolul al XVIII-lea, *u* final s-a păstrat după grupuri consonantice, ca în dialectul aromân. Se pronunța, spre exemplu, *domnu, omenescu, i-au prinsu*. Acest *u* final pronunțabil a fost păstrat în transcriere.

Autorii ediției critice a *Letopiseșului cantacuzinesc* au confundat semnele finale **ѣ** și **ѣ**. Pe motivul că nu se pronunță în limba actuală, le-au neglijat pe amîndouă. **ѣ** final era într-adevăr un semn grafic, dar era pronunțabil, aparținînd aproape totdeauna după grupuri consonantice. Din acest punct de vedere, textul *Anonimului cantacuzinesc* nu reprezintă adevărata pronunțare a cuvintelor.

7. Vocalele în hiat avînd al doilea element al lor vocala *e* (*ae, de, i-ee, oe, oae, ue*) au fost scrise, ca în ortografia actuală, cu *i* intermediar (*aie, tie, eie, oie, oaie, uie*).

Ex.: *bălaie, plăieș, lămtie, cheie, oier, ploaie, cetățuie* etc.

8. Nu s-a făcut deosebire între **ѣ** și **ѣ**, ambele fiind transcrise, cu *o*. Uneori, prin *o* este notat diftongul *oa*. Am transcris *oa*, în acest caz.

9. **ѣ** a fost transcris ca *iu*.

10. **ѣ** din cuvintele străine a fost scris ca *i*.

Ex.: *Moisi, Misiia* etc.

11. *ч* a fost transcris ca *ce* sau *ci*, iar *у* ca *ge* sau *gi*, ținându-se seamă de pronunțare. Cînd erau urmate de *e* sau de *ea*, s-au scris ca *ce*, *ge*.

Ex.: Грекиѣ , a fost transcris *Greceanul*, iar nu *Grecianul*.

12. S-a păstrat ortografia actuală a Academiei R.S.R. în scrierea cu literă mică a *numelor popoarelor, lunilor, zilelor săptămînii*.

De asemenea, s-au scris cu literă inițială mică diferitele numiri de ranguri: *vodă, episcop, mitropolit, pașă, bei, stolnic, postelnic, comis, logofăt, vornic* etc.

13. La unele cuvinte, formele genitivale s-au păstrat ca în manuscris: *mării, împărații* etc.

14. Cuvintele prescurtate au fost redată în întregime.

15. Am păstrat parantezele din text, redîndu-le prin paranteze rotunde. În paranteze drepte am pus cuvintele care lipsesc pentru a ușura înțelegerea textului. Prin trei puncte între paranteze drepte am marcat omisiuni ale copistului.

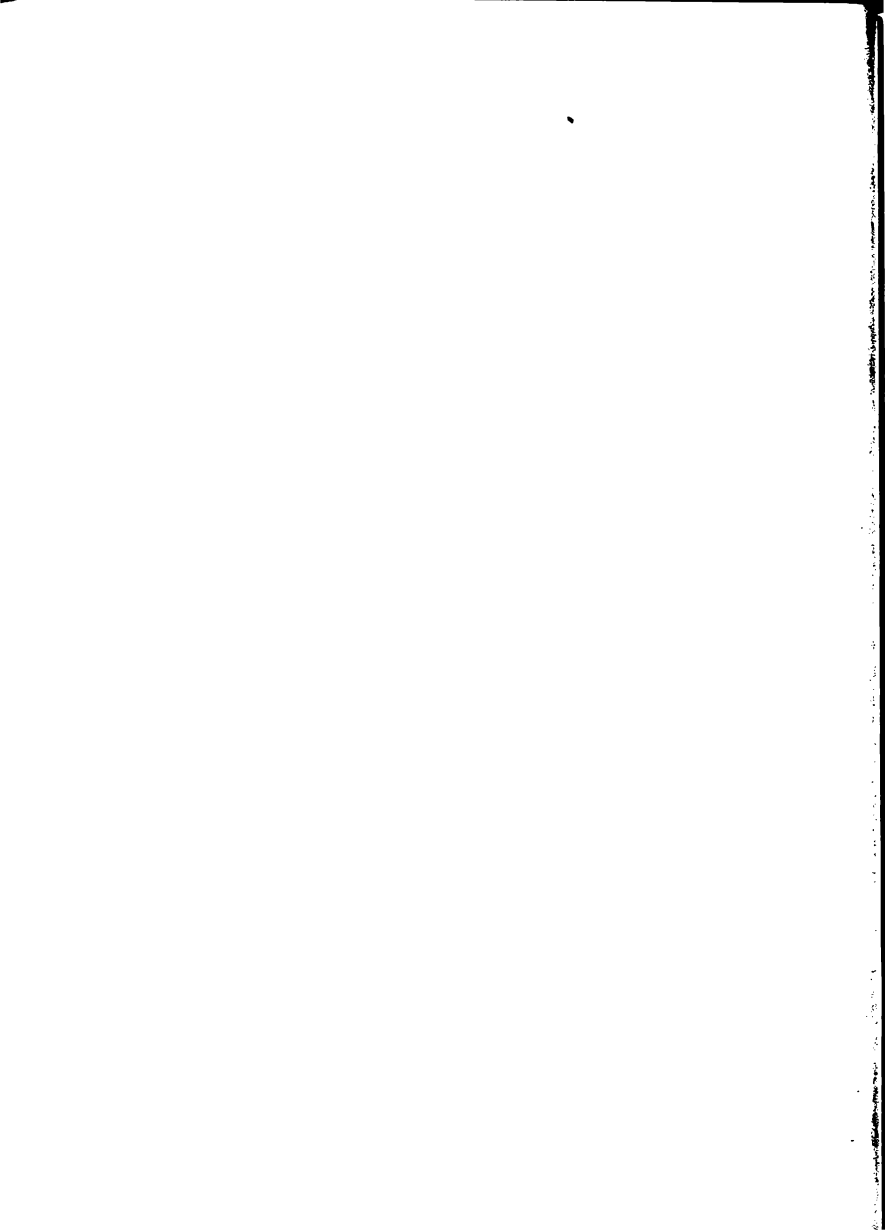
16. Greșelile evidente (cum ar fi repetarea unor cuvinte fără valoare stilistică sau greșelile de literă) le-am corectat în mod tacit.

17. Am semnalat, în notă, intervențiile ulterioare în manuscris sau unele diferențe între diversele redacții.

18. La transcrierea textelor, am ținut seamă de ultimele norme ortografice, fără să înlăturăm inconsecvențele, particularitate a limbii acelei epoci.

M.G.

ISTORIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI
DE
STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO

ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI

*Întru care să cuprindă numele ei cel dintîi
și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi
cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă
și în vremile de acum s-au tras și stă*

PREDOSLOVIE

Cu greu și cu strîmt iaste neștine a da cap și începătură fieștecăruia lucru, mai virtos celuia cînd nici cum, nici de nici o parte ajutor iaste, niçi știință de la alții, sau pomenire măcară să află ca o povață, făcîndu-se și ca o luminare arătîndu-se, ca să se poată ajuta cel ce nu știe de la cel ce știe și cele din întunérec să iasă la lumină.

Că nici unul în lume nu iaste carele den sine numai să știe și nici unul nu au aflat nimic, pînă cînd n-au fost de altul învățat. Nici nimeni nu să poate domiri de nici un lucru, de nu mai nainte au au văzut, au au auzit, sau au cetit și de nu ca acélea, asemene ca acélea, măcar cit de puțin, și de nu același adevăr și de lucru ce poștește neștine, au zis, sau au scrisu, măcar cit de puțin și de altele, ca numai să se poată altul deștepta spre gîndirea acelora și a altor lucruri încă destul iaste. Și carii ca acélea au făcut și au pomenit, cit de cit măcar, nemoarte mulțămite au auzit și în bună pomenire au rămas.

Precum și Aristotel în cartea a dooa a *Metafisicii*, cap. 8, zice: har și mulțămită să avem și să dăm filosofilor celor bătrîni, carii numai ce au pomenit și au scris de adevărul fîințelor și măcar că mai la multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au scris de ade-

vărul ființelor și măcar că la mai multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul, iar încăși destul că tot au pomenit și au zis cevași, cit pricină de a cerca și a iscodi adevărul alții au dat — aducind și pildă și pe un Timotheu muzicașul, ce era în zilele lui Filip-craiul, tatăl lui Alexandru celui Mare, (foarte iscusit într-acéia), zice dar: de n-ar fi fost Timotheu, n-am avea multă muzică. Iar de n-ar fi fost și Frinis, nici Timotheu n-ar fi fost.

Zice și Diodor Sicheliotul, istoric, în predosloviia cărții lui dintii, că cu dreptate iaste a da toți mari mulțemite celor ce au dat învățături și au scris istorii de obște, căci că cu ostenélele lor au folosit viața de obște (adecă traiul tuturor).

Nu grăiesc aici, nici zic de marele Moisi, carele de nici un om învățat sau știut n-au fost, de au scris zidirea lumii și alte legiuri. Nici vorbesc de alți mulți sfinți proroci carii știia neînvățați de nimeni și cele ce fusese, și cele ce era, și cele ce vrea să fie. Derept că acelora știința și învățătura nu era fi-rească și omenească, ci peste fire și dumnezeiască, luminate și învățate mințile și cunoștințele lor, de duhul sfânt, izvorul și lumina adevăratei științe și înțelepciuni.

Ci dar cu greu și cu nămar iaste a da, zic, neștine începătură celor ce mai despre toate părțile întunérec iaste, precum și mie acum să întimplă a veni, vrînd, cum am pomenit mai sus, a istorii ale țării, ce-i zicem noi astăzi: rumânești. Cu greu, zic, foarte-mi iaste, de vréme ce nu aflu eu până acum, măcar cit am ostenit, cit am cercat, cit am întrebat și de știuți și de bătrîni domiriți și înțelepți și în tot chipul m-am trudit și pentr-alte părți și cu cheltuială am nevoit, ca doar aș fi aflat vreun istoric, carele și de țara aceasta, de începătura ei, și de lăcuiorii ei și domnitorii ei, carii cit și cum s-au purtat și de obiceiurile lor și de legile ei, și de altele multe ce într-însa să vor fi aflat, carele să scrie pe amăruntul toate și cu deadinsul, precum de alte țări fac și scriu pe larg toate. Ci dar eu încă pînă astăzi, nici acel scriitoriu, nici acel spuitor n-am aflat. Și aceasta, căci n-au istorit nimeni de dînsa cu deadinsul, cum ziși, pare-mi-se că dintr-acéste pricini vine.

Întii, că mică și can laturi țară multora au părut că iaste, încă mai virtos acum de cînd osebită de Ardeal și de Țara Moldovei iaste. (Cum mai nainte vom arăta, cînd și pînă cînd zic istoricii și gheografii că au fost împreună și de cînd s-au osebit.)

A dooa, că puțini au fost pămîntenii aceștii țări, cum să vede, ca aceia, ca să șază ei să scrie ale patriei lor și să istorească întîmplările moșiei lor, precum fac alții de ale lor, și de nu mulți și multe, însă tot fac, iar la noi mai nici unul. Săvai că poate zice neștine că să află și aici létopisețe, ci răspunsul îi iaste gata, că acela ce l-au făcut, den neștiință să vede să-l fie scris, sau den negriuire, doar căci atita iaste de netocmit, de încurcat și de scurt, cît mai multă turburare și mirare dă celui ce cetêște, decît a ști cevași adevăr dintr-însul.

Această dară scădere mare și jale doar într-acest norod al neștiinței și al nevrerei să-l învêțe fiind, iaste pricină, de astăzi, nu numai de risul altora și de ocară sintem, ci și orbi, muți, surzi sintem de lucrurile și faptele celor mai de demult ce într-acest pămînt s-au întîmplat și s-au făcut, cari de nevoie încă le era și ne iaste a le ști, pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi. Cum Nafclir în prologul *Hronografului* lui, ce face, zice: că frumos lucru iaste den greșalele altora să toc-mim viața noastră și nu ce alții au făcut să cercăm, ci ce bine făcut va fi, noi a urma să ne punem înainte. Și trebuie să știm ca pre cei buni și vrédnici, carii vor fi fost bune faptele lor, să le pomenim bine, și pre ei să-i lăudăm. Iar pre cei răi și făcători de rău, să-i blestemăm și să-i ocărim aceea parte alegindu-și în lume, cît au trăit, ca să-i rămîie.

Acéstea dară și ca acéstea lăsîndu-le, că cine a le scrie n-au fost, nici alții au purtat grijă, de n-au știut ei, sau n-au putut, ca să fie pus pe cei ce ar fi știut, măcar și streini de ar fi fost (căci ca aceia, nici de aici, niciodată n-au lipsit), să scrie și să istorească pe amăruntul și ale aceștii țări, ci au lăsat toate de s-au surpat în prăpastiia uitării și întru întunérecul de véci au rămas.

Însă nu zic că den om în om n-au rămas și aici niște spunea
și niște povești, mai virtos bătrînii ce povestesc de cele ce au
fost. Ci și acélea foarte slab lucru iaste și primejdie de a le cre-
de, pentru că de multe ori s-au luat seama, că de un lucru nu
mai, doi într-un chip nu povestesc, ci unul una, altul alt
băsnuiaște. Unde nici de la acélea nici o adevărată știință n-avem
nici din cîtecele cari vestesc de vitejii, au de alte fapte al
domnilor și a altor vîrédnici oameni, ce au lucrat, cari după
la lăutari și după la alți cîntători auzim, putem și cevași alege.
Că și acélea nu numai ce au laudă mai multă, au hules
decît cele ce au fost, ci și foarte imprăștiat și prea pe scurt
pomenesc lucru și fără de nici o orînduială sau tocmeală.

Mai trudit-am încă ca doar din hrisoavele domnilor ce sînt
pre la boierime și pre la mănăstiri date și la sate, cîte am putu
vedea, să poci scoate cevași, ca să știm măcar dintr-acélea, dea-
ca dintr-altele nu să poate afla; căci că într-insele să vede a
zice cevași, dînd pricinile pentru ce sînt date acéle hrisoave.
Adecăte au sînt pentru că au dăruit domnii destoinicilor și bu-
nilor slugi ocine, sau altcevași pentru vrednicia și mari slujbe
ce vor fi făcut domniei și țării (cum fac împărații și domnii
cei mari și ieftini), dăruindu-le, acolo povéstea îi spune. Așa
și în cele ce dau la mănăstiri hrisoave, cînd fac minăstirea, drept
ce o fac și cine o face, colo spuînd ca o istorie, vestéște lucrurile.
Ci puțin folos și acélea mi-au dat, pentru că risipit și foarte
pe scurt zic și fără cap povestesc și numai de un lucru vorbes-
cu, adecăte au de cela cui să dă, au de cel ce dă; așa de minăstiri
de scrie încă ceia ce acei mănăstiri i să închină și i să afiero-
sésește, zice, iar alt nimica nu mai lătéște, nici de alte lucruri să
mai întinde, unde dară puțin lucru și puțin ajutor și știință
avem și de la acésesta.

Și încă mai iaste și aceasta, că cine iaste acela care să
poată ședea toate ale tuturor hrisoavelor să vază ce scriu
și cum scriu, ca să poată dintr-insele aduna să istorească
lucrurile ce au fost ale țării?

Și cine iaste să poată face acéia ca să culeagă dintr-acélea măcară cap și coadă lucrurilor, căroră pentr-alita noian de ani s-au înfășurat și s-au desfășurat, sau vreun adevăr să ne dovedească, de nu doară s-ar fi ispitit cinevași; sau ar vrea să ispitească acéia a o face, ca să afle o prea puțină pricină (și și acéia încă nesărată), ca să zică că de acolo au aflat a zice cevași de lucrurile țării? Iar și acéia ce ar zice și cite ar zice, n-ar fi alt, socotesc, fără' cit o gindire și o aflare de o mare grămadă de minciuni, precum vedem în cea *Alexandrie* cē-i zic, cine o va fi făcut, nu știu, și într-alte cărțului ce să vād pe la unii și pe la alții aici în țară, și mai multe în Moldova; în cari nu să cuprind altele, fără minciuni și basne, duple cari umblă norodul acesta rătăcindu-se și cred céle ce niciodată de crezut nu-s, că nici au fost acélea vreodată, nici pot fi. Că măcară acea *Alexandrie* bālmăjaște și asémene ca acéia alte cărțului, ci acélea aflări omeneshi numai ce sînt sau basne de céle ce făcea și scornia poeticii ethnici în vrémea elinilor pentru orbul norod (adecă idolatrii) și n-avea cunoștința unuia și adevăratului Dumnezeu, ce făcea și zamisluia ca acélea, sau ei altele cu acélea și supt acélea basne pilduia, cum și alți mulți dascali zic și în *Mithologhia* unui Natalis Cōmitis, om învățat destule de acélea povestēște, tilcuiăște și zice: Acum dară din céle ce mai sus zisem, iată aiave să véde, că nici o povățuitură, nici un ajutoriu, nici nici o luminare avem de la pămînténii noștri, ca să putem ști, sau să ne și domirim măcară de ale aceștii țări lucruri și fapte ce într-insa den bătrînii ani s-au întimplat și s-au lucrat. Căci nici unul nu s-au aflat, nici știm să fie fost, carele cu deadinsul și pre amăruntul dinceput să fie scris ale ei.

Iar de va fi și fost cinevași scris și va fi lăsat, ca și noi cești de pre urmă, de acélea ce au fost să știm, iată nicicum nu să află, nici auz pe cinevași să zică că au fost și apoi

s-au pierdut măcară, fără cit cel létopiset, ce zicem, carele destul de scurt, întunecat și fără ordinduială iaste, cum s-au zis mai sus și vom vedea mai pe urmă, și dintr-insul.

Ci dar așa lucrul fiind, ce a face eu n-am, fără cit iată, dupe la istoricii streini, pe la greci, pe la léși, pe la unguri și pe la alții voi umbla a cêre și a mă îndatori, ca ce vor fi și ei pomenind și istorind de această țară, să zic și eu aici și cit îmi va fi puțința, foarte voi nevoi, ca ce va fi mai adevărul, dupe zisele lor să arăt.

Săvai că cîți am găsit și la mina mea pină astăzi au venit, văz că pe scurt și ei de dînsa pomenesc și încă can trecători ating și istoresc numai, iar nu denceput și pe deplin scriu ale ei, ci numai cit le trebuie a o pomeni zic, apropiindu-se cîte undevași de ale lor lucruri ce pe larg istoresc și povestesc. Pentru care încă și cit fac, mulțemită trebuie să le dăm, că încă nu de tot din tablele lumii uitați sintem, ci oarecine, de cêle ce oarecînd au fost și într-această țară, nu tace, ci spune și scrie. Măcar că unii dintr-acei ce scriu de dînsa, ca niște streini ce sînt și și voitori de rău unii, nu adevărul scriu, ci-i micșorează lucrurile, și pe lăcuitorii ei rău îi defaimă, și multe hule le găsesc. Și pot avea și direptate, zic, a face așa, daca aceia alt mai bine nici știu, nici pot face. Și pentru că în stepena ce astăzi să află (măcar că de oareșicînd așa să trage), în carea ticăloasă și jalnică iaste, cine cum îi iaste voia poate și zice, și scrie. Căci că nu iaste nimeni, nici cu condeiul, nici cu palma, a-i sta impotrivă, și a-i răspunde.

Lăsăm, dară, fieștecăruia a zice cum va vrea și a rîde cum va pofți, de vrême ce nici le iaste sfîială, nici rușine de rușinile lor, nici nu gîndesc, că toate lumeștile supuse sint mutărilor și toate cîte sint umblă cu soroc și cum, că de obște iaste orbul noroc și viitoarele lucruri nevăzute sint. Ci dar a acelora acum trecîndu-le, la ale noastre mă întorc și zice.

Vede-să dară că toți scriitorii țărilor și istoricii într-aceasta să tocmesce, cum și țara aceasta, cuprinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Ghetia.

Săvai că Antonie Bonfinie în *Istoria* ce face foarte pe larg de lucrurile ungurești, în cartea-i dintii, în decada dentiui, oareceși osebite face între Dachia și Ghetia, zicînd: „Dachii, ghetilor rudă sint, de vrîme ce și unii și alții acéiași limbă au și dentr-un loc cînd au ieșit, au ieșit și au venit într-acéste părți“.

Măcar că unii den Scandinaviia zic să fie venit dachii și ghetii, cărora, zice el, le zicem și goti. Iar mai mulți, zice să fie venit de la Dais, carii sint în Schitia asiatică, pentru că Daeg, cum zice Stravon gheograful, că fiind vecini cu lăcuiorii Hircaniei, și ei ca hunii și ca alte noroade dentr-acolo schitice, locuri mai bune de a lăcui căutîndu-și, într-acéste părți ale Apusului au venit. Ci dară dachii și ghetii, zice, nu sint din Scandenavia, ci din asiatica Schitie. Și, de vrîme ce decît ai Apusului oameni, ai Răsăritului mai vechi sint, cu dreptul dintr-acolo într-acéste părți au venit. Mai zice acest Bonfinie că ghetii sint cărora acum le zicem vlahi.

Iară Pius Eniiasul le zice flachi, carii, zice, încep din Ardeal..., alătura cu Marea Neagră să întindea de lăcuia. Însă cea parte..., pină în Dunăre Țara Moldovei, de cești mai dincoace oameni să chiamă. Iară carii mai mult cu Dunărea în sus mîrge, Muntenească acum să zice și ca acéstea Bonfinie de aceasta istoréște.

Și mai mult însă inaintea acestor dachi și gheti lăcuiori era, și Bonfinie zice, niște neamuri de le zicea gavriști și ghestoboți. Ci noi mai vechi de acélea nu căutăm. Căci cite mai în sus vom umbla scurmînd și cercînd acéle vechituri, atita mai la întunérec vom da și nu alt vom afla, fără basne și povești numai. Ci destul încă măcar de am putea unele nemeri, de céle ce au fost de la dachi și gheti încoace.

Mai sint mulți și din grecii istorici, zice Bonfinie, care-i zice că și pe aceștia, gheti, de goti îi ținem, din thrachi rodul lor trăgindu-se. În ce chip den Scandia, au Scanzia s-au pornit, de unde nu numai acest neam, zic mulți, că au venit, ci și bolgarii, sîrbii, boșnégii, ungurii și alte neamuri au pogorit. Așijderea nu lipsesc unii, carii aceștia numai osebindu-o de cele doao, îi zic și Muisia de Jos. Carea aceasta numai de la un grec țarigrădean o am auzit, carele să ținca mare știut, iar la altul la nici unul den latini nu o am cetit. Însă Muisia de Sus să zice unii părți de Țara Sirbească, însă ceiia care-i zic gheografii unde să împreună apa Savei cu Dunărea, adecăte de la Beligradul turcesc și in sus cevași. Iar mai mult cit să întinde în jos, pe unde să alătură pe de cea parte de Dunăre, și cu țara aceasta, tot Muisia și și Misia îi zic. Mai zice-se Muisia și Machidoniii, cum zicea Filip Cloverie, gheograful, carea să hotăraște cu Dardanii. Mai sint și alte Muisii in Asia, precum ei scriu, ci noao de acélea cuvintul nu ne iaste, nici măcară de céstealte Muisii, săvai că zisem că unii și această țară Muisia o chiamă. Ci aceasta mai că nu e de credință atîta, pentru că rari și foarte puțin o zic, ci numai potu-se fi lunecat cei ce i-au zis așa, pentru că văzind vecinătatea Țării Sirbești, căriia Musia îi zicea și dese amestecăturile lăcuiitorilor unia și alțiiia între dinșii, zis-au cestora pentru acéia Muisia. Sau că cei ce vor fi scris că o chiamă așa nu vor fi fost umblat într-acéste părți; deci, precum de la alții vor fi auzit, nemaicercind cu amăruntul adevărul, ei au semnat așa, precum mai de toate orile să întimplă la ceștea scriitori, istorici și gheografi și vedem că nu numai in nume greșesc și le strămută într-alt felu, ci și de felu oamenilor și și obiceiurilor și alte multe lucruri le povestesc mulți într-alt chip de cum sint. Că aiave să véde in gheografiile ce au făcut mulți și până astăzi fac, ei departe șezînd de cele ce scriu, ce numai pen auz și pen'trebări de cei ce umblă privind lumea (carii mult greșesc) aud și scriu.

Și adevărat așa iaste, că am ispitit aceasta și am văzut că și de cēstea țăr[i] ce sînt spre noi și și de a noastră, măcară cari-s mai aproape de acei scriitori, însă destule greșeli sînt și în nume și în locuri. Și unele care nu sînt, zic că sînt și altele care sînt, le tac. Zic dar de d-acēstea, țări, povestesc gheografii așa, dar încă de cēle Indii ale Răsăritului și ale Apusului și alte locuri ce-s într-acolo, ce de povești și de neadevăruri scriu și zic! Însă nici drept aceasta a-i huli de tot trebuie, atît de mult ostenind și trudind a scrie multe și mai de toate, pentru fōlosul multora. Iar de greșesc, ca niște oameni greșesc și noi greșim toți ca dinșii, dentru lut zidiți fiind toți. Însă orice, ce iaste de numele aceștii Muisii, minciună au adevăr, că o numiia și așa, eu nu mai cerc, ci numai lăsindu-le, ca de mai puțin zise, a ținea trebuie cēle ce de mai mulți și mai numiți, iaste; și iară zic că Dachia și Ghetia îi zicea și să numiia.

STĂPÎNITORII ȘI LĂCUITORII ACEȘTII DACHIL CINE AU FOST ÎNȚII

Stăpîniia dară și lăcuia acest pămînt acēle neamuri ce le zicea dachi și gheti, oameni însă varvari și groși, idololatri, iară ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepoftitori a să supune altora, nici a să birui de alții îngăduia. Avea craii și oblăduitorii lor și nimăruî supuși nu era și mulți încă de dinșii să îngroziia și vecinii lor foarte de dinșii, să spăria, căci de puține ori biruiți de unde mergea a să bate, să întorcea.

Acestora dară mergînd numele și vestea cum sînt, și de țăriia lor, împărații romani poftitori de lățimea împărăției lor fiind, precum toate împărățiile putérnice sînt lacome de a supune pre alții și a-și lăți și mări hotarāle împărăției lor și mai vîrtos romana monarhie atuncea pe acēle vremi înflorînd, de multe ori și în tot chipul au trimis să supuie și pe acei dachi precum și pe alte țări toate cîte era împrejurul lor. Supusēse pre unii cu arma, pre alții cu groaza numai

puterii lor, că atita slujia și într-acélea vremi norocul izbîndei lor, cit nici o țară, nici un pămînt au putut sta împotriva lor. Zice Ioann Șleidan, în cărticeaoa ce istoréște pe scurt de patru monarhii ale lumii ce au fost, că romana monarhie și putére (care au stătut mai mare, mai tare și mai mult decit toate alalte), atita numai n-au luat și n-au supus țări cite n-au vrut, și atita i-au scăpat, la cite n-au vrut să meargă. Însă cui iaste poftă, citească pe Tito Livie Padovanul, carele din 'ceput ale romanilor și foarte pe amăruntul scrie, și pe Flavie Blond unde istoréște și zice *Triunfantis Rom[ae]*; și de acolo lesne poate cunoaște fieștecarele cită împărăție și pină în cită putére au fost ajuns romanii. Și aceasta iaste de crezut, pentru că și bisérica noastră de Octavie Avgust Chesar, împăratul romanilor, mărturiséște, potrivit monarhia lui pre pămînt, cum a lui Hristos: cela monarhind mulțimea stăpînirii oamenilor, s-au potolit; Hristos luund chip omenescu, mulțimea dumnezeirii idolilor s-au zdrobit, iproci, precum să véde la tropariul de la Nașterea Domnului, la slava de la vecernie.

Aceștea dară împărați, vrînd să supuie și să biruiască și pe acest pămînt cu lăcuitorii lui, carii era atunce, în tot chipul silii și și de multe ori oști mari și gréle au trimis asupra lor, cari mai de multe ori, mai biruite decit biruind s-au întorsu, precum și Tesar Avgustu trimițînd asupra lor odată 50.000 de ostași, d-abîia marginile Dunării le păziiă. Carii dupe acéia dachii și ghetii adăogîndu-și oastea, pină la 200.000 de oameni zic că au făcut, și trecînd Dunărea, biruînțele romanii împărății foarte greu și rău, cu foc, cu fier și cu robiiă le-au stricat, atunce craiu lor fiind Birebisca.

Și Bonfinie scrie: „Și aceasta nicicum romanilor nu sta bine și grijă încă avînd de acei nedomoliți oameni, nu să odihniia, nici îi uita ca în lungă odihnă și în lină pace să se afle, nici să se obrăznicească în biruînțele lor îi lăsa. Cî măcară deși lega citeodată cu ei pace, pentru că și vecini le era, de vréme ce (cum s-au și mai zis) toate împrejurile

lor luate și biruite de romani era. Iară încă și pentru oricare pricină mică să și scorniia oști, unii spre alții pornind."

TRAIAN ULPIE, PUINDU-SE ÎMPĂRAT ROMANILOR,
AU SUPUS DACHIA DESĂVÎRȘIT

Aceasta dar mulțime de ani trăgându-se și așa lucrurile lor învîrstindu-se intru dinșii, pînă în vremile ce au stătut împărat romanilor Ulpie Traian, carele să trăgea de neam spaniol, începînd împărăția, de vîrstă fiind de ani 42, la anul de la nașterea Fecioarei, cum zice Carion în Cronica lui, 128. Om înțelept de amintrelea, fiind învățat mare, cu sfat în toate și foarte drept (cît și aceasta au făcut, zic istoriile, cum că puindu-să împărat și chemînd pre cel dintîi al Pretoriului, i-au dat sabiia, zicîndu-i: „Pentru mine slujaște-o pînă dirépte le fac; iar de nu dirépte le voi face, împotriva mea tu o întoarce“) și cu inimă mare, mai virtos într-ale oștilor lucruri era. Aceasta dară altcevași mai pe deasupra decît cei ce făcuse mai nainte vrême și de această țară gîndind și socotind într-alt chip și ale sale gătiri de războaie își tocmiia; și nu prea mulți ani den împărăția lui trecînd, deci cu mari greime de oști și cu nespuse puteri s-au sculat a oști într-acéste părți. Cît dar va fi fost puterea lui atunci și cu cîtă mulțime de oameni va fi umblat, cît au umblat și au supus părți ale lumii, putemu-ne însă cu mare mirare și domiri cîte cevași, că iată vrînd pre lingă acéle oștiri ale lui și lucruri mari ce apucase și făcea ca să-i rămiie și în fapte slavă, și pomenire, doară și minune la oameni în vécii rămiîndu-i. Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice trăgea, pe unde și umbla, precum și pînă astăzi să văd și aici la noi în țară, cărora încă troianuri le zicem rămiînd de atuncea din om în om acel nume, carele să trage și pînă astăzi, măcar că foarte puțini sînt carii să știe drept ce le zic troianuri. Iară acesta iaste ade-vărul, că din oștirea aceluia mare împărat, Traian Ulpie, sînt rădicate și nu numai aici, ci și pentr-alte țări. Așa au

făcut cum s-au zis, pentru ca să rămiie neamului omenesc pomenire de mari și de puternice faptele lui. Iară de va fi și altu cinevași făcut ca acelea din romanii voievozi sau împărați mai nainte vreme, cum și poate fi făcut (că toți puternicii stăpinitori ca acelea nevoiesc a lăsa pe urmă de mari faptele lor pomenire), acéia nu o știu, pentru că de la acest împărat incoace asémene acelora nemaifăcându-se, nici a mai pomeni vedem, unde rămîne de vor fi făcut și alții; iar pe numele acestuia au rămas de a să numi și a să pomeni într-acest chip.

Așa deci Traian acesta începînd războiul întii cu dachii, 16 ai scrie Carion că s-au tras, într-acéle vremi crăind pe aici Decheval, carele era foarte om viteaz și meșter la ale războaielor (precum și Dion il scrie în *Istoriia vieții lui Traian*, ce face), și bogat, și mulțime de oameni avea. Precum pre lesne iaste a socoti și a créde neștine că așa va fi fost; de vreme ce afară dentr-altă vreme trecută mai denainte, cite și cite războaie gréle și bătăi singeroase făcuse între dinșii, care Decheval și în vremile ce împărăția Domitian la Roma, la anul de la înviuarea domnului 99, cu mari puteri s-au sculat împotriva lor și nu puține réle și stricăciuni au simțit ținuturile romanilor de dînsul. Apoi deci, 16 ani neprestan, cu o împărăție mare și puternică ca acéia a romanilor, cum să pomenéște, cită putere și cită avuție au trebuit să aibă de au putut sta atîta împotrivă și a răbda?

Însă, acea de apoi, văzînd Traian că în lung să trage acest războiu și gîndind că multe să pot întimpla dintr-acea zăbavă (mutătoriu foarte tuturor acestora fiind norocul), iel însuși cu toată romana putere s-au sculat de au venit, și, viînd pină la marginea Dunării, den jos de Cladova, s-au apucat a face podul de piatră stătătoriu peste Dunăre, căruia și pină astăzi și dincoace de Dunăre și dencolo i să vād marginile și începăturile cum au fost și drept ce loc au fost. Mai véde-să, zic, și cînd scade apa la mijloc, și alte colțuri ca niște picioare de zid; lingă care pod iaste și Cetatea Seye-

rinul, dincoace mai sus oareceși, care era făcută de Sever-impărat, mult încoace mai pe urmă decît Traian, împărătînd acela, cum zice Carion, la anul de la Hristos 213, însă acuma spartă și mult vechi să vede.

Acest pod mare minune și mare lucru au fost și aiave semn iaste de nespusa-i putere ce au avut acea împărăție. De care pod mulți istoresc și mulți între alte minuni ce să vedea ale lumii îl număra, și de meșteșugul lui cum l-au făcut, și de altele cite de multe au trebuit pînă a-l face; iar de cheltuială cu cit s-au făcut, iaste [de] necrezut de a să și spune; zie scriitorii, de acest minunat pod și alții mulți scriu. Iar și Ioann Tețu, în cartea istoriilor lui, puțin mai pe larg și făptura lui cum au fost, spune, și căzute lui laude îi dă. Însă și Dion, carele istorêște ale lui Traian toate, mai pe larg de acest pod serie așa: cuvintele lui acêstea sînt:

„După acêstea, Traian podul de piatră peste Dunăre a să face au grijuit, care toate alalte ale lui faceri mari departe le-au întrecut. Ale acelui pod, stau tot de patru laturi cioplite pietri picioarele lui, a căroră nălțimea de 150 de picioare iaste, fără temeliile lor; lățimea de 60 de picioare cuprinde, și de la unul pînă [la] altul sînt depărtate picioare 170, și cuprinde de la unul pînă la altul cu colaci.”

Acum dară cit va fi fost de lung și ce pod va fi fost, socotească cine poftêște și iaste grijuliv ca la acêstea a ști. Aflatu-s-au în Ardeal, poate-fi adusă de aici și o piatră care au fost la capul podului, pusă și scrisă de acest pod cu acêste slove latinești:

„*Providentia Augusti, vere Pontificis, virtus romana quid non domet sub jugum. Ecce rapitur et Danubius.*”

Care va să zică:

„Providenția lui Avgust, adevăratului Pontifex, puterea romană ce nu supune supt jug. Iată să răpêște și Dunărea.”

Acest pod și în banii acelui împărat Ulpie Traian să puneă: de o parte de monetă bătea chipul lui, și de cîia parte tipăria podul cu acêste slove și zise: „*S[enatus] P[opulus] q[ue] R[omanus] optimo Principi.*”

Cari așa tilcuiescu și zice:

„Sfatul și norodul romanu, preabunului domn.“

Aceasta au grijuț a tipări întru pomenirea minunatului pod, iproci.

Care și până astăzi într-acea monetă (adecăte într-acei bani) să vede, vrind în tot chipul acela să lasă pomenire nemoartă de mari faptele lui.

Așa deci făcînd podul, au trecut și el pe dinsul în ceasta parte, săvai că nici cît au șezut el acolo zăbovind pînă a să face podul, că lucrurile războiului nu să afla în odihnă și în léne, ci dese bătai cu vrăjmașii săi făcea, și prăzi, arsuri și alte réle pren tot locul să vedea. Decheval încă nu într-un loc ședea, nici fără de mare grijă să afla, ci și el cu toate puterile cîte avea, și tare să apăra și de multe ori și izbîndia; ci nici o potrivire, nice nici o asemănare avînd crăia lui cătră Împărăția Romană, el din zi în zi tot mai slăbiia, că nici cu nici una de-a tocma era, ca pînă în săvirșit să se poate bate și să poată sta împotriva-i.

Acélea deci și el cunoscînd tocma atunce mai bine, zic, cum că au trimis de cîteva ori la împăratul Traian ca să se împace, cum și alte dăți făcuse, și și toată biruința-i să o închine împărăției lui, puind armele lui jos și dare să lége și și pre toți robii romani cîți avea prinși să-i sloboază (că mulți avea și și den oameni mari prinși robi). Iar nîcîcum n-au vrut să-i priimească atunce acéle céleri și făgăduințe, zicînd că nu numai atunce umblă să înșale și să adoarmă împărăția, îngrozindu-se de dinsa, ci și alte dăți, de multe ori ca acélea au și ispitit și au și făcut, iar apoi de nici una nu s-au ținut. Pentru că zicea că și alte dăți așa făcuse, biruindu-se de romani, și căzînd la pace și tari legături cu ei legînd, apoi numai cum găsiia cît puțină vréme, atunce numaidecît împotriva lor să șcula.

Serie Zonara în *Viața lui Traian*, în tomul al doilea, că și altă dată au oștit Traian împotriva lui, și prea tare și groaznic războiu au avut cu el, atîta cît măcară că romanii au biruit și mulțime de vrăjmași au omorit, iar și dintr-înșii

Încă atîția au fost de răniți într-acel războiu, cît nămaiavînd cirpe bărbiiarii de a lega rănile, și auzînd împăratul, însuși ale lui haine nu ș-au cruțat, ci le-au dat de-i lega, și cetățile cu destulă osteneală i le lua. Însă văzînd Decheval că și de scaunul crăiei lui să apropie, atuncea au trimis soli de pace la Traian cu multă rugă, făgăduind că și armele, și meșteșugurile cu care bătea cetăți și războaie, și pre meșterii aceia să-i dea, și apoi și ce va pofti el, să facă. Și așa viînd și el însuși la împăratul, la pămînt plecîndu-se, s-au închinat împăratului. Așa deci în Italia Traian întorcîndu-se, solii lui Decheval cu dinsul i-au adus, pre carii înaintea a tot sfatului romanu ducîndu-i, armele lor acolo ș-au lepădat, și mîinile stringîndu-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s-au rugat, și așa pacea făcîndu-și, iară le-au dat armele și s-au dus.

Însă Decheval nu prea mult trecînd, iară de noao hiclenie să apuca, tocmélele și legăturile silînd și stricînd; însă cunoscînd că el n-are de-a tocma puteri de față ca să se bată, au început pe ascuns hicleșug, pe Traian să omoară, ci de el foarte să temea și să îngrozîia, cunoscîndu-l mare și tare ostaș. Într-acesta chip dară au început hicleșugul: știînd el că de acel împărat lesne să apropie omul și cine va grăiaște cu dinsul, el au aflat oameni ca aceia, carii să zică că au fugit, și apropiîndu-se de el, să-i grăiască, și de vor putea, să-l omoară. Așadară mergînd, dintr-aceia unul, s-au cunoscut că umblă apropiîndu-se de împăratul cu ficleșug. Așa deci, prinzîndu-l și dîndu-i strînsoare, au mărturisit lucrul și cum i-au trimis Decheval, iproci.

Atuncea a doa oară sculîndu-se Traian cu mai mare mult decît întîi putere, ca să-l înterce de toate acéle nestîmpărări și hicleșuguri ale lui, au mers asupra lui și au jurat, zic, că pînă nu va dezrădăcina și pe el, și pe tot acel rod de oameni, nu va lăsa, cum în cea de apoi au și făcut,

Însă romanii temîndu-se și de acéia au făcut așa, adecăte ca nu cumvași vreodată cînd ar începe a scădea și a să mai pleca împărăția lor, ei aflînd vrême, ca niște nedomoliți

și nedumesticiți vrăjmași pururea nevindecați către romani, ar fi făcut răscumpărare tuturor citoră au pățit de la dinșii, și ei ar fi silit nu numai a surpa de tot Împărăția Romană, ci și numele roman să-l stingă și să-l piarză de pe fața pământului, cum și alții mulți au silit a face, ci n-au nemerit.

Acéstea dară împărăția socotind și sfātuind, acéia mai timpuriu cei a o face decît alții, la cale pusese să o facă, precum au făcut și în vremile céle ce împărății monarhi încă la Roma nu era; ci numai aleasa boierime și capetele céle mari otcirmuia împărăția (cari au ținut așa dupe uciderea craiului lui Sexest Tarcinie, celui ce-i zicea și Trufașul, care au călcat și casa Lucreție[i] romane, cei cinstite și înțelepte).

Multă mulțime de ai până la Iulie Chesar, fiind atuncea dar voievod oștilor romane Știpion African, acolo în Africa mergînd, de unde și numele-i African au rămas, și biruind cu mare putere domnia și tăria carthagénilor ce înfloriia și ia atunce, cu multe bunătăți. Însă romanii den fața pământului și marea cetate acéia o au sfărămat, și toată biruința lor o au răsipit. Așa Numanții, cetății marei și frumoasei în Spania, Știpionu Emiliu și minunatului pe atunce Corinthului în Elada, Mu[mmius], au făcut, den temelie sfărîmîndu-le și răsipîndu-le, pentru că supuse fiind lor, iale să hiclenia și ucidă pe romani. Și altora ca acelora așa au făcut, măcară că romanii acélea mai mult ca să dea groază și spaimă vrăjmașilor și supușilor lor celor neascultători le făcea. Căci într-alt chip acea împărăție foarte au stătut direaptă și mîlostivă, și era priveghetoare în toate céle cuvioase și dirépte, mai mult decît toate alalte monarhii și stăpîniri cîte au stătut în lume și până astăzi stau, precum toate istoriile scriu de dinșii, pre larg arată. Afară, zic, după ce au venit samoderjeții împărați, au mai bine tirani, cum le zic, că apoi ei apucînd împărăția și vrînd fieștecarele a împărați cumu-i va fi voia, nu duple cum legile și obiceiurile lor era puse. Atuncea deci unii dintr-inșii, nu domni sau oameni

să par că au fost, ci mai răi și mai cruzi decît fiarăle cèle nedumestecite și minioase, și decît aspidelē și vasiliscii cei otrăviți și veninați, cum au fost Caie Caligula, Dometie, Neron, Dometian, Dioclițian și alții ca ei mulți. Și nu numai la dinșii au fost ca acēia, ci și la alte neamuri și domnii, precum și până astăzi unde și unde nu lipsesc de a nu fi de acei cruzi tigri și veninați balauri, stărpituri și terata, fiind din neamul omenesc, iar nu rod qmenesc.

Așadar, sculindu-se Traian cu toată putērea-i și în mai înlăuntrurile țării intrind o dată și altă dată, mare și tare războiu cu Decheval avind, nu puțină vărsare de singe dintr-amîndoaο părțile s-au făcut. În cea de apoi însă, Decheval biruindu-se, au fugit, trăgîndu-se cătră Beligradul Ardealului, căci acolo îi era și seaunul crăiei. Ci nici acolo nu s-au putut amistiui, că iată oastea romană trecînd munții Carpatii (că așa aceștea munți toți carii curmează țara aceasta de cătră Ardeal, să chiamă, dupe cum scriu gheografii), și acolo arzînd și sfărămînd, nici acel Decheval au mai putut scăpa, ci și pre el prînzîndu-l, zic, cum să-l fie omorit. Alții zic cum el însuși să-și fie făcut moarte, dupe atit[e]a nenorociri ce i să întîmpla și vedea că tot și cu totul să pierdea și cum că tot va cădea în mîna lor pe urmă, ci viu să nu fie.

Atunce deci începînd mai virtos și cu deadinsul a-i cerca și avuțiile lui, zic, cum multă sumă și mare bogăție să se fie aflat acolo în cămările polatelor lui; și multe și ascunse, zic, că au fost, care le-au descoperit și le-au ivit unul dintr-ai lui oameni, pentru că foarte ascunse le ținea. Acest fel de meșteșug de a le ascunde, varvarii aflînd, adecăte, zic, că acolo în apa ce trecea pe lingă polate, abătînd întii apa de a cură pentr-alt loc, mare foarte groapă făcînd și cu lēspezi pardosînd-o, și pe dasupra bine tocmin-d-o, iar au dat apa peste acea groapă, ca o peșteră mare făcînd-o și acolo mult foarte intr-însa aur, argint și alte scule ce știa că de apă nu să strică, puneă. Care ascunzătoare foarte cu nevoie era să se afle, mai virtos că nimeni nici o știa;

pentru căci, cînd o au făcut, robi au adus de o au săpat, și apoi pre toți pre aceia au pus de i-au omorit, ca să nu iasă cuvîntul și acea taină la nimeni, afară.

(Ci iată că nici o taină, nici nici o ascunzătoare lumească, după nemincinos cuvîntul domnului, la Luca 8, nu e, care să nu să afle și la iveală să nu iasă.)

Alții zic că le-au ivit acélea și le-au spus un boiaru mare, romanu, ce în mulți ani l-au fost ținut acel Decheval rob acolo. Acesta dară poate-fi, că domirit și mare om fiind, și ca acélea multe va fi iscodit, ca să știe și să poată cunoaște, până în cită putere avea acea crăie, de să punea așa tare împotriva romanii împărății de a să lupta și a să apăra.

Deci și acélea spuindu-le și aflindu-le, le-au luat romanii și cite au cunoscut că ar fi fost de zăticneala lor, toate le-au stricat și le-au dărîmăt.

Așa deci Traian supuind și desăvîrșit domolind toată Dachia, și socotind ca să o tocmească într-același chip, de la care să numai aibă alte turburări, nici să le mai vie alte griji, au poruncit du preprejurile biruințelor sale de au adus romani lăcuiitori de i-au așezat aici, și și dintr-a sa oaste au lăsat cîți au trebuit de a-i lăsa, ca să se așaze aici, rămîind lăcuiitori acestor țări, carii și până astăzi să trag, cum vom arăta, dintr-aceia.

Însă nu că doară den dachi nici unul n-au mai rămas, cît pustiindu-se de tot, și nemairămîind nimeni cine a lăcui acéste pămînturi, au pus Traian și au așezat romani, ci numai a lor crăie să nu mai fie, nici capete dintr-înșii poruncitori să nu rămîie, nici al lor nume de stăpînire să nu să auză, ci numai de romanu.

Iar și den ei alții au mai rămas, că iată și Lichinie de neam dac să trage, cum scriu mulți, însă de proști oameni era; iară apoi la Roma mergînd și la mari oameni slujînd, fiind poate-fi și om de slujbă, așa au ajuns de mare, cît și pe Costanția, sora lui Costandin-împărat celui Mare au luat, pre carele și soț împărăției l-au făcut, și împotriva lui Maximin tiranul l-au trimis cu oaste, și la Tarsu l-au biruit.

Însă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirăniia, că și către alții crud era, iară către creștini nesățios gonitoriu și muncitoriu.

Însă marele Costandin nu l-au lăsat așa, ci împreună cu fiu-său Crispu, cu mare oaste împotriva-i au mers, și și el cu oaste ieșindu-le înainte la Odriiu, avind mare războiu, au biruit foarte pre Lichinie.

Fugind, deci, el în Bithinia, iară începea a stringe oaste; însă văzind că nu-i va mERGE, trimite pe soția sa la frate-său Costandin de-i face pace și-i iartă viața, însă cu această tocmală: ca fără de dregătorie să șază, să se odihnească, la Solon dindu-i loc. Iar el rău fiind învățat și neastimpărat în réle, trecind cităvași vréme, iar începea a să mișca spre turburări și a-și stringe oameni asemenea lui. Însă ai lui Costandin ostași, fiind la Solon păzitori, acolo l-au ucis și au stins și pe acel tiran, ca pre Dioclițian, Maxentie și Maximin, curățind lumea de imputiciunea tirăniei lor, iproci.

Acest dar Lichinie, cum zisem, au fost de fel dacu, săvai că foarte puțini rămăsese (zic istoriile) de atita [a]mar de ai, ce într-înșii gréle oști și nespūsă mulțime de vrăjmași au stăut și au bălăcit, pre carii cu sabia și cu foc i-au stins. Și încă den cîți și rămăsese, cum s-au zis, doar cu viața numai ce era, că alt tot supt nemilostivii ostași să mistuise și să topise.

Așadară Traian au așezat lăcuitori romani în Dachia, cum toți istoricii adeverează și aiave și până astăzi în Ardeal, în multe locuri, să văd în pietri scrise, epigramata și altele în numele lui, cum și la Cliuj, zice Gulielmu și Ioann Blau, în *Noul Atlas*, că deasupra unui porți ceastă epigrama [a] lu Traian să vede scrisă (însă latinéște):

„*Tra[ia]no pro salute imp[eratoris] Antonini et M. Aurelii Cesa[rio] milites consistentes manipio posuerunt.*“

Și de aice apoi Traian sculindu-să, s-au dus în părțile Răsăritului cu a dooa mare oștire, unde Armenia toată o au luat și Asiria, pină [la] Arvile parte au supus.

Filip Cloverie gheograful și pe Dachia scriindu-o, zice „Dachia pe dencolo de Dunăre să hotăraște cu musii (adecă cu sirbii, iproci). Dachii însă, zice, neam schitic iaste, cru vrăjmaș, și varvar, iară țara acéia Dachia, despre miază noapte să hotăraște, zice (până la un loc va să zică), c munții Carpatii și cu apa Prutului (adecăte despre Țara Leșască să cotește); de cătră răsărit, iară zice, cu Prutul să hotăraște și cu Dunărea.“ Ci aici acest gheograf să ved că foarte greșaste, pentru că citvași scurtează den cit a ținut și ei atunci, de vrême ce nu până în Prut, și până astăzi să văd ținuturile, ci până în ... Nipru, cum mai sus s-a semnat dintru a lui Bonfinie istorie: că între Nipru, care dă în Marea Neagră, să cuprindea ghetii, iproci. Ci mai bine iaste și mai cu socoteală să se zică, că de cătră răsărit să hotăraște cu Niprul..., adecăte despre Vozia și despre Crimă. Iar de au greșit Cloverie și de aceasta ca și de altele multe, nu iaste a ne minuna, nici atit a huli, căci și de acestea arătat-am pricina mai sus, din ce vine; adecăte, că aceștea scriitori, carii scriu mai toate și de toată lumea, cită până astăzi cunoscută iaste, n-au umblat să vază ei însăși cele de care scriu, care nici nu putință iaste cuivași în lume să poată umbla toată lumea, și toate așa pe amăruntul să le poată vedea și ști, cit nici într-una, nici să greșască, nici să scază. Ci dar aceștea mai multe auzindu-le de la alții ce umblă, unii într-o parte, alții într-alta, unii cu neguțătorii, alții ca să vază numai lumea, întreabă și scriu ale lumii lucrurile, orașele, apele, munții, neamurile, obiceiurile lor, legile, roada acelor pământuri ce dau, ce lucruri să află într-insele, ce nu să află și ca acésea de toate. Décii ca acélea de la unii într-un chip, de la alții într-alt chip, duple părerile oamenilor, cum sînt înțelegindu-le și luându-le, lui încă ce-i iaste părerea că ar fi mai adevărul, zice și scrie.

Deci, care iaste bine și direaptă, pe ia stă așa nemișcată, iar care greșită și smintită iaste, trebuie cei ce mai bine vor ști, de acel lucru să îndrepteze și să direagă.

Însă de cătră amiazăzi Dachia să hotăraște cu Dunărea, și de cătră apus, zice Filip, cu apa ce să chiamă Patisul, intru care hotară cuprindu-să astăzi, zice, partea a Țării Ungurești, mai sus zisa și Ardealul și Valahia (adecate țara aceasta) și Moldova. Însă vlahii, acești gheografi și mai toți istoricii cîți scriu de aceste țări, zicea și Moldovei și ceștiia; apoi o împarte în doao, una de sus; alta de jos, îi zic. Le zic și: mai mare și mai mică; cea de sus, adecate și mai mare, Moldova; cea de jos și mai mică, țara această *Muntenească* numeind, cum îi zic mai mulți așa; că Rumânească numai lăcuiitorii ei o chiamă, și doar unii den ardeleni[i] rumâni, pentru că și aceia și ceștea numai cînd să întreabă, ce iaste? Ei răspund: rumâni; iar moldovenii să oselesc de să răspund: moldovani, săvai că și ei sint de un neam și de un rod cu ceștea, cum mai nainte mai pre larg vom arăta cu mărturiile multora.

DUPE CE AU ASEZAT TRAIAN PRE ROMANI ÎN
DACHIA, CUM S-AU ȚINUT ȘI PÂNĂ CÎND TOT AȘA
AU STĂTUT

Traian Ulpie așezînd deci romani lăcuiitori aici și puînd capete și otcircuitori romani toatei Dachii (însă nu craiu, ci numai voievozi, precum și pentr-alte țări supuse ale lor era, den crăie ținut mai mic, făcînd-o), s-au întors, și iar la Dunăre viînd, acolo de cea parte au făcut Nicopoia, precum și alții istoresc, și Bonfinie într-a trea decadă, a adoaoăi cărți a lui, carele așa serie: „Necopoi doao sint, una mare, alta mică să chiamă; cea mare dincolo de Dunăre, cea mică dincoace. Și cea mare Traian, cea mică Adriian au zidit, în pomenirea supunerii acestor țări“ (săvai că și Bonfinie dintr-a altor scriitori zise, zice și el). Însă acel Adriian, ce să zise că au făcut și el cea mai mică Nicopoe,

care, după zisele acestor istorici, im[i] pare să fie ce-i zic astăzi Turnul, carele dincoace de Dunăre împotriva Nicopoli iaste; acela dară era nepot lui Traian, de nepot, căruia așa-i era numele: Publie Eliu Adrian, carele după Traian el au stătuț împărat. Ci dar de crezut iaste că, vrind ale unchiu-său fapte și lucruri să le mai întărească încă și să le păzească, și acea Nicopoe au făcut, și altele au mai întărit și au ținut pen multe locuri, și la Roma, cum să vede. Om foarte învățat, înțelept, bun și ostaș mare era, precum și în viața acestui împărat citi o scriu, să vede pe larg, cum au fost de vrédnică și de mare.

De acolo apoi sculindu-se Traian, iară cu mare putere, către părțile Răsăritului s-au dus, precum puțin mai sus am semnat, unde și pre armeni și pre parti până la Arvile au supus. De acolo iară citvași trecind, iarăși gătindu-se bine de oștire, au mersu către Asiria, împotriva ovreilor, carii rădicase cap împotriva romanilor ce să afla la Eghipet, la Chiriani și la Chipru, carii zic că au fost ucis ovreii până la 40.000 de oameni, și nu numai atit au făcut, ci și carnea ucișilor au mîncat și cu singele lor pe obraz s-au uns. Această dară crudă și vrăjmașă obrăznicie și cutezare a ovreilor au făcut pe Traian de cu mare putere au mers asupra lor, ca să potolească acea răzmiriță și să-i pedepsească.

Miră-să însă mulți acea sculare a ovreilor și grozăvie ce făcuse și romanilor, și creștinilor, citora să aflase atuncea într-acéle părți, de-i ucisese așa, ce îndrăznire și nesfială să fie fost? Că iată, de la Tit-Vespasian, dintr-al doilea an al împărăției lui până la al optsprăzece, adecă a lui Traian ce era atunci, numai ce trecuse ani 34, și nu să domiriia nici și-aducea aminte ce pățise; că atuncea ei iar sculindu-se și rădicind cap, au mers asupra lor acel împărat Tit, fiind de la Hristos ai 72 și, ocolind Ierusalimul și cetatea, o au fărămat, și bisERICA cea mare ce avea atuncea ovreii o au ars și o au stricat, și au tăiat atuncea romanii mai mult de 300.000 de ovrei, cum pe larg istoriile dovedesc. Ci dar ovreii cu acéia nu să indestulise, ci și în scurta vreme acéia

iar ca acélea scornise și făcuse, cum mai sus s-au zis. Ci poate-fi, cum zice și Carion în cronica lui în *Viața lui Vespasian*, unde mai pe lat cevași acéstea istoréște; că fiind de la Dumnezeu să pață, cei ce sînt vrăjmași lui, cum era ei lui Hristos domnului și Dumnezeului nostru, acéstea spre peirea lor le întărita și le făcea, ca să se răscumpere desăvirșit singele cel nevinovat al spășitoriului lumii, ce pe cruce l-au vărsat nelegiuții ovrei.

Intr-acéia deci gătindu-se Traian și spre acéia vrînd a să porni să meargă, boala idropiiei viîndu-i, și până la Chilichia mergînd, acolo au murit, împărătiînd ani 19 și 6 luni.

Acéste trei mai mari oștiri făcînd el cît au împărătit, adecâte al dachilor, cum s-au zis, al arménilor, al parthilor și acesta al ovreilor, de ar fi mai trăit, l-ar fi săvirșit, afară de altele multe ce mai mici le socotia și afară din cîte mai nainte de a fi împărat, nenumărate războaie ce au făcut, trimițîndu-se încolo și încolo hatman mare au serdarius, cum îi zicem, și mai nainte și împărătiînd Nerva cel Bun, drept și milostiv împărat și cătră creștini blind, și făcătoriu de bine, carele pe Traian, duple dînsul a împărăti el l-au ales și l-au lăsat în scaunu-i.

Însă moartea lui Traian au zăticnit atunce oareceși vrémea de au mai zăbovit acea oștire până a merge la acei ovrei, iar nu că doară au rămas lucrurile așa lăstate și îngăduială s-au dat acelor hieléni ovrei, ca deprinzîndu-se cu d-acélea, să rămie în nărav.

Ci iată Eliu Adrian, nepotul de nepot al lui Traian, cum s-au zis, stînd duple dînsul împărat, și trecînd oareceși vrémea pînă a-și tocmi altele ale împărăției, fiind proaspăt împărat, că era destule turburate, atuncia mai virtos în Asiria, începute de Traian unchiu-său fiind. Deci numaidecît spre acel războiu s-au gătît. Săvai că zic că până a merge el încă acolo însuși, den Britania chiemînd pre un Iulie Severvoievod, ostași foarte vrédnic, l-au trimis în Siria, ca să mai potolească aceea turburare și gilceavă ovreiască, ci nici acela n-au culezat bătaie mare să facă cu acei preaîndrăzneți tilhari, ci

au lungit războiul, între care vrême puterile ovreilor să mai întărise.

Așa deci apoi, Adrian mergind în Siria cu mare și tare gătire, luund multe alte coștéie și stricindu-le, apoi au mers de au ocolit cetatea carea-i zicea Veturon, trei ani și șase luni bătind-o, fiind tare și cu mulțime de oameni păzită, cum zice Carion. Acolo mulți deci în bătaie perind, și mai mulți de foame și de ciumă murind, cu sila și cu biruință o au luat. Și acolo au ucis și pe capul turburării și hicleniei, căruia îi era numele Vencohab; alții acestuia îi zic Coteva, căruia apoi pe urmă ovreii îi zicea Vencomba, adecâte fiul minciunii, cum îl tilcuiesc ei, căci că el mai nainte să truflia și zicea să iaste Mesia, mintuitorul iudeilor.

Însă după ce s-au luat cetatea și cu bătăile după afară ce să făcuse, puind de au numărat morții, să vază cîți vor fi, s-au aflat zic cinci sute de mii de ovrei, afară de cei ce de foame, de ciumă au murit, pre carii nu i-au putut mai număra. Și atuncea puterea ovreiască cit mai fusese, s-au sfărîmat și s-au zdrobit. Acestea Carion în *Viața lui Adrian*, măcar că can pe scurt, le istorêște; iar Ioannu Zonara, om învățat și vrédnic credinții, dintre istoricii greci, zice unde scrie și el viața lui Adrian, că, afară den cîți de foame, de ciumă, de arsuri au murit, numai în bătaie, cîți au căzut numărîndu-i, s-au aflat 580.000 de ovrei, și cetăți le-au luat 50 foarte tari; iară coștéie și sate mai alése, care avusese, 985 le-au sfărămat, iproci.

Așadară Dumnezeu părintele știe răscumpăra singele fiului său unuia-născut, și așa știe fieștecăruia den vrăjmașilor lui a răsplăti și a da, și celora ce poruncile sale calcă, plătînd păcatul părinților pe feciori, până la al treilea și al patrulea neam, cum singur Dumnezeu zice, la Numere, capete 14 și la *ftoro zakon*, cap. 5, pre carii încă îngăduindu-i și lăsîndu-i în viață citeodată și în putere să văd că sint cevași norociți, care acéia o face noianul bunătății și adînca înțelepciunea lui Dumnezeu, pentru ca doară s-ar pocăi oamenii și de la întunérecul rélelor s-ar întoarce la lumina bune-

lor. Iar ei neluînd-o că acea îngăduială iaste despre partea miloserdiei lui Dumnezeu, ei den destoinicia lor, că ce să văd așa, prind nărav și așa nemaicurmîndu-l de la dinșii, cad și ca într-acéle stingeri și cu sunet să piiarde pomenirea lor, cum cîntă și împăratul proroc David în psalm[ul] 9, precum și a ovreilor s-au pierdut, vedem, împărăția, stăpînirea, preoția și alte bunătăți multe și până la sfîrșitul lumii vor să fie pierdute și stinse. Iară de noi, carii crédem într-insul fîiul lui Dumnezeu, fie-i milă și paza lui afle-se pururea cu cîți învățăturile și poruncile lui țîn și păzescu.

Acéstea ce zisem pînă aici, pentru alții doară să par că am ieșit din vorba noastră, însă nu gîdesc că fără cale sint puse, de vréme ce acéstea și mai multe decît acéstea, măcară de am putea ști luminînd mintea noastră cu céle ce în lume mari fapte, de mari oameni scrise au rămas, și acéstea voia lui Dumnezeu îngăduindu-le, ca iară pren oameni minunile sale să săvirșească și să rămîie cunoscute rodului omenesc. Toate învățătura și știința descoperindu-le și în lumină puindu-le și lăsîndu-le, ca să putem încă cunoaște și să știm lucrurile bunilor și a răilor, a vrédnicilor și a nevrednicilor, ale legiuîților împărați și ale tiranilor; ca pre cei buni și vrédnici să lăudăm și bine să cuvîntăm, și pre cei răi și cruzi să ocărim și rău să-i pomenim. Așijderea ca rélele să gonim și să fugim, și bunele să îmbrățișăm și să urmăm.

Așadară, cum s-au zis, romanii aici așezîndu-se mîlțime de ai supt acea împărăție, ascultători au fost. Însă, într-aceia cursoare de ai, până cînd iar s-au mai descoperit numele acestor lăcuitori de aici, ce să vor fi făcut și ce să vor fi întimplat, nu știu, că nici scris, nici pomenit de alții nu aflu. Însă să véde cum aicea de la Roma fiind otcirmuitori țării mari oameni și de mari neamuri veniia (cum să va arăta și de Corvin, dupe cum scrie Bonfinie). Ca aceia dară viînd pre aici să așeza și ei lăcuitori pămînturilor acestora făcîndu-se, cum și pentr-altă parte așa neamuri mari, de multe ori mutîndu-se den moșiile lor, acolo să alcătuia și să așeza. Și nu numai la

romani aceasta să vede că au fost, ci și la elini și pe la alte
roduri omenеști. La eleni, cum după Alexandru Machidon
voievozii lui cei mai aleși prin țările cele mai mari și mai bune
în Asia au rămas și s-au așezat, precum Ptolomeu Lagos la
Eghipt, Antioh în Siria, Antigon la [Machedonia], și alții
mulți într-alte părți, și și feciori și nepoții lor pe urmă multe
neamuri moștenire le-au rămas acele țări. Așa și aici dară au
rămas de aceia, și pînă în vremile de pre urmă s-au tras;
și doară vreo rămășiță de ale acelora și pînă astăzi, de nu aici,
iar în Ardeal pot fi, cum unii den Hațag adeverează și să țin
să fie.

Acum dară, acеstea și acеstea așa viind și fiind, iată mai
încoace numele *vlahi* le-au răsărit, și așa și pînă astăzi să
trage. Ce dară ce de acest nume să zice, și de cînd acest nume
să zice, și de cînd acest nume le-au rămas mai osebit al lor, de
nu le zic alții acum nici dachi, nici gheti, nici romani, ci vlahi
mai ales. Iată istoricii ce zic de dinșii și gheografii voi arăta,
măcară că și ei între dinșii în zise să invirstează.

VLAHII DE UNDE SĂ ZIC VLAHI, SAU ALT NUME
IAR MAI TOT AȘA. CĂRUIA SCRITORIU CUM I-AU
PLĂCUT PUINDU-LE NUMELE ȘI MAI ALES DE UNDE
SĂ TRAG EI

Întii Antonie Bonfinie, într-a doăo decadă a apatра-i
cărți, zice așa: den legheoanele lăcuitoilor ce de Traian și
alții ai romanilor împărați era duse în Dachia, valahii au iz-
vorit. Căroră Pius zice că de la Flac, cuvintare nemțească,
vine vlahos, că așa au vrut să le zică. Iară noi, zice el, împo-
trivă am socotit a le zice, adecăte etimologia făcîndu-le,
de la cuvîntul grecesc ce să zice [βᾶλλω], adecăte aruncînd
săgeata, pentru că foarte era iscusîți în meșteșugul săgetatului.
Iar unii iar el zice, că numele să li să fie pus valahi, după
fapta lui Dioclitian, ce o chema așa, care o măritase după
un Ioannu, domnul ce era atuncea acеștii Dachii; acеstea
Bonfinie zice.

Carionu în cronică lui, într-a patra carte, în viața lui Isa-chie Anghel, împăratul Țarigradului, ce scrie, zice acéstea de vlah: „Întîi dar cit eu îmi aduc aminte, într-această istorie în carea să numesc vlahii, căroră scriitorii grecești vlahi și blahi le zic; de unde numele lor; în ce vréme, cu ce prilejuri s-au ivit și s-au cunoscut aceștea;...? Eu cu adevărat nu știu, drept că lăcuiesc în vechea Dachie, carea pe urmă o au ținut gotii, iproci.“

Și mai în jos iar scrie și zice: de începătura acestui neam mie mi se pare că necuvios iaste a zice că împărații Răsăritului, adecâte ai Țarigradului, înțelege pe gotii, gonind pre unii depre acéle pămînturi, pre alții tăind, locurile acélea dupe vechiu obicéiu, le împărția ostașilor bătrîni, ca de acolo plata lor să-și ia. (Doară eu zic ca, cum turcii dau acum spahiilor timaruri de la acéia de atuncea luind pildă), și mai virtos pe acolo îi așeza împărații, zice, ca să potolească și să strîngă gilceville ce dése făcea sarmații (adecâte lésii). Între carii ostași mai mulți era romani, precum și limba adeverintă le iaste, carea den letinească stricată iaste. De la acești romani, dară, purces iaste numele valahilor, iproci. Iară cum zic, zice unii, că de Flac, voievodul lor, li să trage numele, acéia ca o povéste iaste. Mai zice iarăși can necunoscuți era valahii, până cînd în odihnă asculta de împărații Țarigradului; iar iarăși cunoscuți fură și la lumină veniră, dacă începură a să amesteca și a să adaoge cu sarmații, vecinii lor, de carii fură și indemnăți să se despartă și să se dezbată de supt ascultarea împărăției, carea și începură a o face, iproci. Mai zice acesta: în vremile de apoi, un neam al vlahilor era în doao împărțit și în doao domnii osebit; ci dară ei ce cătră răsărit și către miazănoapte lăcuiesc. Podolii vecini, Moldova să chiamă; iar cei ce cătră miazăzi și cătră Transylvania (care Ardealul să chiamă), Valahia să numeiasse — și ca acéstea acel Carion scrie și zice.

Însă, acesta și alalți mai toți ca acesta istorici din cești mai dincoace ai, istorescu lucrurile valahilor, de cînd au pogorit domni din Ardeal a lăcui acéstea, dupe cum arată și

scurte l topisetele acestor doao  ari, că pogorind ei pe aici  i cuprinzind locurile  i p minturile ac stea, cu ce puteri vor fi avut aceia atunci,  i ad ogindu-se du pren multe părți oameni pentru bi ugul  i bun l ca ul acestor p minturi, mai virtos  i crescind domniile, s-au făcut  i iale putérnice, duple cit  i locul le-au ajutat;  i iată că mici  i înguste domnii pre lingă alte cr ii  i împărății,  i să văd  i sînt; iar mari  i tari lucruri,  i domnii acestora au lucrat  i au făcut oarec nd, cum mai nainte să vor vedea faptele lor.

Martin Cromer, carele de ijderenia  i de lucrurile l  ilor  i viața crailor lor istor ste, într-a 12 carte a lui, unde  i via a lui Cazimir-craiu celui mare scrie, vrînd să arate  i el de rumânii ac stea, au cum le zic ei valahii, de undă să trag, ac stea zice:

„Dachia, duple cum o scriu vechii gheografi, apa Tyrii, c r ia noi zicem Nistrul, despre acea parte a Sarma ii, carea noi Rusia  i Podolia iaste, o desparte; de cătră apus cu iazighii metanastii să hotăraște, despre răsărit cu apa Nerasul, c r ia noi Prutul acum  i zicem,  i cu Istrul, adec te cu Dunărea, că a a să chiamă; de cătră Misia cea de Jos, carea acum Bulgaria, iaste,  i de cătră amiazăzi cu acéiași Dunăre să desparte, adec te de Misia de Sus, carea acum Bosna  i S rbia iaste. Ac ia dară (adec te Dachia) duple at tea războaie ce cu romanii au făcut, în cea duple urmă de Traian- mp rat, precum scrie  i Eftropie, s-au supus  i în chipul  inutului adusă iaste. Ci dară, de vr me ce de oștile ce în mai su ii ai sorbită  i stinsă au fost, mul ime de oameni den toate p r ile romane, acela împărat ca să lăcuiască  i să s l  luiasc  p minturile ac stea  i cet tile au adus. Însă nu a a mult duple ac ia supt Galianu  i apoi supt Aurelianu  mp r  ii, varvarii ac ia  -au răscumpărat. Duple ac ia iar gotii, supt Gra ian- mp rat, acéiași] Dachie o au cuprins.“

Ci dară eu, aceasta ce zice acel Cromer aici, nu mă poci domiri ce au vrut să zică,  i de ce varvari zice? Adec te supt Galianu  i supt Aurelian, varvarii, zice,  -au răscumpărat, adec te dachii poate-fi;  i apoi iară zice că, supt Gra ianu,

gotii o au cuprins, adecâte iară pe Dachia. Ci acéstea ce zice cu răscumpăratul dachilor, nicecum nu o va dovedi de céle ce mai sus s-au zis: una, căci iară el au zis că din mai suşii ai ce atâtea războaie între ei s-au făcut, ei s-au sorbit şi s-au stins: pentru cari Traianu au adus apoi nesocotită mulţime de romani du pretutindenea, de i-au aşezat aici lăcuitori cetăţelor şi pămînturilor stăpînitori. Dară deaca au fost așa stinşi şi topiţi, cit mai nimenea de acei dachi au fost rămas, iară de-au şi fost puţini rămaşi, săraci şi becisnici au fost rămas şi aceia, cum şi de crezut iaste, precum mai toţi scriitorii într-aceasta să potrivească de istoresc. Cînd luară dară atîta putere, şi cînd li să întoarse tăriia de să-şi poată răscumpăra şi izbîndi pe atîtea sume de romani şi atîta putere ce era a lor şi acolo de pază şi de otcîrmuitura lucrurilor? Mai iaste încă şi céia ce zice că, supt Graţianu, gotii o au cuprins şi o au luat; iaste dară aici să întrebăm iară pe acest Martin: dară de la cine o au luat? Că de va zice, de la romani, iată dară că nimic varvarii nu ş-au fost răscumpărat pe romani, ci iară a romanilor au fost; de va zice de la varvari, adecâte de la dachi, dară ce treabă au avut a zice că, împărăţînd Graţian, gotii o au luat Dachia, de nu au zis mai bine; Dachia carea au fost luată şi cuprinsă de romani, şi iar ş-o au răscumpărat varvarii, acum o au cuprins gotii.

Şi nici aceasta o va putea zice, căci cum s-au zis den istoriile altora că şi dachii, şi ghetii dentr-o fîntînă cu gotii sint, încă mulţi şi gotii pre atuncea le zicea, că tot schiti era, şi tot dintr-a Răsăritului Schitie era şi aceştia toţi au izvorit, cum şi ungurii şi alţii, cum să va arăta: măcară că acum mai ales gotii, sfeţilor şi dachilor zic; încă şi la Crîm de aceia oarecînd au lăcuit, cum şi până astăzi de împăraţii greci, ţinuturi acolo fiind, goti le zicea; creştini sint acum, iaste şi mitropolît acolo, grecescu, carele ascultă de patriarhul Tarigradului, de-i zic încă ei Gothias.

Deci, dar, să ştim că gotii, cînd au cuprins acéstea supt Graţian, de la romani au luat, iară dachii nici au mai răscumpărat, nici s-au mai sculat dintr-acéia niciodată. Ci dară

de aceasta iertindu-ne. Martin Cromer, căce nu-i crédem la céle ce mai nainte zice de valahi (adecâte de rumâni, cum le zicem noi) acum însă mergu cu dinsul. Iară el de ar zice așa: dintr-acea amestecătură a rumânilor și a varvarilor, cu dările și luorăle ce făcea între ei și cu a însurărilor amestecături, valahii au răsărit limbă noao din cea véche a lor varvară și romană, ruptă și amestecată au, și cu acéia să slujesc. Foarte multe însă țin cuvinte letinești. Săvai că și rusască limbă, și slovenească a o ținea obiciuiescu, au doară căce li-s prea vecini și au multă amestecătură cu ei, au doară căci de sloveni și acea țară, precum célelalte într-acea tragere, carea de la Balta Meotidii până în Marea Adriatică supusă au fost, precum aceasta în cartea lui cea dintîiu mai pe larg au arătat, cit au coprins acei sloveni ce zice, din carii astăzi sint sirbii, bulgarii, bosnénii, léșii, rusii, Bohemia, moscalii, horvații și alții citiva ca aceștea. Deci dară, zice, poate că și aceștea supuși supt accia fiind și limba lor au priimit, și au ținut, cu carea și până astăzi la bisérica rumânească trăiescu, că toate cărțile biséricii și toate cetăniile pe slovenêște ne sint.

„Nici însă toată acea Dachie — iar Cromer zice — acel neam o ține: pentru că partea ei cea despre apus iaste Ardealul, ținut al ungușilor, carea de unguri, de saxoni (adecă de sași, că așa le zic), de săcui și de aceștea valahi acum să lăcuiască. Însă zice, valahii sint fel gros ostași și hieléni. Iară de unde și cînd vlahii au început a să chiema așa, zice, eu nici știu, nici aflu.“

Într-aceasta dară și el cu Carionu să potrivêște ce zice: însă cam de obște părére iaste aceasta, zice iară el (săvai că de nici un vechiu scriitoriu iaste adevărată), cum de la Flac, care mare voievod au domnu le era, numele acesta să-l fie luat: carii întîii flachi, apoi stricîndu-se cuvîntul de varvari vecinii lor, vulasi au valahi să chiamă. -

Ca acéstea și mai multe și Martin Cromer de pogorîrea valahilor acestora, adecâte a rumânilor, de unde să trag și cum au fost, zice și scrie: și alții ca aceștea, ca de acéstea destule zicînd și scriînd, și mult între dînșii să osebescu, unii

unele, alții altele povestind; pe carii nici putință-mi iaste a ședea pre toți ciți scriu de această Dachie, și astăzi de acești valahi, cum le zic, aici să-i aduc; căci și vrémea prelungă îmi va fi a cheltui, ca acélea înșirind și în mai multe greșeli ale istoricilor voiu da supărare și și cunoscătorilor turburare, neputind ști a cui zisă va fi mai adevărată să crează și să știe. Iar care va fi din cetitori mai grijuliu și poftitoriu mai multe decit atitea a ști de aceasta, citească pe istoricii măcară ciți am pomenit și voi pomeni că au scris de acéste țări, și acolo mai multe va afla de la aceia, și ei de la unii și de la alții adunîndu-le, și părerile lor aducîndu-le, și ei pe unii mai bine că au zis crezîndu-i și pe alții ca pe niște băsnuitori lă-sînd, precum și noi de dinșii trebuie să facem. Căce de a-i créde și de nu a-i créde nu iaste mare greșală, pentru că acéstea nu sînt dogmele biséricii, sau ale sfinților părinți zise, carei cu luminarea duhului sfînt au scris și au lăsat în știință, ci istorii politici au scris, unele de la alții (însă cele vechi) auzîndu-le, sau scrise fiind citîndu-le, altele și ei într-acélea vremi ce să întimpla făcîndu-se, le scriu și le istorescu. Săvai că nici acélea nu-s toate adevărate, drept; că și scriitorii, mișcați de osebite poftete și voile lor, unii într-un chip, alții într-alt chip, tot aceea povéste o vorbescu. Adecăte că cel ce iubéște pre unul, într-un chip serie de dînsul, și cel ce-l urăște, într-alt chip; și de al său într-un chip și de streini într-alt chip serie; și și cel ce iaste mînios, într-un chip întinde condeiul, și cel ce nu, într-alt chip îl opréște; și altele multe ca acéstea sînt pricini, de nu tot un feliu toți scriu adevărul. Unde și unde ca acela să se afle așa drept și de obște bun, ca toate într-o cumpănă pe ce va cunoaște să le mărturisească și să le scrie, lumii într-o negreșită știință și adevăr lucrurile să le lase.

Însă nu mi să păru a lăsa acum și pe Lorentțiu Topeltin den Mediiăș, sas de amintrilea, iar om învățat și destul umblat, carele nu de mult s-au pus a serie, însă pe scurt, cum și el mărturisește că face, într-o cărțicea ce-i zice letinéște *Ori-*

gines et occasus Transylvanorum, adecăte: Răsăriturile și apusul ardelénilor, iproci, care cărticea o au făcut și o au tipărit la Lionul de Franța, la anul de la intruparea cuvintului 1667.

Acolea dară într-acéia ale Ardealului și lăcuiitorilor lui cine sint și cite neamuri sint, și ce obicîne, și ce porturi au, și ce legi, can pe scurtu, iară mai toate le atinge și le zice, măcară că are și el părerile lui, și de ai lui, ca de ai lui grăiește. Însă și de vlahi, adecăte de rumâni, ca o parte ce sint și ei lăcuiitori acolo încă scrie, și acéstea zice: valahi zic unii (adecăte rumânii), cum de la Flac voievodul lor s-au numeit așa. Enia Sulveu întiiu aceasta zicînd-o, apoi dupe dînsul nu puțini o adeverează, den stihurile lui Ovidie Nason dovedind, carele iaste foarte bătrîn poet. Acela dară, într-o poslanie a lui, într-a patra carte ce face, zice: „Fost-au mai mare acestor locuri Flac, și supt acest voievod vrăjmaș, țărmurile Dunării fără grijă era. Acesta au ținut și pe musii (adecăte pe sirbi), în pace credincioasă. Acesta cu arcu și cu sabîia au îngrozit pe gheti.“ Ca acéstea dară zicînd acest preavechiu poet, iar ei zic că de la acel voievod Flac s-au numeit acéstea flachi. Apoi cu vrême de unii mutindu-se acéste slove, adecăte cea dintii F pe V și cea de la mijloc K pe H, s-au chiebat vlahi, așa zic unii. Iară alții de la blahi numele cum să le fie rămas, adeverează, carii în zilele lui Alexie Comnino, împăratul Țarigradului, cu voievodul lor ioannu, carele pe atuncea avea mari bîntuiei și pagube făcea acei împărății. Deci, pe atuncea acel fel de oameni așa chemîndu-se, au rămas și numele acestora lăcuiitori într-acești chip: și altele ca acéstea și mai multe Topeltin istoréște, și ale altora mărturii aduce spre adeverița acestora ce au zis.

Însă dară, oricîți au grăit și au scris de aceste țări, toți zic cum Dachia și Ghetia (pentru că mai tot un neam au fost aceia) mai denainte vrême că o au chiebat și s-au numeit de la acéle neamuri schitice, cum s-au zis, adecă de la dachi și de la gheti, carii dîn partea Răsăritului era veniți într-acéste părți, cum și alte neamuri multe, au doară mai toate cite-s

în Evropa, den Asia s-au pogorit. Însă den'ceput, zic, cum să vād în toate istoriile și mai virtos den scriptura sfintă, adecâte din *Biblie*, putem cunoaște și ne putem bine adeveri că într-acele părți au fost întâi mulțime de oameni și de acolo apoi a să lăți și a coprinde lumea și pământurile s-au pornit.

Ci dară, s-au zis, acest pământ Dachia chemându-se, și cum dachii îl stăpîniia cu craii lor pînă la Decheval, cel mai de pre urmă craiul lor, și cum că Traian Ulpie, împărat al romanilor, într-a doaoa oștire-i spre ia desăvirșit o au luat și o au supus, den crăie, ținut mai mic, cu voievozii făcîndu-o, acés-tea din cele mai de sus zise am cunoscut; și cum că apoi Traian mulțime de romani du pretutîndenea den biruințele lui au adus aicea de au așezat lăcuiitori și paznici acestor țări, den carii și pînă astăzi să trag acești rumâni ce le zicem noi, iară grecii și latinii, vlahi și volahi le zic, încă ne-am adevărit den istoricii cei mai de credință și mai numeiți ce sint.

Săvai că iară nu lipsesc unii a nu zice că acest neam rumân de acum, nu-s de acei romani ce au lăsat Traian lăcuiitori aici, ci numai niște rămășițe de acelor dachi și de alți varvari adunați aicea și strinși, pentru că acei romani, zic, carii era aici puși lăcuiitori de Traian, după [ci]tăvași vrémē, încă de Galien au fost rădicați și duși în Misia și în Thrachia, și într-alte părți, în Elada. Dirept că gotii, în vremile acelu împărat, călcînd Greția, Machedonia, Pontul și alte părți ca acélea, au dus pe acești romani ca să gonească pe aceia, și i-au pus acolo iară, așezîndu-i de pază; și așa aici iar deșarte de dinșii au rămas locurile: ci dară nu-s dintr-aceia rumânii, ci dintr-alți oameni și neamuri, cum mai sus să zice.

Mai aduce Topeltin în poveste și pe un Ioann Zamoski, care zice și tăgăduiaște, cum valahii, adecâte rumânii, nicicum nu pot fi rămășiță den romani, ce au adus Traian, de i-au așezat în Dachia. Pentru că Galien-împărat, deznădăjduind, zice acel Zamoski, d-a mai ținua pe Dachia (poate-fi iară den presurarea gotilor, că și pe aici, și alte părți mai sus, și apoi și Italiia toată coprinsése), i-au luat de i-au trecut Dunărea de céia parte în Mysia, vecina Thrachii, lăsînd de tot pe Dachia

Și mai zice încă că dachii aceia, carii era, învățind de la romani limba letinească, pentr-atîtea ai lor supuși fiind, și cu dinsa deprinzindu-se, o făcuse apoi că iaste a lor de moșie și o au ținut. Carea duple acéia mai pe urmă stricînd-o într-acest feliu au venit și au rămas, precum și astăzi iaste; așa făcînd cum și ispanii, și galii, și italianii, adecăte spaniolii, franțozii și frincii, că așa le zic ei, au făcut. Care neamuri ei încă până astăzi n-au a lor limbă, de feliul lor osebită, nici cea veché ce oarecînd vreodată vor fi avut nu să știe, ci din tr-a romanilor țin, rău și grozav stricînd-o. Deci dară precum ispanii, galii, italii nu sînt romani, așa nici valahii nu sînt romani. Ca acéstea acest Ioann Zamoski zicea, ale căruia ziceri și basne, zice Topeltin și alții, că mai mult sînt de ris decît de crezut; pentru că acéle trei neamuri de oameni ce zice acela, adecăte ispanii, galii și italii, fiind foarte vecini cu romanii și supuse de ei, și tot între dinșii șezînd și amestecați umblind, lesne acei varvari limba lor își strica, vrînd mai mult cu a romanilor a o amesteca, precum și până astăzi să véde prě la marginile țărilor carii trăiesc cu alte limbi, că lesne iau unii de ale altora cuvînte și că cu de-ale lor amestecîndu-le, îli pare că altă osebită limbă lor fac. Și mai chiar vedem că rumânii den Ardeal, moldovénii și cěștea de țara aceasta, tot un neam, tot o limbă fiind, încă între dinșii mult să osebesc, care aceasta iaste cum să véde den amestecătura vecinilor lor. Așadară și acéle trei neamuri, ce zicem mai sus, den preavecinătatea romanilor, luînd de-ale acelora cuvînte, și cu céle de moșie ale lor amestecîndu-le, și stricîndu-și limba, au rămas în această ce acum sînt. Iară dachii preaveché a lor osebită limbă avînd, cum o lăsară și cum o lepădară așa de tot, și luară a romanilor, aceasta nici să poată socoti, nici créde. Și încă pentru că și pină astăzi vedem și auzim, zice Topeltin, că de întrebăm pe un valah: Ce ești? el răspunde: *rumân*, adecăte roman, ci numai au stricat puțin cuvîntul, den *roman* zic *rumân*, iar același cuvînt iaste.

Însă cěștea ce zice Lorentu, că și a să răspunde că iaste rumân, încă adeverează că iaste romanu, zic eu, că nu iaste

destul cu atita de a să dovedi că iaste roman, pentru că vedem și auzim și noi astăzi pe greci așa răspunzându-se, cînd îl întrebî: Ce iaste? el zice: romeos, adecăte romanu; și mare osebite iaste între grec și între roman. Ci numai și ei fiind supuși mai pe urmă romanilor, romani vrea și ei să se chîiame; au doară deaca s-au mutat împărăția de la Roma la Vizandia, au început și ei să se chîiame romani, mădulariu și parte și ei apoi împărăției făcîndu-se; ci dară aceștea greci, nu romani, ci elini sint, și mai virtos cei ce în Țara Grecească, cum îi zicem noi, sint, și dintr-aceia să trag. Den carii oarecînd în vechile vremi și ei prea mari oameni au fost, și atita întru învățatura cărților și a științelor au fost procopsiți, și atita întru vitejii au fost ispitiți și aleși și atita întru înțelepciunea lumească de iscusiti, cit nice un neam, nici o limbă pe lume, nice niciodată ca ei n-au stătut, precum singur Pavel apostol de înțelepția lor mărturiseste la *Corintheni*, poslania întii, cap. I, zicînd: „Iudeii semn cer, și elinii înțelepciune caută“. Și de la carii nu numai alte roduri au luat învățături și obiceine, ci și acei romani mai adăogîndu-se și mai sporîndu-se den început domnia și crăia lor, au trimis la Athine de au luat legi și orînduiale, ca să știe cum să poată oțîrmui politia și domniile lor.

De acolo dară, întii, și de la acea vrednicie a lor ieșise acel cuvînt și acea ce să zice că „tot cine nu iaste elin, iaste varvar“, care zisă ascultînd-o romanii, și lor zicea că tot cine nu iaste elin, nici roman, iaste varvar; carea aceasta să înțelegea în toate cele vechi cărți, cînd să citește varvar, că sint toți varvari, afară den elini și din romani. Și aceasta era pentru că atita era de învățați, de viteji, de înțelepți, cit nu să putea zice varvar[i]. Dirept că acela iaste și să numeiasse varvar carele nici obiceiau are, nici carte știe, nici bărbăție, nici direptate, nici miloserdie are, nici frica lui Dumnezeu, nici nici vreo bunătate sau vrednicie pe sine să vîde, și mai mult silêște și trage a trăi în voia și poftele sale, decît în legi și în direpțăți supus și cuprinsu să fie (nu

dupre neaoşa fire făcînd omenească), ci ca un dobitoc va să trăiască şi gîndeste a trăi. Aceia dară să chiamă şi sint varvari, carii sint aşa, măcar de ar şi fi vreunul de vreun neam bun, sau şi stăpînitoriu, şi de va fi sau va trăi, cum mai sus să zise, iar nu cu fapte bune, acela varvar să chiamă, şi toate scripturile aşa-l numescu şi propoveduiesc. Şi aşa şi aici într-această istorie, cînd să pomeneste varvar, aceia să înţeleagă dupre obiciaiul ce şi alalte istorii ne arată.

Zis-am dară, precum au fost acei eleni oarecînd, oareceşi mai sus am pomenit, iară şi mult mai nalt şi mai de laudă şi de lucrurile şi faptele lor au fost, ale căroră şi până astăzi sîmne, precum toate istoriile şi toate scripturile cite de ei scriu şi şi ale lor cite sint, decît lumina soarelui mai aiave îi arată şi-i dovedesc ce au fost şi cit au fost de ştiuţi şi de mari. Însă iară zic: au fost, iară acum nu ştiu din ce, au doară căci Dumnezeu cel ce numai ce iaste singur vécinic şi neschimbat, aşa au vrut şi au orînduit lucrurile lumesti, ca să se mute şi să se strămute şi cele ce par oamenilor mai tari, mai înţelepţe că au, în mai stricate şi în mai slăbiciune să se afle; că înţelepciunea lumii aceştia nebunie iaste lingă Dumnezeu, fericitul Pavel la *Corintheni*, I, cap. 3, zice; şi Isaia, cap. 29: „piiarde-voiu înţelepciunea înţelepţilor, şi înţelesul înţelegătorilor voiu lepăda“, iproci. Au doară pentru altcevaşi al lor mai osebit păcat, cari noi nu putem şti, nici ne putem pricepe. Ci dară şi de aceasta ca de altele ce ca acéstea vor fi, lăsăm a mai cerca, pentru că mai adevărata pricină den ce să fie ca, acélea, numai singură şi adinca înţelepciunea lui Dumnezeu va şti; iară numai atita să vede, că astăzi acel neam atita iaste de scăzut, de supus, de hilit şi de ocărit, şi de moşic, cit milă să face tuturor celor ce ştiînd, gîndesc ce au fost şi la ce sint: dăscălia au pierdut, stăpînirile au răpus, cinstele s-au stins şi de toate cite mai întii au avut slave, s-au dezbrăcat.

Iară carii dentru dinşii încă poftesc a şti şi a învăţa oareceşi, aducîndu-şi aminte de cei bătrîni ai lor, şi urmele acelora de a vedea mai bine şi a cunoaşte, ei în Ţara Frîn-

cească să duc, și acolo științele învățind, unii, ca să folosească rodul lor cevași, înapoi să întorc și pe alții învăț, de la carii și până astăzi pe alocurea să vede că au cite o școlișoară de învăță. Iară alții acolo rămîind, să papiștășescu, și așa împotriva orthodoxiei cestoralții a îmboldi și a înghimpa să ascut și scriu, măcar că-i și batjocoresc frîncii, zicîndu-le că descăliile lor, adecăte ei, elinii, au fugit și au mers la dinșii, la romani. Carii odată toți feciorii oamenilor celor mari și ai domnilor romani mergea, trimițîndu-i părinții lor, în Elada, la Athine, de învăța carte grecească și în științe acolo procopsiia desăvirșit. Și mulți oameni mari și domni, cum Pompeiu cel Mare și Tițeron și alți nenumărați și împărați, cum August, Chesar, Traian, Adrian și alții mulți, în grecească, adecăte în elinească limbă, era știuți și învățați, în care și cărțile lor toate și până astăzi să țin. (Însă nu zic grecească în această cum grăiesc ei acum, de o au stricat și o au grozăvit foarte.) Și ei, măcară că nu știu de unde așa de grozav din cea elinească ș-au stricat limba; au doar și ei pierzîndu-și binele și norocul, și robi supuși altora căzînd, ș-au amestecat limba cu tot feliul de varvari, cum să vede că den tot feliul de limbi au într-însa amestecate cuvinte și așa stricîndu-ș-o, cu dînsa trăiesc. Alții iară den greci, vrînd să stăpinească și ei și să se arate poruncitori, neavînd, acum mai ales, unde, ei prin mijlocul turcilor la Moldova și în Țara Rumânească vin. Ci de la unii să vede și rămîne și folos în pămînturile acéstea; iară alții ca să jăfuiască și ca să răpească numai ce vin. Și amestecături fac în rodurile acestear, tot pentru luatul lor, cu tot meșteșugul lor cit pot nevoieșc de fac și multe rele și grozăvii fac și aduc, și la rèle căi pe domnii țărîlor pun și sfātuiesc. Și niciodată nu să ținē minte, de cităva sumă de ai încoace, de cînd s-au cunoscut de aceia într-acéste părți mai bine cum să nu fie fost lingă domni din ei, cu care domnii, de cite ori au vrut să facă vreo tirănie sau vreo crudătate sau altă răotăte într-această țară, au în neamurile boierești, au altor cuivași, carii să nu fie fost și ei, au sfētnici, au lucră-

tori. Săvai că nici ca pe aceia dreptatea lui Dumnezeu i-au lăsat sau i-au îngăduit a procopsi, sau a se adaoage casele și neamul lor ce au pe aici, au pe unde s-au și dus ei; duple fața pământului i-au șters și den poménicul vieții i-au stins; a căroră nici casele, nici avuții, duple aici răpíte și zmulte, nici nici rod dintr-inșii să mai pomenesc și să mai știu.

Iaste și altă mai aiave mărturie de ei, cum știu și cum pot de frumos și de tocmit a otcîrmui și a purta orice stăpînire ce ar avea în mină. Că iată numai acélea, cari și acélea din voia și din politia turcilor să îngăduiescu, adecâte céle patru patriarhii și oarecite mitropolii. Deci dară, cum le țin, cum le poartă, și la ce stepenă să află, și la ce cînste le-au adus și cu ce orînduieli și canoane, cit într-acele creștinești le otcîrmuiescu. Nefiind a mea această poveste de a lungi și a arăta, las la însuși aceia carii le poartă, să spuie, și ei ale lor să dovedească, mai virtos singuri patriarșii și și mitropolii să mărturisească. Însă într-aceasta și mult îi putem lăuda și ferici, că încă în cită supunere și robie să află supt păgînescul și tirănescul jug al turcilor, cit — nici bisérică făr' de multă stradanie și cheltuială nu pot face, și prin multe locuri nici cruce afară nu pot scoate, nici alte slavoslovii ale pravoslaviei și adeveratei credințe creștinești aiave nu le pot face. Iară pen toate acéstea și mai multe, și mai strînse patemi, credința cea dreaptă întru Hristos bine încă o cînstescu și cum pot mai curat o țin, orînduielile și dogmele biséricii sfînte a Răsăritului neclătite și neschimbate le păzesc. Fie dară milă și grijă și de ei acelu Hristos Dumnezeuului nostru, în carele nesmintit crédem și pentru al cărui nume nespuse réle și gréle trag și pat ei, și toți citi sînt supuși varvarei și turceștii puteri; și mîntuiaște, fiule al lui Dumnezeu, tot trupul cit supt tiranic jugul lor greu pătîmêște și cu înțelepciunea și putérea ta, doamne, izbăvêște norodul tău de păgînă sila lor! Duple minie, doamne, pentru păcatele rodului creștinesc, întoarce-ți mila și milosîrdia ta cătră dînsul! Nu lui, doamne, nu lui! ci numelui tău cel sfînt dă slavă!

Pină aici dară cerșind istoria, și acéstea a zice cum cura vorba, și părindu-mi că de a le tréce timpire era, iată atit scriind, la alții de mai multe a zice ca acéstea le las, și la a noastră de rumâni istorie, iară mă întorc.

Însă dară, valahii, adecâte rumânii, cum sînt rămășițele romanilor celor ce i-au adus aici Ulpie Traian, și cum că dintr-ăceia să trag și pină astăzi, adevărat și dovedit iaste de toți mai adevărații și de crezut istorici, măcară că apoi le-au mutat și numele, *valahi* zicindu-le, au duple voivodul lor Flac, cum unora le pare, au dupe numele fétii lui Dioclitian, cum mai sus s-au semnat că scrie Bonfinie: că zic alții, au din cuvîntul galic, adecâte franțozesc, ce zic valahos italianilor, adecâte frincilor, au măcară altă pricină fie, cum le-au zis, iară ei tot așa sînt. Iară cum Galien-împărat să-i fie rădicat pe toți, cum unii au zis, cum mai sus am arătat, că vrînd den Misia și den alte locuri multe den Elada, să gonească pre goti, carii cuprinsese acéle ținuturi, au căci să dăznădăjduse de a putea ținea pe Dachia, cum zicca cel Ioann Zamoski.

Iar pentru impresurarea acelor goti, ce și pre aicea coprindea, acéia încă împotriva crezutului și a socotelii iaste; pentru că, cum au vrut acel împărat așa lesne a rădica atita sumă și noroade de oameni, cu case, cu copii, așezați pre acéste locuri, fiind mai mult de 200 de ani (că atita de la Traian pină la acel Galien era, împărățind, cum au zis, Traian la anul de la Hristos mintuitoriul lumii 118, iară Galien la anul 271, duple cum zice Carion)? Deci dară oameni întemeiați ca aceia, și stăpîni mari și bogăți făcîndu-se, și și de mari neamuri romane aici întemeiați, să-i ia Galien, să-i mute într-alte locuri pre toți; și apoi au doar cu acești romani, numai ce era aici, vrea acel împărat, măcară și alții ca el de nimica și grozav împărat (că asémene era și el lui Neron și lui Domețian în tirănie și în alte hlăpii, scriu istoriile) să-și fie împărăția și să-și păzească ținuturile? Căce, cînd ar fi rămas împărăția numai cu ostașii ce avea

în Dachia, pre carii alalți mai sus trecuți împărați îi lăsase și-i așezase numai ca aceste țări să păzească, și eu cu alții oștia, cum mai den sus zisele să cunoaște și să înțelege, mică împărăție și de nimica ar fi fost atunce.

Și aceasta încă iaste au doară și acelor voievozi și oameni mari, carii, cum s-au zis, că moșteni să făcuse aici, nu mai lesne le era și ei a face cum și alții mulți au făcut; și ei mai pe urmă încă acéia au urmat, de s-au despărțit cînd au început Împărăția Romană a să pleca și a să mai îngusta, unul într-o parte de supt ascultarea ei trăgîndu-se, domni lor puîndu-și și volnici făcîndu-se; alții într-altă parte să dez-lupîia, până s-au rupt și s-au împărțit toată în crăii, în domnii și într-alte politii, acea una și întregă monarhie, cum astăzi aiave să véde, tot de tirănia și de hlăpiia unor neharnici, necum împărați, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li să cuvenia.

Deci dară, au nu mai lesne era și acelora ce era oblăduitori acestor locuri, să nu asculte decit moștenirile lor înțelinate de atîtea ai, să le lase, și să meargă de a să așeza pentr-alte locuri mai aspre și mai seci?

Și aceasta încă să mai socotéște că nicăiri urme de ale acelora romani ce au fost în Dachia, ca să fie fost mutați cu totul într-altă parte, nu iaste; că de ar fi unde vași în Elada, și astăzi, au limba, au alte sémne de ale romanilor s-ar vedea și s-ar cunoaște, cum și în Ardeal și pe aicea și pe unde au fost aceia, până acum aiave sint.

Însă, aceasta nu să tăgăduiaște, cum viînd vreun greu de alte părți, sau de alte neamuri călcîndu-se țări ale unii împărății, sau măcară acea împărăție vrînd să facă oaste mare ca să meargă asupra altora, cum du pen toate părțile și du pen toate ținuturile ei nu aduce și nu stringe oaste? Cum și atunce celui Galien au altui măcar împărat să va fi întimplat, de va fi trimis și aici de va fi ridicat ostași, ca să meargă să scoată pe acei goti ce călca și impresura céle ținuturi ce s-au zis, în Elada și Misia. Care de crezut iaste că și de aici oaste s-au dus, și pe unii doară ca să-i și

așaze acolo, însă carii mai sprinteni și de așezat vor fi fost. Căce iată și semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că și până astăzi să află și sint, însă puțini acum rămași, pentru carii viind cuvîntul, gîndiuu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se știe ce sint.

Sînt dară acești coțovlahi, cum ne spun vecinii lor și încă și cu dintr-înșii am vorbit, oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obicîine, nici în tăriia și făptura trupului, decît rumânii, ceștea, și limba lor rumânească ca acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ceastă proastă grecească și cu turcească, pentru că foarte puțini, cum s-au zis, au rămas la niște munți trăgîndu-se de lăcuiesc. Carii să tind în lung de lîngă Ianina Ipirului până spre arbănași lîngă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că și mari unele sate. Zic că sînt și oameni cu putere în hrana lor, de carii și mare minune, iaste, cum și până astăzi să află păzindu-și și limba, și niște obicîie ale lor. Aceștea dară și limba ș-au mai stricat, și ei s-au îpuținat, derept că și ei desăvirșit supt jugul turcescu cu acei greci duple acolo s-au supus, unde și stăpînire, și blagorodnia, și tot ș-au pierdut. Și poate-fi că nice dintii așa mulțime nu va fi fost de dinșii. Că iată acum și ciți sintu, mojici și țărani sint, și locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multa piatră și munți ce sînt de lăcuiescu, să impraștie și să duc mai mulți pen cele orașe mari turcești de să hrănescu; și pe acolo mai mulți amestecîndu-se, și limba, cum am zis, foarte ș-au stricat, și ei puțini au rămas. Zic și aceasta că de-i întreabă pre ei neștine: Ce ești? el zice: vlahos, adecâte rumân; și locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia [cea mare].

Pare-mi-să, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceștea rumâni decît ceștea grăind ceia să înțeleagă; însă și unii, și alții cu puținea vrême într-un loc aflîndu-se și vorbind adese, pe lesne pot înțelege. De crezut dară iaste că și acoi coțovlahi, dintr-acești rumâni sînt și să trag; și într-acéle vremi ce Galian au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-în-

șii de aici și i-au dus de i-au așezat pe acolo, au rămas și până acum.

Coțovlahi le zic grecii, rizindu-i și batjocură făcându-și de dinșii, adecăte, șchiopi, orbi, blestemați, hoți, și ca acestea le zic că sint. Și ciți au fost de acel feliu pe undevași, i-au adunat de i-au dus pe acolo; precum și de ceștea rumâni duple aici rid și încă destule cuvinte grozave le zic și de nimic îi fac, și că din hoți să trag povestesc și băsnuiesc între ei. Ci de aceasta, căci grecii cești duple acum rid de rumâni și grăiesc așa de rău, au socoteală mare; pentru că văzînd și ei pe toată alaltă lume rizînd de dinșii și batjocorindu-i, au stătut și au obosit și ei pen gunoaiele lor, ca cocoșii, pârîndu-le că au mai rămas cevași vlagă și de ei: unde văd zugrăviturile celor vechi ai lor, ei întru dinșii își fac mîngîiare și bucurie, soții pârîndu-le că au pe cinevași batjocorii lor. Căce cu dreptul neștiind aceștea și necitînd cele ce oarecînd și stăpinii lor au avut mare ajutoare și folosuri împotriva vrăjmașilor lor de aceștea rumâni, cînd și Odriiul l-au izbăvit din mîna frîncilor, carii îl ocolise și-l lua, și iară lor grecilor l-au dat, cum serie și Bonfinie într-a doao decade-i, carte a șaptea. Și alte multe bune și ajutoare le-au făcut, cum mai nainte voi arăta. Ei grăiesc cele ce le par în ochi și în plăcere că sint cevași și nu știu ce zic. Au doară căci sint nemulțămitori și necunoscători binelui, că foarte au fost un neam nemulțemitori și ei, cum istoriile arată. Și și până astăzi ori în ce țară merg, cum să zice zicătoarea, „arama-și arată“, faptele lor cîntea micșorînd și împilînd; au mai bine să zic să-i iertăm și să ne fie milă de ei, căce și grăiescu de acélea și hulesc pe alții, căce fiind ei scăzuți den toate și lipsiți, și supărați sint foarte. Deci asémenea fac și ei ca ceia ce sint au în robie, au la închisori, au în strînsori de alte nevoi, au la sărăcie, au la alte [ne]norociri și mai strimtori, cum obiciuiaște lumea de aduce; și atita le aduce, cit niciodată nu lipsesc de la neamul omenescu ca acélea, cînd unuia, cînd altuia descărcîndu-se; decii de marea-i supărare îi pare că toți oamenii îi strică, și așa pe toți, și bănuiaște,

și hulăște, părindu-i că cu acélea își mai oteșaste și-si răcorește doară patimile sufletului și simțirile trupului. Că nimeni nici s-au mai aflat în lume asemenea lui Iov, carele toate ca acéle réle și mai multe să-i vie pe lume și să rabde, și să tacă la toate, pe nimeni vinuind, pe nimeni blăstemînd până în săvirșit, cum *Biblia* sfîntă în viața lui scrie și adeverează.

Ci dară, grecii acélea pătimind, de supărare părindu-le că alții ar fi în pricină, nu ei însăși, de a fi așa, hulesc și grăiesc pe alții de rău, neuitîndu-se să vază pe dinșii, ce și cum sint. Dirept aceasta dară, iaste să-i iertăm și să le credem, pentru că zic dascalii și înțelepții că crud și tiranic lucru iaste și foarte fără de minte neștine să mai mustreze și să mai pedepsească pe unul ce în pedeapsă și în nevoie au căzut. Că destul îi iaste aceluia acéia; nu trebuie rău pentru rău a mai adaoge, ce într-acéia lăsîndu-l, încă mîngîiare decît să poate și ocrotire să-i arătăm, asemenea pătimiși și nenorociți socotîndu-ne, că putem ajunge și putem fi fără de zăbavă și fără veste.

Însă a să ști și aceasta trebuie, mi să pare, că nu numai unii den neștiuții greci zic, cum că rumânii nu pogoară den ostașii și bunii romani, den carii s-au zis de multe ori că au lăsat Traian aici, ci din răi și hoți, carii iar romanii i-au trimis într-acéste părți de loc, ce și alții aceasta o bănuiesc. Că iată citesc létopisetul moldovenesc, carele fiind eu încă în Moldova, l-am găsit la Ioniță Racoviță, carele era comis mare, om de cinste și de socotință, care létopiset, zic, că iaste făcut de un Uréche vornicul, om învățat să véde că au fost și om tocmît de cite să par că au scris el.

Acel dară létopiset luundu-l (carele am pus de l-au și prepus și l-am adus aici ca să se afle și în țară) și citîndu-l găsesce — însă nu știu de cine scris, de Uréche, carea nu crez, cum și unul ce l-au prepus — acel létopiset mărturiséște, că nu iaste zisă aceasta de Uréche vornicul, au de cine, că zice că dintr-o hronică ungurească au aflat de ijderenia moldovenilor acéstea, care iată, că cuvintele lui puiu aicea:

„Scrie, zice létopiseşul unguresc, că oarecînd pre acéste locuri au fost lăcuind tătari, mai apoi plodindu-se, şi înmulţindu-se şi lătîndu-se s-au tîns de au trecut şi peste munţi la Ardeal; şi împîingînd pe unguri den ocinele sale, n-au mai putut suferi, ci singur Laslău, craiul unguresc, carele îi zic că au fost vilhovnic, s-au sculat de s-au dus la împăratul Rimului, de au cerşut oaste într-ajutoriu împotriva vrăjmaşilor săi, ci împăratul Rimului alt ajutor nu i-au făgăduit, ci i-au dat răspunsul într-acesta chip, de i-au zis: «Eu sint giurat cînd am stătut la împărăţie, om de sabia mea şi de giudeţul meu să nu piiaie. Pentru acéia mulţi oameni răi s-au făcut în ţara mea şi cite temnite am, toate sint pline de dinşii şi nu mai am ce le face, ci ţi-i voi da ţie să faci izbîndă cu dinşii, şi eu să-mi curătescu ţara de dinşii. Iară tu în ţara mea să nu-i mai aduci, că ţi-i dăruiesc ţie», şi de sîrg învăţă de-i strînseră pre toţi, la un loc, du pretutîndenilea şi i-au semnat pre toţi de i-au arsu împrejurul capului, de le-au pîrjolit părul cu un fier aprins. Care semnu trăiaşte şi până astăzi în Ţara Moldovei şi la Maramureşi, de să celhuesc oamenii, cu cărare împregiurul capului. Deci Laslău-craiul daca au luat acel ajutoriu tilhărescu de la împăratul Rimului, au lipsit la Ţara Ungurească şi de-acii pe cişlegile născutului, cu toată putérea sa, s-au apucat de tătari a-i bate şi a-i goni, de i-au trecut muntele în ceasta ţară, pe la Rodna, pre care cale şi sémne pe stînci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău-craiul. Şi așa gonindu-i prin munţi, scos-au şi pre ceşti tătari, carii au fost lăcuiitori la Moldova, de i-au gonit până i-au trecut apa Siretului. Acolo, Laslău-craiul, ce se chiamă leşaşte Stanislav, stînd în ţărmurile apei, au strigat ungurêşte: *săretem, săretem*, ce să zice rumânêşte: place-m[i], place-m[i], sau cum ai zice: așa-m[i] place, așa-m[i] place.

Mai apoi daca s-au descălecat ţara dupe cuvîntul craiului ce au zis *săretem*, au pus numele apei Siretul. Şi dupe multă gcană ce au gonit pe tătari, i-au trecut peste Nistru, la Crim, unde şi până astăzi trăiescu.

De acolo s-au întors Laslău-craiu înapoi cu mare laudă și biruință, sosind la scaunul lui în zioa de lăsata-secului, iproci.“

Acéste basne și ca acéstea într-acei moldovenesc létopiset am văzut și am cetit de pogorirea și ijderenia, adecâte-cum ar fi fost dintr-acei tilhari și furi ce au fost adus Laslău-craiu, acela ce zice, iproci. Ci nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întii o va fi făcut! Că de o va fi luat din Hronica ungurească, care eu încă nu am văzut, nici de la altul am auzit una ca acéia, iară poate-fi pentru că pururea și nevindecați și ungurii au stătut vrăjmași și pizmași rumânilor, și atita cit de ar fi putut, ar fi supus pe toți supt jugul lor, cum și pe mai multa parte den clii să află acum în Ardeal i-au supus și i-au făcut [i]obagi cum le zic ei. Săvai că în Ardeal sint și alți némiși rumâni mulți și Maramurășul tot. Iară afară dintr-acéia, mare parte și din boierimea lor încă sint și să trag den rumâni, ce numai stăpînirea acei țări și astăzi fiind calivină și ei slujind la curte s-au calivinit, și așa tot unguri să chiamă: schimbîndu-și credința ș-au schimbat și numele de rumâni.

Ci dară acela ungur, au ce va fi fost, nu știu, de au băsnuit și au visat ca acélea a zice, să véde că de puțină știință și socoteală au fost. Pentru că de au fost și vrăjmaș, acelui neam de a-l face tot de tilhari și de furi, nesimțitoriu au fost, nimic [din] acéia ce-i putea sosi și veni pe urmă chibzuînd, adecâte că vor ride toți și vor ocări răutatea și neștiința lui, băbești basne și nesărate vorbe la cei dupe urmă oameni lăsînd în povéste, căruia multe sint a i să zice împotrivă și a-i dovedi minciunile. Ci ca să nu fiu prea lung în vorba acestor bălmăjitori, cu atita fieștecare gînditoriu și cu minte poate cunoaște și să poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi să pare.

Întii că acel împărat al Rimului, la care zice că au mers Laslău-craiu de au cerșut oaste ca să scoată pe tătari și i-au

¹ Descifrare nesigură.

dat acel fel de oameni, cînd să fie fost, nu-l dovedește, nice împărat ca acela, carele nici un tilhariu, nici un fur, nici nici un om rău în toată împărăția lui să nu să omoară și să nu să pedepsească, nu să citește micăiri, nici s-au auzit, nici să aude, nice poate fi, pentru că într-alt chip nimeni într-acea țară n-ar fi trăit și nici o lege, sau vreun obicei n-ar fi fost, care lucru iaste împotriva firii și a tuturor limbilor.

A dooa dar, cită sumă de ai au împărățit acel împărat, ce au fost așa blestemat, nu bun, căce bunii și direpții au legi puse și nemișcate le țin, ca să poată sta politica și soțiirea omenească, ca nici cei tari și mari să nu asuprească și să calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărăscă pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească și să ia fără de tocmeală și fără de lege. Acum dară zic, cită sumă de ai au stătut acel împărat, așa ca să se stringă atita tilhărime de multă, cit să se facă oaste ca acéia mai fără număr, de să scoată și să gonească mulțime nespusă de tătari, dupe acéste locuri ce le cuprinsese atunce.

A treia dară, pot tilharii, și furii și carii asemenea lor sint să ție și să așaze domnii și stăpîniri, carii cu sutele de ai să stea și să se păzească? Și mai virtos toți, neales nici unul, tot tilhari și oameni răi fiind, a căroră mințile și gindul tot la răpiri și la ciștiguri le sint, ce stăpînire pot tocmi? Semnu dară iaste, dupe zisa aceľuia, că din răotate și den netocmeală să ține și stă lumea, nu dintr-acélea să strică și să piiarde. Cum și scripturile, și toată ființa, și singure simțirile aceasta adeverează și cunoaște, cum că din neorînduală, den nedreptate și din răotate să strică și să mută împărățiile și toate. Unde dară și alte mai multe sint a-i dovedi, cum ziși și a-i arăta neștiința acelu carele măcară va fi fost și zis acéia.

Și și den tătarii ce el zice, numai că din Ardeal și din Moldova până la Crim i-au gonit, unde să află și acum, să poate adeveri, că fără de lucru au grăit; cum și mai nainte vom vedea de acei tătari de unde sint și cum au venit și la Crim, unde și până astăzi șad, ci dară să-l lăsăm la gînd,

cum paremia de arapi iaste. Iară cine va vrea altul, crează, căce a crede adevărul sau minciuna în volnicia omenească iaste.

Însă și moldovenii de poftesc acéia ale aceluia povestite, să ție și să crează, cum dintr-aceia ei pogoară, volnici vor fi. Și neamul și ijdereniia lor de la acei tâlhari și furi de vor vrea să-l mărturisească, încă în voie le va fi, doară zicind că au și cevași cale de a mai crede. Și așa, de vréme ce începăturii pogoririi lor can de-acolo încep a-i da cap, zicind adecâte că niște păstori den Maramureș umblind cu dobitoacele lor pen munți, au dat peste o fiară, ce-i zic ei buor, pre carea gonind-o o au trecut munții și așa ieșind în Moldova, au văzut țară frumoasă și de hrană, iproci. Apoi s-au întors la ai lor și spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mulți păstori și de alții, și au venit de au descălecat acolo. Și ca acéstea multe povestesc, carele puteți vedea în létopisețele lor, mai ales ce zic ei de dinșii, măcară că-mi par că multe nu-s adevărate. Căci iată și aici împotrivăși grăiește cel ce au scris acel létopiseț (însă nu zic de Uréche), că mai sus zicea că Lașlău-craiu au scos pe lătari dintr-însa și apoi o au lăcuit ei, iproci, acum zice că o au găsit pustie păstorii Maramurășului și așa den ei întâi s-au descălecat, iproci.

Însă ce iaste de acélea nu mai cerc, ci numai daca din păstori își fac moldovenii începătura, poate le zice neștine măcară și glumind (iar nu cu adevăr), că can dintr-acéia. sînt. Dirept că păstorii necuvîntătoarelor dobitoace, de nu toți sînt furi, iară gazde de furi tot sînt, iproci.

Iară noi într-alt chip de ai noștri și de toți ciți sînt rumâni, ținem și creдем. adevérindu-ne den mai aleșii și mai adeveriții bătrîni istorici și de alții mai încoace, că valahii, cum le zic ei, iară noi, rumânii, sîntem adevărați romani și aleși romani în credință și în bărbăție, den carii Úlpie Traian i-au așezat aici în urma lui Decheval, duple ce de tot l-au supus și l-au pierdut; și apoi și alalt tot șireagul împăraților așa i-au ținut și i-au lăsat așezați aici și dintr-acelora rămășiță să trag până astăzi rumânii acéstea.

Însă rumânii înțeleg nu numai ceștea de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sint, și moldovenii, și toți ciți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sint. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fintină au izvorit și cură.

Nu zic însă că toți, toți ciți astăzi să află lăcuitori într-acește țări, că sint toți rumâni, că acéia nici au fost, nici iaste, nici nice într-o țară cite putem ști că sint în emisferiul nostru, ce mai mulți streini și veniți dupe-ntr-alte țări. Însă mai virtos cei ce să află și până astăzi mai blagorodni și mai de folos neamuri, unii sint den sirbi, alții den greci, alții din arbănași, alții den frinci, alții dintr-alte limbi. Că și domnii încă mai mulți den streini au stătut, cum și Băsărăbeștii să trag de neam sirbesc și alți domni de alte neamuri, cum în viețile lor să va arăta, încă ciți să vor ști den ce rod au fost. Ca acéștea dară neamuri de tot feliul, viind ei aici, și căsătorindu-se, și amestecându-se cu lăcuitorii pământurilor și așezându-se, fiind dintr-aceia mai mulți vrédnici și destoinici, rămîind moșténii și numele de a să chiema rumâni.

Așadară mai mulți și aici de aceia sint și de aceia să văd, că mai de-a firea sint; că nice unul nu e, mi să pare, din ciți mai nainte să văd astăzi și la curte că sint, a căroră au tată-său, au moșu-său, au stremoșu-său, au tatăl stremoșu-său, au cevași mai în sus, care să nu fie fost au sirbu, au grec, un alt cevași neam strein, au măcar armean, din care, zic, că să trag și rudénii, care și ei încă de cindyași și citvași neam au fost și bogat, și cinstit încă. Ci dară cum să zice și aici, amestecați cu de altfel de oameni, cum și pen toate țările sint. Că iată și la Moscu — lasă altele — că mai mulți să trag den fel tătărăsc și leșesc, mulți și de alte feliuri multe decit hireș moscalii sint, însă de cei mari zic. Tac de turci că-mi pare că nici unul neaoș turc nu e, ci den tot feliul de limbi amestecați și cum sint aiave tuturor iaste, și încă tuturora turci le zicem, celorlalți tot moscali, și altora iar

aşa, cum şi cestora tot rumâni, cîţi lăcuitori şi moşnéni să află aici.

Că nici un rod osebit de oameni în véci poate rămînea în lume, nici feliurile limbilor în mii de ani tot acélea neschimbate şi nemutate pot sta. Că nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate cîte sînt, în curgere şi în mutări sînt zidite de vécinica lui Dumnezeu înţelepciune şi putére.

Acéstea dară de aceşti rumâni până aici de unde din 'ceput pogoară cu a multora mărturii s-au zis şi s-au dovedit.

DUPRE CE AU RĂMAS RUMÂNII ÎN DACHIA MOŞNÉNI.
CÎT SUPT ASCULTAREA ÎMPĂRAŢILOR ROMANI AU
STĂTUT ŞI APOI LA CE AU MAI AJUNS

Aşa deci rămîind romanii în toată Dachia păzitori şi moşténi pen cetăţi şi pen ţinuturi, împărţindu-şi pămînturi şi locuri, avînd voievozii lor, cităvaşi vréme s-au tras aşa şi au stătut. Însă nici numele lor într-alt feliu să mai mutase şi să mai schimbase, să le zică vlahi sau într-alt chip, ci oastea romană cînd să vorbiia de dinsa, iar cîndu nu, dachi să chiema; şi tot dachi încă multă vréme încoace şi de mulţi să numiia, pentru că şi din dachi şi gheti era încă mulţi rămaşi, cum şi mai sus s-au zis, că nu s-au putut stinge toţi oamenii dintr-o ţară, cum nice să poate, ci tot au rămas. Numai ce deodată atuncea proaspătă mutarea-le fiind şi necrezîndu-i, la dregătorii şi la altele ale ţării nu-i trăgea, nici îi amesteca, pentru ca nu aducîndu-şi aminte de cea dă curînd volniciia lor şi de stăpînirea lor ce au avut şi cum au pierdut să nu să hiclenească şi iar să se scoale împotriva romanilor. Cum s-au şi mai ispitit de au făcut, numai cît au răsuflet oareceşi şi soţii de ajutor ş-au găsit. Că iată în urma lui Traian împărătînd Adrian, oareceşi s-au mai ispitit a să răzmiriţi, ci curînd i-au potolit. Iară mai mult şi în zilele lui Antonin celui blind şi milostiv, carele, cum scriu istoriile, nici unuia el a face rău nu începea, nici el războiu asupra

cuivași n-au rădical (zicînd pururea cuvîntul lui Știpion, carele zicea, că mai bine multu va a păzi pe un cetățean și pămîntean de ai lui sănătos, decît ar ucide o mie de vrăjmași), până cînd nu alții începea a să hiejeni și a să rădica împotriva lui. În zilele acestui Evsevis-împărat, iară aflînd dachii vrême și soții găsindu-și pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat spre romani. Ce și acest Antonin, deci, trimițînd oaste asupra-le, i-au biruit și i-au zdrobit.

Dupre acéia, deci mai așezîndu-se, cum s-au zis, multă vrême trăgîndu-se, supt acea împărăție s-au ținut și au stătut, săvai că hotărît și ales până în ce vremi s-au purtat tot așa și neclătiți s-au aflat ascultători, adevărat nu știu, că nici așa ales scris n-am cetit la alții[i]. Măcară și acei dachi, măcară și acei romani, carii apoi de multa vrême prent-atîția ani tot într-un loc trăind și lăcuind, și bine unii cu alții amestecîndu-se pen rudenie, unul luund fata altuia, altul feciorul altuia, atîta s-au amestecat și s-au unit, cît mai pe urmă împreună tuturor dachi le zicea, până cînd grecii scriitorii întîi, zic toți, că le-au schimbat numele de le-au zis vlahi. Avem și acest semnu, că atîta să unise acei romani de aici cu acei dachi, cît nu s-au mai despărțit apoi între dinșii nici cînd s-au rupt den Împărăția Romană și au intrat pentre dinșii alte limbi, ci tot într-una s-au ținut și au rămas și până astăzi.

Însă romanii, carii era tot mai varvari, îi ținea pe dachi, cum și era și să véde, căci cînd să minia și să certa între dinșii, în loc de ocară cum s-ar zice, romanul zicea celorla: dac, adecăte, „înțelege, varvare“. Care cuvînt și până acuma să aude de cîte vreun rumân de cei bătrîni, la carii au mai rămas doară cîte o urmă de acei mai bătrîni, den om în om pázîndu-se, carii ca aceștea țin și au și cîte un cuvînt de acélea. Că iată, cînd vor să cêrte șau să zică în loc de ocară vreunul om ce-l véde moale, căscăund și blestemat, îi zic: dac, care va să semnêze acéia ce zicea pe atunce.

Iară de unde răsărîndu-le acest nume de la Flac voievodul lor, cum s-au zis mai sus, au din ce întîi și de cînd au început

a le zice așa, care și până astăzi și la greci, și la latini, și la alte limbi, și pen toate scrisorile și istoriile să trage și să zice, eu încă ca Carion zic, ce zice în hronica lui, într-a patra-i carte și cu Martin Cromer, ce într-a doasprezece-i, unde istoréște ijderenia și lucrurile lésilor scrie, că nu știu acéia, nici de unde să-i dea cap nu pot. Poate-fi că nici ei neaflind mai denainte de cinevași istorite, mai bine au tăcut, zicind adevărul fără rușine, că nu știe, decît să mință, făcîndu-se a ști cele ce nu știe.

Că aceia de fac așa, adecâte de céle ce nu știu și céle ce nu cunosc, zic că cunosc, iaste a trușilor și a deșertilor, pârîndu-le că mai cu rușine le iaste a zice că nu știu și nu cunosc cel[e] ce nu știu și nu iaste adevăr, decît a minți și a zice că cunoaște și știe cel[e] ce nu știe. Și nu să domiresc că mult mai mult și mai mare iaste rușine a zice minciuna că știe, decît a zice adevărul că nu știe.

Cari apoi și una, și alta să dovedéște. Săvai că și a zice cel[e] ce știe că nu știe, iaste răotate. Ci de aceasta dară și eu lăsînd și de a mai scurma altele, nu-mi mai bat capul; iar cine va vrea a fi și mai grijuliu și mai știut de a afla cap, cêrce, ca doară va afla, cetînd a altora și a multora cărți foile întorcînd.

Însă, dupe acéstea, iată nici un lucru cite sînt supt lună stătătoriu și neschimbat nu poate fi, nici în nenumărații ani pot tot într-același chip sta, ci toate sînt în mutări și în stricăciuni zidite, cum s-au zis și să cunosc. Dirept acéia iară zic, toate cite sînt așa fiînd, așa hotarăle lor, cari, până nu ajung la acélea, nu-și ia fieștecarea cel ce iaste a fi de dînsa. Așa den noianul și preaadinca înțelepciunea lui Dumnezeu, mai nainte de véci fiînd orînduite, cari noao oamenilor, acélea, cum sînt și cum vin, foarte ascunse și întunérec ne sînt. Ci dară cum zic și filosofii, că toate cite sînt în naștere și în stricăciune stau, adecă una stricîndu-se și putrezînd, alta să naște și să face, cum vedem la toate semînteale; și până nu putrezéște una, nu naște alta; și până

nu naște alta, nu putrezéște céialaltă. Nici până nu să strică un chip, nu să face alt chip. Deci, pe cum vedem la céste firești, cari iară puterea lui Dumnezeu pren fire le lucrează, adecâte le naște, le créște și le păzéște. Și iară așa înfășurindu-se și desfășurindu-se de la zidirea lumii, până la sfirșitul ei vor fi.

Așadară și în céle politice pricépem și cunoaștem că nu-s stătătoare nice unele; ce și avuții să pierd și domnii să strică și împărății să mută și să strămută; și toate ca acéstea, unii pierzînd, alții găsinđ, de la unii fugind, la alții nemerind, orbul noroc, cum îi zic și-l zugrăvescu. Și iară una stricîndu-se și perind, alta făcîndu-se și crescînd, precum cetim și sémnele aiave, vedem toate și cunoaștem, de cînd iaste lumea cîte domnii și crăii, cîte monarhii au fost, care din mici începături și necunoscute, la cită mărire și putere au venit și apoi dintr-atita de mari, la cită micșorare și la cită surpare și stingere au sosit, cit unele nice să mai știu, nici să mai pomenescu.

Altele iară, monarhii mari, groaznice și puternice s-au pierdut și în cenușa lor arzînd s-au îngropat, cum au fost céia a Siriilor, carea 1.300 de ani au stătut; și așa cu Sardanapal, cel dupe urmă monarhu al lor perind și arzînd, s-au stins și la Vavilon au rămas dupe acéia citvași pînă cînd Baltasar, cel dupe urmă craiu al Vavilonului, împreună cu dînsul au perit și de la ei toată monarhia la persi au venit. A persilor iarăși în mărie crescînd și lătîndu-se, mai mult de 200 de ani au împărățit tot așa monarhi, până cînd la elini au venit Alexandru cel Mare, feciorul lui Filip, biruind desăvirșit pe Darie Codomanul, cum zice Șleidan, cu carele și monarhia li s-au prăpădit și la dînsul au rămas.

Alexandru dupe acéia monarhu stînd, cit de mare și de tare au fost și cit s-au întinsu și alții mulți scriu. Iară și Cfîntul Curtius romanul, Plutarh în *Viața* lui ce istoresc și Diodor Sicheliotul într-a 17 carte a istorylor lui ce face, destul și pe larg arată.

Deci de la dinșii cineva citind, să poată ști și cunoaște ce și cit au fost, săvâi că el însuși puțin au împărățit, deci au murit. Iară alaltii apoi domni și voievozi ai lui, măcară că împărțise țările de oblăduia ei osebi, iară încăși și ei citvași și mult încă acea împărăție au mai ținut, până cînd cea mai puternică și mai mare decit toate acéstea [Roma] au răsărit și au venit foarte din mici și slabe începături. Întii, cum zice și Ioann Șleidan, că den niște păstori întii și necunoscuți, au ajuns apoi stăpini lumii toate, cum și alții mulți scriu.

Iar și Tito Livie Padovanul den 'ceput și pe larg istoréște de dinsa. Această dară împărăție atita s-au înălțat și s-au mărit, cît nu numai de la greci, adecăte de la elini, monarhia au luat, ce și pe alte multe domnii și crăii au supus și au ținut, cum și mai sus s-au zis. Și așa mare și tare au stătut mai mult decit 200 de ani, până cînd începînd și ia a să pleca și împărății între dinșii a să certa și împărăția de la Roma la Vizandia a să muta, unde și Noaoa Roma și Constandinopolis — și numai Tarigrad, sîrbii — și împărăteasa tuturor cetăților să chieama și până astăzi să zice. Dupre acéia, deci, și toate crăiile și și toate domniile cite era supuse supt acea ună monarhie, au început a să dezbate și a să rumpe dintr-însa fieștecare, iarăși puindu-și domnii lor, craii lor, cum au făcut. Afară dintr-acéia, unii încă nu să îndestulise cu a lor osebire numai, ce și mai la mari s-au întins, unii de la alții luînd și ei ca să fie mari. Apoi dupe aceia, deci, și vrăjmașii carii era mai de laturi, au început a călca și a vătăma acea împărăție, până cînd iară o parte mare de acea monarhie supt jugul turcului supusă iaste și céialaltă parte încă așa a ajunge primejduiaste. Că iată și astăzi vedem (den depărtarea și urgia lui Dumnezeu, ce iaste pe noi, pe creștini, pentru nenumărate păcatele noastre) că, supun și iau multă parte și de acéia.

Aceasta întii întimplindu-se a o face părțile Apusului, adecă de a să despărți de acea monarhie, că mutîndu-se îm-

părăția, cum s-au zis, la Vizandio, unde Constandin cel Mare au făcut cetatea, dupe moartea lui la feciori trei împărăția împărțindu-se, puțină procopseală a fi de dinsa au început. Așa deci, gilceville dintr-un împărat într-altul adăogîndu-se și fieștecare mai mare vrînd să fie, unul într-o parte, alta într-alta trăgîndu-se și pizmuindu-se, atuncea dară mai pe urmă aflîndu-și vrîme, fieștecarele au început, cum s-au zis, a să face stăpinu osebi și din sineși poruncitoriu. Că italienii, adecăte frîncii, cum le zicem noi acum de la vrîme, necum de împărății ce era la Țarigrad mai asculta, ci încă nici acolo în Italia împărat, de la Valentian al treilea încoace, carele acela cel duple urmă împărat samoderjeț Apusului au fost pînă la Carol, ce-i zic cel Mare, feciorul lui Pipinie, craiului de Franța, carele cu direptul duple bunătate-i, înțelepciune-i și vrednicie-i ce au avut, cum istoriile arată faptele lui, vrîdnic au fost, mare să-i zică și împărat să fie. De carele încă zic toți de ar fi mai trăit el, ar fi scos toată creștinătatea de supt jugul și robia păgînatății turcești și ar fi răscumpărat duple dinșii singele cit au vărsat acci tirani, creștinescu. Ci poate-fi că pentru nespuse păcate și neplătite încă ale creștinilor dirîptatea lui Dumnezeu, atuncea acéia n-au lăsat a să face. Dirept acéia nici pe acel Carol a mai trăi au vrut. Însă și acesta măcară că împărat a fi l-au priimit, căce îi și supusése. Iară Italia n-au mai fost scaunul împărătescu, ci în Țara Nemțască, cum înainte să arată. Nici mai pre urmă n-au priimit să aibă, adecăte un samoderjeț să fie, ci fieștecarele, cum am zis, să fie singur mare și stăpin au poftit care-i mai pe urmă au și făcut. Că iată și astăzi într-acea Italie să află nu o stăpînire numai, ci mai multe de șapte-opt cu republicele ce le zic (adecăte otcirmuire de obște), cum iaste Veneția, Ghenova. Și Florența au fost pînă într-o vrîme, apoi o au supus unul dintru dinșii nu prea de multă vrîme, carele era mai bogat și mai cu rudenie, de-l chiema Cozma de Mediți, și s-au făcut domnu, singur stăpînitoriu, dîndu-i încă papa și titulaș, de-i zic

ei acum gran duca de Fiorența, dentr-al căuia neam tot unul dupe altul trăgându-se și pînă astăzi iaste domnu.

Însă peste toți, cap intr-acea Italie cu stăpinire iaste papa, carele nu numai la ale biséricii și la clirici iaste mai mare și să amésteacă, ci și la côle mirenești și la stăpiniri, ca acélea multe crăiaște; și mai virtos, de cînd s-au despîcat și s-au despărțit de bisérica Răsăritului și de pravoslavnicele dogme, de atuncea nu numai ca un patriarh, ci mai mare întru rînduiala țercovnicilor, au priimit, ce și în biserică și în politia mirénească monarh să fie.

Care aceasta iaste cea mai mare și mai întii pricina stricăciunii și surpării monarhiei romane, lăsîndu-se și zmulgîndu-se den împărăția de la Tarigrad, care acolo scaunul Costandin cel Mare mutase de la vécnea Romă, chîemîndu-l Nooa Roma. Și credință cu innoite dogme decît bisérica cea bătrînă și adevărată a Răsăritului, și împărați osebi au început a-și numei, blagoslovindu-i sfinția-sa papa. Și le-au dat și tituluș de ei, a să zice și a să scrie: împărații romanilor și pururea avgusti. Iară împărații Tarigradului să se zică: ai Răsăritului împărați și și ai grecilor, și așa și istoriile lor îi scriu și-i zic.

Aceștea dară împărați căroră papa, cum s-au zis, le-au dat titulușul de a să chîema împărați ai Apusului, iară de la Carol cel Mare au început, în Țara Nemțească i s-au aflat locul de a fi. Că în Italia, la Roma șezînd, cum s-au zis, iaste cap domnilor și citvași ținut ține papa și apoi că nici ar fi putut fi atîta de mare papa, cum iaste, de ar fi fost împărat acolo. Și alții citivași duci și feliuri de feliuri de stăpiniri sînt, care a le istori toate acum nici a mea vorbă iaste, nici prea lungu într-acéstea îmi trebuie să fiu, ci numai și aceasta încă o ziși, pentru ca pe scurtu să cunoaștem cine au fost mai mult și mai întii pricina micșorării și stricării monarhiei romane.

Dupe acéia deci, s-au osebit spaniolii, franțozii, némții și în scurt toate alalalte țări și părți ale Apusului, craii lor puindu-și și domni și alte răspublice făcîndu-se, adecâte mai de obște lucrurile lor otcîrmuindu-și, nu unul numai samoderjet

să poruncească. Care acéstea cui iaste poftă mai pe deplin și mai pe larg a le ști, și alte cărți vază, iară și a lui Filip Colverie gheograful și pe Gulielmu Blaut în *Theatrum orbis terrarum*¹ ce au făcut, adevăte în Priveliștea încungiurării tot pământului caute.

Însă toți aceștea ale biséricii, cum zic ei, ai Apusului dogme au apucat și să zic că sînt catolici. Cărora ai noștri luund de la greci, pentru ca să se înțeleagă mai bine ce sînt, le zic papistași, adevăte mai mult cred într-ale papei, decît într-ale adevărului, zicînd și aceasta (carii mai multe alalte greșeli ale lor le tac), că papa niciodată nu greșaste. Pentru care papă, luteranii și calivinii carii s-au rupt dintr-înșii, au mari prigoane și întrebări; și nu puține și cu ai noștri, vrînd el însuși să se facă cap biséricii și mai mare decît toți patriarșii și arhieriei și în legare, și în dezlegare, și doară ca un Dumnezeu și să se arate. Care aceasta îmi pare că decît toate alalte turbură mai mult bisérica și să pricinéște toată gilceava și cértele între biserici și între limbile creștine mai depărtate, de neunirea lor. Ci dea-seama înaintea lui Dumnezeu, care iaste pricina atitui rău și atiteai pierzări și va da duple ne-mișcatul cuvînt al spășitoriului Hristos, carele la *Mathei*, cap. 18, zice: „Vai lumii de scandile, că de nevoi iaste a veni scandile; însă vai omului aceleuia pentru care vin scandilile“.

Așadară despre aceștea Împărăția Țarigradului mai micșorîndu-se și mai îngustîndu-se, au început sarachinénii, de unde să trag și turcii, părțile Răsăritului a le turbura, și a le strica, și mai pe urmă și a le lua, întinzîndu-se și atit, cit și acea parte mare cu împărăție cu tot, o au supus și o au luat, cum și astăzi vedem. Și nu numai acéia, ce și alte multe crăii și domnii, carei pârîndu-le că să osebescu cu a lor volnicie, ca și ei stăpîni să se facă singuri, au căzut în mai mare robie și jug, neaducîndu-și aminte și socotînd alte pilde nenumărate și din toate zilele ce înaintea ochilor ne stau, cum vin și la ce pogoară cei ce unii într-o parte, alții

¹ În ms: *terarum*.

intr-alta trag lucrurile și puterea lor și de nu de acélea să învață, măcară să-și fie adus aminte și de cuvintul cel nescutit și nedeșert al domnului Hristos, ce zice prin *Matthei*, cap. 11: „Că toată împărăția împărțindu-se intru sine, să pustiaște; și toată cetatea, au casa împărțită între dinsa, nu va sta“.

Precum chiar vedem că așa făcînd și acea mare monarhie romană au căzut și s-au pierdut.

Și iată dintr-însa mare parte turcii o au supus și o stăpînesc, nepăzînd încă nici céle dreptăți și faceri de bine. care mai denainte vréme de mai-marii lor și de bunii de evlavie-i și de milostivii împărați puse în legi era și neclătită să păzia. Cum zice și papa Leon în orația ce au făcut de rugăciune către Atila, cînd venia și spre Roma cu mare putere — dupe ce stricase și luase multe și alte locuri, și Italia — ieșindu-i înainte departe de Roma, cu tot clirosul bisericii și cu toți cei bătrîni, carii mai era atunce sfatul Romei și-l ruga să nu-i calce, să nu-i strice și să nu-i piarză. Zicea dară acel sfînt om Leon-papa, cum scrie și Nicolae Olah în *Atila*: „Mare oarecînd (nebiruite craiule) a romanilor celor biruitori toată lumea era slava, cînd biruiților da iertăciune și cînd pre cei ce să ruga în credință și în prieteșug îi priimiia, obicînuind biruința cu miloserdia să o stimpere, cu cari lucruri și fapte împărăția și avuția adăogea. Veste deci și slava numelui lor nemoartă o făcea și acéstea până cînd să păzia și obicina le purta, ale romanilor era meșteșugurile, obiceiurile și înțelepciunile. Iară deaca s-au mutat într-alt felu chipurile lucrurilor, céia ce de la noi au răpit, acéia ție, craiule Atilo, acum norocul ț-au dat, iproci.“

Ca acéstea și mai multe zicîndu-i acel Leon papă, unde dară, iată cum și altele toate alalte stăpîniri și iaste? Căci cînd iaste să se mute, nebunîndu-i Dumnezeu cum și prorocul David în Psalm zice: „Nebunéște Dumnezeu norodul pre carele va să-l piarză“, iproci. Poate-fi dară că și aceia ajungînd virful mărilor și vrînd să se plăce și să se piarză din céle vrédnice și bune fapte se făcea, cînd să urce și să adăo-

gea strămutindu-le, în blestămăție și în réle au ajuns și s-au mutat așa.

Însă iaste a să mai ști, că toate lucrurile cite sint în lume, au și aceste trei stepene duple ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorirea, au cum le zic alții adaogerea, starea și plecarea. Deci dară nici un lucru nu iaste carele să nu dea pentr-acéstea, ci numai unele mai în grab, altele mai tirziu le trec; iară tot la un steajăr să adună și să string în cea de apoi, adecăte în stricăciune și în pierzare dezlegindu-se. Deci dară așa toate fiind, iată și domniilor, crăiilor, împărățiilor, avuțiilor, măriilor și tuturor celorlalte cite sint, așa să întâmplă și le vin. Ci numai celor dirépte, celor blinde și celor mai cu înțelepciune le rămîne laudă, fericire de bună pomenire și pildă folositoare celor buni și înțelepți duple urmă și canecane cu carii mai mult și mai slăvit pot sta și să pot otcîrmui. Și de li să întâmplă și surpare, și cădere, înțelepții nu le dau atîta vină și pricină cu sudalme, căci au sosit la acéia, adecă să zică, că de nehibzuială și nebuniia lor, au venit. Ci numai socotescu că așa zidite și făcute în lume sint, ca și iale să-și ia conetul, cum zice și Virghilie poet, în cartea a patra *Encidos* de Troada cînd de elini s-au prăpădit și s-au stîns, crăind acolo și alții și neamul lui Priam, mai mult de 2.000 de ani, cum zice tilcuioriul acestui Virghilie, Maun Honoratul.

Deci acela alta n-au mai hulit, căci așa au sosit acea crăie, ci numai că așa au fost în orînduiala lui Dumnezeu, zice; și așa aduce vremile să se săvirșască. Iar celor réle stăpîniri și crude și tirane și ca de acest felu stăpînitorii ocară, blestem, sudalme și rea pomenire, rămin; și răii de la acéle réle iau pildă, pentru ca mai curînd să se strice și să se piarză, nimic alta fără acéia rămîndu-le pe urmă și să piardă pomana lui cu sunet, Psalm 9 și Psalm...: „și am trecut și nici s-au aflat locul lui“ — cîntă.

Știu însă că nu lipsescu în lume și de aceia de care nu zic: dară au nu și cei buni și înțelepți ce sint, nu mor? Au nu cad și să surpă și ei, ca și celor ce le zic și sint și răi, și

nebuni? Ci acestora răspunsul și cele ce den toate zilele ce să văd întâmplări iaste, și toate scripturile cite sint și sfinte, și de cêlêlalte, înainte le strigă și le arată, cită iaste osebirea traiului și viața unui bun, de a unui rău și a unui înțelept de a unui nebun! Săvai că Aristotel în cartea a șasea ce face cătră fiiu-său Nicomah, de obicine zice: că ce iaste rău iaste și nebun, și ce iaste nebun iaste și rău. Însă aicea nu înțelege filosoful de nebunii cei ce umblă cu oase, cu pietri și sint de legat, că aceia de a fi așa, vine dintr-altă pricină, adecâte au den drăcit, au den melanholie, care firescu lucru iaste — ci de cei ce sint răi oameni și cruzi, carii cunosc și binele, și răul ce iaste, ci lasă binele și fac răul. Ci de aceia grăiaște și zice, că ce iaste rău iaste și nebun, căci că de n-ar fi nebun, n-ar face rău, iproci. Și pentru că făcînd răul, vine deci mai pe urmă la cêle ce mai sus s-au zis, și încă la mai multe réle și nenorociri, avînd și de la Dumnezeu voie și volnicie să nu fie așa rău și nebun cum să face.

Că adevărat iaste cêia ce zic toți înțelepții, că cum iaste soarele de întunérec, așa iaste deosebită și viața înțeleptului de a nebunului, cela în lumină, cela [în] întunérec umblind, cum și alții mulți scriu. Iară și pe Solomon vedeți la Pilde și pen toate cărțile lui, ce iaste viața unui nebun și a unui înțelept. Cum și în cap. 11, *Eclisiasticul* zice: „ochii înțeleptului în capul lui, iară nebunul întru întunérec umblă“.

Pînă aici dară și de acêstea den istorie neieșînd, nu fără folos mi să pare și în zadar celor cunoscători că am făcut.

Dupre acêstea dară, cu voievozii lor și otcirmuitorii lor, ce de la Roma să trimitea, stînd și purtîndu-se multă vreme supt acea stăpinire, au fost și s-au ținut, tot de la împărații romani spinzurînd și curînd punerea și scoaterea domnilor lor și de acolo toată chiverniseala lor pogorîia. Până cînd (iată cum s-au zis, că nici un lucru în lume stătătoriu nu e, nici acêia în véci așa au putut sta) au început despre Răsărit a pogori limbi noao și a impresura și cu sila a des-căleca părți de-ale Apusului. Adecâte cum zic, den Asia,

partea cea mai mare a pământului, în Evropa viind, în patru părți dară gheografii cești mai noi împărțind tot pământul, adecâte în Asia, în Africa și în Evropa și în America; și cea decît toate mai mare parte, cum s-au zis, iaste Asia. De acolo dară pornindu-se, au venit mulțime de oameni de au lăcuit cestealalte părți. Însă cei mai aleși și ostași au fost gotii, vandalii, slovenii, hunii și ca aceștea; carii viind, cum s-au zis, și cuprinzînd acēste părți și mai toată Evropa, au lăcuit într-insele. Săvai că nu fără multă și nespusă vărsare de singe și omoriri necrezute, nice fără de dēse, groaznice și grēle războaie. Pentru că Împărăția Romană împotriva lor trimitea mari oști și aleși voievozi și și înșiși împărații mergea de să bătea cu aceia. Ci invîrstat norocul izbîndelor venia, că, cînd unii, cînd alții biruia. Citeodată iarăși și pace între dinșii făcea și mai pe urmă le lăsa unele locuri cum le-au cuprins și le-au luat să le ție și să le moștenească.

A căroră lucruri și cum s-au purtat, și cum au descălecat, și cine întii capete și voievozi le-au fost acelor limbi, și de unde au izvorît acēle neamuri, și care dupe care au venit, și cine cit au biruit nefiind povēstēa și treaba mea acum acēia și pentru ca să nu fie istoria aceasta de mine atita de lungită, cit doară și cetînd unora să se urască, iată acēlea le trec și le las.

Iar cui iaste poftă și drag a le ști, citească pe Antonie Bonfinie în decada dentii, în cartea a dooa; pe Flavie Blondu în decada lui cea dintii, în cartea dentii; pe Procopie în istoria lui ce face pentru războiul gotic; pe Carion în Hronica lui; în cartea a trea în viața lui Dechie-împărat; pre Martin Cromer în cartea lui cea dintii ce face de ijderenia lēșilor; pe Calimah la începătura cărticēlei ce-i zice: *Experiendis Atila* și pe alți nenumărați istorici ce scriu și pe largu de goti, și de vandali, și de sloveni, și de alții. Pe carii măcară că în tot feliul împărații romani și în tot chipul au nevoit a-i scoate du pren biruințele lor, și și cu mare putere și alți împărați și i-au biruit de multe ori. Iară și Claudie-împărat;

zice Blond, cum arată dintr-o poslanie a celui Claudie ce scriia către Nunie Broc, păzitoriul și oțcirmuitoriul Ilirii, cum că trei sute de mie de goti au tăiat și 2.000 de corăbii ale lor au înecat.

Cartea așa scriia:

„Claudie-împărat lui Bloc, sănătate. Stins-am 300.000 de goti, 2.000 de corăbii le-am înecat; învălitate sînt gîrlele de paveze, de sabii și de sulite toate marginile gîrlelor acoperite sînt. Cîmpii de trupuri pline sînt, nici un drum curat iaste. Marea cetate Cartago pustie iaste. Și catir[i] și catire atîta am luat, cît nici un ostaș nu e să nu ducă cîte doao și cîte trei. Și măcară de n-ar fi pățit republica romană de Galien atîtea, măcară de n-ar fi adus treizeci de tirani stricători, că păzindu-se ostașii carii feliuri de războaie au rădicat și de ar fi fost legheoanele păzite, cari Galien, răul izbînditoriu le-au ucis, cît adaos ar fi republicii? Cu a noastră însă grijă și osîrdie au fost bătaia de la Misii și multe războaie au fost la Martinopoli, mulți de furtună au perit, mai mulți crai prinși și prinse a multor feliuri de neamuri blagorodnele fămci. Plinitu-s-au biruințele romane de robii varvari și lăcuitori din goti. Nici nici o țară n-au fost carea rob de a-l ținea, ca în izbîndă să nu aibă got, iproci.“

Așadară, de acei goti ce atunci pățise Claudie-împărat scriia; însă nici cu acéia, nici altele ca acélea și de nu așa mari biruințe, iară tot i-au mai biruit și alți împărați tot nu i-au putut stirpi, nici goni de tot, ci tot au rămas mulți (că fără de număr era). Și până în cea de apoi, au rămas ei stăpînitori multor țări în Evropa, cum și până astăzi cîtevași neamuri de oameni dintr-înșii să trag, mai ales sfeții și dani, cum zic, și cum mai sus am semnat puțin.

Dirept aceasta dară acéle limbi și neamuri călcînd, cum s-au zis, și impresurînd acéste părți și cu acest prilej, unii carii era mai de demult supuși romanilor, încă găsind vrême, să trăgea și să dez bătea de către romani, pre carii nu i-au mai putut apoi supune. Căce că în multe părți și tot cu gréle

și mari oști nu putea mai ajunge; și încă căci că și de multe ori și voievozii și hatmanii ce trimitea cu oști împotriva vrăjmașilor lor să hielinia și ostașii în partea lor trăgându-i, au ei împărați să puna, au pre alții carii vrea ei împărat rădica. Și așa cătră cel ce era, să pornia, unde și aceste între dinșii certe și vrăjbi mai mult i-au surpat și i-au răsipit.

Acéstea dară și ca acéstea purtindu-se și lucrindu-se, cum s-au și mai zis, și Împărăția Romană plecându-se și micșorându-se, iată fieștecarele bine și traiul său osebi au început a-și căuta și a-și goni. Așadară și acei rumâni dachi ce era aici și al lor traiu și stare își cerca, și cît au putut a să ținea au nevoit, moșteni vechi și întemeiați acestor pămînturi socotindu-se că sînt; pentru că prin sute de ani trecuse și să rădăcinase în toată Dachia lăcuind și șezînd.

Așadară acéstea domnii și voievozii lor avîndu-i și legi bune ținînd și păzindu-le, și încă și buni ostași fiind, și țara lor osebi au început a-și păzi hotarăle lor mai tare a le ținea, nimănuî nici ei vrînd atîta a să mai suspune. Ci cine asupra lor venia și ei împotriva acelora sta, și atîta cît mulți să îngrozia de dinșii; și mai virtos vecinii lor, carii venise apoi dupe romani de cuprinsése acéle locuri, cum s-au mai zis. Și necum să-i mai bintuiască să ispitia, ci în prieteșugul lor îi chiea și cu dinșii să lega ca oricînd ei vrea să margă asupra altorcuivași, au cînd alții asupra lor vrea veni, ei ajutor să le dea și cu prieteșug să se afle. Așa și ceștea, cînd vrea cére că acéiași cére de la aceia gata să se afle și să le dea, dupe buna vecinătate și legătura ce făcea cu ei. Și într-acesta chip încă multă seamă de ani s-au purtat și s-au ținut, nici grijă lor de alte domnii și crăii măcară era, căce multă și puternică oaste avea, și încă că toți ostași buni era și nici de împărații Tarigradului să temea, măcară că încă pentr-acéle vremi tot tari și puternici era. Ci încă și cu ei s-au bătut, împotrivă-le stînd. Și ajutoare le-au dat, cînd au trebuit, împotriva vrăjmașilor lor și a turcilor, cînd au început a tréce încoace marea și a le lua locuri și a le mai îngusta împărăția și den Elada precum mai nainte voi arăta.

Însă nu puțină mirare iaste la toți cîți scriu de aceasta, nici la cîți bine vor socoti de acești rumâni, cum s-au ținut și au stătut până astăzi așa, păzindu-și și limba — și cum au putut și pot și pămînturile acéstea lăcuiesc?! Care acéstea la puține limbi și neamuri să véde. Și mai virtos atîtea roduri de oameni, streine și varvare, preste dinșii au dat și au stricat, cari peste alții așa dînd, nici numele, nici alt nimic nu să mai știe, nici să mai pomenéște de aceia, cum iată și mai sus am zis. Iarăși aiave să véde și să créde că împresurînd gotii, vandalii, slovéni, hunii și alții ca acéstea și călcînd și descălecînd mare parte a [E]vropei și pe aici au trecut, au luat, au stricat și au și supus hunii acéste țări, cum va vedea mai nainte. Iară ei tot au stătut și s-au ținut cum sint.

Că iată, în Țara Ungurească, unde-i zicem de Sus, în toată Țara Sîrbească, carea înțeleg împreună și pe bolgari, și pe boșnégi, și pe toți ca de acest feliu, carii să trag de cei slovéni, ce am zis mai sus, că au venit de au coprinsu și au lăcuit acéle țări, în cari și până astăzi șed și să văd — și Țara Horvățască, și Sfeția, și Dania și altele prea multe încă ca-acélea cari de acéle neamuri sint descălecate, unde zicem dară: au pustii și fără de nimeni într-insele au fost, cînd au venit acéle limbi? Ci acéia nu să poate zice, căce că bine știm, den istorii și den adevărul lucrului, că încă foarte pline de oameni și bogate au fost, biruințe ale romanilor; ce numai vrémea lungă mutînd lucrurile și strămutînd oamenii, de la aceia dentii au venit la ceilalți, la carii până astăzi vedem că sint. Zicem dară acum: dară ceialalți lăcui-tori ce au fost mai nainte, unde sint? Carii nici să mai știu, nici să mai pomenescu, nici măcar cevași dentr-inșii să mai numeiesc; sau ce limbă vor fi avut să mai știe? Și de va fi fost rămas cinevași, încă atîta s-au amestecat în cei mai de pe urmă lăcui-tori, cit îngropați de tot sint, de nu să véde nimic de dinșii, nicăiri.

Iară ceștea rumâni, oricum și cum pentr-atîtea călcări, zdrobiri și nespuse réle ce i-au trecut și i-au călcat, tot iată

pînă astăzi, cum s-au zis, că tot încă de nu să află atîta fericîți și slobozi de tot, iar încă și domnie, stăpîniri și limba acéia a romanilor, tot stă și să ține (săvai stricată, cum și alte limbi toate ale lor céle neaoșă și de moșie și le-au stricat). Însă destul că tot urme de a să cunoaște și a să ști bine de unde sînt, le-au rămas și au. Care aceasta bine socotin-du-se, aiave iaste, că nu fără a lui Dumnezeu providenție iaste, nici fără de a sa minune nu iaste, însă drept ce el singur știe. La aceasta și Bonfinie uitindu-se într-a treia decadă a lui, cartea 9, zice duple altele multe și acéstea: „Măcară că feliuri de feliuri varvarii năvăli și prăzi în Dachia, al norodului roman ținut și a ghetilor țară, împreună și cu panonii făcea, însă pe lăcuitori și pe legheoanele romane, carii de curînd era adaose acolo, nu le-au putut pîiarde, măcar [că] între varvari cufundați era. Iară limba romană încă la ei tot miroséște și nicicum de tot nu o părăsesc. Și așa să véde că lupta și să certa nu pentru viață, cit pentru paza și starea limbii. Că cine dară iaste carele nu foarte să se mire încă de atîtea dese întăriri și prăzi ale sarmaților, gotilor, asijderea ale hunilor, vandalilor și ale gepidilor, cari făcea în Dachia și ale ghermanilor (cărora némți le zicem acum) și ale longobardilor, de vom socoti bine răutăți și stricăciuni?! Și încă pînă acum între acești dachi și gheti urmele limbii romane să păzescu, cărora acum pentru știința bine a săgeta, valahi le zicem. Aicea dară, pentr-atîtea timpi singele Corvin ascuns era. În cea de apoi însă, în satul Corvinu au odrăslit; nici aceasta cu adevărat fără de mare a lui Dumnezeu lucrare nu iaste, că din fericirile Corvinilor, pentr-atîtea ani norodul roman de varvari și acum aceșteași voievozi creștineasca republică și acéstea ținuturi den reaoa și păgineasca robie să izbăvească.“ Acéstea sînt zisele și laudele și mai multe ale lui Bonfinie de acești rumâni.

Însă acest Corvinu, ce pomenéște aici, iaste tatăl lui Mateiaș-craiu, carele mare om au fost, și mari lucruri au făcut, și mari războaie cu turcii au bătut și el, și fiu-său,

precum mai nainte unde le va veni rîndul, cît să va putea și de dinșii vom zice. Carele de neam rumânesc să trage, cum și acest Bonfinie de începutul lor frumos istoriște și alții toți istoricii așa adeverează.

Intr-acesta chip dară, cum s-au zis mai sus, multă vreme rumânii purtîndu-se și aflîndu-se au stătut. Însă nu nice mai pe urmă puține gréle și réle au ajuns și i-au întîmpinat, că iată și hunii viînd și cuprinzînd acéste părți și alte multe au călcat, mai virtos Țara Ungurească de Sus, cum am zis, carea o au și ținut și într-însa au descălecat și o au lăcuit, den carii și până astăzi să trag ungurii. Și pre această Dachie o au supus, cum Atila și în titulușul lui îi pune. Săvai că apoi cu vréme iară de supt mina lor au ieșit, cum vom vedea.

Însă de acești huni numai (lăsînd alte limbi, cum au zis și pe alalți varvari ce i-am pomenit mai nainte) îmi iaste a zice și a scrie cevași, cum au pogorit, și de unde au pogorit întîiu, și cum s-au așezat în Țara Ungurească de Sus, și cîte locuri au mai călcat și au cuprins, și cînd s-au creștinat, întîi idololatri fiind ca toți alalți, afară din ovrei. Și nu pentru alta aceasta o fac, ci numai căci în vecinătate ne sînt și căci cu dinșii mare amestecare rumânii au avut. Și în céste mai duple urmă vremi cu dinșii s-au ținut ceștea. Și în cea de apoi, că cu ajûtoriu lor mai multu și țările acéstea deaca s-au osebit de Ardeal (adecăte Țara Munte-nească și a Moldovei), s-au descălecat și s-au luptat cu vrăj-mașii lor, și mai virtos cu turcii. Și mai nainte și mai încoace mult, pe urmă spate și ajutoriu le-au fost, măcară că și ceștea ungurilor, ca un zid bun și tare înaintea turcilor le-au fost și nu de stricăciune, de să va socoti bine, și cu dreptate, mai niciodată, ci încă de mare folos, mai virtos cestor ce în Ardeal au rămas șezători și lăcuitori.

Scrie-voiu dară și de ei, cum am zis, cevași, de la istoricii lor luund, carii den'ceput și dadinsul ale lor lucruri și fapte au scris. Însă cît voiu putea mai pe scurt, pentru că iarăși, cui va plăcea, la aceiași istorici va putea vedea mai multe

și mai pe larg: ce și de aceia au fost întâi și apoi la ce au pogorit și în cea dupe urmă până astăzi ce să văd, la ce au rămas?

HUNII, AU CUM LE ZIC ALȚII UNII, DEN CARI UNGURII SĂ
TRAG ȘI SINT ȘI PÂNĂ ASTĂZI, DE UNDE AU POGORIT
ȘI CUM AU DESCĂLECAT ȚARA UNGUREASCĂ; ȘI CE
VOLEVOZI ÎNȚI AU VENIT CU DINȘII

Vede-se dară, cum toți istoricii într-aceasta unindu-se, adeverează că hunii sînt schithi, adecă tătari. Însă den care parte a Schithiei au pogorit a descăleca părți, între dinșii, iaste osebită părerea; pentru că unii zic că sînt veniți din Schithia cea mare a Asii, alții zic că sînt din Schithia ce stă cătră amiazănoapte, căriia îi zic și acum Iugra, carea astăzi supusă iaste supt Împărăția Moscului. Dentr-acela dară loc, zic, să fie pornit într-acoace a veni, trecînd balta Meotidii (de carea și mai sus am pomenit, care să face la Crim can despre amiazănoapte den apa Donului și din Marea Neagră) și întii acéle locuri dentr-acolo au coprinsu. Apoi pe-ncet tot mai lăîndu-se și loc mai bun și mai bios căutîndu-și, și cercîndu-și de a descăleca și a lăcui, au ajuns și pre acéste pămînturi, și trecînd și munții, au cuprins și toată Panonia, carea, cum zice Cloverie gheograful, aceasta iaste, ce să cuprinde astăzi: Carniola, Croația (adecă Țara Horvățească), Marchia Vidorilor, Carintia, Stiria, mai marea parte a Austrii, jumătate de Țara Ungurească de Sus, Slavonia, Bosna și o parte de Țara Sirbească.

Deci dară hunii, adecăte schithii aceia, căroră acum și unguri le zicem, coprinzînd și acea Panonie și mai multe țări, altele mai pe urmă luund, s-au așezat. Însă de au pogorit întii den Asia, au de la Iugra acei schithi, cum s-au zis oarece mai sus, noao atîta de dinșii a cerca nu e.

Săvai că care iaste și adevărul, cu nevoie să va cunoaste, căci că mulți scriu și nevoiesc a dovedi că-s den Asia. Mai mulți iarăși scriu și zic că de la Iugra. Însă nici iaste dogmă a biséricii carea, cum vom vrea, să nu o crédem, ci poate

neștine crede aceasta, unde i să va părea că să alcătuiescu mai bine istoricii. Însă cine poștește și aceasta a o vintura și a o alége mai bine, citească pe Bonfinie în decada dintâi, în cartea a dooa, unde face de începutul lor, și pe Lorent Topeltin în cărticeaoa lui, ce scrie de ijderenia ungurilor și pe alții mai mulți, pe carii și cest Topeltin acoleași la începătura capului ce scrie de unguri îi pomenéște și semnează locurile unde scriu acei istorici.

Mulți dovedesc și cu aceasta, cum de la acea Iugră sint; că viind oameni de aceia și grăind multe cuvinte zic că se potrivescu cu ale acestor unguri, numai mai stricate și mai varvare li să pare acéle cuvinte, măcară că nu știm carii mai firești limba își vorbêște: ceștea ce prin ceste părți lăcuiescu, carii s-au amestecat cu alte multe féliuri de limbi, au ceia, căci tot în locul lor acolo să află. Însă orice va fi de aceasta nu știu. Iar cum mult mai varvari sint acei de acolo, adevărat iaste și pentru starea și tăria locului aceluia, pentru că departe sint de oamenii cei politici și mai iscusiți. Unde dară, precum sint aceia, așa și limba mai vârtoasă și mai varvară le va fi.

Auzit-am și eu cu urechile méle de dumnealui Gheorghie Brancovici din Ardeal, om de cinste și cu cunoștință și și iubitoriu de a ști multe, pövestind cum mergind la Mosc împreună cu frate-său Sava Brancovici, mitropolitul Ardealului, om și acela destul învățat, înțelept și temătoriu de Dumnezeu, pre carele îl trimisese Racoț Gheorghie cel tânăr la împăratul moschicescu, cu solie, la anul de la Hristos [1668]. Acolo dară mergind și la împărăție viind, de acei schithi de la Iugra, într-adins au mers la dinșii, ca să vază acéia ce să auzia, cu limba că să potrivesc în multe cu ceștea unguri, iaste adevărat cevași, au ba. Și așa cu dinșii împreunându-se și vorbind ungurêște, zicea că adevărat iaste, că multe cuvinte asémenea era cu ale cestora, numai groase și mai mojicoase, cum s-au zis. Unde dară și acel vrédnic bărbat zicea că de a crede iaste, cum de la acea Iugră, acei schithi să fie izvorit și să fie venit.

Săvâi că nu lipsescu unii a zice că aceasta și de la unii schithi ce au venit den Asia, au auzit că s-au văzut, cînd au venit un sol schith la turci, încă la un sultan Murat, la Țarigrad fiind. Și pe acéle vremi întimplindu-se și un sol de la Rodolful, împăratul nemțescu, acolo, au poftit acel schith, adecâte tălar, ca să se împreune cu dînsul. Și așa împreunîndu-se între vorbe, zic cum să fie zis acel sol schithu, că ungurii de la dînșii să trag. Și ca acélea alte multe povestescu, cum și Topeltin tot într-același loc ce am semnat mai sus, scrie și aceasta că Zamoschi istoricul den auz o istoréște și o zice. Însă mie, den om de credință și de cinste, și aceasta și altele ca aceasta auzînd și mai proaspete încă fiind, îmi iaste mai mult a crêde decît céle ce să citescu prea vechi și sint în păreri, încă și acélea nu hotărît [zic] adevărul. Ci dară și de știința acestui lucru de unde pogoară, încă iaste destul cit s-au zis.

Acești dară schithi pogorînd dintr-acéle părți, cum s-au zis, supt șase voievozi au fost (au mai bine să le zicem sultani, cum zicem acum tătarilor, ca pentru să se înțeleagă mai bine povéstea). Sculîndu-se dară acéle capete ale lor, împărățînd romanilor Valent, cînd era cursul anilor de la nașterea domnului Hristos 373, și aducînd oaste, zice Bonfinie în locul ce s-au semnat mai sus, în cartea-i a dooa, în decada dintîi: dentr-o sută și optzeci de neamuri, s-au făcut până la un meleon și optzeci de mie de oameni.

Aceștea deci luundu-și și muierile, și copiii, și dobitoacele, și tot ce avea în moșia lor, și sculîndu-se a-și căuta locuri de așezămînt au început, mai bun, mai larg și mai de hrană loc decît al lor și a găsi și a-și agonisi, pentru că al lor foarte cu nămară de a să hrăni era și strîmt. Așa deci, viînd, cum am zis, pre alte multe neamuri bătînd, ce era pre lingă apa Donului și trecînd și acea apă și apoi au trecut și în cêste părți, întîi balta Meotidii pe la Crim și pe acolo călcînd, pe cine au aflat, și de acolo mai încoace viînd, până și la Panonia au ajuns, unde le-au și mai plăcut locul și cuprinzînd-o, pe lo[n]gobardii carii ei o ținea atuncea, cum zice Reție,

au bătut și au gonit. Și pe gotii, carii era vecini pe acolo și pe alte limbi ce ei ținea împrejur și stăpîniia acéle locuri, cu citevași războaie biruindu-i, i-au gonit duple acéle pămînturi. Și nu numai pre aceia, ci și pe alții mulți, cîți împotriva lor să punea a le sta și a zătîcni; dincotro vrea să meargă, pre toți i-au bătut cu mari biruințe, unde toți să îngrozîia de ei, căci și mulțime nesupusă era de dinșii și foarte ostași și viteji mari era, moartea ca viața socotînd-o, nici de ia sfiîndu-se, ca cum nici ar fi fost, pre lingă izbîndă și dobîndă ce căuta, zice Bonfinie. Și nu numai căci izbîndîia ei, să temea alaltî de dinșii, ci căci prea cruzi și nemilostivi varvari era, foarte să îngrozîia. Că, pe unde și mergea, cu foc, cu her stingea tot și prin multe locuri nici un suflet de nimic nu lăsa viu, nici vîrstă, nici feliu lăsînd, nici ocolînd, ci tot supt sabie punea; cari încă și a le povesti, groaznic și zborit lucru iaste. Însă, cine va mai pe larg a le ști citească pe Antonie Bonfinie, într-a dooa carte, cum de multe ori am zis, și pe Ioann Sambuc, în scurta-i poveste de lucrurile ungurești, ce scrie; pre Mihail Reție Neapolitanul, în cartea-i dintîi, ce scrie de craii ungurești și pe mulți alții ce scriu de acei huni. Acestor dară schithi voievozii lor atuncea, adecăte sultanii, era acești șase, cum am zis, a căroră nume era — cum zice și Avraam Bacșai în *Hronologhia crailor ungurești*, ce face: Bela, Kheme și Cadiha, frați, feciorii lui Hieli, de neamul și de casa lui Zomoiarum; și iară Atila, Cheve și Buda, frați, feciorii lui Bendegum, de rodul și de familia lui Cadar. Aceștea dar, cu acea mulțime de oameni călcînd, prădînd, arzînd și supuînd țările și îngrozînd toate domniile, crăiile și stăpînirile, viînd, cum de citevași ori s-au zis, și în Panonia, carea era de ceasta parte de Dunăre și prinzînd a-l așeza și a-și face gătire de lăcuință și tăbărînd lingă țărmurile apei Tisii, au stătut.

Acéstea deci înțelegînd și văzînd Macrin-voievodul și oțirmuitorii Panonii, Dalmației, Trachii și al Machidoniii, carele era pus de împăratul romanilor și cunoscînd lucrurile aceloră cum să poartă și cum el însuși cu oastea, cîtă putea

face el, că nu vă putea sta el împotriva la atita mulțime de varvari, nici a-i izgoni duple acolo — au dat știre numaidecît la împărăție și spuind de acel neam mult, cum au venit acolo și cum să poartă. Căruia împărăția ajutoriu au poruncit de i-au mers Dietrih, voievodul toatei Ghermanii (adecă Țării Nemțești). Carii amîndoi viind la un loc și mulțime mare de oști du pren toate părțile și ei cu porunca împărăției — adunînd, ca să se bată cu aceia s-au gătit, și loc ca acela de bătaie unde ar fi fost, mult socotîia. Pentru că romanii de cea parte de Dunăre era, și hunii de ceasta parte și poduri ca acelea, făcute și gătite de a tréce atitea sume de oameni, nu era. Aceștea dară, strîngîndu-se cu toată puterea lor la o cetate ce-i zicea Potențiana, în marginea Dunării, de cea parte (de Durrăre) și multe zile trecînd, tot acéia socotînd și sfātuind, nimic de vrăjmași alta nu gîndia, pentru Dunăre, că era între dînșii, carea cu nevoie era a să tréce. Însă hunii, nemaiășeptînd alta, iată mulțime de foi stringînd și umflîndu-i, peste Dunăre i-au întins și peste dînșii ca peste un pod Dunărea au trecut și așa fără de veste (carii nicicum de acéia nu să păzia) pe romani i-au lovit și pe mulți i-au tăiat acolo și au împrăștiat.

Voievozii deci romanilor, Macrin și Dietrich, den fuga și din răsipirea acei fără de veste Ioviri ai lor, mai adunînd și mai stringînd oastea, iară lîngă acea cetate Potențiana ce fusese, și, cît au putut, îmbărbătînd oastea, iarăși cătră bătaie s-au pornit. În orînduială puindu-se într-unele de zile atunce fără de nici o zăbavă și hunii, încă și mai inimoși, pentru ca-n izbînda ce în trecutele zile făcuse, împotriva puindu-se — iată din su[s] de dimineață încep războiul dintr-amîndoa părțile, țăriile și vitejiile vrînd să-și ispitească și să-și slăvească romanii, ca niște biruitori pămîntului și tuturor țărilor. Hunii încă ca unii ce li să ducea și le zbură vîstrea petutîndenea de ostași și de bărbați, nu fără de groaznică și cutremurată zdrumicare și izidire era. nespusă moarte între dînșii făcînd. Așa războiul în cumpănă toată acea zi până în noapte stă, nici spre o parte, nici spre alta

plecînd; însă pînă în cea de apoi și întunérecul nopții călcînd, să biruiască hunii și în fugă să întorc, pînă îi trec Dunărea înapoi, pe unde o și trecuse ei întîii cu meșteșugul foilor umflați, căzînd atunce într-acei războiu și un sultan de al lor, pre carele îl chema Cheva. Și de ceialaltă s-au aflat perîți 125.000 de ostași. Însă nici romanilor acea bătaie, măcar de au și izbîndit, nesîngeroasă și fără de mare pagubă n-au fost. Că și de atuncea și din cea ce în mai trecutele zile pătise cu loviturile fără de veste, s-au aflat și de ei perîți 210.000.

Dupre acea bătaie, romanii nici alta mai cearcă, nici fac, ce cu alaltă oaste ce mai avea, a treia zi, dupre ce s-au mai odihnit, să o întorc la o cetate ce-i zicea Tulna și acolo să tăbărăsc. Aceasta hunii înțelegînd, mai bine gătindu-se, iarăși trec Dunărea de cea parte și, în locul unde era romanii, tăbărăscu ei. Căutînd deci și aflînd trupul lui Cheve-voievodului, al sultanului lor, dupre obiceiul neamului lor, l-au îngropat lingă calea oștii, cu mare cinste. Și în slavă-i pun un stîlp mare de marmură și alte stîrvuri de ale morților lor, încă dupre obiceiul le îngropa. Și acelui loc pusu-i-au numele Cheveoza, dupre numele sultanului lor, cărui loc și pînă astăzi, zice și Mihail Reție în cartea-i dentîi, unde scrie de lucrul Țării Ungurești, mutîndu-i numai niște slove, îi zic Kheazo.

Dupre acéia, deci, hunii și șezînd cîtevași zile acolo ca să se odihnească, iată iară asupra romanilor la Tulna să gătesc să meargă. Și mergînd, Macrin și cu Dietrih de bătaie gătindu-se, iarăși nu negroznic și mic războiul a început și doară mai, mai sîngeros și mai tare decît întîi, căce și însăși capetele și a unii, și a alții părți în primejdia vieții s-au pus. Și ei înaintea altora a să bate au alergat, pentru ca desăvîrșit acel războiu coneu să-și ia, și unii, și alții mai mult pentru slava bătîndu-se. Așadară cade despre romani voievodul Macrin întîi și Dietrih în frunte de o săgeată rănindu-se, să întoarcă. Unde dară alaltă oaste fără capete

văzîndu-se, întoarce dosul, perînd mulţime nespūsă de romani, scăpînd însă şi Dietrih cu cîţivaşi ai lui.

Însă nici hunii fără de mare pagubă în capete şi într-alalţi ai lor, nici dintr-acel războiu nu rămîn. Că iată au căzut în bătaie acolo, Bela, Keme şi Kadiha, sultanii lor, şi dentro-alalţi ostaşi 40.000. Pre cari sultani apoi luundu-i, i-au îngropat cu mare cinste, după obiceiul lor, la stîlpul cel de marmură, ce-i zicea Kheiaz, lîngă celalalt sultan Keva, ce perise în celalalt războiu, cum am zis.

Aşa deci, hunii acea izbîndă dobîndind, în toată Panonia stăpîni s-au făcut şi a porunci şi a oblădui ca pe al lor pămînt au început.

Acéstea aşa trăgîndu-se şi purtîndu-se, după ce au intrat în Panonia, cum zice şi Bonfinie şi Reţie şi Bacşai, în cărţile lor, ce mai sus am zis, şi locurile am semnat şi alţii mulţi, 28 de ani s-au tras. După acéia, deci, locurile lor de a lăcui acolo văzînd că să mai aşază şi să mai întărescu, perînd şi alte capete ale lor şi mai virtos că aşa cap mare den rodul şi casa lui Zomeiarum, cum mai sus am zis, nu rămăsese, drept acéia cu toţii alalţi mai mari dintre dinşii şi mai aleşi, carii era stringîndu-se, au ales să-şi puie lor craiu, unul poruncitoriu, pe Atila, pe unul din cei doi fraţi ce mai rămăsese din neamul şi familia lui Cadar, carea aceasta o au făcut la anul de la Hristos 401.

Acest Atila carele au stătu înţii craiu în Panonia, adecă craiu unguresc, cum şi Mihail Reţie scrie de dinsul, zice că era om ascuţit la minte, în lucrurile oştii foarte pătit şi ştiut, cu inimă mare, virtos în trup, a înşela pre vrăjmaşi, hiclean. Portul lui şi în casă cînd era, şi afară cînd ieşia, era frumos, luciu şi curat. Purta în cap şi pene de şoim. Şi ca acéstea zice şi Calimah, în cartea ce face de Atila, că era şi nesăţios în slavă şi în oştiri, căci şi mai toate cîte făcea, norocite îi ieşia.

Era şi însuşi viteaz. Drept acéia nu să nici stîmpăra la un loc şi cătră cei ce mai timpuriu i să ruga, să pleca lesne. Şi pre cine lua şi-l ţinea în credinţă o dată, deci până

la moarte îl păziu: și a meșteșugi și a face lucruri împotriva vrăjmașilor lui, minune era și în nemercele și în graba ce lucra. Și mai marea-i minune era starea-i și răbdarea în primejdiile ce să supunea. Iară precum era milostiv celor ce să da și să închina lui, așa neplecat și neîmblinzit era celor ce-i biruia (foarte aceasta ca un varvar și ca un crud făcînd-o). Haine drept acéia lucii purta pîrîndu-i că și acélea la mările pîrtinesc. La prînzare rar ședea, iară la cină mult mîncea și mai mult carne, iar pîine mai nimic. Vin bea fără măsură, mai virtos cînd să odihniia, însă tot firea a ș-o ținea nevoia și altele multe ca acélea avea și ținea. Baniî încă și duple a mai marilor lor învățatură îi ocăriia și încă mai virtos nu-i poftiia. Carele adeseori încă zice că-l auziia toți, zicînd: că baniî mai mult dau întristăciune și voie rea, cînd îi piiarde neștine și-i răpune, decit îi dau veselie și părere bună, cînd îi ciștigă și-i dobîndéște. Mai zice acest Calimah, că de trup acel craiu Atila încă era mai mic decit de vîrstă tocma; pieptos, virtos, capul can mare, ochii can mici, barba rară, amesteca căruntéte. Să cunoștea și fața-i că iaste mojicoasă, cum le era feliul; graiul groaznic și spăimos și pentru varvarul lor graiu, era și tare de urechi; umbletul lui trufaș.

De la acesta dar și mai înainte au rămas a să numi crai unguresc, cuprinzînd supt a lor stăpinire toate locurile cite mai sus am arătat și de-a valma cu cei denainte rămășițe ale romanilor stăpînitori au rămas. Unde dar Ardealul încunjurat de munți fiind și loc ca acela tare de a să putea apăra în toată vrémea de trebuință fiind, plin de oameni era. Iar de cînd și acoloa osebită domnie iarăși s-au așezat, de la Topeltin istoric, pre larg va putea neștine afla, de unde și Radul-vodă Negru aici în țară au pogorit, precum létopișețele céle de obște arată.

ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI
DE CÎND AU DESCĂLECAT
PRAVOSLAVNICII CREȘTINI
(LETOPISEȚUL CANTACUZINESC)

Însă dintii izvodindu-se de rumânii carii s-au despărțit de la romani și au pribegit spre miiazănoapte. Deci trecind apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului; alții în Țara Ungurească, pre apa Oltului, și pre apa Morășului, și pre apa Tisei ajungind și pînă la Maramurăș.

Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s-au tins pre supt poalele muntelui pînă în apa Oltului; alții s-au pogorît pre Dunăre în jos. Și așa umplîndu-se tot locul de ei, au venit pînă în marginea Necopoei..

Atunce s-au ales dintr-înșii boiarii carii au fost de neam mare. Și puseră banoveți un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap (adecă mari bani) și-i așăzară întii să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s-au pogorît la Strehaia, al treilea scaun s-au pogorît la Craiova. Și așa fiind, multă vrême au trecut tot ei oblăduind acea parte de loc.

Iar cînd au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod ce l-au chiebat Radul Negrul-voievod, mare herteg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroadе: rumâni, papistași, sași, de tot féliul de oameni,

pogorindu-se pre apa Dimboviții, început-au a face țară noao.

Întii au făcut orașul ce-i zic Cîmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au dăscălecat la Argeș, și iar au făcut oraș mare și ș-au pus scaunul de domnie, făcînd curți de piatră, și case domnești și o biserică mare și frumoasă.

Iar noroadele ce pogorise cu dinsul, unii s-au dat pre supt podgorie, ajungînd pînă în apa Siretului și pînă la Brăilă; iar alții s-au tîns în jos, preste tot locul, de au făcut orașă și sate pînă în marginea Dunării și pînă în Olt.

Atunce și Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai înainte preste Olt s-au sculat cu toții de au venit la Radul-vodă, închinîndu-se să fie supt porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunce s-au numit de-i zic Țara Rumânească, iar titulușul domnului s-au făcut precum arată mai jos: „*V Hrista boga blagoveanomou blagocestivomu i Hristo liubivomu samoderjavnomu, Io Radul Negru voevod bojiu milosti gospodariu vseia zemli Ungrovlahiskiia za planinski i ot Almaș i Făgăraș herțegu*“. Acestea să tilcuiesc pre limba rumânească: „Întru Hristos Dumnézeul cel bun credincios și cel bun de cinste și cel iubitor de Hristos și singur biruitor, Io Radul-voievod, cu mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Rumânească dentru Ungurie dăscălecat și de la Almaș și Făgăraș herțeg“. Acesta iaste titulușul domnilor de atunce, începîndu-se pîn-acum, precum adevărat să vede că iaste scris la toate hrisoavele țării.

Și într-acestași chip tocmitu-ș-au Radul-vodă țara cu bună pace, că încă nu era de turci impresurată. Și au domnit pînă la moarte, îngropîndu-l la biserică lui din Argeș. Și au domnit ani 24.

De aice să începe povéstea altor domni, carii au venit pre urma Negrului-vodă, precum arată mai jos.

Mihail-vodă au domnit ani 19.

Dan-vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea-vodă Bătrînul și l-au ucis Șușman-vodă, domnul sirbilor, cînd era cursul anilor de la Adam 6864.

Alexandru-vodă au domnit ani 27.

Mircea-voievod Bătrînul. Acesta au avut mare războiu cu Baiezet-sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea-vodă pre turci și făr' de număr au perit, trecînd Baiezet Dunărea fără vad. Și alte multe războaie au avut cu turcii. Făcut-au și sfînta mănăstire den Coziia, și sfînta mănăstire Cotmeana cînd era văleatul 6891. Și au domnit Mircea-vodă ani 29 și au murit în domnie și s-au îngropat la mănăstirea lui, la Coziia.

Vlad-vodă Țepeș. Acesta au făcut cetatea de la Poienari și au făcut sfînta mănăstire ot Sneagov. Mai făcut-au un lucru cu orășanii den Tirgoviște, pentru o vină mare ce au fost făcut unui frate al Vladului-vodă. Cînd au fost în ziua Paștilor, fiind toți orășanii la ospete, iar cei tineri la hore, așa fără veste pre toți i-au cuprins. Deci ciți au fost oameni mari, bătrîni, pre toți i-au înțepat de au ocolit cu ei tot tirgul, iar ciți au fost tineri cu nevestele lor și cu fete mari, așa cum au fost împodobiți în ziua Paștilor, pre toți i-au dus la Poienari de au tot lucrat la cetate, pînă s-au spart toate hainele duple ei și au rămas toți dezvăscuți în pieile goale. Pentru aceia i-au scos nume Țepeluș. Domnit-au ani 15.

Vădislav-voievod Bătrînul au venit domn cînd au fost cursul anilor de la Adam 6935. Acesta au făcut biserică domnească den Tîrșor. Și au perit de sabie, în mijlocul Tîrșorului. Și au domnit ani 18.

Radul-vodă cel Frumos, acesta au făcut mănăstirea ot Tinganul. Și au domnit ani 15.

Laiotă Basarab-vodă cel Bătrîn, care au închinat țara turcilor, domnit-au ani 17. Avut-au mare războiu la Rîmnicul Sărat.

După el au domnit Țepeluș-vodă; și au avut războiu la Rîmnicul Sărat cu bătrînul Ștefan-vodă den Țara Moldovei.

Atunce in oaste au perit și Țepeluș-vodă și au fost izbînda lui Ștefan-vodă. Și au șazut aicea in țară de au domnit ani 16.

Radul-vodă cel Mare, acesta au făcut Mănăstirea din Dial și au domnit ani 15.

În zilele acestuia să întimplase de scosese den scaun Amira împăratul pre sfintul Nifon, patriiarhul Țarigradului, și-l trimesese la închisoare la Odriiu. De a căruia sfîntă bună viață ieșind vîstea in toate părțile, s-au auzit și in Țara Rumânească, și au înțeles și domnul Radul-vodă de bărbățiile cele sufletești ale sfintului și au trimis cu rugăminte la acest sfînt părinte ca să vie in țara lui, că-l pohtește țara. Iar sfîntul i-au dat răspuns zicînd: „Măria-ta, însuși vezi goana și închisoarea mea, care iaste de la vrăjmașii cei văzuți ai lui Dumnezeu. Dar cum voi veni in țara ta?” Iar domnul iar i-au trimis cuvînt zicîndu-i: „Nu purta grijă de aceasta, că grija mea iaste.” Iar sfîntul patriiarh i-au dat răspuns zicînd: „Cum știi, așa fă”. Și îndată au trimis Radul-vodă la împărăție de au cerșut pre acest păstoriu mare și nu-i fu peste voie, ci i se implu voia de la împărăție și degrab trimise de aduse pre sfîntul in țara sa și-i dăde toate pre mină zicînd: „Eu să domnesc, iar tu să ne îndreptezi și să ne înveți legea lui Dumnezeu și să ne fii tată și păstoriu mie, și tuturor oamenilor, și solitor la Dumnezeu”. Iar el află turma neplecată și neascultătoare, și biserică izvrătită și cu obiceiuri rele și nesocotite. Și chemă pre toți egumenii de la toate mănăstirile Țării Muntenesti și tot clirosul bisericii și făcu săbor mare dimpreună cu domnul și cu toți boierii, cu preoții și cu mirénii, și îndată slobozi izvoară de învățătură limpede și necurmată și le spunea den sfînta scriptură, și învăța pre toți, și-i adăpa cu apa milei, credinței cei adevărate. Grăia-le de pravilă și de lege, de tocmea bisericii și de dumnezeieștile slujbe, de domnie și de boierii, și de mănăstiri și de biserică și de alte rînduri de toate. Și tocmi toate obiceiurile pe pravilă și pe tocmelele sfînților apostoli. Décii hirotoni și 2 episcopi și le dăde și

eparhii cu hotară, care cîtu va birui, și-i învăță pentru cum vor purta grija și vor paște oile care le sînt date în seamă, ca să se îndrepteze toată țara aceea de acei 3 arhierei. Iar domnului îi zise: „Ție, doamne, ți să cade să îndreptezi pre cei strîmbi cu judecată tare și îngrozită și dreaptă. după cuvîntul lui Dumnezeu, care zise cătră Moisi îngăduitoriul său și cătră toți feciorii lui Israil grăind: Iată, v-am dat legea mea, și judecata și îndreptarea în mîinile voastre. Nu fățări nici a mic, nici a mare, nici a văduvă, nici a vinetic, nici pre sărac să nu miluiești cu judecata, nici celui bogat să fățărești. că judecata iaste a lui Dumnezeu, iar în sfînta evanghelie zice: Nu judecați în-fățarie, ci judecați în dreptate. Și iar au mai zis Dumnezeu lui Moisi și feciorilor lui Israil grăind: De veți umbla după poruncile mele și veți păzi legea mea și o veți face, vă voi da roao în vrémea ei, și pămîntul va da sămănătura sa, și pomii vor da roada sa, și veți minca în săturare, și veți fi întăriți în țara voastră, și voi da pace țării voastre și nu veți fi fricoși, și oști și războaie nu vor trece prin țara voastră, și veți goni vrăjmașii voștri, și vor cădea vrăjmașii voștri înaintea voastră; și 5 de ai voștri vor goni pre 100, iar 100 pre întunérece, și voi da căuta spre voi și vă voi blagoslovi, și vă voi înmulți, și vă voi umplea, și vă voi pune legea mea cu voi, și veți minca céle vechi, și bucatele voastre să vor împresura céle vechi de céle noao, și voi umbla cu voi și voi îmi veți fi oamenii, iar eu voi fi voao Dumnezeu. Iar de nu mă veți asculta, nici nu veți face poruncile mele, ci vă veți lepăda de dinsele și nu veți păzi legea mea toată, eu vă voi face voao așa, că voi da aduce pre voi pustiire, și semînțele voastre în zadar le veți sămăna, și ostenințele voastre le vor minca vrăjmașii voștri, și vă vor goni dușmanii voștri, și veți fugi nefiind goniți de nimenea, și țăriia voastră va fi în dășart, și voi trimite pre voi hieri sălbatece și pre țara voastră, și vor minca dobitoacele voastre și pre voi vă voi imputîna, și țara voastră va fi pustie; și deacă vă veți dăzlipi de mine și eu mă voi depărta de la voi. Așa grăiește domnul sfîntul

lui Israil. Acestea și altele multe învățături den sfintele scripturi îi învăța; și încă mai zicea: Beția și curvia cu totul să să lépede și să să dăzrădăcinéze de la voi. Că s-au zis cu apostolul: Nunta iaste curată și pat nespurcat, iar curvarilor și preacurvarilor va judeca Dumnezeu. Pentru curvie să înecă lumea cea dintii, iar mai apoi și Sodomul cu 5 orașe să prăpădiră și arseră cu foc și cu piatră pucioasă pentru sodomiia (adecă curvia cu parte bărbătească) că acolo să arată capul spurcăciunii cei mai mari. Deci, fraților, fugiți de curvia și de toată necurăție, cum zice Pavel, și umblați după curăție, ca să vedeți pre Dumnezeu. Acestea, zic voao, să le păziți deacă vă iaste voia să moșteniți împărăția cea cerească“.

Iar pizmașul diavolul văzînd învățături folositoare de suflet ca acéstea, nu putu răbda, ci făcea multe meșteșuguri și hicleșuguri ca să gonească pre fericitul Nifon din Țara Panoniei, cum și făcu în chip ca acesta, o, vai și amar, că-i zise Radul-vodă dimpreună cu boiarii: „Pasă și ieși din țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale noi nu le-putem răbda, că strici obiceiurile noastre“. Iar sfîntul Nifon deaca auzi așa niște cuvinte nebune și turburate ca acestea, să miră și zise: „Nu așa, doamne, nu așa, ci te îndreptează după légea lui Dumnezeu și pre tine, și pre boiari, ca nu cumva să porniți și să aduceți minia lui Dumnezeu asupra voastră și a țării voastre, că vă zic că pentru fărdelegile voastre curînd va să se sloboază spre voi, iar mie nimic nu-mi iaste de aceia ce ziceți voi, că puterea și țăriia mea iaste légea. Ci făr' de rușine și făr' de fătărie grăiesc înaintea măriitale și boiarilor tuturor. Că pre soru-ta, care o ai măritat duple Bogdan, făr' de lége, avînd el muiare cu lége și o au lăsat făr' de nici o vină și au luat pre soru-ta, el iaste curvariu și soru-ta ca o preacurvă. Ce-i despartă și dă bărbatului iar muiarea sa și potolește minia lui Dumnezeu mai nainte, pină nu să pornéște pre voi.“ Iar aceste cuvinte foarte ațîțară și miniiară inima domnului. Și îndată goni pre sfîntul den naintea sa și porunci să nu-l mai bage nimeni în seamă, nici

să-l socotească, nici să-l cinstească. Iar dumnezeiescul Nifon nimic nu băga în seamă, nici grijă de aceia, ci-și punea nădejdea pre Dumnezeu, după cum zice proorocul: Nu vă nădăjduireți pre domni, nici pre fiii omeneshi. Dumnezeu trimise corbul de hrănea pe Ilie prooroc; așijderea păzi cu bucate și pre Daniil proorocul cu Avvacum. În chip ca acesta păzi și pre acesta, cu un fecior de boiar ce-l chiema Neagoe, care era mai mare preste vinători. Și așa făcu și Dumnezeu din cele amară dulci și din cele pizmașă cu prietnicie. Că aducea bucate de hrana sfintului și aiave și într-ascuns, cu îndemnarea lui Dumnezeu, făr'de nici o temere. Iar fericitul Nifon îl întărea cu rugile sale, ca să să crească și să să înalte în toate faptele cele bune și să să rădice în noroc bun și să fie plăcut înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, cum mai apoi, cu rugăciunea sfinții-sale, să umplură amîndoa.

Iar Radul-vodă tot ținea pizmă pre sfint și nu putea folosi nimic nici cu frica, nici cu alte amăgele, pînă iar să plecă el sfintului cu smerenie și-l chemă în taină și-i zise aceste cuvinte amăgitoare zicînd: „Părinte, iartă-ne sfinția-ta și aibi și sfinția-ta iertăciune de la noi. Și să-ți dăm avuție cită îți va trebui și să n-aibi părere rea nici pre mine, nici pre boiari. Și pentru însurarea lui Bogdan încă nu te mai amesteca, că el au luat blagoslovenie de la alți sfinți arhierei. Iar tu păsă cu pace oriunde vei vrea și roagă pre Dumnezeu pentru mine. Și unde vei lăcui, eu tot voi purta grija pentru hrana ta, și ce-ți va trebui tot voi trimite“. Atuncea sfintul răspunse cu îndrăzneală și ca unui om prost, îi zise: „Radule, Radule, tu și priiatenii tăi cu multe rugăciuni m-ați plecat de m-ați adus în țara voastră și m-ați pus să vă învăț légea lui Dumnezeu. Deci de v-am învățat ceva rău și făr-de lége, spuneți voi și mărturisiți fărdelegile méle, iar de faceți voi făr' de lége, cum și la arătare și aiave vă vedeți și vă arată faptele voastre, căci mă goniți fără dreptate din țara voastră, căci v-am spus adeverința. Ci eu însă mă voi duce, după

cuvîntul vostru, iar voi rînăuți în păcatul vostru și pre mine iar veți să mă căutați în vremea carea nu mă veți afla, ci veți să muriți în păcatul vostru și nu va să fie cine să vă ajute într-acîia vreme.” Și deaca zise așa, ieși din țară și veni în locul care-i porunci Dumnezeu, cum și lui Avraam acela în Eliu. Iar acesta iar trecu prin Machedoniia și pren Thetuliia și mîrse în sfîntul munte care să chiamă Athon, ca să să petreacă acolo, în locul carele iaste făgăduit călugărilor. Și cum mîrse, îndată să prinse de lăcaș în sfînta și mare mănăstire a Vatopedului. Și cei ce dorea cîștigară și dobîndiră pre cel jeluit, și să bucurară, și mulțumiră lui Dumnezeu pentru acel lucru. Și deaca auziră, mergea toți dentru acel sfînt munte la dinsul cu osirdie, ca la un izvor curător de viață, de la care toți își meștea băutură de veselie trupească și sufletească. Și lăcui sfîntul într-acea sfîntă mănăstire mai mult de un an. Și într-acea vreme lăcuind el acolo, pre 2 din frați carei mersese cu dinsul, trimise-i cătră Dumnezeu, iar pre al treilea lăsă-l să moargă în cetatea Solunului și-l întări cu rugăciunile sale, ca să se sfîrșească cu sfîrșitul mucenicilor. Carele și dobîndi, și pătîmind multe munci, să sfîrși pentru lége și dobîndi cunună împletită în 3 vițe, cu postul, și cu ascultarea și cu munca. Iar mult pătimașul al său trup, al lui Macarie (că așa chema pre acel mucenic), fu îngropat în Solun; iar sufletul acum dănțuiește cu îngerii în ceriu. Dēcii dumneziescul Nifon pricepu că va să fie aproape și petrecaniia sa și să bucură sufletește și să veseli; și luă cu sine poslujnicul care-i rămăsese, pre Iosaf, și trecu muntele de cea parte și mîrse la mănăstirea Dionisatului și să prinse de lăcaș, că și mai nainte acolo lăcuise. Și Dumnezeu încă vru să-și săvîrșească sfîntul viața acolo. Iar cit petrecu acolo, în toate era întocma cu alți frați și cu mîncarea, și cu postul; și făr de preget atita, cit era altor frați rușine de șmereniia și de nevoința lui. Că era tuturor chip de învățătură și de mustrare, și să nevoia spre toate poslușaniile și tuturor fraților, la toate slujbele le ajuta. La moară mergea de măcina, la magherniță ajuta, la magupie

așijderea și la alte poslușanii la toate atita, cit striga ostenințele lui (cum și eu l-am văzut făcînd lucruri ca acestea). Și ce aș putea spune smereniia cea multă și ostenințele lui, că nu spun numai frații carii sînt lăcuitori intru acea mănăstire, ci și alții du pren alte mănăstiri dă preîmprejur. Toți spun și mărturisesc că era nevoitoriu spre slujbe, și spre ispovedanii, și spre pocăință, și spre curăție, și spre alții pre toți îi certa și-i învăța, zicînd: „Amar, fraților și părinților, celuia ce-l va afla moartea nepocăit, că în iad nu iaste pocăință“. Și pre mulți i-au scos tocma din gura diavolului și pre mulți din păgini, turci, armeni, papistași și de alte creșe au întors de i-au botezat și i-au uns cu sfîntul mir și i-au adus în credința cea adevărată a pravoslaviei, mai mult de 4.000 de suflete.

Iar pre cîți mișai au miluit și săraci, și cîți au scos din robie, zic, că aceia n-au număr, așa era bun și milosiv tuturor, asămene lui Dumnezeu. Drept acéia și Dumnezeu proslăvi pre cel ce-l proslăvia și-l chemă la sine. Iar sfîntul, cunoscînd cu adevărat trecerea sa dintr-această lume, i să bucură sufletul foarte și îndată chemă toți frații și le spuse de vrémea petrecării sale și cum il chiamă Hristos la împărăția ceriului cea gătită, și-i blagoslovi, precum iaste obiceiul, și să iertă cu toți și arată cătră toți dragoste iar nu pizmă. Și cîți făcuse lui rău și necaz și cîți era blestemați, pre toți îi iertă și-i dezlegă, ca un ucenic adevărat al lui Hristos, cu al căruia trup și singe să și preceștui, și așa-și dăde sufletul în mîinile lui Dumnezeu, și luo lumina luminilor cerești în care iaste Hristos, și ce era din pămînt pămîntului lăsă. Și cu multe cîntări de la toți călugării din toate mănăstirile muntelui Athonului să îngropă trupul lui cu mare cinste, în luna lui avgust în 12 zile, cînd era cursul anilor de la zidirea lumii 7016. Și apuse zarea soarelui dinaintea a tot ochiul și rămase între toți frații plingere și tînguială lăr' de mîngîiare, și nu era nici unul dentru dinșii care să nu fie vărsat lacrăme pentru lipsirea părintelui și învățătorului celui bun a toată lumea.

Iar Iosaf, poslușnicul sfântului Nifon iubitorului de Dumnezeu, lăsă toată jalea și întristarea, nevoindu-se să umple porunca părintelui său, și merse numaidecît la Țarigrad, și tocmi toate poruncile sfântului foarte bine și pătimi acolo multe munci pentru lege. Iar apoi îl și arseră turcii în foc și să învrednici și el cetei mucenicilor.

Că și de aceasta încă mărturisise sfântul Nifon mai nainte, ca și de Țara Rumânească mai nainte, cînd zise către ighemonul Radul, grăind așa: „Văz zice pogorîndu-se pre voi și pre țara voastră, pentru netocmirea biséricii și pentru mulțimea fărdelegilor voastre minia lui Dumnezeu“. Décii deaca ieși fericitul Nifon din Țara Panoniei, nu trecu vrème multă, ci căzu ighemonul Radul într-o boală groaznică și cumplită, și alte răutăți mult îl încungiurară și nu i să mai putea ușura nevoile, ci de ce mergea, de aceia-i mergea grijile mai cu greu. Și să scorniră în țară răutăți, și gilcevi și bisericii netocmire. Și să sfirși Radul-vodă întru niște întîmplări réle ca acestea. Iar mai nainte de petrecania sa, el căuta pre sfântul, cum zisese el, și nu-l afla, ci era sufletul lui plin de frică și de cutremur, și atunce pricepură toți că să umplură cuvintele sfântului, care zisese mai nainte, de Radul-vodă și de Țara Muntenească.

Iar trupul Radului-vodă îl îngropară în mormîntul carele făcuse în tinda biséricii, în Mănăstirea den Deal, unde iaste hramul sfântului Nicolae făcătorul de minuni, care o zidise din temelie în domnia sa, tot de pîiatră cioplită și stîlpîi ușilor și ferestrele tot de marmură, cum să véde și acum, biserică frumoasă și minunată. Iar a o zugrăvi, el n-au apucat, ci apoi s-au zugrăvit cu porunca lui Neagoe-vodă, cu văpsele și cu aur. Décii, după moartea lui, boiarii nu să putea voi pe cine vor pune domn, că unii zicea „să fie cesta“, iar alții „ba cela“, și era gilceavă și ceartă între dînșii, după cuvîntul evangheliei, ce zice: Cînd să va împărți casa adinsu ei-și, atunci să va pustii. Și așa fiind ei împărecheați, rădicară caznă asupra lor, pentru păcatele lor, cum zisese feri-

citul Nifon, și puseră domn în scaunul țării pre Mihnea, feciorul Dracii armașul. Și cum apucă domniia, îndată să dăzbăcă lupul de piiale de oaie și-și astupă urechile ca aspida și ca vasiliscul, iar arcul și-l încordă și găti săgeți de a săgeta și a fulgera, și mina și-o întărea spre rane, și prinse pre toți boiarii cei mari și aleși și-i munci cu munci, cu multe munci și cumplite și le luă toată avuția, și să culca cu toate jupînesele și cu fetele lor înaintea ochilor lor. Décii unora le-au tăiat nasurile și buzele, pre alții i-au înecat și pre alții i-au spînzurat, iar el să îmbogățească și creștea ca chedrul, pînă la ceriu, și-și umplea toată voia sa. Iar pre un neam care era mai ales și mai temător de Dumnezeu, căruia îi era numele de moșie banoveți (adecă Băsărăbești), el, cu multe amăgele, și șutele și cu grele jurămînturi să lega cu boiarii, cari era de acel neam, că nu-i va omori, nici le va face nici o nevoie, și făcu și cărți de jurămînt și de afurisenii. Iar el în toate zilele săpa groapă și cugeta cum va face să piiarză și neamul lor, ca să nu să mai pomenească în Țara Panoniei. Iar rugăciunea sfîntului Nifon nu-l slobozea, nici îl lăsa să le facă nici un necaz, ci toate meșteșugurile lui cele hiclene ca niște păianjeni să strica. Iar el fiind îndemnat tot de răutatea minții sale, chemă pre Stoican, sfetnicul său cel mai mare, și intră numai cu dînsul în pimnița domnească și scoase pre pimniceri afară. Iar cu voia lui Dumnezeu, rămasă un copil care era și el de acel neam, ce făcea sfat să-l piiarză. Și deaca văzu pre nedreptul domn că intră în pimniță, el să umplu de frică și de groază, și neavînd unde fugi, intră într-o bute seacă de să ascunse, că așa tocmai Dumnezeu. Și cum intră în pimniță domnul cu Stoican, începură a să sfătui cum și în ce chip vor face să piiarză pre acel neam, cugetînd că nu iaste nimeni în pimniță să-i auză. Décii, deaca obirși sfatul, chemă pimnicerii și le zise să bea vin de unde va fi mai bun; și deacă băură, ieși domnul și Stoican den pimniță veseli gîndind că n-au auzit nimeni sfatul lor cel hiclean. Décii, după dînsii ieși și copilul furiș și nu spuse nimunui nimic, ci-și căută treaba și slujba sa, pînă află vrîme și prilej

de spuse părinților și neamului său celui mai mare toate lucrurile și hicleșugurile călcătoriului de jurământ domn. Décii, ei deaca auziră așa și cunoscură că sînt adevărate cuvintele lui, ei să adunară de să sfătuiră; și luară avuție și oameni cit putură și trecură Dunărea de ceia parte și scăpară toți de cursa Mihnii-vodă, călcătoriul de jurământ. Că era Dumnezeu, cu dinșii și rugăciunile sfîntului Nifon patriarhul, și nu putea nimeni să să protivească lor, ca și lui Moisi, marele proroc. Iar zvăpăiatul domn deaca auzi de pribegirea lor, de părere rea, i se schimbă firea, și bucuriia i să întoarse în tristăciune și-și arată urgiia și mîniia ce avea spre dinșii și altă nimic nu putu să le strice. În pizmă, le-au ars curțile și casele le-au răsipit; iar ciți au aflat de acel neam rămași, pre toți i-au muncit cu multe féliuri de munci. Pre unii i-au și omorît și mănăstirea lor, care o făcuse ei pre riul Bistriții den temelie, o au răsipit și biserica Sfinților Apostoli, care o zidise Neagoe, socotitoriul lui sveti Nifon, să fie de îngropare morților, iar o au sfărîmat, încă și pomii i-au tăiat și i-au dăzrădăcinat, și rădică mare goană asupra acelui neam blagoslovit, iar preoților du pren satele lor tuturor le-au tăiat nasurile, spre batjocura biséricii și să ispitea și să sfătua să arză pre toți egumenii dă pre la toate mănăstirile, și alte răutăți multe vrea să facă. Ci Dumnezeu cel văzătoriu de inimi și de cugete nu vru să lase să cază dreptii în mîinile muncitoriului, ci-i mîntui de moartea cea cumplită.

Décii acei boiari drepti pre carii îi ferise Dumnezeu din mîinile muncitoriului, de carii să zise mai sus, mērseră la împărăție și spuseră înaintea împăratului toate răutățile Mihnii-vodă. Iar împăratul deaca auzi așa, și înțelese că sînt cuvintele lor adevărate, făcu sfat dimpreună cu dinșii, socotind în ce chip va putea goni pre Mihnea-vodă din scaunul Țării Panoniei, și le puse domn pe Vladul, fratele Radului-vodă, care fusese domn înaintea Mihnii-vodă, de care s-au spus mai sus, că ei îl cerșură pre acela de la împăratul. Décii zise împăratul către dinșii: „Iată eu vă dau pre dinsul în

mîinile voastre și pre voi în mîinile lui, iar pre Dumnezeu în mijlocul vostru. Deci de veți face voi lui vreun hicleșug, sau de va face el voao, Dumnezeu să vă piiarză duple fața pămîntului cu tot neamul vostru“. Iar ei ziseră toți amin și jurară jurămint Vladul-vodă împreună cu boiarii. Și le dăde împăratul oaste mare și purceseră; și deaca sosiră la Dunăre, iar făcură jurămint înaintea lui Mehmet, pașa al Dunării, și zise neamul Băsărăbeștilor așa: „De vom umbla noi cu hicleșug și de nu vom sluji domnului nostru, Vladului-vodă, cu dreptate, să piiarză numele și neamul nostru dintr-această țară în vécî“. Și ziseră toți amin. Așijderea și Vladul-vodă zise cătră Mehmet-pașa: „De voi face eu acestui neam vreun rău sau vreun hicleșug, sabiia ta să taie capul meu cu mare rușine și să pierzi neamul meu dintr-această țară“. Și iar ziseră toți amin. Și așa trecură Dunărea cu toată oastea. Și deaca trecură, făcură oastea în 3 pilcuri, și un pilc luo Neagoe nădăjduindu-se spre ruga sfintului Nifon, părintelui său.

Iar Mircea, feciorul Mihnii-vodă, deaca înțelese așa, mērse pre supt cumpăt la mănăstirea Cotmenii, care să chiamă Ospățul cel de seara (adecă metohul Coziei) și de năpraznă să făcu gilceavă mare de oastea lui Neagoe. Și auzind acēstea feciorul Mihnii-vodă, Mircea, degrab numai ce au scăpat cu un fecior lui Stoican, de care s-au zis mai sus, pre o fereastră, noaptea, dăscuți, dăscinși și fără ișlice. Iar Neagoe îi tăie oastea, iar pre cîți nu tăie, pre toți îi prinse vii. Numai ci scăpă feciorul muncitoriului și a lui Stoican, cum s-au zis mai sus, dăscuți, dăscinși, iar armele le-au luat. Și împacă mănăstirea și călugării de frică ce avea. Iar feciorul Mihnii-vodă au mers la tată-său și i-au spus toate cu multă frică. Iar el, deaca auzi așa, să sperie și zise cătră ei: „Cine au făcut noao aceasta?“ Ei ziseră: „Neagoe, vătahul de vînători“. Aceasta auzind Mihnea-vodă, să umplu de frică și zise: „De vreme ce făcu puilul leului așa, dar cînd va veni leul cel mare, ce va face?“ Și aciiși să sculă din scaun și fugi în Țara Ungurească și acolo să deșteptă dintr-acea frică, iar alții să răsipiră prin toată Țara Muntenească. Și

nu era nimeni să le ajute, că așa ajută ruga fericitului Nifon, și minia cea ce au prorocit sfinția-sa s-au umplut.

De acia șazu în scaun Vladul-vodă și veni țara de i să închină, și aduse daruri multe și să întoarseră iarăși cine pre la case-și cu mare bucurie. Iar Vladul-vodă cu ajutorul lui Dumnezeu creștea întru mai mari bunătăți și în cinste pin'eit au ținut sfatul acelui neam drept.

Iar Mihnea-vodă au căzut în ăresul hulei duhului sfînt, că iată cum iaste tot ținutul Apusului de putrezește cu marele Rîm în ereșele sale. Și cum au perit al doilea Iulian călcătoriu pentru închinarea idolilor, așa și acesta pentru luptarea duhului sfînt, că s-au împrietenit cu ungurii și ș-au împletit mreji hiclene asupra tinărului Vladului-vodă. Și veniră asupra-i, și deaca să loviră oștile, iar Danciul, marele vornic, ajută Vladului-vodă, că era și el de un neam iar bun și drept, și biruiră pre oastea călcătorului și hulitoriului Mihnii-vodă și fugiră toți rușinați în Țara Ungurească. Și veni minia lui Dumnezeu pre Mihnea-vodă, al doilea Iulian, și fu rănit de viteazul Dumitru Iacșici și muri. Pre carele trimisese Dumnezeu ca și pre sfîntul mucenic Mercurie asupra păginului Iulian, și ca pre sfeti Nestor de au ucis pre Lîia, cu ruga lui sfeti Dimitrie. Așa și acest Dumitru Iacșici, pentru ruga lui sfeti Nifon, au rănit și au omorit pre uritul muncitor, pre Mihnea, și stătu ca Fineas în Țara Madiamului pentru ovrei și fură lucrurile lui pre îngăduință. Așa și acest Dumitru stătu și fu pre îngăduința tuturor. Și să opri războiul și dobîndi laudă den neam în neam.

Iar de Vladul-vodă ieși veste mare pretutîndinea pentru războiu și pentru noroc bun pînă cînd au ținut sfatul acelui neam ales de Dumnezeu, al Băsărăbeștilor. Iar deaca lepădă sfatul acelui neam și primi al altora, ca Avesalom, feciorul lui David, cînd s-au sculat asupra tătine-său, așa și Vladul au primit sfatul fărdelegiuitoriului Bogdan și sări asupra acelui fericit de Dumnezeu neam. Atuncia pogori și pre dînsul minia lui Dumnezeu. Că deaca să iuți Vlad-vodă și

să ațîță foarte cu minie mare asupra aceluia neam drept, care tocmise și ijderise Bogdan cel fără de lege, pre care-l afurisise fericitul Nifon și l-au lepădat de sfînta biserică pentru preacurvia lui, cum s-au spus în cuvîntul mai dentii, grăia minciuni către domn pentru tînărul Neagoe, zicînd așa: „Doamne, eu am înțeles cu adevărat că Neagoe va să te scoată den scaun. Iar tu nevoiaște să-i sfărîmi capul, sau să-i tai nasul, sau să-i scoți un ochiu.“ Deci domnul foarte priimi sfatul lui, pîrîndu-i că iaste adevărat, și să ispiti să facă acest lucru și trimise să aducă dentru acel neam drept pre iubitul Neagoe la dînsul. Iar alții boieri deaca înțelăseră, ziseră domnului: „Doamne, părăsește-te de acesta, nu asculta cuvintele lui Bogdan, că Neagoe iaste cu adevărat fecior al nostru și nu are întru sine hicleșug, cum știu toți boierii Țării Muntenesti cu toată adeverința“. Iar domnul zise: „Deaca iaste așa, voi îl aduceți să jurăți pentru dînsul.“ Iar el să nevoia să-l împreune să stea cu Bogdan de față. Ci el, călcătoriul și afurisitul, totdeauna sfătuia pre domn pre uciderea lui Neagoe și a neamului lui. Așa totdeauna îndemnînd Bogdan pre domn, să aprinse cu minie spre uciderea lor, și vrea să nu știe nimeni de aceasta. Și de n-ar fi trimis Dumnezeu pre un călugăr de le-au spus, pre toți i-ar fi pierdut. Ci cu ajutoriul lui Dumnezeu și pentru rugăciunea sfîntului Nifon să mintuiră de minia și de moartea cea năpraznică și au scăpat la un ostrov, den care au trecut Dunărea, ca Isus Navii Iordanul. Și merseră iar la Mehmet-pașa și-i spuseră toate patemiile cite li s-au întimplat de la Vlad-vodă. Iar pașa să aprinse cu dumnezeiire spre răscum-părarea aceluia neam (măcar deși eru păgîn), și strînse oaste mare, și trecu Dunărea dimpreună cu dinșii, și făcu războiu lingă orașul București și birui pre oastea Vladului-vodă. Iar el văzînd oastea lui biruită și căzută, vru să fugă, iar, cu împiedecarea lui Dumnezeu, fu prins de oastea lui Mehmet-pașa și-l duseră în București, la pașa legat. Iar deaca-l văzu pașa, zise-i cu ocară: „O, călcător de jurămint, iată, să-ți fie după cuvîntul jurămintului tău și să taie sabiia mea

capul tău". Cum să și umplu, că însuși pașa cu mina lui i-au tăiat capul în oraș în București, supt un păr, ca și pre Avesalom cînd îl săgetă Ioav, fiind el încurcat de păr de ramura unui stejariu, în luncă Efremului. Și să umplu judecata și răscumpărarea lui Dumnezeu, cea dreaptă. Și-i luară trupul de-l duseră la Mănăstirea din Deal, care o făcuse frate-său Radu-vodă, de-l îngropă. Iar pre cele ce-i zicea ei, pentru pizma, că va să rădice domn, ca să-l piarză, pre acela Dumnezeu cu voia sa și cu porunca l-au uns și l-au pus domn și au zis ca și Ieremie prorocul: „Mai nainte de nașterea ta te-am semnat și te-am ales să fii mai mare întru israilăteni". Iar el nici într-un chip nu vrea să să plăce să fie domn, ci cu glas mare zise cătră tot nărodul: „Puneți alt pre carele veți vrea dempreună și cu sfatul nostru, iar pre mine mă iertați, că nu voi fi". Iar nărodul tot striga și zicea cătră dinsul: „Iată, nu va Dumnezeu să fie altul, nici noi, ci numai tu să fii noao domn". Iată, și aici să întimplă cum și de dămurt, în légea véche, Saul și-au ieșit din minte și Jonathan au căzut de sabie, iar David fu rădicat împărat. Deci și Neagoe să plecă glasului năroadelor și luă coruna și scaunul a toată Țara Rumânească. Și îndată făcu judecată și dreptate între oameni. Și cum rădică David chivotul legii domnului, așa și Neagoe-vodă rădică bisERICA cea căzută și puse pre Macarie mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriiarhul Țarigradului.

Décii dintr-aceia vréme pînă astăzi s-au potolit și s-au împăcat țara de gilceavă și bisericile să veseliră, că așa ajuta ruga sfintului Nifon. Iar Bogdan cel afurisit vru să fugă, ci judecata lui Dumnezeu nu-l lăsă, pentru mozaviriia ce mozavirise pre sfintul Nifon și pentru hicleniia, ci căzu în mreaja cea hicleană și-l apucară ca pre o hiară înșălătoare care să prinde cu amîndoao picioarele în cursă și să vină el în lațul care vrea să vîneze pre Neagoe. Că fugind de Neagoe-vodă ca de leu, dede în Dunăre și scăpă de corcodel, iar de șarpe fu apucat și trimis la Neagoe-vodă. Iar el, deaca-l

văzu într-atita pedepsă, zise-i: „O, vai de tine, ocaanice, dar căzutu-ți-s-au ție să faci hiclenie ca aceasta, căci nu te-ai temut de Dumnezeu, cela ce știe și vede toate știutele și neștiutele? Dar pentru ce varsă hicleșugul tău cel fărădelege atita sînge? Iată, de toate te iert pentru Dumnezeu. Și de acum înainte să te pocăiești de răutățile tale, iar avuțiile cele domnești care le-ai luat tu fără de dreptate și le-ai ascuns, să mi le spui și nu vei păți nici o nevoie; iar de nu, păcatul să fie pre capul tău și pe sufletul tău“. Iar el nu vru să spuie nimic, că-i întunecase diavolul, cel ce-l iubea pe el, mintea și inima, pentru care lucru multe munci au luat pînă ce ș-au dat și sufletul, cum au prorocit și de aceasta sfîntul Nifon, de au zis că cu rea moarte va să moară Bogdan. Iar trupul lui nici fierăle, nici pasările, nici pămîntul nu l-au putut minca, ci numai ce s-au pirjolit și au negrit întru răutatea tuturor.

Și pierdu Dumnezeu pre toți vrăjmașii lui Neagoe-vodă și i-au plecat supt picioarele lui. Și toate avuțiile i le-au dăscoperit. Și pămîntul izvora bunătate și roadă. Și mulțumi lui Dumnezeu toți pentru domnia lui, căci s-au spodobit a vedea și a avea domn ca acela.

Décii îi veni gînd bun și cuget dumnezeiesc în inima lui, ca și de dămunt sfîntului Theodosie cel Mic-împărat, să mute moaștele sfîntului Ioan Hrisostom de la Cucus în Țarigrad, ca să dea iertare și tămăduire maicii sale, Evdoxiei-împărătesei. Întru al acestuia chip să asemănă și creștinul Neagoe-vodă. Și trimise din boiarii săi cei credincioși cu cărți la sfîntul muntele Athonului să aducă moaștele sfîntii-sale părintelui Nifon patriiarhul, ca să curățească și să tămăduiască greșala Radului-vodă și a altora carii făcuse sfîntii-sale rău fără de vină.

Și deaca sosiră boiarii la Sfetağora, mērseră la mănăstirea Dionisat și să închinară biséricii, cum iaste obiceiul creștinesc. Și luînd blagoslovenie de la părinți, déderă cartea domnului în mina egumenului și a bătrînilor. Iar ei să închinară și deaca citiră cartea, socotiră toate pre amăruntul

și să mirară toți de acel lucru mare și de cêrerea domnului cum vor face. Și nici într-un chip nu cutezară spre acel lucru să-l dea, nici vrea să lase pre nimeni să se apropie să dăstupe mormintul sfintului, ce numai să umplură toți de frică și de cutremur. Iar sluga cea credincioasă, ce era trimis pentru acel lucru mërse la dinșii și le zise: „Sfinți părinți, nici o frieă de aceasta să nu aveți, ci să ne iertați că noi ne nădăjduim pre credința domnului nostru, care are cătră sfinția-sa. Nimeni nu va avea nici o primejdie, nici voi, nici noi.“ Atunce ei ziseră: „Faceți cum vă iaste voia“. Și îndată luo sapa sluga cea mai mare, căruia îi era numele lui Danciul logofătul, și chemînd credința domnă-său care avea cătră fericitul Nifon, lepădă toată frica și începu de săpă pîn' ajunse de moaștele sfintului. Décii le scoase afară și le băgă într-un sicriu de lemn cu miroseală bună. Și să adunară toți călugării de la toate mănăstirile și veniră de să închină sfintului, și săruta moaștele mulțumind lui Dumnezeu, celui ce au proslăvit pre robul său cel mult nevoitor și ziseră: „Fericita pomenirea ta, Nifoane, îndreptătoriul părinților și învățătorul a toată lumea“.

Și aciiși arată Dumnezeu minuni, că vindecă pre un călugăr care era de mulți ani mut, și pre alt de durereă capului, și pre altul de friguri, și pre alții pre mulți de multe félhuri de boale îi tămădui.

Décii îl grijiră bine și cu cinste, ca pre un cinstit, și-l trimiseră în Țara Panoniei, la domnul Neagoe-vodă. Și trimiseră cu sfinția-sa și pre chir Neofit, om ales și sfînt, asemenea părinților celor de dămurt, carele era din cetatea Ahila din Evropa Elispondului, și cu alți călugări de la mănăstire. Și deaca sosiră în Țara Rumânească, degrab făcură știre domnului Neagoe-vodă. Iar el adună tot clirosul besericii și toți boiarii așteptînd pre părintele său cel sufletesc. Și deaca sosiră la scaun, iar domnul cu credința sufletului și a inimii cuprinse coșciugul cu moaștele sfintului în brațe, știind că sînt ale iubitorului său, și le sărută cu lacrăme și cu multă veselie, împreună cu tot norodul creș

tinesc. Și duseră sicriul cu moaștele sfintului cu toți oamenii întru cinstita Mănăstire Dealul, unde iaste hramul sfintului și făcătorului de minuni ierarh Nicolae, și-l puseră deasupra mormîntului Radului-vodă. Și făcură bdenie toată noaptea împreună cu domnul Neagoe-vodă, rugîndu-se sfinții-sale pentru iertarea păcatului Radului-Vodă, care fără dreptate au lepădat pre sfîntul de la sine și l-au gonit din țara sa. (Ia ascultați ce făcu Dumnezeu!)

Cînd fu dăspre sfîrșitul slujbei utrănei, vrînd Dumnezeu să arate aiave iertarea păcatului Radului-vodă și al altora cari-i făcuse nevoie și scîrbă sfintului, văzu singur Neagoe-vodă descoperire ca aceasta de la Dumnezeu: Unde s-au rupt scoabele cele de hier și acoperămîntul mormîntului Radului-vodă și degrab să desfăcură marmurile și să ivi dinlăuntru trupul Radului-vodă groaznic și întunecat, plin de puroi și de putoare. Și iată, să dăschise sicriul cu moaștele sfintului Nifon și izvorî de la sfîntul izvor de apă și spălă tot trupul Radului-vodă și-l arătă luminat. Apoi iar înseși toate incuieturile și pietrile singur s-au închis și s-au încuiat ca și mai nainte. Și să arătă și Radul-vodă lui Neagoe-vodă și-i făcu mare mulțumire pentru lucrul cel de milostenie ce au făcut pentru dînsul. Și aciiși fu un sunet oarece și să dusă de naintea ochilor lui. Iar Neagoe-vodă să sperie. Și-și veni în fire și socoti de minunea sfintului Nifon, cum iaste adevărată iertarea Radului-vodă. Și mulțumia lui Dumnezeu de aceasta și sfintului Nifon, făcătorul de minuni. Cum apoi văzu și cu ochii săi aiave trupul Radului-vodă iertat. Așijderea și altă minune făcu sfinția-sa, că să arătă însuși sfinția-sa lui Neagoe-vodă și-i zise: „Fătul meu Neagoe, socotește cu deadînsul și vezi că toți mă țin sfînt, căci că sînt cu darul cel bun al duhului sfînt, și toți sărută cu credință moaștele mele și să umplu îndoit de dar bun. Numai cutare boiaru — și-i spuse și numele care iaste — n-are credință cătră mine, nici sărută moaștele mele. Ci ia aminte de vezi lucru adevărat.“ Și cum zise, așa fu nevăzut. Iar Neagoe-vodă, deaca să dășteptă, căută și văzu pre toți oamenii săru-

tind sfintele moaște; iar cela ce-l spusese sfinția-sa, el trecu cu meșteșug, ca-ntr-ascuns, și nu-i băgă nimeni seama. Iar Neagoe-vodă, deaca văzu, el îl chemă la sine și-i zise: „Ce va să fie aceasta, că toți boiarii și oamenii sărută moaștele sfintului, iar tu nu vrei să le săruți, dar în ce chip hulești pre sfinția-sa așa?” Iar boiariul acela, deaca auzi așa, îndată îl cuprinse frică și cutremur, cit îi mai ieșea sufletul, de nu vrea mărturisi pre sfinția-sa că iaste sfint. Și îndată chemă numele sfintului Nifon și dede laudă și mulțumire sfinții-sale pentru mila ce făcu cu dinsul. Și dintr-acel ceas mare credință avea acel boiar cătră moaștele sfintului Nifon. Așijderea și alte ciudese multe și arătări făcea Dumnezeu în toate zilele cu moaștele preacuviosului său. Și tot cine mergea la dinsul și-i chema numele sfinții-sale într-ajutor toată vindecarea și sănătatea dobindea.

Deci domnul Neagoe-vodă văzind că fac moaștele sfintului atitea minuni, dăde de făcu sicriu de argint curat și-l polei cu aur și-l înfrumuseță cu mărgăritar frumos și cu alte pietri scumpe și cu zmalț. Și deasupra pe plehupă scrise chipul sfintului întreg, iar jos, la picioarele sfintului, să scrise pre sine în genunche, rugindu-se sfinții-sale. Și-l trimise cu mare cinste la mănăstirea Dionisatul împreună cu sfinția-sa părintele chir Neofit mitropolitul și cu credincioșii săi boiari. Și deaca-l duseră la mănăstire, iar călugării de acolo dederă lui Neagoe-vodă poclon capul sfintului, și o mină și blagoslovenie de la părinții cei sfinți carii era în mănăstire, ca să fie de sfințire și de ajutor domnului. Iar el primi acele daruri cu mare bucurie, ca și Moisi prorocul tablele legii vechi. Și le purta cu sine pre unde mergea, și în curte, și în biserică, iar în cale el le purta în carătă, ca și Israel racla legii. Iar în muntele Athonului, pre groapa sfintului, zidi beserică frumoasă în numele sfintului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogățit cu multă avuție și multe ziduri au făcut și înalte. Iată de aceasta pin' aici.

Iar mănăstirea lui Hariton, care de obște să chiamă Cotlumuz, care au ineput a o zidi den temelie Radu-vodă,

Neagoe-vodă o au săvîrșit, și cu toate frumusețile și podoa-bele o au împodobit denlăuntru și denafară, iar împrejur o au îngrădit cu zid. Și au făcut biserică Sfintului Nicolae făcătorul de minune, cu turle, chilii și trapezărie, pimnița, maghernița și magazia, grădina și poartă mică și mare, bolniță și ospătărie și dohirie, jîtniță și visterie și alte case de toată treaba. Iar biserica și chiliile le-au umplut de frumusețe și le-au săvîrșit de acoperămint, iar biserica și tinda o au învălit cu plumb, și au pus sticle pre la toate ferestrele. Și o au și tirnosit cu blagoslovenia arhiereului, și a protului și a altor egumeni de la alte mănăstiri. Și făcu cinste mare marilor și celor mici, și-i dăruî cu daruri mari. Și să duseră careși pre la locurile sale, cu mare bucurie, mulțumind lui Dumnezeu.

Așijderea făcu o pristaniște în Ascalon, la mare, să fie de corăbiari, și o corabie mare și alta mică cu tot ce trebuiește. Și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme și cu tunuri, să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit, și au făcut și bine le-au tocmit, din care are mănăstirea mult venit. Și i-au pus numele: lavra cea mare a Țării Muntenesci.

Iar lavra Sfintului Athanasie, toată biserica cea mare, cuoltariul și cu tinzile, le-au innoit și au împreunat plumbul cel vechiu cu altul nou și o au acoperit de iznoavă. Și toată clisernița o au zidit den temelie. Și au făcut vase de treaba bisericii, de aur și de argint. Și zăvese cusute cu sîrmă de aur, preainfrumusețate au dat. Și i-au făcut și mertic mare, cîte 10.000 de talere de an.

Iar în lavra Iverului a lui Sfeti Evtimie făcătorul de minuni, pre sus pre ziduri au adus apă cu urloaie ca de 2 mile de loc dă dăparte. Și cu multă avuție o au împodobit. Iar cinstita lui doamnă, Despina, dat-au o zăvesă cusută tot cu sîrmă de aur și preainfrumusețată, să o puie înaintea sfintei și făcătoarei de minuni icoane în care iaste scris chipul preacuratei fecioare și maicii lui Dumnezeu, Mariei,

care să chiamă portăriță, care au venit pre mare la acea mănăstire cu mare minune, cum să află scris de dînsa.

Iar la mănăstirea Pandocrator au făcut mari ziduri, ca și la Iver, și au dăruit multe daruri.

Și în lavra cea mare a Hilandarului iar au adus apă tot ca la Iver.

Iar în lăudata mănăstire a Vatopedului pohti să dea milă pre an, ca și la lavra lui Sfeti Athanasie. Și au pus pre făcătoarea de minuni icoană a precistii un măr de aur cu mărgăritari și cu pietri scumpe. Și zidi și pimniță mare den temelie.

Și au împodobit și marea mănăstire Xeropotam, că au făcut o trapezarie den temelie și pimniță.

Iar la Sfeti Pavel au zidit o culă den temelie, să fie de strajă.

Ce vom mai lungi-le cuvintele spuind toate mănăstirile pre rînd? Că toate mănăstirile den sfîntul muntele Athonului le-au îmbogățit cu bani și cu vase. Și dobitoace încă le-au dat. Și multe ziduri au făcut. Și fu ctitor a toată Sfetagora.

Dar bisERICA cea mare, săbornică, din Țarigrad? Au adunat plumbul cel vechiu și au cumpărat și altul nou, încă mai mult, și o au învălit de iznoavă.

Și toate chiliile din patrierșie le-au innoit. Și patrierșia cu bani și cu multe daruri o au îmbogățit.

Și sfîntul munte al Sinaei cu toate vasele bisericii și cu alte daruri multe din destul au îmbogățit și i-au făcut mertic mare.

Iar sfînta cetate a Ierusalimului, Sionul, care iaste muma bisericii, așijderea o au dăruit și o au îmbogățit dimpreună cu toate bisericile dimprejurul ei. Și alte mănăstiri de la Răsărit, toate.

Așijderea și în măgura Misiei, mănăstirea Oreiscului, unde sînt moaștele sfîntului Grigorie făcătorul de minuni, tinda bisericii o au zidit și o au acoperit cu plumb. Și pre tronul cu moaștele au făcut un cerdăcel de piatră și l-au

zugrăvit frumos și l-au poleit. Iar pre tronul sfintelor moaște au pus un covor de mătase cusut tot cu sirmă de aur.

Și la metohul aceiași mănăstiri, care să chiasă Menorlița, au zidit o casă mare, să fie de odihna mănăstirii, în care să făcea toate slujbele ce trebuia.

Iar în Elada, sfînta mănăstire anume Meteor o au îmbogățit cu multe daruri și multe ziduri au făcut.

Așijderea și în Pethlagoniia, mănăstirea anume Trescaviță o au îmbogățit.

Și în Machedoniia, mănăstirea ce să chiasă Cusniță o au miluit.

Iar în măgura Cathesca, care să chiasă acuma Cucenia, multe lucruri au făcut. Și alte biserică de acolo toate. Și lăcașurile călugărești hrănea. Și făcu și acolo ziduri ca și prentre-alte locuri.

Ce voi mai spune deosebi lucrurile și mănăstirile care le-au miluit? Să zicem denpreună toate cîte sînt în Evropa, în Thrachiia, în Elada, în Ahii, în Iliric, în Cambaniia, în Elispond, în Misiia, în Lugduniia, în Pethlagoniia, în Dalmațiia și în toate laturi de la răsărit pin' la apus și de la miazăzi pin' la miazănoapte. Toate sfintele biserică le hrănea și multă milă pretutindenea da. Și mai virtos pre cei ce să streina prentre pustii și prentre pēstere și prin schituri, fără de nici o scumpătate hrănea. Și nu numai creștinilor fu bun, ce și păgînilor. Și fu tuturor tată milostiv, asemănîndu-se domnului celui ceresc, care strălucēște soarele său și ploao și spre cei buni și spre cei răi, cum arată sfînta evanghelie.

Și mai virtos în Țara Muntenească, mari și minunate mănăstiri au făcut: arhimandriia sfîntului și purtătorului de Dumnezeu, părintelui nostru Nicodim, care să chiasă Tismeana, hram adormirea preacuratei născătoare de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei, toată biserică o au acoperit cu plumb și alte lucruri au săvîrșit.

Iar mănăstirea den Nucet, unde iaste hramul sfîntului și marelui mucenic Gheorghie, multe au înnoit. Și pre făcătoarea de minune icoană a sfîntului mucenic bătut-au însuși

Neagoe-vodă, cu cuișoare, un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritar și cu pietri scumpe. Și au adus și icoana cea făcătoare de minuni den Țarigrad, pre care era semnat chipul domnului nostru Isus Hristos atotțiitorul, carea mai nainte o junghiasse un ovreiu cu hangériul; și cum o junghe, îndată ieși izvor de sînge din locul hangériului, cit stropi și hainele acelui ovreiu; iar el, de frică că-i sînt hainele stropite de sînge, nu văzu, ci numai ce au văzut sîngele carele era pre icoană; și așa fiind, el, cuprins de spaimă ca aceasta, aruncă icoana într-un puț care era într-o pimniță (că și el într-o pimniță într-ascuns junghiasse sfînta icoană).

Décii ieși afară, ca cum n-ar ști el nimic de acea minune; și cum ieși el afară, îndată-l întîmpinară niște oameni, și deaca-l văzură că iaste așa crunt de sînge pre haine, îl prinse și-l întrebă: ce va să fie aceasta? Iar el văzîndu-și hainele crunte, îi fu a mărturisi aiave și el minunea sfîntii icoane. Și alergară toți dimpreună la puț și scoaseră icoana afară; iar sîngele tot izvorăia din urma hangériului, neoprit, atîta cit și apa acéia să făcuse roșie de sînge.

O, mari sînt minunile tale, doamne Isuse Hristoase, Dumnezeuul nostru. Care lucru, deaca văzu acel ovreiu, crezu în Hristos, fiul lui Dumnezeu, și să boteză el și toată casa lui. Așijderea și alți ovrei mulți, carei văzură cu ochii lor acea minune mare, să botezară. Pentru care minune iaste pretutindenea scrisă și vestită.

Iar mutarea acei sfînte icoane din Țarigrad în Țara Muntenească așa fu: că să arătă în vis această sfîntă icoană domnului Neagoe-vodă și-i zise să o mute din Țarigrad în țara sa. Care lucru și făcu. Iar Radul-vodă mult să nevoie să o aducă în țara sa, ca și alte dumnezeiești icoane și moaște sfînte; ci lui nicicum nu i s-au dat. Iar cînd îi fu ei voia, atuncea și dumnezeiescul lucru s-au săvîrșit, și s-au mutat. Pre care, cu mare bucurie și mulțumire o aștepta domnul Neagoe-vodă și cu multă cheltuială o au adus. Și deaca o au adus, cu dragoste o au priimit. Și i-au făcut cununa tot

de aur curat, și o a împodobit cu mărgăritari alesi și cu alte feliiuri de pietri scumpe.

Și sparse Mitropoliia din Argeș den temelii ei și zidi în locul ei altă sfintă biserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu flori. Și au prins pre dănlăuntru toate pietrele una cu alta pe dăndes cu scoabe de her, cu mare meșteșug și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut pren mijlocul tinzii biséricii 12 stilpi înalți, tot de piatră, ciopliți și înviriți, foarte frumoși și minunați, carii închipuiesc 12 apostoli. Și în sfîntul altariu, deasupra pristolului, încă făcu un lucru minunat, cu turlisoare vărsate. Iar ferestrele altariului și ale biséricii, cele dupe dăsupra, și ale tinzii tot scobite și răzbătute pren piatră, cu mare meșteșug le făcu. Și la mijloc ocoli cu un briu de piatră împletit în 3 vițe și cioplit cu flori și poleit, bisERICA cu altariul dempreună cu tinda, închipuind sfînta și nedespărțita troiță. Iar pre supt strașina cea mai din jos, împrejur a toată bisERICA, făcu ca o strașină, tot de marmură albă, cioplită cu flori și foarte scobite și săpate frumos! Iar acoperămîntul, tot de plumb amestecat cu cositoriu. Și crucile pre turla, tot poleite cu aur și turla tot cioplite cu flori și unele făcute sucite. Și împrejurul boltelor, făcute steme de piatră, cioplit[e] cu meșteșug și poleite cu aur. Și făcu un cerdăcel denaintea biséricii, pre 4 stilpi de marmură pestriță, foarte minunat boltit și zugrăvit, și învălit și acela cu plumb. Și făcu scara biséricii tot de piatră scobită cu flori și cu 12 trepte, semnînd 12 sementii ale lui Israil. Și pardosi toată bisERICA, tinda și altariul împreună și acel cerdăcel, cu marmură albă. Și o împodobi pre dinlăuntru și pre dănafară foarte frumos. Și toate scobiturile pietrilor pe dănafară le văpsi cu lazur albastru, iar florile le polei cu aur.

Și așa cum putea spune cu adevărat că nu iaste așa mare și săbornică, ca Sionul carele-l făcu Solomon, nici ca Sfînta Sofiia carele o făcu Iustinian-împărat; iar cu frumusețea iaste mai pe deasupra decit acēlea.

Și cum au zis sfinția-sa părintele Nifon încă la Radul-vodă, că să va muta Mitropolia din Argeș în Tirgoviște, ci Radul-vodă nu s-au invrednicit a o muta, iar cu Neagoe-vodă s-au umplut cuvintul sfinții-sale. Și cu a lui blagoslovenie, zidi Mitropolie în Tirgoviște, mare și frumoasă, cu 8 turle și tot rătunde, cum să satură ochii tuturor de vederea ei.

Și încă mai zidi și altă biserică în Tirgoviște, den temelie, hramul sfintului și marelui mucenic Gheorghe, cu clopotniță naltă pre tindă.

Iar acea mănăstire Cozia, de care am povestit, s-au înnoit biserica cea veche și au pus icoane preafrumoase: sfinta și nedespărțita troiță și preacuratei despuitoare a lui Dumnezeu, născătoare și pururea fecioară Mariia și alte poale de analoghi și odăjdii multe și frumoase. Că acea mănăstire are loc făr' de gilceavă și ales de petrecerea călugărească, dăpărtat de lume și plin de toate bunătățile, cu munți mari îngrădită și cu văi, și ocolită cu un riu mare, și izvoară multe împrejurul ei. Și are toată hrana călugărească poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini. Și acolo cură piatră pucioasă. Și tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu. Care și noi cu ochii l-am văzut acel loc, și i-am zis: pământul cel făgăduit.

Iată, într-acesta chip avea nevoință și de dumneziescul lucru carele era la Argeș.

De acum, pentru lungime, să spunem mai pe scurt și să facem și sfârșit aceștii cărți.

Că porunci Neagoe-vodă și pohti să vie toți arhimandriții din muntele cel sfânt al Athonului dimpreună cu egumenii de la toate mănăstirile, și scrise și carte. Iar Gavriil Protul, deaca văzu cartea și scrisoarea domnului, aciiși chemă pre toți egumenii de la mănăstirile cele mari: de la lavra de le Vatoped, de la Iver, de la Ililindariu, de la Xeropotam, de la Caracal, de la biserica lui Olimpie, și a lui Hariton, Çotlumuș, care iaste lavră rumânească, de la biserica lui Filothei de la Xenof, de la Zugraf, care iaste lavră bulgărească, de la Simenca, de la Dohiar și de la lavra rusească, de la Par

locrator și de la Castamonit, de la Sfetii Pavel și de la Dionisat, de la biserica lui Sfeti Grigorie și de la Simon Petra.

Acești egumeni toți veniră la eghemonul Neagoe în Țara Rumânească dempreună cu Gavriil Protul, carele fu zis mai sus.

Décii chemă domnul și pre Theolipt, patriiarhul Țari-gradului, care iaste patriiarh a toată lumea, și cu dinsul pre 4 mitropoliți: de la Sires și de la Sardiia, de la Midiia și de la Milinic. Și veniră și ei. Și-i priimi domnul cu mare cinste.

Și chemă încă și pre toți egumenii din Țara Muntenească și cu tot clirosul dimpreună cu ighemonul Neagoe și intrară toți în lavra cea mare zidită și făcură vecernie cu colivă în lauda preacuratei născătoarei de Dumnezeu, din care luară toți oamenii, după obiceiul.

Décii făcură cină pentru odihnă. Și lăudară pre Dumnezeu. Și după acéia îndată începură bdeniia, și făcură toată noaptea ighimonul, patriiarhul și cu mitropoliții, carii fură mai sus ziși, și cu arhimandritul și cu egumenii, tot stătură în picioare de să ruga cu rugăciune și cu cîntări, iar alți oameni toți zicea: *gospodi pomilui*. Și sfîrșiră bdeniia cînd să făcea ziouă. Iar deaca trecu un ceas den zi, în luna lui avgust 15 zile, traseră clopotele, pentru ca să meargă patriiarhul împreună cu arhierii și cu egumenii cei mari cu toții și cu tot clirosul, să tirnosească bisérica, carea fu mai sus zisă. Și tocmi în altariu sfîntul préstol Neagoe-vodă cu mîinile lui, spre sfîntire, în lauda adormirii stăpînei de Dumnezeu născătoarei și pururea fecioară Mariia. Și duse și făcătoarea de minune icoană a lui Pantocrator, de care s-au zis mai nainte, și o puseră de-a dreapta în biserică, ferecată cu aur și cu argint și cu mîrgăritar mult împodobită. Așijderea și alte sfînte icoane; și era tot ferecate cu argint și cu mîrgăritariu și cu pietri scumpe, între carele era și icoana chipului sfîntului Nifon patriiarhul, împodobită tot cu argint și cu aur ferecată peste tot. Și făclii, și candile,

și tetrapoade poleite și alte podoabe, carele nici o minte nu le poate închipui să le spuie.

Deci după ce tirnosi și tocmi toate înnoirile, iar Neagoevodă și doamna lui, Despina și coconii lor care le dăruise Dumnezeu, și cu toți boiarii, și patriiarhul, și mitropoliții, și egumenii, și tot clirosul, deaca săvârși dumnezeiasca liturghie, făcu domnul ospăț mare și veselie tuturor noroadelor. Și dăruî pre toți, pre cei mici și pre cei mari, pre săraci și pre văduve, pe mișai, pe cei neputincioși și tuturor ciți li să cădea milă, le dăde. Iar slujba, care o făcuse, să făcuse și pentru sfintul Nifon. Și să blagoslovi de Theolipt patriiarhul și de tot soborul, ca să fie slujba lui cu vecernie, cu utrăne și cu liturghie, deplin.

Și puseră arhimandrit pre chir Iosif într-acea mănăstire noao, ce să chiamă Argeșul. Și-l blagosloviră să facă liturghie cu bedernița. Așijderea și ciți vor fi după el, tot așa să facă și tot să se ție acest obicei în véci.

Aceasta dăte patriiarhul Theolipt și de tot săborul, cum și mai nainte să dădă în Tismana cu blagosloveniia lui Filothei patriiarhul. Și tocma să fie aceste mănăstiri amindoa arhimandrii, într-un chip cinstite și scaunile mai mări decît toate mănăstirile ale Țării Munteneste, pîn-în véci. Că așa s-au tocmî, și s-au așăzat și s-au legat cu mare blestem.

Iar Mitropolia de acoloa s-au mutat în Tirgoviște, cum zisese dumneziescul Nifon încă în zilele Radului-vodă. Care acum s-au umplut zisa lui cea mai denainte, de Theolipt patriiarhul, și de chir Macarie preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, și de ceialți mitropoliți, și de Gavriil protul Sfetagorei, și de alți egumeni ai aceluî sfînt munte, și de toți egumenii țării, și de domnul, și de toți boiarii mari și mici, și de tot sfintul săbor. Și așa să tocmi, ca de acum înainte niciodată, în véci, în Argeș să nu mai fie Mitropolie, cum am mai zis. Iar în Tirgoviște să fie Mitropolie stătătoare, cum s-au așăzat. Și să făcură acesté lucruri cu mare opreală și blestem, ca să nu să mai clătească, nici să se mute, în veac, nici de patriiarh, nici de mitropolit, nici de domn.

Acéstea toate să aşăzară cînd fu cursul anilor 7025 avgust 17, în zilele bunului credincios domn Io Neagoe-vodă şi ale lui Theolipt patriiarhul Țarigradului şi ale lui Macarie mitropolitul Ungrovlahiei, în slava lui Dumnezeu şi în frumuseţea şi lauda a toată Țara Muntenescă. Drept acéia făcură domnului şi boiarilor lui laudă şi cuvînt de cînte, şi a toată curtea mării-sale şi tuturor oamenilor Țării. Deci bunul şi iubitorul de Hristos domnul Neagoe-vodă le făcu mare cînte şi-i dăruî cu multe daruri şi să duseră toţi care pre la locul său.

Iar mănăstirea cea noao din Argeş o îngrădi împrejur cu-curte de zid şi înlăuntrul curţii făcu multe chilii călugăreşti, şi o înfrumusiţă cu tot felul de trebuinţe. Făcu trapezărie şi magherniţă, magopie şi povarnă de olovină, pimniţă şi clopotniţă înaltă. Şi puse clopote mari. Şi cu alte frumuseţi, cu de toate o împodobi şi o făcu asemene raiului lui Dumnezeu. Iar în mijloc era acea casă dumnezeiască stînd ca şi pomul acela al cunoştinţei. Ci însă nu așa, că dintr-acela mincară strămoşii noştri pomana morţii; iar dintru acesta să mănîncă dătătorul de viaţă trup şi singe al domnului nostru Isus Hristos, care să junghe în toate zilele întru iertarea păcatelor şi viaţa de vîci.

Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagoe-vodă, fericită să fie pomenirea lui! Şi totdeauna creştea şi să înmulţea bunătăţile în inima acestui bun domn. Şi scoase slujbe şi rugăciuni dreptului şi fericitului Nifon, părintelui şi sprijinatorului său. Iar rugăciunile lui îl păzea cu pace în domnia sa şi pre toţi vrăjmaşii îi supunea supt picioarele sale. Şi cum înălţă pre Avraam rugăciunea şi dragostea şi credinţa lui Melhisedec şi cum întăriră rugăciunile lui Samuil prorocul şi arhiereul pre David asupra lui Goliath, așa şi acum ajutară rugăciunile sfintului Nifon lui Neagoe-voevodul, domnul Panoniei.

Şi au domnit cu bună pace, pînă au murit în domnie. Şi l-au îngropat în sfînta şi minunata mănăstirea lui, în Argeş. Domnit-au ani 8, luni 8.

Iar după moartea lui Băsărab-vodă s-au înălțat domn Preda, fratele lui Băsărab-voievod, ca să ție domniia lui Theodosie, nepotă-său. Iar boiarii nu l-au priimit, ci au rădicat alt domn, pre nume Radul-vodă Călugărul, despre partea Buzăului. Și au venit Radul-vodă cu boiarii și cu oaste, ca să se lovească cu Preda, la Tîrgoviște, și au fost izbînda Radului-vodă și au perit Preda.

Deci cînd au fost apoi, au venit Mehmet-bei cu turcii, că-l chemase Preda întîi ajutoriu și zăbovise a veni. Și au făcut războiu cu Radul-vodă la Tîrgoviște și au biruit Mehmet-beiu, și au prins pe Radul-vodă viu și pre alții boiari. Într-acéia, Mehmet-bei pentru moartea Predii, el au trimis turci de au prădat pre buzăiani fără de veste, și au luat mulți oameni voinici, și fete și dobitoac mult, și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela, însă pre apa Buzăului, în luna lui mai în 2 zile. Și iar s-au întors turcii la Tîrgoviște, și au șazut Mehmet-bei puțină vréme cu turcii, și s-au întors preste Dunăre, la Necopoe, și cu Radul-vodă și cu oarecine din boiari, anume: Bădica comisul, văr premare cu Băsărab-vodă. El au tăiat capul Radului-vodă Călugărul cu voia lui Mehmet-beiu.

Într-acéia și pre Theodosie l-au ajuns moartea la Țarigrad.

Iar după acéia, Mehmet-beiu au cerșut domniia de la împăratul aici în Țara Românească, zicînd că-l pohtêște țara să fie el domn. Drept acéia împăratul crezu pre Mehmet-bei și i-au dat domniia în Țara Rumânească. Iar Stoica logofătul, fiind într-acea vréme la Poartă în Țarigrad, curînd au trimis aice în Țara Rumânească, la toți boiarii, ca să rădice domn cum mai curînd pre Radul-vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci. Într-acéia curînd s-au adunat boiarii toți și mari, și mici, și toată curtea și au rădicat domn pre Radul-vodă din Afumați, ginerile lui Basărab-vodă, la leatul 7030. Și au venit Mehmet-bei cu steag de la Poartă, cu mulțime de turci și au intrat în țară. Iar Radul-vodă cel Tânăr s-au gătit și au ieșit înaintea lui cu oaste, și au făcut războiu la sat la Glubavi, și au biruit Radul-vodă pre Meh-

met-bei și au fugit Mehmet-bei, de s-au mai gătit încă de războiu. Iar Radul-vodă s-au întors îndărăt în scaun, în București. Deci peste puțină vreme, Mehmet-bei au venit cu mulțime de turci și au intrat în țară. Iar Radul-vodă i-au ieșit înainte cu oaste. Și s-au lovit la Clejani. Și au biruit pre Mehmet-bei ca dintii, și mulți turci au perit; iar cînd au fost apoi, au biruit turcii. Și au perit Benga, iar Radul-vodă cu boierii au fugit în Țara Ungurească.

Iar Mehmet-bei au pus oamenii lui subași pre la toate orașele. Și s-au dus Mehmet-bei preste Dunăre. Iar preste puțină vreme au venit iar Radul-vodă din Țara Ungurească cu boierii și cu mulți unguri. Și au trimis curînd oameni aleși, de au cuprîns toți subașii pren toate satele și orașele și le-au tăiat capetele. Și au strîns Radul-vodă oaste mare. Și iar au venit Mehmet-bei cu toate oștile și sangélele gata de oaste și au intrat în țară. Și au ieșit Radul-vodă cu boierii înaintea lui cu oaste, și făcu război mare la Grumazi; și s-au sfădit, de dimineată pînă seara, și mulți turci și delii au perit. Iar Mehmet-bei, deacă au văzut așa, au început a fugi, și Radul-vodă încă s-au întors la scaun. Iar apoi procleții de turci ei s-au înturnat înapoi și mulți creștini tăiară și au fost izbînda turcilor. Atuncea au perit Neagoe spătarul și Stanciul portariul. Iar Radul-vodă au fugit cu boierii în Țara Ungurească. Și s-au dus la Ianoș-crai, și au căzut la picioarele lui și l-au rugat să se milostivească să nu lase țara creștinească în mîinile păginilor. Într-acéia Ianoș s-a milostivit pre creștini și s-au gătit de oaste cu 30.000 de unguri, tot voinici aleși. Și au pogorit pre la Rucăr aici în țară, și au venit Ianoș-crai pin' la oraș la Pitești. Iar Mehmet-bei n-au cutezat ca să-l aștepte, ci curînd au fugit peste Dunăre. Décii Ianoș-crai s-au întors înapoi cu mare dar și s-au dus în Țara Ungurească. Și au venit Radul-vodă în Țirgoviște vésel și cu toți boierii, și s-au sfătuit cum vor face să scoată țara creștinească din mîinile păginilor de turci. Și au plecat capul și s-au dus Radul-vodă la Țarigrad, la împărăție. Într-acéia împăratul au ținut pre Radul-vodă

multă vreme și n-au vrut să-i dea nici un răspuns, pentru căci au avut piră de Mehmet-bei.

Deci împăratul a dat domnia lui Vădislav-vodă. Și au venit Vădislav-vodă domn Țării Rumânești cu steag; și au venit toți boiarii de s-au închinat lui Vădislav-vodă. Și cind au fost apoi, au venit și Pirvul, banul de la Craiova, cu mulți voinici aleși și s-au închinat lui Vădislav-vodă. După acéia Vădislav-vodă ș-au bătut joc de Pirvul banul și au zis să fie postelnic în casă, și puse alt boiar ban mare în locul lui. Iar cind au fost preste noapte, iar Pirvul banul a fugit înapoi la voinicii lui. Deci cind au fost apoi, s-au întors curind cătră Vădislav-vodă gata de oaste și au făcut războiu Pirvul banul cu Vădislav-vodă și au fugit Vădislav-vodă peste Dunăre. După acéia împăratul s-au milostivit de au dat domnia iar Radului-vodă.

Și iar au venit Radul-vodă domn de la Poartă, și s-au așăzat în scaun în București, februarie 28 deni. Și au domnit Radul-vodă ani 7. Și după acéia Neagoe vornecul și Drăgan postelnicul ei au rădicat oaste pre ascuns pre capul Radului-vodă. Dēcii cind au prins de veste Radul-vodă, el nu ș-au putut stringe oaste degrab, ci numaidecît au fugit cu fie-său, cu Vlad-vodă, la banul Pirvul, la Craiova. Deci cind au fost Radul-vodă în oraș în Rîmnic, iar boiarii au ajuns pre Radul-vodă, de l-au legat și i-au tăiat capul și lui, și fie-său, Vlad-vodă, și au perit amîndoi în oraș în Rîmnic, cind au fost cursul anilor 7037.

Apoi au venit Moisi-vodă, feciorul lui Vădislav-vodă, de la Poartă, cu steag. Și au domnit un an pol. Și au tăiat pre boiari, anume: Neagoe vornicul și pă Preda postelnicul. Iar alți boiari au fugit în Țarigrad și au adus domn pre Vlad-vodă. Și au fugit Moisi-vodă în Țara Ungurească, cind au fost cursul anilor 7038. Deci cind au trecut 2 luni, au venit Moisi-vodă pre Olt cu unguri și au avut războiu cu Vlad-vodă la sat la Vișoara. Și au perit Moisi-vodă și

Barbul banul din Craiova. Și au domnit Vladul-vodă ani 2 pol, și apoi s-au înecat în Dimbovița, la sat la Popești.

Și după aceia boiarii au rădicat domn pre Vintilă-vodă den oraș de la Slatină. Ș-au făcut Vintilă-vodă sfinta mănăstire den Menedic. Și au tăiat mulți boiari. Deci cînd au fost al treilea an a domniei lui, s-au dus Vintilă-vodă la Craiova, să vineze cerbi preste Jiu, și s-au sfătuit Vintilă-vodă cu oamenii lui de taină, acolo să taie alți boiari. Iar boiarii s-au gătit ei de au tăiat pre Vintilă-vodă în malul Jiului. Și au domnit Vintilă-vodă ani 3 pol. — 7040.

Apoi boiarii au venit la sfinta mănăstire Argeșul de au luat pre egumenul Paisie și l-au rădicat domn. Și i-au schimbat numele, de i-au zis Radu-vodă. Și au făcut sfinta mănăstire Mislea, hram Sfinta Troiță. Și duple aceia Radu-voievod au tăiat pre banul Toma și pre Vlaicul logofătul.

Deci preste puțină vreme au venit Laiotă Băsărabă-vodă cu niște pribegi, anume: Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco și cu haiducii din Țara Ungurească și au avut război cu Radul-vodă, și au biruit Laiotă-vodă pre Radul-vodă. Și au fugit Radul-vodă cu boierii la Necopoe, și au venit Laiotă Băsărabă-vodă în Țirgoviște. Iar cînd au trecut 2 luni, Radul-vodă iar au venit cu mulțime de turci și au avut război la Fintina Țiganului, și au fost izbînda Radului-vodă Paisie. Atuncea au perit și Laiotă-vodă Băsărab, și Stroe pribeagul, și Manole, și Mihalco. Și au domnit Radul-vodă 9 ani și 8 luni. Și l-au mazilit turcii. Și mergînd la Țarigrad l-au făcut surgun la Eghipet și acolo au murit.

Mircea-vodă au venit domn de la Poartă cu steag și au intrat în București, martie 17, 7053. Și trecînd 2 săptămîni, au tăiat pre boiari, anume: Coadă vornecul, *i brat ego* Radul comisul, *i* Dragul stolnicul, *i* Stroe spătarul și Vintilă comisul, și pre mulți boiari carii nu sînt scriși aici. Și le-au dat mare muncă, pentru avuție. Iar cîți boiari au scăpat, au fugit în Țara Ungurească. Și trecînd 2 ani, iar au venit acei boieri pribegi cu oaste, pre gura Praovei, și au avut războiu mare

cu Mircea-vodă la sat la Periș, și au fost izbînda Mircii. Atuncea au perit și Udriște vistierul, și Theodosie banul.

După acéia au venit Radul-vodă, ce i-au zis Ilie, din Țara Ungurească, cu boiari pribégi și cu mulți haiduci. Făcut-au războiu la sat la Măneși, și fu izbînda Radului-vodă Iliiaș. Și au gonit pre Mircea-vodă pîn-în Giurgiov, perind mulți oameni. După acéia Mircea-vodă iar au venit al doilea rînd cu hanul și cu mulți turci, de au gonit pre Radul-vodă peste munte. Și au domnit Mircea-vodă ani 8 pol. Și s-au mazilit de la turci și s-au dus la Țarigrad.

Pătrașco-vodă, cela bunul, au venit domn în sîmbăta Paștilor, 7062. Deci trecînd 3 ani den domniia lui, el s-au dus preste munte, în Țara Ungurească, cu toți boiarii lui și cu multă oaste, trimetînd pre Socol vornicul în Țara Leșască, la cetatea de la Lvov, de au adus de acolo pre Izabela-crăiasa și pre fii-său Ianș-craiu, așăzîndu-l pre crăie în cetatea ot Clujvar. De acolo Pătrașco-vodă s-au întors iar în țară, de au domnit ani 4. Și au murit în scaun, septembrie 24, 7066.

Mircea-vodă iar au venit domn al treilea rînd. Și au trimis la boiarii carii era pribegi în Țara Ungurească, de i-au chemat, făcînd mare jurămint. Deci ei crezîndu-l, s-au sculat de au venit, Stănilă vornicul, și cu toți boiarii, și cu toată curtea, de s-au închinat la Mircea-vodă, de credință și legătură ce-au făcut. Iar cînd au fost la martie 3 deni, cu meșteșug mare au chemat pre Stănilă vornicul, și pre toți boiarii, și pre amîndoi episcopii și toți egumenii cu mulțime de călugări, în cetate în București. Și așa fără veste au năpustit într-înșii pre beșliii lui și pre mulți turci, de i-au tăiat pre toți, vârsîndu-se mult sînge nevinovat. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu! Și au domnit Mircea-vodă 5 ani și 8 luni, murind în scaun. Îngropatu-s-au în biserică domnească, în București, septemvrie 21 deni, 7068.

Deci cînd au fost a doao săptămînă, puținei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puținea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii-vodă, la satul Rumânești,

și fu izbînda pribégilor. Iar doamna Chiajna a Mircii-vodă și cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boiarii ei au rămas în Giurgiu. Și iar au venit al doilea rînd de au făcut războiu cu pribégii la sat la Șărpătești, și fu izbînda a boiarilor Mircii. Atuncea au perit Badea clucerul și alți oameni de ai pribégilor. Și iar au venit doamna Chiajna cu fie-său Pătru-vodă în București. Și trecînd o săptămînă, iar au venit alți boiari pribégi, pre apa Oltului, anume: Stenciul Bengăi și Matei al Margăi, i Radul, i Vilsan și alții, făcînd războiu cu Pătru-vodă la sat la Boiani, avînd lîngă dînsul mulțime de turci, și fu izbînda lui Pătru-vodă, perînd mulți oameni. Atuncea au venit Stepan, vel-portarul de la Poartă, de au adus steag lui Pătru-vodă de domnie noao, să fie în locul tătine-său, Mircii-vodă. Adaos-au Pătru-vodă cu mumă-sa la bir 5 aspri. Domnit-au ani 8 și mazilindu-se s-au dus la Tarigrad.

Și au venit în locul lui domn frate-său Alexandru-vodă, iar fecior Mircii, mai 7 zile, leatul 7076.

Deci atuncea boiarii cîți era pribégi încă au venit de s-au închinat toți la Alexandru-vodă. După acéia trecînd 2 luni, iar Alexandru-vodă au început de au tăiat mulțime de boiari, anume: Radul logofătul ot Drăgoești, i Mihnea ot Bădăni, i sin Udrishte vistierul, i Tudor ot Bucov, i Vladul Caplii, i Pătrașco, i Calotă, i Stan sin Drăgulețului, i Radul stolnicul ot Boldești, i Radul sin Socol dvornicul, și alții, mesita septemvrie 1 deni. Și au făcut Alexandru-vodă, din jos de București, o mănăstire mare, hram Svetaia Troiță.

Iar cînd au fost al patrulea an din domnia lui, luînd frate-său Pătru domniia la Moldova, fost-au poruncit la Dumbravă dvornicul și la toată boierimea Moldovei ca să vie înainte, la Focșani. Atuncea Alexandru-vodă încă au ieșit în timpinarea lui Pătru-vodă, frăține-său, de au făcut ospăț la sat la Săpățeni. Iar Dumbravă vornicul cu toată curtea Moldovei, ei au venit să se închine la Pătru-vodă. Iar deca s-au apropiat, ei fără veste au lovit pre Pătru-vodă și pre frate-său Alexandru, gonînd spre Pătru-vodă pin' la

Brăila, iar Alexandru-vodă au fugit la oraș, la Floci. Moldovenii încă, făcând această izbîndă, s-au întors la margine, la Ionașco-vodă.

Deci atuncea Ionașco-vodă au trimis pre Vintilă-vodă cu mulți lotri, ca să fie domn în Țara Rumânească. Și au intrat în cetatea din București, șăzind acolo 4 zile. Alexandru-vodă încă au trimis pre o seamă de boiari ai lui cu oaste, anume: Dragomir dvornicul, i Mitrea comisul, i Bratul păharnicul, i Ion pircălabul, de au lovit pre Vintilă-vodă și pre acei lotri fără de veste. Și atuncea au perit Vintilă-vodă și acei lotri toți; și iar au venit Alexandru-vodă în scaun în București. Și au adaos în țară un bir ce i-au zis oaie seacă. Și [a] murit în scaunul lui, iulie 25 deni, leatul 7085.

Mihnea-vodă au rămas în locul tătine-său domn. Și au trimis pre Mitrea vistierul și i-au adus steag de la Poartă. Și au adaos în țară găleata. Deci cînd au fost al patrulea an din domnia lui, iar boiarii mehedinți au rădicat un domn ce i-au zis Radul Popa. Și au făcut războiul cu Mihnea-vodă la Craiova și au fost izbînda Mihnei-vodă. Făcut-au și o mănăstire, de la Tutana. Domnit-au 6 ani. Și l-au mazilit turcii, de s-au dus la Poartă.

Pătru-vodă Cercel sin Pătrașco-vodă au venit domn de la Poartă, intrînd în București august 29 deni, leatul 7092. Și au făcut biserica ce iaste în cetatea Tirgoviștii. Și au tăiat pre Mihăilă dvornicul, i Dobromir banul și pe Gonțea paharnicul. Și au pus birul curții foarte mare și gorștină de oi. Deci trecînd 2 ani de la domnia lui, venitu-i-au mazilie de la Poartă și au trecut muntele cu tot ce au avut.

Mihnea-vodă iar au venit domn al doilea rînd. Și au mai adaos în țară un bir ce i-au zis năpaste. Și au pus pre roșii un bir foarte mare; și pre megiiși găleată de piine și dijma din 5 stupi un stup. Și au tăiat pre Stanciul logofătul. După acéia s-au mazilit și el de la turci. Ducîndu-se la Țarigrad, au lăsat legea creștinească și s-au făcut ture, de voia lui. Și au domnit Mihnea-vodă al doilea rînd 5 ani, 7099.

Ștefan-vodă Surdul au venit domn de la Poartă cu steag și au domnit ani 1 pol.

Alexandru-vodă au venit domn de la Poartă cu steag și au domnit ani 1, luni 3.

DE AICEA SĂ ÎNCEPE ISTORIA LUI MIHAI-VODĂ SIN
PĂTRAȘCO-VODĂ, CARELE AU FĂCUT MULTE RĂZBOIE
CU TURCII PENTRU CRESTINĂTATE PRECUM DE AICEA
ÎNAINTE SĂ ARĂTĂ

Cînd au fost cursul anilor de la Adam 7101, venit-au Mihai-vodă domn Țării Rumânești. Iar în Țarigrad împărătea sultan Murat; iar în Țara Ungurească era crai Batăr Jicmond; iar la Moldova era domn Aron-vodă. Și într-acéia vreme impresurase turcii Țara Rumânească cu datorii multe și cu nevoi foarte grêle, încît nu mai avea să plătească țara și să scape din gurile vrăjmașilor. Și începură turcii a coprinde Țara Rumânească și a-și face lăcașuri și meceluri. Și începură a țiparea creștinii de nevoia turcilor, și pretutindenea era vaiet și suspin de răul turcilor, încît însuși Mihai-vodă cu toți boiarii să închisese de răul turcilor; și în multă vreme creștinii zicea: doar să vor potoli turcii de asupra-le; iar ei mai mult rău făcea. Că începuse a călcarea țara și legea creștinilor. Ci-și strinse toți boiarii mari și mici din toată țara și să sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mîinile păgînilor. Și deaca văzură că într-alt chip nu vor putea izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăția, să rădice sabie asupra vrăjmașilor. Deci socoti Mihai-vodă cum ar avea ajutor și dintr-alte părți. Deci trimise pre Radul clucerul Buzescul sol la Batir Jicmon, ca să se întăleagă una cu dînsul și să-i dea ajutor oaste, ca să poată bate cu turcii. Trimis-au și la Aaron-vodă sol pre Stroe stolnicul Buzescul, ca să-i fie într-ajutor. Și amîndoi fură bucuroși. Și îndată trimise Aaron-vodă pre un boiaru al lui, dînd jurămint lui Mihai-vodă, ca să ajute unul cu altul. Așijderea

și Batir Jicmon-craiul încă legă jurămint cu Mihai-vodă, ca să fie nedăspărțiți unii cu alții.

Deci cînd fu văleatul 7103, noiembrie 5 deni, trimise Batir Jicmon o seamă de oști, puindu-le și capete pe Horvat Mihai și pre Bechiș Ișfan. Și veniră la Mihai-vodă în cetate în București. Și îndată tăiară pre toți turcii cîți aflară acolo. Într-acel război fu rănit Stroe Buzescul la mîna stîngă.

După acéia fără zabavă fură turcii scoși din țară și rămăseră creștinii izbăviți din gurile lor. Deci cînd fu după război a tréia zi, purcése Mihai-vodă cu munténii și cu ungurii la Giurgiu și ocolind cetatea Giurgiovului, începură a o bate cu tunurile cităva vréme. Văzînd Mihai-vodă că nu poate să o dobîndească, căci că venea turcilor ajutor arme și bucate de la cetatea de la Rușciuc, o năpusti și iarăși s-au întors în scaun în București.

Iar sultan Murat, împăratul turcesc, dacă au prins de veste, numaidecît au trimis pre Mustafa-pașa, cu mulțime de turci și cu un domn, anume Bogdan-vodă sin Iancului-vodă, ca să scoată pre Mihai-vodă de aici din țară și să puie pre Bogdan-vodă domn. Și venînd turcii la Dunăre, la cetatea den Rușciuc, iar Mihai-vodă deaca prinse de veste, el încă grăbi de-și strînse oștile și purcése asupra Dunării, ghenar 8 zile, și purcése la sat la Pietri. Și gătîndu-se ca să treacă Dunărea, ca să lovească cu Mustafa-pașa, veni-i veste cum au intrat hanul cu tătarii în țară și au început a robi și a prăda. Iar Mihai-vodă foarte să îngrijă tare și numaidecît să învirteji îndărăt cu toate oștile și puse tabăra la sat la Hulubești și trimise străji asupra tătărilor, pe Radul Buzescul cu frații lui, Preda postelnicul, i Stroe stolnicul, i Radul Calomfirescu cu o seamă de oști alése. Deci cînd au fost la ghenar 14 deni, ei să întîmpinară cu tătarii, în streji, la sat la Putinei, și fură biruiți tătarii de Buzești, perînd tătari mulți, și vîi încă prinsăra mulți. Iar hanul deaca prinse de veste, el încă trimise pre un nepot al lui cu mulțime de tătari și veniră pin' la sat la Stănești. Iar Buzeștii încă păziră și le ieșiră în întîmpinare și să loviră de

față la ghenar 16 deni, și fură bătută acei tătari. Atunce au perit și nepotul hanului cu mulțime de tătari. Iar hanul s-au fost tăbărit la Șărpătești împreună cu Mustafa și cu Bogdan-vodă. Iar Mihai-vodă, deaca prinse veste de dinșii, numaidecît trimise oști asupra lor cu banul Manta, și noaptea, fără veste-i lovi, de i-au tăiat și i-au gonit pîn-i-au trecut Dunărea. Mihai-vodă încă purcesese cu toate gloatele lui, pogorindu-se în jos pîn' la Șărpătești. Iar hanul, înțelegînd, nu-l așteptă, ci să dăspărți de Mustafa-pașa și de Bogdan-vodă și fugiră. Iar pașa rămase la cetatea de la Rușciuc, ca să să mai bată cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă purcese cu oștile asupra lor și trecură Dunărea pre ghiață pre la Marotin și pricipiră de să loviră unii cu alții, la ghenar 25 deni, și fură bătută turcii. Atuncea au perit și Mustafa-pașa cu mulțime de turci. Bogdan-vodă încă de-abia au scăpat. Și arseră Rușciucu, și toată marginea țării lor și să învirtejiră cu multă dobîndă la scaunul lui, la București.

Bătînd Mihai-vodă aceste războaie, trimise pre Mihalcea banul cu oști de arseră Dîrstorul. Iar turcii din Hirșova încă ieșiră cu oaste împotriva Predii spătaru și a Radului comisului. Și păziră de să loviră cu turcii, și fură biruiți turcii; gonindu-i pre ghiață, îi tăiară foarte rău. Și aprinseră și Hirșova.

Făcîndu-se aceste războaie, iar Horvat și Bechiș Ișfan, căpitanii ungurilor, avură îputăciune cu Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Batîr Jicmon-craul. Și-i trimise alți căpitani, pre Kiraly Albert. Iar Mihai-vodă îl trimise cu banul Manta la cetatea Brăilii. Și acolo tocmind oștile, începură a o bate cetatea tare și o sparseră pîn-în pămînt, și mulți turci periră.

Făcîndu-se aceste războaie și nevoindu-se Mihai-vodă foarte tare pentru creștini, iar Batîr Jicmon, craul unguresc, socotise că nu va mai avea Mihai-vodă nici o nevoie de turci, ci făcu sfat cu toți voivozii Ardealului cum să scază pre Mihai-vodă despre Țara Muntenească, să fie mai mic și ascultătoriu de poruncile lui și să-i oprească țara cu tot.

venitul ei. Iar Mihai-vodă deaca prinse de veste, el nu să putu suferi, ci trimise la Batir Jicmon boiari bătrâni sfetnici, anume: Evthimie mitropolitul cu amîndoi episcopii și pre Mitrea dvornicul, i Isar logofătul, i Dumitru dvornicul, i Radul Buzescul și alți mulți boiari de țară, cum Mihai-vodă să fie ascultător de Batir Jicmon, iar de țară să n-aibă scădere, ci să și-o ție deplin; și să se ajute unii cu alții, le-au fost jurămîntul dentii.

Dentr-acești boiari ce-i trimisese Mihai-vodă pentru tocmală, învrăjbitoriul diavolul umblase în mijlocul lor, de să apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decît pace, cum să scază pre Mihai-vodă din țară. Iar ceilalți boiari ce să nevoia să slujască domnu-său în dreptate, de nepriiateni fură biruiți. Și scăzură pre Mihai-vodă despre domnia țării și despre venitul ei, numai să fie tocmă cu căpitanii lui. Și alése Batir Jicmon 12 boiari jurați munténi puindu-i ispravnici preste tot venitul țării și să fie supt porunca lui.

În vrémea aceia fiind Aron-vodă domn Moldovei, trimise Batir Jicmon oști ajutor și căpitan pre ei Bărcea Andreiaș. Și nevoindu-se Aron-vodă pentru creștini tare, tăiară turci mulți, ca să dobîndească cinste. Iar el căzu la mare pacoste și năpaste pentru multe pîri mincinoase, că trimise Batir Jicmon de-l legă cu doamnă-sa și-i luară toată avérea, scoțîndu-l din țară cu mare rușine, băgîndu-l în temnița Vinților, tăindu-i boiarii și toate capetele, la aprilie 23 deni, 7103. Și puseră domn, în locul lui, pre Răzvan, care era agă la Aron-vodă, și-i schimbară numele: Ștefan-vodă.

Iar Mihai-vodă, deaca prinse de veste, foarte să întristă.

Pre aceia vréme muri și sultan Murat și luo împărăția sultan Mehmet. Și deaca stătu el împărat, nu putu răbda atîta rușine, ci alése pre Sinan-pașa cu mulțime de turci, trimițîndu-i asupra lui Mihai-vodă. Viind pîn' la Rușciuc, făcură pod preste Dunăre. Mihai-vodă deaca înțelese de aceasta, el încă își strînsese oștile, ca să iasă împotriva vrăjmașilor. Trimise și la Ștefan-vodă al Moldovei ca să-i vie cu oști ajutor. Și îndată purcese gata.

Iar Batir Jicmon trimise la Rodoful, împăratul creștinesc, ca să-i dea pre soru-sa, să-i fie crăiasă. Trimise și la Mihai-vodă ca să vie, să fie și el la nuntă, că nu știa de turci că vin asupra Țării Muntenești.

Iar Mihai-vodă văzind atîția vrăjmași că vin asupra creștinilor, trimis-au la Batir pre Stroe Buzescul, i Radul Calofirescul cu daruri scumpe de nuntă. Și spuseră și această veste, cum turcii, cu toată puterea împărătească, au sosit la Dunăre și au făcut pod să treacă asupra creștinilor. Atuncea Batir degrab trimise în toată țara lui de-și strinse toate oștile, și trimise și la împăratul creștinesc, de-i dăde o seamă de oști ajutor.

Iar pîn' vru a veni ajutoriul de la Batir, turcii trecură Dunărea și începură a robi și a prăda. Și-și puseră tabăra la sat la Călugăreni. Iar Mihai-vodă deaca văzu că i se zăbovește ajutoriul, el își strinse oastea cîtă avu și pripi de să loviră cu turcii de față, în apa Neajlovului, în vadul Călugărenilor. Și fu război foarte mare la avgust 13 deni, de dimineața pîn-în seară: și mult singe se vărsă, cît și apa era amestecată cu singe. Atuncea Sinan-pașa, văzind că nu-i sporește, înturnatu-s-au cu rușine. Deci el strinse toți pașii și toate căpeteniile oștilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai-vodă, ca să izbindească într-un chip, și luară citeva tunuri. Atunci Mihai-vodă văzind atîta hărborie mare, el încă își strinse toți boiarii și toți căpitani, și ieșiră întru întimpinarea lor de față. Și aciiși Mihai-vodă, cu mina lui, tăie pre Caraiman-pașa și înfrinseră pre turci înapoi. Iar boiarii și căpitani, pre capete, năvăliră asupra turcilor, de-i tăia și-i îneca în tină. Deci cu cîtă hvală venea Sinan-pașa la acel război, mai cu multă rușine să întoarse. Și luo Mihai-vodă toate tunurile înapoi și multe steaguri turcești.

Iar cînd fu preste noapte, Mihai-vodă făcu sfat cu boiarii, cum ajutoriul nu mai vine de la Batir, și fiind Mihai-vodă cu puținea oaste, nu vor putea sta împotriva tureilor, că era foarte mulți: ci socoliră cum vor face să să poată lupta cu atîtea vrăjmași. Ci să dăderă înapoi, pre apa Dimboviții în

sus, la sat la Stoenеști, аșteptînd de la Batîr să le vie ajutoriul. Iar turcii înțelegînd de aceasta, să rădicară cu toții de veniră la București și făcură acolo cetate și аjunseră și pin-în Tîrgoviște și acolo încă făcu cetate; și cuprinseră toată Țara Muntenească. Atuncea Ierimiia-vodă Moghila, el înțelegînd de Ștefan-vodă cum s-a sculat cu toate оștile să vie ajutoriu lui Mihai-vodă, el încă au venit cu oaste leșască, de au intrat în Iași, să fie domn Moldovei. Iar Ștefan-vodă trecu muntele cu toată oastea lui și mърse de să împreună cu Batîr, că purcesе și el să vie să să împreune cu Mihai-vodă. Și citeși 3 domnii să împreunарă, la octomvrie 6 deni, 7104, și purcеseră toți asupra turcilor. Iar ei văzînd că le vin atîtea оști аsupră-le, ei nu аșteptарă, ci toți, dă pretutîndinea, déteră dosul а fugi. Și aléseră pre Ali-pаșа cu o seamă de оști ca să păzească cetatea Tîrgoviștii, iar Sinan-pаșа cu оști veniră la București. Iar Batîr, Mihai-vodă, i Ștefan, cu toate оștile, veniră de oculiră cetatea din Tîrgoviște și îndată fu aprinsă. Turcii, ciți fură acolo, toți periră, iar pre Ali-pаșа, îl prinseră viu și-l trimiseră în temnița Chiutvarului. Dupre acéia purcеseră după Sinan-pаșа pin-аjunseră la cetatea Giurgiovului și îndată stricară podul. Tăind mulțime de turci îi înecарă în Dunăre și sparseră și cetatea, fiind atita perire în turci. De-abia au scăpat Sinan-pаșа cu puținea oaste, și cu multă rușine fură scoși din țарă. Și scoaseră de la mîinile lor robi mulți făr' număr. Și de acolo să întoarseră cu veselie și cu multă dobîndă, și toți creștinii déderă har lui Dumnezeu.

Atuncea Batîr Jicmon, deaca văzu pre Mihai-vodă cu atita vilejie și cu atita înțelepciune, slobozit-au Țara Rumănească cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai-vodă. Și să înturnарă cineși la țара lui.

Pre vrême ce purcеse Batîr ajutor lui Mihai-vodă de bătură pre turei în Țara Muntenească, au fost trimis craiu o seamă de оști și la Lipova, și la Ianova, și la multe cetăți demprejurul lor și mult rău făcură turcilor.

În vremea acéia rădicatu-s-au și hanul cu mulțime de tătari, ca să vie asupra Țării Muntenesti și viind pren Țara Moldovei, iar Ieremiia-vodă cu moldovenii și cu leșii pripiră dă le ieșiră înainte la Țuțora și făcură acolo șant mare și să bătură acolo 3 zile și nu biruiră nici unii, nici alții. Deaca văzură tătarai că nu pot folosi nimic, făcură pace unii cu alții și să intoarse hanul cu tătarii iar în țara lor, și leșii așijderea, iar el încă să așază în scaunu-și.

Atunce și Ștefan-vodă, deaca prinse de veste că s-au răsipit oștile Ieremiei-vodă, el ceru de la Batir oști ajutor. Și îndată i să dăde și purcése asupra Ieremiei-vodă, la noiemvrie 27 deni, leatul 7105. Iar Ieremiia-vodă, deaca prinse de veste, el încă își strinse oștile și trimise la starostea de la Cameniță de-i dăde leși ajutor. Și să întimpinară unii cu alții la Suceavă, și fu biruit Ștefan-vodă. Și el fugind, fu prins dă niște țărani și îndată îl înțepă Ieremiia-vodă, iar oastea îi peri cu totul.

Batir încă, înțelegind de aceasta, foarte să întristă. Și netrecind multă vreme, Batir iar își strinse toate oștile și purcése asupra Timișoarei, și începură a o bate de toate părțile. Iar hanul cu tătarii încă venise să fie ajutor cetății, și brodiia în toată vremea furis, de lovii oastea ungurească. Iar Batir, deaca văzu că n-are răzbun de tătari, el lăsă străji să păzească cetatea și purcése asupra tătarașor și să lovira de față, și fură biruiți tătarii. După acéia iar să intoarse Batir la cetate, bătind-o 3 săptămîni. De multe ori făcură și năvală și nu putură face izbîndă. Și să intoarse craiul iar la scaunul lui.

Iar cînd fu la cursul anilor 7105, mai 6 deni, trimise Mihai-vodă pre Velicico cu haiducii la Baba, de o ocoliră și o bătură și o aprinseră și multă bunătate și avuție dobîndiră. Și întorcîndu-se înapoi cu dobinda, iar turcii să strinseră de toate părțile și purcéséră duple Velicico și-l ajunseră la un loc ce să chiamă Comisul și dăderă război unii cu alții, și fu război 3 zile; turcii tot să înglotiia, și fu biruit Velicico, și periră toți haiducii și-și luară turcii tot pleantul înapoi.

Mihai-vodă foarte să întristă. Iar cînd fu la iulie 16 deni, alése Mihai-vodă oști care era mai de folos și le puse căpitan pre Farcaș-aga și-i trimise la Diiu ca să-l dobîndească; și trecură Dunărea pre la Jdegla. Iar turcii încă le prinse de veste, mulțime cu totul, și nu ieșiră să se lovească de față, ci să ascunseră, de făcură meșteșug. Că mergînd oștile lui Mihai-vodă făr' de nici un teamăt, iar turcii îi loviră de față și fără veste. Și fu războiu tare multă vrême, însă cea de apoi biruiră turcii spre oastea lui Miahivodă. Și cîți fură călări printr-inșii scăpară cîte ceva, însă puținei; iar pedestrașii periră cu totul.

După acéia, Mihai-vodă deaca pierdu atîtea voinici, el fu scirbit. Și începu a trimite pen toate țările streine, ca să stringă voinici viteji și aduse lăși și cazaci și de tot felul de oameni, cari-i erau de folos.

Stringîndu-și Mihai-vodă oaste, ca să se lupte cu turcii, iar niște nepriiateni porniră pîră mincinoasă asupra lui Mihai-vodă. Deci Batir Jicmon-crai, cum s-au lepădat Mihai-vodă și s-au împrietenit cu turcii, Batir Jicmon făcu sfat cu toți voivozii Ardealului, ca să afle de dreptatea lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă, deaca-l chemară, el să temu de înșălăciune și de pîră mincinoasă și purcese Mihai-vodă să să împreune cu Batir Jicmon numai cu 2-3 boiari, anume Mihalcea banul, i Radul Buzescul și alți boiari. Iar Batir Jicmon deaca văzu că vine Mihai-vodă bucuros la împreunare, el încă trimise postelnicul cel mare, Jenea Poncrat, cu mulți némți, și cu 40 de cucii și cu multă cinste înaintea lui Mihai-vodă. Ci dascălecară în cetate în Beligrad și să împreunară cu mare cinste, mesîta dechemvrie 19 deni, leatul 7106. Și fură împreună 10 zile, și multă cinste petrecură și mai mare credință legară și întocmiră toate lucrurile și să înturnă Mihai-vodă cu mare bucurie la scaunu-și. Iar Batir Jicmon purcése la împăratul creștin. Și trimise și Mihai-vodă pre banul Mihalcea cu Batir Jicmon împreună pentru tocmélele țarilor.

Sezind Mihai-vodă cu toți boiarii la scaun, veni veste cum sultan Mehmet s-au scornit din scaunu-și, din Țari-grad, cu tot Răsăritul și cu toată puterea lui, cu turcii și cu tătarii, și purcése să se bată cu împăratul creștinesc Rodoful. Și dăscălecară la cetatea Egherul și începură a o bate cetatea de 3 părți. Iar împăratul creștin, deaca prinse de veste, el își strinse oștile și le trimése cu frate-său Maximilian asupra turcilor. Și sări însuși Batir Jicmon-craiul, capul lui, cu toate oștile și să împreunară cu Maximilian și purcése asupra vrăjmașilor. Iar sultan Mehmet, împăratul turcilor după ce bătut cetatea Egherul, veni-i veste cum îl împresoară Maximilian și cu Batir Jicmon-craiul și cu toate oștile. Iar sultan Mehmet lăsă-și oamenii în cetate și el, cu toate oștile, purcése la Cîrstești. Și să loviră de față unii cu alții și fu război mare și tare, în 5 zile și în 5 nopți, și fu vărsare de sînge multă într-amîndoa pârțile, însă mai perea turcii, și dederă turcii dosul a fugirea pin-iesiră den tabără, și din corturi și din toată marha lor. Și vrea fi fost dobînda și izbînda creștinilor. Iar creștinii nu să știură cumpăta, ci să dederă a jăhui. Deci pentru multă lăcomie a avuției, ei își puseră toți capetele, cum scrie și la sfînta scriptură vechi, că lăcomia iaste rădăcina tuturor răutăților. O, amar mare! Că văzînd turcii atîta netocmeală întru creștini, pentru lăcomia lor, curînd să întoarseră procleții de turci asupra lor și atîta fu moarte mare între creștini, cît fu voia lui Dumnezeu. Iar Maximilian cu cîți scăpă, el să întoarse la scaunul lui; iar Batir Jicmon-craiul, cîți au scăpat cu el, iar s-au întors la scaunu-și, la Beligrad, și rămaseră turcii cu atîta bucurie.

Deci turcii începură a să semeți și începură a ieși în Țara Muntenescă, pre marginea Dunării, și prinseră turcii a prăda și a robi țara. Deci Mihai-vodă încă strinse oștile și purcése asupra Necopoei. Și mergînd Mihai-vodă prin țară, întîlni o seamă de turci pre apa Teleormanului robînd și strîcînd țara. Deci îi prinseră pre toți vii, pin' sosi și Mihai-vodă în vad la Necopoe. Și ocoli cetatea Turnul, și-l bătură și-l

arseră. Deci grijindu-se Mihai-vodă să treacă la Nicopoei, veni-i veste den sus cum sultan Mehmet, împăratul turcesc, au biruit pre Maximilian și pre Batir Jicmon-craiul. Deci Mihai-vodă să întristă și începu a face pace cu turcii și cu sangeacul Necopoei. Și fu Mihai-vodă în loc 5 zile, și legară pace, și să dăruiră cu daruri scumpe. Și fură acestea toate la octomvrie 6 dni, 7107.

Pre acéia vrème Batir Jicmon-craiul supărase-i-se cu oștile și bătindu-se cu turcii și-și închină țara împăratului creștinesc, cum să-i poarte grija. Și împăratul trimise 2 comisari, anume Suhai, 3 episcopi și pre Iștfansin. Și jurară țara și toți domnii Ardealului, cum să fie pre mina împăratului. Și prinseră pre Jujica cancelarul la Batir Jicmon și-l trimiseră în cetate la Sacmar, și acolo-i tăiară capul. Iar Batir Jicmon el își năpusti crălia sa în loc și să duse însuși, la împăratul creștin. Iar împăratul îi dăde o cetate, anume Epulii. Aceasta să adevără cum își dăde țara pre o cetate.

Pre aceia vrème iarăși trimise sultan Mehmet un pașă, anume Mehmet-pașă vezirazemul, cu mulțime de turci și tătari fără număr asupra creștinilor și dăscălecară în cetatea Oradiei. Deci unii bătea cetatea, iar alții prăda țara. Însă Batir Jicmon după ce-și năpusti țara întâi, apoi mult să căi, însă năpusti cetatea Epuliei și noaptea fugi den cetate și veni iar la scaun la Ardeal. Și în ce ceas sosi, i să închinară toți domnii, și voivozii și toată Țara Ardealului. Și prinseră pre acei comisari împărătești de-i legară și-i trimise la Mihai-vodă, pentru cea prietenie și credință dentii, ca să fie iar unul cu altul. Și trimise la Mihai-vodă să-i dea oști ajutoriu, să se apere de vrăjmaș. Și-i dăde 3.500 de voinici și le puse cap pre aga Leca.

Pre acéia vrème era un pașă Hadim-pașă, pre care-l trimisese împăratul turcesc să fie pașă la margine, la Diu. El încă avusese imputăciune cu Mihai-vodă, ci trimisese la Mehmet-pașă den Dirstor, ca să meargă cu oști să apuce scaunul lui Mihai-vodă. Deci el degrab strinsese oștile și ieșise să să lovească. Iar Mihai-vodă încă trimisese oști cu

Dumitru dvornicul împotriva lui Mehmet-paşa, de-i bătură şi-i goniră luindu-le şi 2 steaguri de le-au dus la Mihai-vodă în Caracal. Şi foarte să îmbărbătă şi strînse toate oştile în grab de purcese şi el asupra lui Hadim-paşa. Şi trecu Mihai-vodă Dunărea cu toată gloata pre din sus dă Necopoe şi să loviră de faţă cu Hadim-paşa şi fură biruiţi turcii şi periră mulţi, luindu-le şi toate tunurile, şi toată tabăra.

Şi după ce bătură pre turci, iar Mihai-vodă să apucă şi de cetatea Necopoei şi începură a o bate cu tunurile. Însă cînd fu septemvrie 10 dni, sîmbătă, făcu Mihai-vodă năvală foarte mare şi o bătură multă vreme şi nu putură intra în cetate, că spărgea zioua, iar turcii zidia noaptea. Deci şazu Mihai-vodă în loc 3 zile şi tot plenuia Ţara Turcească. Şi după acéia el purcese cu toate oştile în sus, cătră Diu, tot prădînd den Dunăre pin-in munţi, pină sosi împotriva Diului. Iar sangeacul de acolo încă trimise degrab de strînse toţi turcii den ţinutul Diului şi trimise şi la beiful de la Baba, de veniră cu oşti într-ajutor, ieşind intru întîmpinarea lui Mihai-vodă, în şesul Diului. Şi fu războiu tare multă vreme. Căia de apoi fură biruiţi turcii de Mihai-vodă; şi multă peire să făcu turcilor. cît puţini scăpară în cetate, iar alţii fură tăiaţi, alţii goniţi şi răsipiţi.

Să spunem de Mihai-vodă ce i să întîmplă într-acest războiu, gonînd turcii şi răsipindu-i în toate părţile. Iar turcii, însă o ceată, deacă văzură peirea, ei să întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai-vodă şi atuncia să alése unul den turci cu sulita şi o imponcişă asupra pîntecelui lui Mihai-vodă şi o infipse în pîntece. Iar Mihai-vodă deaca văzu că piiare, el apucă sulita cu amîndoao mîinile de fier şi căuta în toate părţile ca să-i vie cineva den boiari ajutor, să-l izbăvească den peire. Şi alţii mai aproape nu să aflară făr 2 boiari, anume Preda Buzescul şi cu frate-său Stroe stolnicul. Ei grăbiră şi tăiară capul turcului şi pre célealalte soţii ale lui şi izbăviră pre Mihai-vodă din mîinile turcilor. Şi multă bărbăţie arătară Buzeştii inaintea lui Mihai-vodă, căci să luptară cu vrăjmaşii şi izbăviră pre demnul lor den peire.

După ce bătură acest războiu, șezu Mihai-vodă supt cetate 10 zile deplin, arzind împrejur toată marginea Țării Turcești, și iar să întoarse Mihai-vodă cu toate oștile și cu toată dobinda, ca să treacă Dunărea pre la Rușavă. Însă cind fu oștile jumătate trecute, să lăsă vint cu vihor pre Dunăre, și atunce să împărțiră oștile și rămaseră jumătate așteptind 10 zile pîn' să potoli vintul. Iar oștile au tot plenuit și au ars Țara Turcească. Dăciia trecură cu toată dobinda de să adunară la noiembrie 5 deni, leatul 7107. Și să întoarse Mihai-vodă în scaun în Tîrgoviște cu toți boiarii.

Pre acea vreme Batir Jicmon-craiu iar intrase în multe gînduri, care nu i-au fost nici de un folos, nici lui, nici țării, cum zice că omul înțelept află calea și pe unde n-au umblat, iar deaca-și pierde firea, rătăcește și pre unde au umblat, ca și Batir Jicmon-craiu, încă nu-i ajunsese cit întii își închină țara la împăratul nemțesc și apoi lăsă și credința ce făcuse cu împăratul, năpustind cetatea Epuliei, și veni iar la Ardeal și să apucă cu Mihai-vodă de cea prietenie dintii. Apoi el nici așa nu să așază, și iar gînd rău ca să să despartă de Mihai-vodă și să închine Ardealul turcilor. Ci aminterea n-au avut cum face pentru cel jurămint rău și greu, ce au făcut cu Mihai-vodă cum, pîn' va fi el crai în Ardeal, turcii să n-aibă treabă. Deci făcu Batir Jicmon sfat ficlean și trimise în Țara Leșască, la văru-său Batir Andreiaș, cum să vie, să fie craiu în locul lui; și el să facă tocmeală cu turcii, ca să înșale pre Mihai-vodă.

Și veni Batir Andreiaș în cetatea Mediiășului. Acolo să împreună cu Batir Jicmon și să strinseră toți voivozii și nemișii, jurind toți cu Batir Andreiaș. Iar Batir Jicmon au ales o cetate, anume Veliciul, și el însă purcese de să duse în Țara Leșască, iar Batir Andreiaș rămase a fi craiu Ardealului.

Atuncea Ierimiia-vodă, domnul Moldovei, deaca să așază Batir Andreiaș pe craie, iar el trimise cărți la Batir Andreiaș cum să fie amîndoi una și să scoată pre Mihai-vodă din mijlocul lor. Și de nu va ieși de voie, ei să rădice oști asupra

lui să-l prinză, să-l dea turcilor. Și Batir Andreiaș fu bucuros
acelui sfat rău și trimise sol la Mihai-vodă pre un nemiș,
anume Ciomîrtan Tamaș, cum să iasă Mihai-vodă din țară
cu pace, că apoi va încăpea în mîinile turcilor. Iar Mihai-
vodă deaca auzi acel sfat rău și amar, el încă-și strînse toți
boiarii și făcură sfat foarte de folos. Deacă văzu Mihai-vodă
că i să rădică atita rău pre cap, el într-altă parte nu cugetă,
ci trimise la împăratul nemțesc, de unde avea de atita vrême
milă și ajutor, și-i obidi de toate cîte i să întîmplă pre capul
lui, și-i cerșu Mihai-vodă oști ajutor cum să iasă împotriva
lui Batir Andreiaș, care să închinase turcilor. Iar împăratul
nemțesc fu bucuros să-i facă de toate pe voia lui. Într-acéia
Mihai-vodă să veseli și degrab trimise de-și strînse toate oștile
și purcese la Ardeal asupra lui Batir Andreiaș. Trecînd mun-
tele, dăscălecară în luncile Brașovului, și acolo veniră toți
brașovenii de să închinare la Mihai-vodă cu daruri scumpe.
Iar Mihai-vodă deaca văzu că i să închină cetățenii, să veseli.
Și trimise la Radul Buzescul și la Udrea banul, să saie și ei
cu toate oștile Craiovei și ale Jiului și cu ale Mehedinților,
să iasă cu iale înaintea¹ lui Mihai-vodă, cătră luncile Si-
biului.

Iar Batir Andreiaș, deaca înțelése de Mihai-vodă că au
intrat cu toate oștile în țară în Ardeal, el degrab strînse toate
oștile și purcese și el cătră Sibiu, împotriva lui Mihai-vodă.
Și făcu șanț și răzimă oastea lui, Batir Andreiaș, de cătră
zidul cetății Sibiului. Iar oștile lui Mihai-vodă încă să strîn-
seră toate, și toți boiarii și puseră tabăra la sat la Veștem.

Deci cînd fu la octomvrie 17 dni, miercuri, arătară-se
străjile lor și să văzură oștile unele cu altele. Iar deaca văzu
Batir Andreiaș cum Mihai-vodă iaste gata de război, el
foarte să îngrijă tare și vru atuncea să să sfătuiască de pace.
Oh, nepricepută minte omenească! Cîtă vreme fu de a tocmi
țara și a face pace, și nu tocmiră, ci vru să tocmească cînd
nu fu nici de un folos. Că trimițînd unii la alții pentru pace,

¹ Corectat după ms. 1.350 (în text greșit: *împotriva*).

iar mai mare vrajbă făcură. Că deaca să văzură oștile, ei năvălea spre sfadă și pace nu putură tocmi. Și să gătiră și să loviră unii cu alții la octomvrie 18 dni, joi. Și fu război foarte tare pînă seara, și făcură încă a-i învinge Batir Andreiaș cu ungurii, dar apoi birui Mihai-vodă cu muntenii. Și mult singe să vărsă, și multe trupuri rămaseră pe cîmpii Sibiiului.

Batir Andreiaș, deaca văzu că-i fugiră voinicii și i să sparse oastea și fu izbînda lui Mihai-vodă, iar Batir Andreiaș el tare începu a blestema pre Irimia-vodă, căci scorni pre Mihai asupra-i, de-și răpuse țara și crăia și să alése cu puțini voinici și plecă a fugi, să scape în Țara Leșească. Deci dobîndi Mihai-vodă scaunul de crăie, și tot Ardealul, și toată Țara Bîrsii și toți săcuii.

Deci șazu Mihai-vodă în scaun în Beligrad, octomvrie 26 dni, într-o zi luni.

Să spunem dar și de Batir Andreiaș, ce i s-au întîmplat după spartul războiului. Fugind să pribegască, el fugi pînă în codrii Ciucului și acolo rătăci și umblă oarecîtăva vreme rătăcit și nemîncat, pînă-l birui foamea și nimeri la niște păcurari, unul săcui, altul muntean. Și le spuse cum că el iaste Batir Andreiaș, craiul Ardealului, și cum i s-au întîmplat de s-au bătut cu Mihai-vodă și l-au scos din țară și cum fugind să scape în Țara Leșească, el au rătăcit și au flămînzit. Iar acei 2 păcurari îl duseră la lăcașul lor, de-l ospătară și după ospăț, el să rugă celor păcurari ca să-l povățuiască. Deci să sculă cel păcurar săcui de să făcu a-l povățuire, și-i tăie capul. Și-l băgă într-o traistă și-l duse la Mihai-vodă. Și-i spuse de toate, cum au rătăcit și au nemerit la șălașul lor, și după ospăț s-au făcut a-l povățui și-i-au tăiat capul, că socoti păcurariul că foarte va avea dar mare de la Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă deaca văzu că iaste capul lui Batir Andreiaș, foarte rău îi păru de moartea lui. Și degrab trimise unde rămăsese trupul de-l aduseră și-i puseră capul la trup și-l îngropară în Beligrad, în biserica crăiască, și-l petrecură cu multă cinste, cu toți boiarii și cu nemișii Ardealului.

Păcurariul, deaca tăia capul lui Batîr Andreiaș și-l duse la Mihai-vodă, cum spune scriptura că: cu ce măsură vei măsura, ți se va măsura; deci Mihai-vodă zise de tăie capul păcurariului, altul așa să nu mai facă.

Deci dobîndi Mihai-vodă 2 țări: Ardealul și Țara Rumânească. Și în Țara Muntenească trimise domn pre fie-său, Nicolae-vodă și să așăzără domni fiul și tatăl în 2 țări, domnind ei țările întru toată veselii.

Iar lui Mihai-vodă veni-i sol de la împăratul creștinesc Rodoful, anume Osnu David și Sechil Mihai. Și aduseră solii veste cum să se lase Mihai-vodă de toată Țara Ardealului, să fie numai pre mina împăratului și să se întoarcă la țară-să și să-și ție Țara Muntenească. Iar Mihai-vodă încă făcu sfat cu toți boiarii și cu nemișii Ardealului și cugetară să nu dea Ardealul împăratului creștinesc, numai să fie dajdnic împăratului creștin, iar de domnie să fie tot Mihai-vodă. Și acest sfat să potrive, cum zice David prorocul la capul 20. Deci nu putu într-alt chip, numai alése 2 boiari, anume pre Mihalcea banul și pe Stoica logofătul, și-i trimise la împăratul nemțesc cu solii, cum să lase împăratul Ardealul să-l domnească Mihai-vodă și să fie dajdnic. Iar împăratul nu le dăte nici un răspuns, fără numai ce-i fusese lui pohta dintii. Iar Mihai-vodă iar strinse a doo oară sfat și-și aduseră aminte cum întii era țara ocolită de vrăjmași, iar acum am dat Dumnezeu de iaste domn a doao țări. Și-i plecară mintea lui Mihai-vodă a nu să pleca celui mai mare, ci ziseră că nu va avea nevoie de împăratul, ci-l va lăsa de va ținea Ardealul.

Deci să începură sfaturi multe întru toți oamenii. Iar Mihai-vodă deaca văzu că nu-i va fi Ardealul cu pace, el începu a face pace cu carii îi era lui vrăjmași întii. Că trimise la sultan Mehmet, împăratul turcesc, și cu mare bucurie primi pre Mihai-vodă și degrab trimise-i și steag. Și trimise și la craiul leșăsc pentru pace și pentru tocmeală, ci nu să putură tocmi, ci umblară cu cuvinte deșarte.

Iar împăratul Rodoful nemțesc deaca văzu pre Mihai-vodă că să impacă cu turcii și să împrieteneste cu streinii

și să desparte de el, foarte să îngrijă, și socoti cum că-i va face Mihai-vodă scădere de împărăție, deaca s-au închinat turcilor. Și socoti împăratul cum va face cu putere și cu armă să sară și să scoată pe Mihai-vodă den Ardeal.

Iar Mihai-vodă nu-și mai aduse aminte de cea de apoi, cum că nu-și va lăsa împăratul nemțesc cuvîntul să stea în deșărt, ci-și înalță Mihai-vodă sfatul și mintea de om neînțelept și de pizma cea de dămurt a Irimiei-vodă, ce să sfătuisse cu Batir Andreiaș spre răul lui Mihai-vodă. Iar Mihai-vodă să rădică asupra Ierimiei-vodă cu oști mari, la mai 6 dni. Și intră Mihai-vodă cu oști în Moldova. Iar Ieremia-vodă deaca prinse de veste, el trimise de-și strînse și el toate oștile Moldovei și cu leșii, ca să iasă împotriva lui Mihai-vodă. Iar deaca mărse Ieremia-vodă împotriva lui Mihai-vodă, el să întoarse dă plecă spre cetatea Hotinului, fugind Ieremia-vodă de tēmerea lui Mihai-vodă. Iar oștile lui ajunseră pre oștile Ierimiei-vodă la un loc anume Jajcea. Și fu acolo război mare oarecîtăva vrēme și mulți moldoveni și leși periră. Décii moldovenii dēderă dosul a fugi și leși așijderea, pîn' să apropiară de cetatea Hotinului.

Décii iar să opriră a da război. Mihai-vodă îi pripi. Ei deacă văzură că vor peri toți ciți scăpară, ei să închisără cu Ieremia-vodă în cetatea Hotinului. Mihai-vodă începu a bate cetatea și o bătură 3 zile. Iar deaca văzu Mihai-vodă că nu o va putea sparge, puse paznici împrejurul cetății și să înturnă în Moldova, în scaun, în Iași. Iar Ieremia-vodă deaca văzu că-l vor scoate din cetate, el ieși furiș într-o noapte cu toți boiarii lui și fugi în Țara Leșască. Iar Mihai-vodă începu a să scrie și a să mărturisi cum că iaste domn a 3 țări. Atuncea boiarii și bătrînii Moldovei pohtiră de la Mihai-vodă să le dea domn pre fie-său, Neculai-vodă. Și să făgădui Mihai-vodă că le va face prevoie. Apoi în urmă să socoti Mihai-vodă cum că iaste fie-său mic și nu va putea fi domn într-o țară de margine ca acēia, căci tot să temea de Ieremia-vodă. Deci Mihai-vodă să lăsă de acea tocmeală. Și

tocmi oștile și le puse capete mari 4 boiari, anume: Udrea hatmanul, și pre Androne vistierul, și pre Sava armașul și pre Negre spătarul, ca să ție Țara Moldovei.

Iar Mihai-vodă să întoarse în scaun în Belgrad. Și aciași veniră olaci de la Rodoful, împăratul nemțesc, cerșind Țara Ardealului să fie a lui și să-și ție Mihai-vodă Țara Moldovei și Țara Rumânească, că-i va ajunge. Iar Mihai-vodă nu să îndura de Ardeal, ci să siliia să-și tocmească de cătră împăratul ca să ție Ardealul. Și trimise 2 boiari: pre Tudosie logofătul și pre Corneș Gașpar, rugindu-se împăratului să-i lase Ardealul, că l-au dobândit cu sâbiia, și să-l sloboază asupra turcilor; să meargă întâi la Timișoară, să o ia de la turci și să o ia împăratul. Atuncea Mihai găti pre Marco-vodă, sin Pătru-vodă și-l trimise la Moldova să fie domn. Și trimise cu dinsul pă Preda Buzescul. Și deaca sosiră în Iași, începură a să veseli. Iar oștile Ierimiei-vodă încă au fost viind la Moldova. Deci cu câtă bucurie merseră, cu atita rușine fugiră și năpustiră țara.

Trimețind Mihai-vodă soli în toate părțile, ca să-și tocmească lucrul și când îi păru că ș-au tocmnit mai bine, mai cu rău să stricară de toate părțile. Începându-se sfaturi mincinoase și hiclene, mai virtos întru toți ardelénii, spre răul lui, că nu-l mai suferiia să le fie domn. Ce trimise la craiul leșăsc ca să le dea pre Batir Jicmon să le fie craiu, cum le-au fost, și să dea ajutor și Ierimiei-vodă să fie la Moldova și să scoată pre Mihai-vodă să nu mai fie în mijlocul lor. Iar Mihai-vodă nu știia nimic de acéste sfaturi hiclene, ci să gătea să-și stringă oștile, să meargă la Timișoară. Și trimise iar la împăratul nemțesc să-i dea ajutoriu. Și îndată găti pre Bașta Giurgiu cu o seamă de oști împărătești, și purcése ca să să întimpine cu Mihai-vodă, să meargă amindoi la Timișoară. Iar domnii și nemișii și toți voievozii Ardealului era strinși toți la Turda, sfātuindu-se cum Batir Jicmon zăbovéște, iar Bașta vine cu oști împărătești să fie prieten cu Mihai-vodă. Ci să mira cum vor face cu meșteșug și cu înșălăciune, să puie vrajbă între Mihai-vodă și între Bașta

Giurgiu. Și ziseră Baștii: „Cum vii tu ajutor lui Mihai-vodă și el iaste nepriiaten împăratului?“ Că întâi nu va să dea Ardealul“ Și alte multe cuvinte réle și ficléne îi rădicară asupra. Și ziseră: „Mai bine domnește tu, iar Mihai-vodă să se ducă în țară-și și noi să fim închinați împăratului cu toată țara“. Și învrăjbiră pre Bașta cu Mihai-vodă. Atunce să veseliră toți ardelénii, iar lui Mihai-vodă îi sosea peire, că nu știia nemic de acéstea. Însă oarecine spuse lui Mihai-vodă de toate cite i să făcea și ce i să rădica asupra. Și întâi nu crezu, iar apoi adevérind, degrab trimise de-și strînse oștile, fiind Bașta Giurgiu pîn-atunce tot cu el, și grăbi de să loviră cu oștile ungurești la un loc ce să chiamă Mirăslău. Și fu izbînda lui Mihai-vodă, septembrie 8 dni, 7108.

De acolo să rădicară și veniră în luncile Turdii și déte mulțumită lui Dumnezeu. Și mέρse Mihai-vodă la Bașta Giurgiu de i să rugă să-i dea cităva oaste ajutor ca să ducă la Făgăraș, să scoată de acolo pre doamnă-sa și pre fie-său Neculai-vodă, că era acolo închiși de unguri de cităva vréme. Iar Bașta Giurgiu, fiind amestecat cu ardelénii cu multe sfaturi réle și ficléne spre Mihai-vodă ca să-l omoare, ci din gură i să făgădui să-i dea némti ajutor. Iar Bașta făcînd meșteșug hiclean, că zise lui Mihai-vodă ca să-și trimiță toate oștile înainte la Făgăraș, numai să rămie el cu curtea lui și, trecînd citeva zile, îi va da ajutor. Și dăpă cuvîntul lui cel hiclean făcu așa. Oh, bun prilej își făcu Bașta spre pîiarderea bunului și viteazului Mihai-vodă!

Iar cînd fu într-o dimineată, văzu Mihai-vodă oastea nemțească viînd cătră cortul lui, unii călări, alții pedestri, și socoti Mihai-vodă că acéstea sînt ajutor lui, și nimica de dinșii nu se temea. Iar ei, procleții, nu au fost ajutor, ci vrăjmași. Și deaca văzu că sosesc, ieși Mihai-vodă din cortu-său înaintea lor vésel și le zise: „Bine-ați venit voinicilor, vitejilor“. Iar ei să repeziră asupra lui ca niște dihánii sálbatece, cu săbiile scoase. Ci unul déte cu sulița și-l lovi drept în inimă, iar altul degrab îi tăie capul.

Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentru că nu știuse, nici să imprilejise sabia lui cea iute în mîna lui cea vitează. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă din 'ceputul lumii. Că pizma au pierdut pre mulți bărbați făr' de vină, ca și acesta.

Căci era ajutor creștinilor și sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cît făcuse pre turci de tremura de frica lui. Iar diavolul, cel ce nu va binele neamului creștinesc nu l-au lăsat, ci iată că cu meștersugurile lui au intrat prin inima celor hiclăni, pin-il dăderă și morții. Și rămaseră creștinii și mai virtos Țara Rumânească, săraci de dînsul. Pentru aceasta, dar, cade-să să blestemăm.... pre Bașta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungurești, de au ucis pre Mihai-vodă făr' de nici o vină.

Unii ca aceia să fie anathema!

Adevăr, acel Bașta însă ș-au luat plata de la împăratul Rodoful, că l-au belit de viu la foale, precum scrie, că cine sapă groapa altuia, el cade într-însa.

Pin-aici s-au sfîrșit toată jitiia răposatului Mihai-vodă. Și au domnit Mihai-vodă ani zece.

AICEA SEMNĂM PENTRU POVESTEA LUI SIMION-VODĂ

Că fiind Mihai-vodă la Ardeal în multe feliuri de primejdii de la ai lui vrăjmași, unguri, némti, léși, turci și fiind cu dînșii în luptă multă vrême, atuncea și Simion-vodă, răul vrăjmași, vremea ș-au găsit, că au venit aici în Țara Rumânească cu léși și cu moldoveni, de au gonit pre doamna lui Mihai-vodă și pre fie-său Niculae-vodă și au șăzut aicea domn în țară, găsind-o fără stăpinire. Numai ce era Buzeștii, citeși 3 frații, că să ficlenise de cătră Mihai-vodă și să închinase la Simeon.

O, săraca de țară, ce au pățit atuncea cu leșii și cu moldovenii! Că au prădat și au jehuit toată țara, și mănăstirile, și boiarii, și săracii, pină ce au luat tot ce au găsit la dînșii.

Atuncea Buzeștii văzînd atîta răutate, n-au mai putut răbda, ci au fugit preste Olt, la Craiova. Și în grab au strîns toate oștile Mehedinților, și numaidecît s-au învîrtejit la Simeon-vodă. Iar el prinzînd de veste n-au putut sta împotriva lor, ci au dat dosul a fugi. Buzeștii încă după dinșii gonindu-i, i-au ajuns la o vale mare, ce iaste dincoace de Focșani, și fără veste gonindu-i, lovindu-i, foarte rău i-au tăiat. Și de-abia Simeon-vodă cu puținei oameni au scăpat. Și luară tot pleanul ce au luat din țară. De atuncea acei văi i-au pus numele Căcata. De acolo Buzeștii întorcîndu-se cu izbîndă, iar boiarii, cîți au fost cu Mihai-vodă, după ce au murit domnul lor, au venit aici în țară, pre la Cîineni, cu toate oștile rumânești, și s-au tăbărit la un sat ce-i zic Cîrsticenești, ce iaste din sus de mănăstirea den Argeș. Acolo și Buzeștii cu dinșii s-au împreunat. Și mare sfat făcură, socotînd pre cine ar pune domn, ca să poată oblădui Țara Rumânească, ca să nu mai între într-însa răutățile și robiile, cum au fost mai nainte.

Și den porunca dumnezeiască, toți cu un gînd curat, aléseră pre unul den boiari, carele era den sementîia băsarăbească, neamul domnesc, anume Șarban, nepot răposatului Basarab-vodă. Și-l rădicară să fie el domn Țării Rumânești. Și de acolo veniră toți la cetatea den Tirgoviște. Acest domn au fost înțelept, bun și milostiv și viteaz. Și pre toți streinii iubia și țara lui bine orînduise. Și făcu pace cu împăratul turcesc, ca să-i dea haraci, să nu mai fie răutăți în țară. Așijderea făcu pace cu crai și domni carii era împrejurul Țării Rumânești. Că nu-i era dragă cearta, nici minia, ci-i era voia să aibă cu toți pace. Atuncea s-au potolit toate războaiele și oștile cele multe și s-au pogorit de la Dumnezeu mare bucurie și veselie în Țara Rumânească. Și să strinseră toți oamenii cei răsipiți, cineși la locul lui, mulțămînd lui Dumnezeu pentru pacea ce le-au dat.

Iar vrăjmașul cel rău, carele nu va binele nici unui creștin, iar începu a scorni pizmă și minie. Întîi de la unguri, că infipse gînd rău în inima lui Sechil Moș-craiul. Că strîns

oști multe și gîndi, proclétul, să pogoare aici în țară asupra lui Șărbăn-vodă, ca să vîrse sînge mult și să dobîndească slavă și cinste.

Atuncea Șărbăn-vodă, încă înțelegînd de aceasta, mult să mira și făcu sfat cu boiarii lui de-i trimise daruri scumpe și-l poftea să să lase de acel gînd și să aibă amîndoi frăție și prieteșug ca și întîii, iar el nicicum dragostea nu o vrea, nici darurile nu le priimi.

Atuncea Șărbăn-vodă, văzînd una ca această, numai-decît trimise în țară de-și strînse toate oștile și să gătîră de război. Și cînd fu la purcesul lui den Tirgoviște, strînse preoții bisericii de făcură bdenii și slujbe dumnezeiești. Și-l blagosloviră toți, rugînd pre Dumnezeu să-l poarte într-această cale cu sănătate și cu biruință asupra vrăjmașilor. Și cînd fu a treia zi, trecu munții. Iar deaca înțelése Sechil Moș, el incepu a să lăuda zicînd: „Ia să vedeți acum acel rumân gros ce va să pată: numai să-mi întinz aripa ceastă dreaptă, numaidecît îl voi birui“. Iar Șărbăn-vodă rugă pre Dumnezeu și-și rîndui oștile și répede să porniră asupra ungurilor. Și de toate părțile fură ocoliți, și așa le dède o sabie și-i afundară la o tină mare, omorîndu-i și înecîndu-i acolo foarte rău, cit nu scăpară mai nimenea. Atunce la acel război află-să ucis și acel Sechil Moș-crai, pentru nebuniia lui și-și pierdu toată oastea, și-și pierdu și capul. Iar Șărbăn făcu mulțămîtă mare lui Dumnezeu și să întoarse iar înapoi de veni la scaunul lui în Tirgoviște. Și să potoliră toate vrăjbele, și să aşază toată țara cu bună pace.

Mai făcut-au Șărbăn-vodă și alt război în gura Teleajinului, cînd au venit Simeon-vodă din Moldova asupra lui cu singur hanul și cu mulțime de tătari, ca să-l scoată din țară, să fie el domn. Și acolo s-au bătut foarte tare în 3 zile. Atunce, la acel război, au perit un nepot al hanului, cînd s-au lovit de față cu Preda Buzescul. Însăși el fu rănit la cap, și trecînd la Brașov, să se vindece, acolo au perit. Atuncea hanul văzînd că nu poate strica nimica lui Șărbăn-vodă, fiind

intr-o zi, deaca au inserat, s-au miniiat pre Simeon-vodă și puse în hiară pre supt pintecele calului. Purcegind de acolo de cu seară, i s-au făcut ziua în Dunăre. Iar Șarban-vodă s-au venit iar la scaun și domnia foarte bine, că avea pace dăspre toate părțile.

Iar vrăjmașul diavolul, cel ce nu va să vază pacea în creștini, ci iar scorni vrajbă și nevoie mare asupra lui Șarban-vodă. Că fiind Batir Gabăr-crai în Ardeal, s-au fost gătit în taină cu oști grêle neștiind Șarban nimica. Numai au prins de veste deaca au trecut aicea în țară. Deci nefiind el gata de război, n-au avut ce mai face, ci au fugit la Țara Moldovei cu toți boiarii lui. Iar Batir Gabăr s-au tăbărit la-scaunul Tirgoviștii, șazind aicea în țară 3 luni, dind voie oștilor de au prădat toată țara și toate mănăstirile, cit n-au rămas nimic în țară. Nici altă dată n-au mai fost aicea în țară răutate și jaf ca atunea.

Deci țara văzind atita răutate, cerșură de la împărăție de le dăde domn pre Radul-vodă, fecior Mihni-vodă turcul. Și veni aici în țară cu steag împărătesc și goni pre Batir Gabăr, de să duse iar la țara lui. Iar el șezu domn în scaun în București.

Atunea Șarban-vodă fiind pribeag la Moldova, îi era mare obidă căci ieși din țară fără veste și gindi să strângă oști, să vie asupra lui Batir, să-și izbindească. Și îndată veni din Țara Leșască 800 de jolniri călări și 400 pedestrași. Și trimise aici în țară pre Stanciul slugerul, dăde veste boiărilor și roșiilor, și la mari și la mici, Și toți fură bucuroși pentru acea amărăciune mare ce făcuse Batir. Și gata ieșiră în timpinarea lui Șarban-vodă. Și numaidecit trecură muntele, tăbăririndu-se în luncile Brașovului. Și dăderă război mare în ziua lui sfetii Petru. Și aciiși dăde Dumnezeu de birui pre vrăjmașul lui, pre Batir Gabăr. Și multe trupuri fură tăiate de oastea lui, făcându-se de dinșii o movilă mare în lunca Brașovului. Iar Batir Gabăr fugind, i-au căzut gujma din cap, și ca un cîine s-au ascuns și de-abia au scăpat, cu mare rușine. Și nu-i folosiră nimic penele cele multe ce purta,

pin-au scăpat de s-au închis la Sibiiu, că de la singur Dumnezeu au luat acea plată. Atuncia Șărban-vodă dăde mare mulțămită lu Dumnezeu și cu izbîndă mare purcăseră de acolo să vie aici în țară.

Iar Radul-vodă, dîndu-i împărăția domniia, el au fost mers pre Teleajen cu mulțime de turci și cu tătari asupra lui Șărban-vodă. și neaflindu-l acolo, numaidecît au purces după dînsul. Iar Șărban-vodă simțînd de aceasta, fiindu-i oștile răsipite, n-au putut aștepta, ci au fugit la Moldova. Iar cînd au fost la Lunca Mare, i-au ajuns tătari gonaci fără veste. Atuncia Șărban-vodă de-abia au scăpat cu o seamă de oameni pin' la Suciavă, că acolo era și doamnă-sa și acolo au născut și o cocoană, botezînd-o părintele vlădica Crimca, numînd-o Elena. Și de acolo s-au rădicat cu totul de au trecut în Țara Leșască. Și de acolo s-au dus în Țara Nemțească, la Beciu, priimindu-l împăratul Rodoful cu mare cinste, dîndu-i bani de cheltuială, ca să se poată odihni el și oamenii lui cu mare cinste și pace. Și acolo au lăcuit pin' la moartea lui. Domnit-au Șărban-vodă ani 9, leat 7119.

Radul-vodă Mihniî viînd domn de la Poartă la scaunul din Tîrgoviște, începu a-și tocni țara cumsăcade. Și veniră toți boiarii și toți roșii și toți slujitorii, de să închinară lui și făcură mare jurămint ca să-i slujască cu dreptate. Și să odihniră toți cu pace.

Iar un boiaren mare, anume Bărcan vel-stolnic ot Merisani, iar de moșie să trăgea de Bucșani, el ca un om rău călcă jurămintul, și cu dînsul încă și alți 8. Că făcură sfat în taină ca să omoare pre Radu-vodă și să rădice domn pre Mihai cămășarul, pentru căci îi impresurase cu mulțime de greci de la Țarigrad și de la Rumele. Iar Radul-vodă prinzînd de veste, îndată porunci de-i prinseră și porunci de-i tăie pre toți afară de poartă, ca să se învețe alți boiari a mai hicleni pre domnu-său, Și domniia tot cu bună pace.

Iar Batîr Gabăr, domnul Ardealului, gîndi să vie iar aici în țară cu oști, ca să facă răutăți, ca și întii. Atunce Radul-vodă numaidecît dăde știre împărăției. Și îndată-i porunci

să meargă împreună cu Ștefan-vodă din Moldova și cu toate oștile lor. Iar Batir Gabăr deaca înălăse de acéstea, numai ce tremura de frică și să mira ce va să facă. Iar boiarii lui făcură toți sfat și îndată omoriră pe Gabăr, ca să nu mai între răutăți în țara lor pentru un om nebun ca acela. Iar Radul-vodă și cu Ștefan-vodă să întoarseră înapoi la țările lor și nu făcură nici un război. După acéia împăratul au mazilit pre Radul-vodă, de s-au dus la Țarigrad. Și au domnit ani 3. Văleatul 7123.

Alexandru-vodă Iliiaș acesta au venit domn de la Poartă și au șazut în scaun la Tirgoviște. Și să închinară lui toți boiarii cei mari și cei mici și toată țara. Și nu trecu multă vreme, venitu-i-au poruncă de la împărăție ca să meargă la oaste împreună cu Schinder-pașa, la Țara Leșască. Deci Alexandru-vodă s-au gătit și au scos tabăra afară.

Iar boiarii fiind impresurați de mulțimea grecilor și ocăriți de trufășia lor, care nu putea să o mai rabde, ci făcură sfat în taină să-i ucigă. Iar Alexandru-vodă prinse de veste și să găti să-i taie. Iar ei încă înțelegind de aceasta, Lupul păharnicul Mehedințul împreună cu o seamă de boiari fugiră în Țara Ungurească, iar alți boiari, ciți rămaseră, plecară capetele toți la Alexandru-vodă. Iar el, neavînd ce face, că-l grăbiia turcii să meargă la oaste, ci-i iertă și purcése de să împreună cu Schinder-pașa. Trecură Nistrul de mērseră la Cameniță, și citeva zile să bătură cu leșii și nimic nu folosiră, ci făcură pace și să întoarseră cinesi la țara lui. Și sosind Alexandru-vodă la scaunul lui în Tirgoviște, îndată tăie pre Cirstea vel-vornec. Și încă vrea să mai taie pre mulți, ci nu cuteza de Schinder-pașa, că-i cerea pentru Cirstea 40.000 de galbeni de aur. Iar Lupul paharnicul împreună cu alți boiari plecară capul la crai, ca să le dea oaste ajutor, să vie asupra lui Alexandru-vodă. Iar el înțelegind de aceasta, să întristă și îndată trimise carte la craiu, ca să vază și să adevéreze pentru acest lucru. Și-i trimise răspuns cum el nu știe nimic, nici să strînge nici o oaste în țara lui, ca să-l

lovească fără' de veste. Iar alții cine-i era priiateni, îi spunea că, adevărat, vine Lupul păharnicul cu oști grêle. Iar el necrezînd, îi tîrîia de coadele cailor pren tirg, pre alții îi omorîia, cit nu mai cuteza nimenea să-i spuie. Ci tot șădea în scaun negătît. Atuncea-i veni veste că au intrat Lupul în țară. Umplîndu-se de inimă rea, strînse puținei călărași și pedestrași, ciți să afluă acolo, și le zise: „Stați cu mine, și eu să vă dau lefi îndoite“. Iar ei răspunseră că nu vor sta: „Căci ai călcat jurămîntul, și ne-ai oprit simbriile, și ne-ai stricat obiceiurile, cit am rămas la mare sărăcie, ci n-avem nici o armă, căci le-am vindut toate pentru nevoile ce am avut de la tine, doamne. Nici îți putem folosi acum nimica. Ci numai te scoală și fugi, că vrăjmașii tăi s-au apropiiat“.

Atuncea Alexandru-vodă le mulțumi și le dăde o pungă de bani, ca să împartă cu toți. Și numaidecit încălecă pre cal și fugi. Lupul încă sosi și începu a tăia pre boiarii greci și pre slugile lor, carii jăhuise țara. Și mult singe s-au vărsat. Și înnoptînd, nu să știia cum fuge unul cu altul, de frică și de cutremur mare. Iar Alexandru-vodă scăpînd numai cu dulama pre trup, s-au despărțit de doamnă-sa și fugind tare sosi la Brăila, iar doamnă-sa mărse la Giurgiov. Radul-vodă deaca înțelése de aceasta, îi trimise bani de cheltuială și haine de îmbrăcămintे, ca să-l cîntească. Iar Alexandru vodă avînd inimă rea și grijă pentru doamnă-sa, nici nu știia unde iaste. Și într-acel ceas sosi un om de la Rușciuc, dîndu-i veste bună că au trecut la Rușciuc și iaste sănătoasă. Părîndu-i bine foarte au dăruit pre acel om. Și întră într-o ghimie de s-au dus la Rușciuc, împreunîndu-să cu doamnă-sa. Avea nădejde ca să între iar în țară domn. Iar turcii nu-l îngăduiră, ci-l duseră la Țarigrad.

Atuncea Lupul păharnicul să mira ce va face, de cite au început, ca să imblînzească pre turci. Ungurii încă-i cerea lefi, bani nu avea, ci apuca pre neguțători, de-i da ungurilor, să plătească ei lefile. Și trimisese în țară pre Buzdugan căpitanul, fiind om rău, ca unde va găsi greci neguțători gélepi, pre toți îi tăia și le lua toată marfa fără' de nici o milă.

Și după această mazilie a lui Alexandru-vodă, dăde împăratul domnia lui Gavrilă-vodă. Și au venit în scaun în Țirgoviște. Și preste puțină vreme i-a venit poruncă de mărse cu toate oștile de să împreună cu Schinder-pașa.

Fu prins și Lupul păharnicul cu Buzdugan căpitanul; dindu-i în mina pașii, îndată-i înțepă pre amândoi. Și așa și-au sfârșit viața lor.

Iar Gavrilă-vodă întorcându-se de la oaste, puțin au mai domnit și l-au mazilit. Deci n-au vrut să meargă la Poartă, ci au fugit în Țara Ungurească și acolo ș-au sfârșit viața lui.

Radu-vodă Mihnea iar au venit domn al doilea rînd și tot au domnit bine și cu pace. Mers-au și cu oaste în Țara Leșească, ajutor împăratului Osman Mehmet, învîrtejindu-se de acolo la scaunul lui, în Țirgoviște. Domnit-au ani 3 pol. leatul 7131. Atunce l-au mazilit împăratul și l-au trimis în Țara Moldovei, să fie acolo domn. Iar aici în Țara Muntenescă au lăsat pre fie-său, Alexandru-vodă.

Deci fiind prea tînăr, avea boiari foarte credincioși, de căutau toate trebile domniei și ale țării, și toate judecățile era asupra lor. Și domnia foarte bine și cu pace.

Iar apoi s-au rădicat asupra lui călărașii de la Mănești, și de la Gherghița, și de la Ploești și de la Rușii-de-Véde, ca să gonească pre Alexandru-vodă. Iar boiarii lui prinzînd de veste, toți s-au strîns și împreună cu toată curtea și gră-biră de să loviră cu ei la sat la Mănești. Și fu biruința lui Alexandru-vodă cu boiarii lui. Și să întoarseră iar înapoi cu izbîndă.

Atunce iar să sculase niște lotri dă peste Olt cu un domn ce-i zicea Paisie. Iar boiarii, prinzînd de veste, trimiseră de i-au prins și i-au omorit cu domn cu tot.

Iar Radul-vodă fiind în Moldova, chemat-au pre fie-său, Alexandru-vodă, de s-au împreunat la Siret, și acolo i-au făcut nunta cu o fată a lui Scărlat saigiu, ca să-i fie doamnă. Și săvîrșindu-să nunta, iar să învîrtejiră cineși la țara lui.

Deci preste puțină vreme murind Radul-vodă la Moldova, trimise fie-său Alexandru de i-au adus oasele aici în țară,

de l-au îngropat la mănăstirea lui, unde iaste hramul Sfetaia Troiță, din jos de București.

Fu și el mazilit de la împărăție și s-au dus la Poartă. Domnit-au ani 3 pol și luni 3, 7136.

În zilele acestui domn au intrat tătarii în țară, fără veste, de au robit țara pînă în Olt, și s-au întors de acolo cu mare plean, cit au rămas pînă astăzi tot pămîntul acela pustiiu.

Alexandru-vodă Iliaș iar au venit al doilea rind domn de la Poartă. Și iar l-au mazilit. Domnit-au ani 2, 7138.

Leon Ștefan-vodă venit-au de la împărăție să fie domn. Și au început a-și întocmi țara cumsăcade.

Atunce și Matei avea dregătorie de la dinsul, agă mare. Și era de moșie din satul Brâncovenii, fecior Danșului Vornecul, care să trăgea din neamul băsărăbesc. Datu-i-au Leon-vodă județul Romanaților ca să-l ție de birărie. Deci pentru multe biruri grêle ce au fost asupra săracilor, neputînd să mai biruiască, spartu-s-au toate județele de preste Olt, fugind care încătro au putut. Iar boiarii carii ținea județele pătea mare nevoie de la domnie, că-i punea să plătească județele cu sila. Și ce avură, déteră tot, și să îndatoriră pre la turci și pre la balgii. Că aprozii lui Leon-vodă nu mai încela de la casele lor, tot pentru bani; și le lua rēpede cîte 30—40 galbeni numai deodată.

Iar cînd au fost la octombrie 17 dni, 7138, văzînd acei boiari că nu mai pot birui, să sculară toți de pribegiră în Țara Ungurească, trecînd pre plaiul Vilcanului, la Hațeg. Însă boiarii anume: Matei aga din Brâncoveni, i Aslan vornecul, i Gorgan spătarul, i Barbul păharnicul Brădescul, i Mihai spătarul, i Dumitru slugerul, i Mitrea vistierul și alți mulți boiari. Și toți lăcuiră la un loc, avînd mare cinste și socotintă de la Racotți Gheorghie-craiul, și de la groful, și de la Zolomi David și de la toți nemeșii. Iar Leon-vodă trimise cărți la Matei aga și la alți pribégi cu jurămint, ca să vie în țară. Iar ei n-au vrut. Și iar mai trimise și al doile rind, și al treilea rind, și tot n-au vrut să vie, că nu l-a crezut. Iar deaca au venit părintele Theofil episcopul și Hrizea dvorni-

cul din solie, Leon-vodă iar au trimis cărți cu jurămint și a
patra oară cu Radul logofătul din Desa și cu Stanciul postel-
nicul ot Dilga, ca să vie pribégii la casele lor.

Deci cind au fost la Tîrgul Jiiului, ei să întîmpinară cu
străjile pribégilor, fiindu-le cap Barbul păharnicul Brădescul,
i Mihai spătarul Coțofeanul. Și prinseră pre Radul logofătul
din Desa, iar alții scăpară. Iar Matei aga și cu alți boiari,
cu oaste ungurească și mulți roșii de preste Olt, ei încă venea
pre urma strejilor, pre plaiul Vilcanului, pin-au trecut aici
în țară. Atunce Leon-vodă prinzind de veste, trimise pe
Mihul vel-spătarul cu oști, străji. Și cind fu la sat la Ungurei,
întîmpinară-se cu ei și să loviră străjile de față, și fu biruit
Mihul spătarul, cit de-abia scăpă și el. Iar Leon-vodă, deaca
înțelese de această veste rea, îndată trimise pre doamnă-sa
la Giurgiov împreună cu toate jupînele boiarilor. Iar cind
au fost la august 21 dni, 7139, ieșit-au și Leon-vodă cu oștile
în timpinarea lui Matei aga și mărse la sat la Prisiceni. Acolo
făcură sfat mare cu slujitorii și dăde dorobanților lefi, și iar
să întoarse îndărăt la scaun, tăbărîndu-se cu toate oștile din
jos de mănăstirea lui Pană vistierul, lingă drumul Giurgio-
vului. Și viind pribégii, tare să loviră unii cu alții deasupra
viilor din jos de mănăstirea lui Mihai-vodă. Și fu izbînda lui
Leon-vodă. Perit-au mulți oameni de tot feliul, prins-au și
pre Preda Brâncoveanul, nepot lui Matei aga și pre Radul
logofătul de la Desa și ș-au răscumpărat viața cu bani de la
Leon-vodă. Taiat-au și pre Adam banul acolo în tabără și
pre Preda Floricoiul din Greci și au înțepat pre Pusa arma-
sul. Și au trimis la împărăție 40 de unguri. Făcut-au Leon-
vodă și o movilă mare lingă drum. Într-acel război împușcat-
au pre Voicina, căpitanul de sirbi, într-o coapsă. Iar Matei
aga, i Teodosie spătarul, i Gorgan-spătarul, i Mihai spăta-
rul, i Dumitru slugerul, i Barbul paharnicul, i Petru slugerul
și cu alți boiari, cîți au scăpat de la războiu, ei au fugit și
s-au inchis la mănăstire den Tismana. Și au șazut acolo 10
zile. Iar Leon-vodă îndată au trimis două ei pre cumnatu-său,
Boul banul, i Nedelco Boteanul cu oști, ca să ajungă pre

Matei aga. Și fiind ei închiși acolo, la Tismana, acolo i-au ajuns și s-au bătut cu ei 3 zile, și nimic nu le-au putut strica. Deci întorcându-se oștile înapoi, prădat-au țara despre acea parte cum au fost mai rău. Iar Matei aga, văzind că s-au dus oștile, au ieșit din mănăstire și au mers în Izvarna, la casa stari Stoicăi. Povățuindu-i el, i-au suit la munte. Iar Leon-vodă și a doară trimiseră oști cu Gheorma căpitanul, ca să prinză pre Matei aga. Și nimica nu i-au putut strica. Ci întorcându-se, oștile iar au jăfuit și au prădat țara de preste Olt foarte rău.

Iară pre aceia vreme fiind pre marginea Dunării ispravnic un pașă ce-l chema Abaza-pașa, înțelegind acesta pentru această săracă de țară, cum o au spart domnii streini cu grecii țarigrădēni, făcut-au sfat ca să aducă pre Matei aga de la Ardeal, să-l facă domn țării, că de la dinsul vor avea săracii pace și odihnă. Și îndată au trimis la el pre popa Ignatie Sîrbul den Necopoe, ca să vie să fie domn țării cu voia pașii. Și s-au împreunat cu el la Făgăraș. Iar Leon-vodă încă au fost trimis pre părintele vlădica Grigore, i Ivașco dvornicul, i Gligore comisul, cu cărți și cu jurămint mare, la craiul Racofi, și la Matei aga și la alți boiari, ca să vie la casele lor. Deci atunce o seamă de boiari, anume Filișanul, i Coțofeanul, i Brădescul, i Pătru slugerul, i Barbul ot Poiană, i Ionașco ot Gaia, ei au venit de s-au închinat, la Leon-vodă. Și au dat tuturor plăști și i-au boierit. Dupre dinșii au venit și Aslan dvornicul, de l-au făcut ban mare la Craiova. Iar cînd au fost la iulie 24 dni, 7140, venit-au de la Poartă de au luat domnia lui Leon-vodă. Și îndată au purces de s-au dus la Țari-grad. Și au domnit ani 2 pol fără 8 zile.

Iar boiarii de aicea îndată trimiseră la Matei aga cărți cu Drăgușin, sluga lui, dîndu-i știre de mazîliia lui Leon-vodă, ca să-și vie la casa lui cu bună pace. Deci Matei aga, înțelegînd de aceasta, dat-au mulțumită lui Dumnezeu și, fiind supărat de streinătațe, socotit-au să vie în țară. Iar mai nainte de această veste cu 5 zile, fost-au trimis pre cum-

nată-său Gorgan spătarul la Alexandru-vodă Iliiaș, domnul Moldovei, ca să-i facă pace și acolo fu omorît de el.

Iar Matei aga încă și-au luat ziua bună de la craiul Racoi și de la toți domnii și némeșii, și au purces să vie aici în țară. Iar craiul, pentru multă slujbă dreaptă ce i-au făcut cînd au venit némtii asupra lui la Tocaia, n-au vrut să-l lase să vie făr' de oameni, ci au ales pre Vaida Bun căpitanul cu o seamă de oști, de au petrecut pre Matei aga cu mare cinste, purcînd de la Caravansebeș, avgust 2 dni. Fostu-i-au conacul la sat la Cornu, pre locul turcesc. Acolo i-au ieșit înainte beiul de la Rușava cu poclon. Și i-au dat bani împrumut cîți au pohtit, ca să-i fie de cheltuială. De acolo au trecut muntele aicea în țară, pre plaiul Drinovului, și au tăbărit în seliștea Preștnii, ca să-și vie la casa lui cu bună pace.

Iar de la împărăție au fost dat domnia Radului-vodă sin Alexandru-voievod, ca să fie domn în Țara Rumânească. Iar tată-său era domn la Moldova. Iar Matei aga trecînd muntele aici în țară, prinzînd de veste boiarii, și roșii și toată țara, cîți era preste Olt, ei toți să strînsesă și mersesă de să întîmpinară cu Matei aga și făcură mare sfat, socotînd cum iaste țara perită și mîncată de streini, și mai virtos de greci, și cum nu vor mai putea aștepta pre Radul-vodă cu atita datorie multă, ca să-i mai mănince și să-i prade, ca și mai nainte. Ci au rugat toți pre Dumnezeu și au luat pre Matei aga cu sila, neajuns la casa lui, de l-au dus la Mehmet Abaza-pașa, la cetatea din Necopoe. Și duple ce s-au împreunat Matei aga cu dinsul, numaidecît l-au îmbrăcat cu caftan. Și de acolo i s-au înălțat numele de domnie. Și au început a scrie cărți prin țară:

Io Mathei-Basarab-voievod, cu mila lui Dumnezeu domn Țării Rumânești. Și-i déde pașa surlari, ca unui domn, și turci și beșlii ajutor. Luîndu-și ziua bună de la pașa, au purces de la Dunăre septemvrie 17 dni, și au intrat în scaun în București, septemvrie 20 dni, 7141.

Iar boiarii țării: Necula vistierul, i Hrîzea dvornicul, i Papa logofătul, i Necula Catargiul, i Dumitru Dudescul, i

Neagul aga și alți mulți boiari n-au vrut să aștepte pre Matei-vodă, ci s-au dus la Alexandru-vodă, în Moldova, ca să vie cu fie-său, Radul-vodă aici în țară.

Iar el n-au venit cu steagul pre unde vin domnii, ci au trecut Dunărea pre la Obluciță. Iar boiarii țării încă s-au fost tăbărit la Rimna, ca să cuprinză slujitori cu lefi. Matei-vodă încă înțelegînd, au trimis străji înaintea lor, la Buzău, cu Mihai Coțofeanul, i Radul Desa. Iar boiarii deaca înțeluseră de aceasta, ei iar să întoarseră la Moldova foarte înspăimîntați și să împreunară cu Radul-vodă în malul Siretului, la Movilă și numaidecît dederă știre lui Alexandru-vodă. După acéia ei să sfătuiră și aléseră pre Calotă clucerul și pre Andrei vornicul, de i-au trimis cu cărți la slujitori ca să să închine la Radul-vodă. Iar ei n-au vrut nici unul, ci încă i-au prins de i-au dus la Matei-vodă. Și n-au avut nici o nevoie, ci încă i-au trimis iar înapoi cu cărți la boiari, ca să să lase de ce s-au apucat și să vie cineși la casa lui cu pace. Iar ei n-au vrut, ci încă au trimis de au adus și tătari și au purces cu Radul, cu oaste grea, moldoveni, siiméni, cu steag împărătesc, cu schimni-ceauș, ca să vie să scoată pre Mathei-vodă din scaun, făcînd multă peire și robiciune țării. Iar Matei-vodă deacă înțelése că-i vin asupra, îndată-și strînse oștile și puse tabăra pre marginea orașului, dăspre Dudești, și-i tocmi pre fieșcare la ceata lui. Iar Radul-vodă încă au fost tăbărit cu oastea lui și cu boiarii țării la pod la Obilești, la Colintina, din jos de mănăstirea lui Dan dvornicul.

Deci cînd au fost la octombrie 25 dni, simbătă, lovitu-s-au străjile din jos de mănăstirea Plumbuitei, și fură foarte rău înfrinți. Iar a doao zi, duminică, lovitu-s-au toți de față. Iar capetele oștilor lui Matei-vodă: pre călărași era Tudosie spătarul sin Vintilă dvornicul, i Gherghie spătarul sin Lupul logofăt, iar pre roșii era Ivașco vornicul Băleanul, i Barbul păharnicul Brădescul, iar pre dorobanți Oprea aga i Lupul căpitanul. Și hasna lui Matei-vodă au fost arhanghel Mihail, iar hasna Radului-vodă au fost Orac mirzea, capul tătarilor.

Fost-au război mare, de dimineța pînă seara. Făcut-au tătarii mare năvală în multe rînduri, cit să amestece unii cu alții, bătîndu-se tot cu sabiile goale. Și nimic nu-putură folosi. Ci cînd fu în deseară, au dat Dumnezeu de au fost izbinda lui Matei-vodă, iar Radul-vodă au dat dosul, fugind cu mare spaimă și cu capul gol. Și multe trupuri au căzut jos de sabie. Atuncea au perit și Necula vistierul i Papa logofătul ot Greci. Iar Hrizea dvornicul, i Mihul spătarul, i Catargiul, i Vasilache aga, i Dudescul vistierul, aceștea au scăpat cu Radul-vodă la Moldova. Iar pre alți boiari, pre toți i-au prins vii. Pre turci încă nu i-au bîntuit nimic, ci au venit cu steagul împărătesc, de s-au închinat la Matei-vodă. Făcutu-s-au de trupurile aceloră o movilă mare în marginea orașului, dăspre Dudești, ca să să pomenească. Iar Matei-vodă încă s-au întors în oraș, la scaunul lui, dînd laudă mare lui Dumnezeu pentru că l-au izbăvit de vrăjmași și ai lui și ai țării.

Iar cînd fu la noiembrie 15 dni, fu chemat Matei-vodă de Abaza-pașa la Ruși, de ș-au tocmît lucrurile lui și ale țării. Și iar s-au înturnat înapoi, de au mers în scaun în București.

Iar cînd au fost la dechemvrie 15 dni, venit-au un capigiud de la Poartă cu atîșerif împărătesc, de au dat lui Matei-vodă steagul Radului-vodă, ce s-au fost luat de la război, ca să stăpînească el.

Iar cînd au fost la dechembrie 16 dni, purces-au Matei-vodă la împărăție cu Suliman aga, înbrihorul și mulți boiari mari și mici, și părintele vlădica Grigorie, și Theofil episcopul, i roși, i călărași, i dorobanți i popi. Și au mers pre la Abaza-pașa.

Iar doamna Elena a lui Matei-vodă venit-au în scaun în București, marți, dechembrie 18 dni.

Iar Matei-vodă s-au dus la împărăție. Sosit-au la Tari-grad ghenarie 5 dni, și au dăscălecat la saraiul Moldovei. Și într-acéia zi au mers la viziriul de l-au îmbrăcat cu caftan și s-au întors iar la sarai. Și tot acolo au șăzut, din ghenar 5 dni, pînă s-au umplut zile 20. Și nici un răspuns nu s-au mai

dat. Și era cu multă grijă. Iar Curt Celebi grecu tot au umblat pre ascuns la veziriul și s-au ispitit în multe chipuri. Și au adus la viziriul greci, gréce, turcoalice, de au pîrit cum le-au perit bărbații, și frații, și feciorii la războiul lui Matei-vodă. Și nimic n-au folosit.

Iar cînd au fost la ghenar 20, venit-au și boiarii pribégi de la Moldova în Țarigrad, anume: Dumitru Dudescul, Vasilache aga, Mitrea pitarul și 3 slugi ale Hrizii dvornicul, Danciul logofătul, i Radul vataful, i Damaschin logofătul și cu moldoveni, trimiși de Alexandru Iliaș cu o carte de piră, care o au dat în mina împăratului, făcînd piră boiarii pribégi, cum au fost mai greu și mai cu strîmbătate. Iar sultan Murat, împăratul, nimic piră lor nu o au băgat în seamă, ci i-au trimis la vizirul, să stea de față.

Cînd au fost la ghenar 27 dni, stătut-au Matei-vodă cu dinșii de față, și multă piră și gilceavă s-au făcut întru ei, cît numai Dumnezeu le-au potolit toate. Iar cînd au fost a doao zi, mers-au boiarii lui Matei-vodă la divanul împărătesc și au făcut jalbă mare pentru greci, cum au spart grădina împăratului cu jahurile și cu toate răutățile. Că iau tot ce găsește, pînă ce s-au pustiit țara. Atuncea n-au cutezat să să ivească nici greci, nici pribégi, nici moldoveni, ci au șazut tot ascunși prin gauri. Fiind mila lui Dumnezeu pre capul lui Matei-vodă și a țării, numaidecît au poruncit împăratul ca să fie Matei-vodă domn Țării Rumânești. Și au ieșit din divan cu mare cinste.

Iar cînd au fost la februar 3 dni, mers-au de au sărutat și mina împăratului. Și l-au îmbrăcat cu caftan, și pre toți boiarii cîți au fost cu el, și i-au dat steag de domnie noao. Și au ieșit foarte cu oaste mare. Și l-au petrecut cu alai pînă la saraiu, cum nu s-au petrecut nici un domn. Atuncea toți boiarii pribégi s-au închinat la el.

Și au purces Matei-vodă de la Țarigrad, februar 18 dni, și au intrat în scaun în București și duminică, martie 10 zile. Și au fost mare bucurie și vesele la toată țara, de la mare

pîn' la mic, și mulțumia lui Dumnezeu de domn bun și milostiv și creștin și i-au izbăvit de răii vrăjmași greci.

Iar cînd au fost la avgust 28 dni, leatul 7141, purces-au Matei-vodă cu Abaza-pașa în oaste, la Țara Leșască, și s-au împreunat cu pașa la Galați, septembrie 10 dni, 7142. Așijderea și Moisi-vodă, domnul Moldovei, încă au mers cu oștile lui și Bugeacul tot. Și au trecut oștile Nistrul. Și au dat război cu lășii la Cameniță, toată ziua. Și nimic nu le-au putut strica. Ci s-au înturnat iar la tabără. A doao zi s-au mutat Abaza-pașa cu tabăra mai jos, de au bătut un coșteiu ot Studenița. Și au luat de acolo mulți robi. Și s-au întors înapoi fieștecare la țara lui. Matei-vodă încă au sosit în scaun în București, noiembrie în 6 zile.

Și în domniia lui arătat-au multă milostenie pre la creștini. Și au făcut multe mănăstiri și biserici; mănăstirea de la Cîmpu Lung cea surpată, a Negrului-vodă, o au făcut din temei, o biserică în Pitești, și o mănăstire la Slobozia lui Enache, și o biserică la pod la Călugăreni, și mănăstirea ot Căldărușani, și o biserică la Gherghiță și preste Olt, la Sadova, o mănăstire, și la Gura Motrului o mănăstire, și la biserică De-un-Lemn, o mănăstire, și mănăstirea ot Arnota; la Craiova, biserică cea domnească și o biserică, și casa la Caracal, și la Brâncoveni o mănăstire, și o mănăstire la Negoești pre apa Argeșului, și la Plătărești o mănăstire, la Breb o mănăstire, la Tîrșor o biserică, la Ploești alta, la Măxineni, lingă Siret, o mănăstire, episcopia ot Buzău.

Și s-au îndemnat Matei-vodă de au făcut cetatea din Tîrgoviște de iznoavă, leatul 7153.

Și alte multe milostenii și bunătăți au făcut aicea în țară, și la sfîntul Ierusalim, și la Sfetaiagora și într-alte părți, și au dăruit multe mănăstiri și le-au înnoit.

Și țara lui, mare cu mic să bucura și da laudă lui Dumnezeu pentru domn bun. Că avea pace și odihnă dăspre toate părțile. Și fieștecare avea hrană den dăstul.

Făcutu-s-au și războaie în zilele lui. Că întîi s-au sculat Vasilie Lupul-vodă, domnul Moldovei, de au venit cu oaste

asupra lui Matei-vodă, ca să-l scoată din țară și să fie el domn. Și au venit pîn' la Buzău. Iar Matei-vodă, prinzînd de veste, îndată au încălecat cu toate oștile lui. Trimisu-i-au și Raçoți Gheorghie, craiul Ardealului, ajutor o seamă de unguri. Iar Vasilie-vodă nu l-au așteptat, ci au fugit înapoi. Iar Matei-vodă încă l-au gonit. Și au mers cu toată tabăra lui pînă la Putna. Și i-au prădat ungurii țara foarte rău, mergînd pre Trotuș să meargă la Ardeal. Iar Matei-vodă s-au învîrtejit la scaunul lui în Tîrgoviște cu cinste mare și cu izbîndă.

Al doilea rînd iar s-au sculat Vasilie-vodă cu moldovenii și cu tătarii. Avut-ău război mare la sat la Nănășori, pre apa Ialomiții. Și au fost izbînda lui Matei-vodă. Mulți într-acel război au căzut de sabie, cît de-abia au scăpat Vasilie-vodă cu puținei oameni, la Brăilă.

Văzînd turcii că are strîște la războiu și i să înmulțesc oștile și vitějii, sfătuitu-s-au cu mare meșteșug să-l prinză. Odată, au trimis pre Chinan-pașa cu mulțime de turci, tăbărîndu-se din sus de București, la morile Cotrăcénilor, iar alții din jos de București, despre Văcărești. Iar Matei-vodă, prinzînd de veste, îndată au strîns toate oștile țării, stînd toți înarmați, în zi și în noapte, lîngă domnul lor. Iar turcii deacă au văzut că nu-i vor strica nimic, ei s-au întors iar înapoi, cîstîndu-i și dăruindu-i Matei-vodă cu multe daruri scumpe.

Al doilea rînd, au făcut meșteșug mare, că au strîns oști turcii la Obluciță. Vasilie-vodă încă au venit cu oștile lui la Cetatea Albă, poruncînd împărăția să meargă și Matei-vodă cu oștile lui acolo, la Cetatea Albă, ca să-l ocolească acolo turcii, tătarii, moldovenii, să-l prinză. Mergînd Matei-vodă cu toată tabăra lui pîn' la Elpuh, prinse de veste că va să-l prinză turcii. Și îndată au strîns toate oștile lîngă dînsul și s-au învîrtejit iar înapoi la Tîrgoviște, cu toată oastea lui întregă, trimițînd pașii multe daruri scumpe cu cinste și cu plecăciune mare, rășchirîndu-se toți, cineși la țara lui. Iar

Matei-vodă au șazut cu pace dăspre toate părțile, domnind și judecînd țara foarte bine și cu dreptate.

Iar cînd au fost cursul anilor 7161, fiind Matei-vodă învrăjbit cu Vasile-vodă și avînd legătură și prieteșug cu Răcoți Gheorghie, craiul Ardealului sfătuitu-s-au amîndoi cu taină mare, ca să-și ia vrăjmașul deasupra lui, că nu să mai poate răposa de dinsul, ci în toată vremea să rădica asupra lui cu gîlceavă, nefiind nimic greșit.

Deci fiind mai credincios un boiarin al lui Vasile-vodă, din casa lui, anume Gheorghită vel-logofăt sin Ștefan din Răcăciuni, făcură cu dinsul sfat și legătură, ca să prinză pe Vasilie-vodă și să fie el domn. Asemănă-se acel boiar cu Iuda care au vindut pre domnu-său. Că trimise Răcoți craiul și Matei-vodă oști pre ascuns, unguri și munténi, ca să lovească pre Vasilie-vodă făr' de veste, să-l prinză. Și așa, în ziua de Duminica Floriilor, sosiră oștile în Iași și rădicară domn pre acel boiaru moldovean, numele lui, Ghiorghită Ștefan-vodă. Iar Vasilie-vodă, prinzînd de veste mai timpuriu, au fost ieșit de acolo cu toată casa lui, de au fugit la ginere-său, Temuș, sin Ilmelenschi, hatmanul căzăcesc. Și în grab s-au întors iar înapoi împreună cu gineri-său Temuș și cu mulțime de cazaci. Și au avut război mare cu Ghiorghie Ștefan-vodă și cu ungurii la sat la Popricani. Și așa fu izbînda cazacilor, întorcîndu-se fieștecăre la țara sa biruit.

Iar Vasilie-vodă nu s-au contenit la scaunul lui, ci au grăbit de au venit asupra lui Matei-vodă cu ginere-său Temuș cu cazaci, cu moldovéni. Deci Matei-vodă, prinzînd veste, trimis-au pre Diicul vel-spătarul cu o seamă de oști călări. Și le-au ieșit în timpinare la Focșani și le-au stătut oarece împotrivă. Ci nu putură, că nu avea arme de foc. Ci i-au spart cazacii și i-au rășchirat foarte rău. Apoi înțelegînd Matei-vodă, au mai trimis o seamă de oaste cu foc, haiduci călări, pedestri, siiméni și țcălușă. Și să loviră la Șoplea în Teleajăn. Și nici aceștea nu le-au putut sta împotrivă. Iar Matei-vodă, deaca înțelése așa, foarte să îngrijă tare și rugă pre Dumnezeu. Și încălecă cu toată curtea lui den Tirgoviște,

duminecă, mai 15 deni, 7161. Iar cînd au fost marți, mai 17 deni, tăbăritu-s-au la sat la Finta, pre apa Ialomîții, toc-mindu-și tabăra; făcînd și șanțuri, așăzîndu-i cineși în rîndul său, învățînd pre toți: „Feții mici voinici vitéji, rugați pre Dumnezeu, și vă îmbărbătați, ca să stați toți gata de război. Că iată, vrăjmașul nostru, Vasilie-vodă sosêște acum. Să nu carécumva să fie vreunul cu gîndul îndoit, ci cu credință și cu bărbăție, cu arme goale și să le stați împotrivă, precum ați fost și mai nainte. Să nu carécumva numele vostru cel bun să să surpe jos, că nu ne va fi de nici un folos.“

Deci așa învățîndu-i, sosi și Vasilie-vodă în vrêmea prînzului, cu ginere-său Temuș, cu mulțime de cazaci și de moldovéni, ca la 20.000. Iar Matei-vodă era numai-cu curténii lui, ca la 7.000. Și așa să lovîră iute unii cu alții, cit să sperie Matei-vodă că-l va birui. Și încă fugiră o seamă de oștile lui, trecînd Ialomîța făr' de vad. Iar Matei-vodă tot alerga în toate părțile, îndemnînd pre boiarii lui și pre voinici, cîți rămăsése, ca să stea de război, să nu-și dea mijlocul, că încă Dumnezeu tot iaste cu noi ajutor. Căci eu cunosc pre ei slabi și împutînîndu-se putêrea lor, nădăjduiescu-mă lui Dumnezeu că vom să-i biruim acum curînd și să să întoarcă rușinați din țara noastră.

Deci așa, pentru cuvintele lui céle dulci și bune, foarte să îmbărbătară și da război tare, bătîndu-se toată ziua în puști și în tunuri, în săgeți, în sabie, față cu față. Mai virtos boiarii cei mari și al doilea cu coconii lor, cu slugile lor, tot cu sabiile goale intra într-înșii de-i gonea și-i răspîndea în toate părțile. Atuncea și Matei-vodă cu toți împreună năvăli asupra vrăjmașilor foarte tare, cit îl și răniră cu un glonț la piciorul sting, den josul genunchiului.

Iar cînd fu în deseară, făcu Dumnezeu o minune mare, că trimise lui Matei-vodă un nor ploios, care să ivi dăspre austru, fiind ceriul prea seninat. Și venea asupra taberilor preă iute, cu un vînt foarte viforos. Și așa trecu preste tabăra lui Matei-vodă. Iar cînd sosi la tabără lui Vasilie-vodă, acolo-și năpusti toată apa, ca cum ar cură un rîu prea iute. Și pică-

turile era groase și virtuose ca o piatră. Unde-i lovia, ticăleșii îndată cădea după cai jos. Și să făcu în tabăra lor apă multă, ca o baltă tinoasă.

Și așa fiind, îndată să năpusti toată tabăra lui Matei-vodă și intrară prin mijlocul lor fără de nici o frică, tăindu-i foarte rău. Prinseră și vii mulți. Iar Vasilie-vodă cu Temuș și cu puțini călări de-abia au scăpat numai cu trupul, trecind la Moldova pre la Galați. Însă noroc au avut, căci au înnoptat. Iar Matei-vodă s-au învirejit la Tirgoviște a doua zi, miercuri, mai 18 deni, cu toată tabăra lui, cu mare izbândă și voinicii lui cu multă dobândă, dind toți laudă lui Dumnezeu pentru mila și binele ce le-au făcut, de i-au izbăvit din miinile vrăjmașilor. Strins-au trupuri căzute în război, căzute 3.000, de au făcut o movilă mare la Finta. Înfipt-au acolo și o cruce mare. Făcut-au și altă movilă din jos de Tirgoviște, lângă drumul cel mare.

Gheorghe Ștefan-vodă fiind pribeag aici, căzut-au la Matei-vodă cu multă rugăciune de i-au dat oaste ajutor, și craiul Racotî așijderea, de s-au dus asupra lui Vasilie-vodă. Avind amândoi războiu la Selca, izbindit-au Gheorghe-vodă. Iar Vasilie-vodă au fugit în Țara Căzăcească, la ginere-său Temuș, fiind acolo și hanul cu oștile tătarăști. Iar Ștefan-vodă cu moldovenii, cu munténii, cu ungurii, cu lésii, au încongiurat cetatea Suciavei, că acolo era doamna lui Vasilie-vodă închisă cu fie-său Ștefăniță și cu toată averea lor, avind doamna ajutor pre ginere-său Temuș cu 8.000 de cazaci. Deci fiind ei îngropați într-un șanț supt cetate, în toate zilele ieșia Temuș cu cazacii și-i gonia foarte rău pe cei din afară, până se umplură luni trei. Iar cînd fu într-o zi, sezînd Temuș supt cortul lui, tocmiră nemți[i] un tun și-l sloboziră asupra lui. Și așa lovi o ladă de lemn ce erea lângă dînsul, și rupîndu-să o bucată de ladă au lovit pe Temuș peste un picior, și umflîndu-se piciorul, în grab au murit. Iar cazacii numai-decît rădicară alt hatman și făcură pace cu Gheorghe Ștefan-voievod și-i închină cetatea.

Iar Vasilie-vodă au fost căzut la hanul cu multe rugăciuni și cu daruri scumpe, de i-au dat ajutor 20.000 de tătari. Și au purces cu dinșii ca să scoată pre doamnă-sa și pre fie-său din Suciavă. Iar cînd ajunseră la Prut, sosi veste rea și amară, cum au perit gineri-său Temuș, și s-au închinat cetatea, și au prins pre doamnă-sa și pre fie-său și i-au luat toată avuția. Atunce deaca înțelese Vasilie-vodă, cu mare întristăciune să întoarse iar înapoi. Sosind la hanul, fu Vasilie-voievod prins și băgat în obezi. Trimițindu-l la Poartă, fu închis la Idicula.

Deci cazacii tocmiră trupul lui Temuș într-un sicriu și să duseră cu dînsul în țara lor. Atunce doamna plîngea mult, intrînd în inima ei spaimă și groază mare. Iar Ștefan-vodă singur intră în cetate, de au prins pre doamna și pre fie-său și i-au luat toată avuția. Și s-au învîrtejit la scaunul lui la Iași cu mare izbîndă. Și s-au plecat capul la Poartă, de ș-au tocmît lucrul. Și i-au adus steag de domnie.

Iar Matei-vodă, fiind rănit de războiul căzăcesc, zăcea în patul lui și nu putea să să răpaose și să-și caute leacul ranei sale de necazul slujitorilor lui, mai vîrtos dorobanții și seiménii și alte cete. Că Matei-vodă foarte-i îngrășase, strîngînd pre toți dintr-alte țări streine, săraci foarte. Iar Matei-vodă le făcuse milă mare. Că avea la casele lor pace, ca să-l caute la vrîme de nevoie, cum să cade slugilor celor drăpte.

Iar ei toți să îndrăciră de să nebuniră și începură a nu-l băgarea în seamă nicicît, ci-și bătea joc de dînsul și în toate zilele zbiera în curtea lui. Și lua tunurile dă le scotea afară la cîmp. Și intra în case unde zăcea, dă-l pedepsea. Și să lăuda că ei au bătut războiul cazacilor, cerșindu-i să le dea cite 3 lefi; iar de nu, vor sparge cămara și singuri își vor lua. În multe chipuri îl pedepsea, zicîndu-i să-și lase de acum scaunul și să să facă călugăr. Și zicea că au îmbătrînit și ș-au ieșit din fire. Și așa fiind turbați, cînd fu într-o zi, să strînseră toți în curtea domnească ca să ucigă pre 2 boiari ai lui Matei-vodă, anume Ghinea Țucala i Radul Vărzăriul vel-armaș, aruncîndu-le prihană cum că ei sfātuiesc pre domn

ca să nu le dea lefi. Și așa fiind ei turbați, ca niște porci fără de nici o rușine, să suiră sus, în casele domnești și déderă năvală unde zăcea domnul lor, căutînd pre acești boiari supt căpătiul lui, supt paturi, prin poduri, prin cămări, prin lade, pînă-i găsiră. Și așa, denaintea lui, i-au luat, cît se cutremura lîocul de groaza lor, dăzbrăcîndu-i dă haine, bătîndu-i nemilostiv, pînă-i-au scos afară la cîmp, și acolo i-au omorit, înaintea tuturor oștilor. Într-acéia turburare a lor, întîmplîndu-se lui Socol vel-clucerul Cornățeanul a fi bolnav, zăcînd la gazda lui, ca niște hoți și pre el l-au ucis. Și le-au jefuit casele, luîndu-le tot ce au avut.

Iar cînd au fost la august, murit-au și doamna Elena. Și cu mare cinste fu îngropată în bisérica domnească, în Tirgoviște.

După ce au dat Dumnezeu de s-au vindecat Matei-vodă la picior, ieșit-au în preumblare cătră Argeși, și învîrtejîndu-se de acolo, iar dorobanții și seiménii i-au închis porțile și i-au ieșit înainte, la șanțul cel mare, cu toate tunurile, oprînd pre domnul lor ca să nu mai între în cetate, zicînd că de acum înainte nu le mai trebuie să le mai fie lor domn, ci, sau să iasă din țară, sau să să călugărească. Deci așa au șăzut, cu toți boiarii lui, obidit, din josul orașului, 3 zile. Și nici pîne nu lăsa să-i aducă, să minince din avérea lui și din toată cîntea domniei lui. Deci într-alt chip n-au avut cum mai face, ci le-au făgăduit să le dea bani din dăstul. Atuncea de-abia l-au lăsat de au intrat în tîrg, la scaunul lui. Iar ei nu să mai așăzară, ci ca niște lupi flăminzi, și ziua, și noaptea zbiera și umbla pre la casele boiarilor, ca niște calici, de-i pedepsea și le cerea de băutură. Nimenilea nu le putea sta împotrivă. Că umbla toți béți, zăcînd prin pimnițe cu muieri, cu copii cu tot. Lăsară hrana lor cea bună și să apucară de tilhărie. O, cîtă obidă era lui Matei-vodă! Unde știia cît bine le-au făcut, și acum își bat joc de el. Și chemă pre toți credincioșii lui boiari și slugi și le zicea: „O, dragii miei, știți cît munciiu de ținuiu țara, și mă nevoiiu de o strînsu la moșiile lor, și o păziiu de nu o călcă nici o limbă. Și în

zilele mele crescură, și să însurară, și făcură copii și să îmbogățiră toți. Mai virtos zic de acest neam dorobăntesc, fiind ei tot dintr-acest pământ al Țării Rumânești și neavînd ei nici o nevoie de la mine sau de la alții. Iar diavolul cel nepohtitor de binéle omenesc iată cum intră în ei, de i-au nebunit și nu știu ce fac. Că s-au însoțit cu sirbii siiméni, de ș-au măritat fétele și surorile duple ei. Și nu poate nimenea să-i contenească. De acum înainte, dragii miei, să știți cu adevărat că pentru faptele lor, vor să vie mari răutăți asupra aceștii sărace de țară. Și va să cază la mare nevoie. Și vor să pătimească și cei buni pentru cei răi. Că întii eu nu pociu răbda turburarea lor care fac asupra mea și asupra țării. Ci gîndesc, de voi avea zile, să aduc în primăvară 30.000 de tătari și pre craiu cu ungurii, să-i lovească fără veste de toate părțile și să să puie supt sabie toți cei mai mari, să piară ca niște filhari, să-mi izbîndesc spre dinșii, pentru mult bine ce le-am făcut“.

Și așa, cu necaz mare, au petrecut Matei-vodă din zi în zi. Deci fiind slab și ajungîndu-l adîncile bătrînețe, puține zile s-au războlit. Și cînd au fost april 9 deni, 7162, duminică dimineața, au răposat Matei-vodă în casele domnești, în Tirgoviște. Și au domnit Matei-vodă ani 21, fără luni 5 și zile 11.

Iară după pristăvirea răposatului Matei-vodă, boiarii țării împreună cu părintele Ignatie mitropolitul, aciiși trimiseră de să strînse toată curtea și toți slujitorii. Și făcură cu toți dimpreună mare sfat. Și cu voia tuturor aléseră din mijlocul lor ca să le fie domn Costandin-voievod, sin Șarban Basarab-voievod, că-l știia că iaste de neam mare, domnesc și iaste om bun, și înțelept și blind. Și toți să bucurară și să veseliră.

Și îndată scoaseră și trupul lui Matei-vodă din casele domnești și-l puseră în mijlocul curții, fiind și sfîntul Macarie, patriiarhul de la Antiohiia, cu mitropolitul Ignatie, cu mulți arhierii și călugări, popi. Făcutu-i-au pögrebaniia cumsăcade, rădicîndu-l cu mare cinste, pin' l-au băgat în groapă,

în biserică domnească, în Tîrgoviște. Dumnezeu să-l pome-nească.

Iar Costandin-vodă împreună cu toți boiarii lui înce-pură a căuta de rîndul țării și de așazămintul domniei. Și îndată trimiseră de olac de dăderă veste împăratului, sultan Mehmet, și veziriului Derviș-pașa și tuturor priiatenilor, cîți avea, pentru întîmplarea ce scrie mai sus. Și tuturor le-au părut bine. Și degrab alăseră pre o seamă de boiari, și roșii și popi, de i-au trimis la Poartă, făcînd mare rugăciune la toți ca să le hărăzească pre Costandin-vodă să le fie domn. Și numaidecît le-au făcut pre voie, precum l-au pohtit și țara. Și-i dăderă steag de domnie noao, trimițîndu-l cu terzi Mustafa aga Tahalgiul împreună cu boiarii.

Iar Costandin-vodă înțelegînd de aceasta, pogorit-au la București. Iar cînd au fost joi, iunie 1 deni, 7162, ieșit-au Costandin-vodă cu toți boiarii, cu toate oștile, inaintea stea-gului, la podul Plumbuitei și acolo să împreună cu aga turcul și cu boiarii. Și cu mare cinste intrară în scaun în București. Și preste puținea vrême gătit-au Costandin-vodă haraciul și poclonul de domnie. Și l-au trimis la împăratul cu aga turcul și cu mulți boiari. Și așa ș-au așăzat domnia cu bună pace, dăspre turci, și dăspre hanul și dăspre Racotî Gheorghie, craiul Ardealului, și dăspre Ștefan-vodă al Moldovei. Și cu toată vecinătatea s-au așezat. Și au început a face milă mare țării, iertîndu-le toate năpăstile. Și au plătit pre slujitori cu un haraci deplin. Și au iertat țara de bir 3 luni. Și au iertat dorobanților și călărașilor dijma și oieritul. Și au îmbrăcat pre toți cu postav bun, și pre căpitanii lor cu fringhii, cu coftirii, cu atlaze. Lefi încă le da din dăstul. La masă cu dînsul de-a pururea șădea cu dînsul și-i dăruia. Judecăți drăpte fă-cea, și milă din dăstul. Pre nimenea nu obiđuia, ci cu blindete și cu cuvinte dulci pre toți îi mîngîia. Și gîndi să facă mult bine țării. Și să bucura toți și moșnăni, și streini, mulțu-mind lui Dumnezeu că le-au hărăzit domn bun și înțelept, și milostiv.

Făcut-au Costandin-vodă și o mănăstire mare, care iaste în virful unii movile din București, unde iaste hramul sfetăii Costandin-țar și muma lui, Elena. Ispravnic au fost Radul logofătul Dudescul și Gherghie Șufariul din Tirgoviste.

Și doamna lui Bălașa au făcut o mănăstire ce să cheamă Jitiianul, den sus de Craiova, lingă Jiu. Făcut-au doamnă Bălașa și un sicriu mare de argint poleit foarte iscusit, în carele au pus sfintul trup al sfintului Grigorie Decapolit, de la mănăstirea Bistrița. Și alte multe bunătăți și odoară scumpe au făcut și le-au împărțit pre la Sfetagora și prin alte părți.

Tocmitu-s-au țara foarte bine și s-au împăcat cu toată vecinătatea, făcindu-și frăție și legătură cu Racoți și Gheorghie și cu Ștefan-vodă al Moldovei. Și au vecinit bine și frumos.

Gindit-au Costandin-vodă să facă și alt bine Țării Rumânești, ca să-i mulțamească și să-l pomenească. Care bine neamului rumânesc, vrăjmașul diavolul n-au lăsat să-l umple. Că pentru bine, mult rău i-au dat. Ca și israiliténii jidovi cu domnul nostru Isus Hristos, cind i-au scos din robie, din mina lui Faraon și i-au hrănit în pustie, cu mană din cer și le-au dăruit țări întregi: iar apoi, în loc de mulțumită, ei-l uciseră și-l adăpară cu oțet și-l batjocoriră în tot chipul. Așa și neamul rumânesc, mai ales dorobanții. Că au chemat Costandin-vodă pre toți căpitanii de dorobanți și iuzbașii și ciaușii vâtași și cetașii, de s-au sfătuit cu dinșii zicindu-le: „Feți miei, tuturor am făcut ce s-au căzut, și roșiilor, și tuturor cotelor și voeo. Încă una mai trebuiaște să facem. Să scoatem din mijlocul nostru pre siiménii sirbi, că nu iaste țării de nici un folos. Răposatul Matei-vodă i-au strins pentru vrăjmașul Vasilie-vodă. Iar eu acum, au dat Dumnezeu de n-am nici un vrăjmaș și m-am împăcat cu toate țările, ca să putem face bine și țărănilor, că sint săraci și impresurați de bir și de năpăști. Iar cind vom avea vreun păs de undeva, ne vom apăra cum vă fi voia lui Dumnezeu. Și mai bine voi da acle lefi siimenești voao și feciorilor voștri.”

Deci ei cu un cuvînt fură bucuroși și ziseră toți: „Așa să fie!”

Și într-acéiași zi au făcut Costandin-vodă masă mare de i-au ospătat și i-au dăruit cu coftirii, și cu atlaze și cu postave bune. Iar cînd au fost a doao zi, sîmbătă, februar 17 deni, 7163, fiind acest neam dorobănțesc încuscați cu siiménii și singerați și covășiți de diavolul încă din zilele lui Matei-vodă, făr' de nici o chibzuială, de dimineată, împreună cu siiménii, să șculară turburați, și fără vête începură a sudui pre domnu-său, Costandin-vodă. Și făr' nici o milostivire abătură în neamul rumânesc, în boiari, de-i ucidea ca pe niște dobitoace, prepuindu-le că sînt hieléni și ei au sfătuit pre Costandin-vodă să scoată pre siiméni. Și ei, ticăloșii, nimica de acéia n-au știut. Ci cu voia lor s-au sfătuit Costandin-vodă și iar ei au stricat. Numai ei, ca niște oameni răi și făr' de Dumnezeu, i-au ucis, nefiind nimica vinovați.

Pre care-i uciseră, aceștea sînt anume: Ghiorma vel-ban, i Drăghici sin Papei vistierul ot Greci, i Gherghe Carida vistierul, i Papa sin Predii vornicul Brâncoveanul, i Cîrstea sin Socol clucerul Cornățeanul, i Udrea slugerul Doicescul, i Preda Beea ot Maia, i Sava Șufariul Cuștireanul, i Dumitrașco Frejureanul, i Dumitru comisul sin Mîtrii pitarul ot Stănești, i Mihai ciohodariul, i Gîdea căpitanul, i Băncilă căpitanul, i Ivan căpitanul, i Iancul căpitanul ot Călimănești. Iar alți boiari, cîți au scăpat prinzînd de vête, au fugit care încătro au putut: unii preste Dunăre, alții au trecut muntele, alții au trecut în Moldova.

Iar dorobanții și siiménii fiind covîrșiți de nebulie, și plini de diavolul, nicidec nu să curmară, ci, în loc de cîntă, mai virtos sporea spre fapte réle. Că întii uciseră pre acești săraci de boiari. A doao, batjôcoriră pre domnul lor, suduindu-l în tot chipul și-i da cu lémne la ochi și-l purta val, cum era mai rău. Nu avea putere din domniia lui cit ar fi o cirtă. Numai ce căuta cu ochii ca un dobitoc, și la unii, și la alții. Ei singuri intra în cămară de-și lua lefi. Cînd venea niscare soli de undeva, ei să punea în poartă de-i oprea, și de frica

lor, întâi își da solia la dinșii. Și alte batjocuri făcea domnu-său.

A treia, călcară și sfintele biserică ale lui Dumnezeu, încă, slujind preoții sfânta liturghie. Iar ei intrară în biserică de-i scotea de păr afară și-i dezbrăca de veșminte. Și au jefuit sfintele biserică și preștoalele. Și lua potirile de au vărsat jos sfântul singe și trup al domnului nostru Isus Hristos. Și sfintele moaște le călca cu picioarele și zicea că sint farmece. Tot ce au aflat în biserică au luat. Numai pietrile goale au lăsat. Sfintele veșminte făcându-le-au femeilor și fetelor chinteșă. Și vindea cărțile bisericii la tirg. Vîndut-au și un potiriu drept bani 30, cum au vîndut și Iuda pre Hristos. Făcînd-au Dumnezeu o ciudă mare, că au băgat unii o icoană în foc, chipul domnului Hristos, ca să scoată poleiala, iar casa s-au aprins, de au ars cu totul ce au fost într-însa pînă în pămînt: de-abia au scăpat ei.

A patra, au dat jaf caselor boierești, și neguțătorilor și tuturor ciți știa ei că să biruiesc și au bucate. Și au jăhuit toată țara, din cap pînă în cap, și cruciș, și curmeziș. Mai pre scurt să zicem, vecin pre vecin, fin pre naș, slugă pre stăpin.

O mare ciudă, multe răutăți au făcut diavolul neamului rumânesc încă din ceputul lumii, de la moșul nostru Adam. Iar domnul nostru Isus Hristos nu s-au îndurat de făptura sfîinții-sale, adevă neamul omenesc, ci, ca un miloserd, s-au pogorît din cer pre pămînt de s-au întrupat și s-au răstignit și a treia zi au învis, lăsîndu-ne noao învățătură folositoare sufletului și trupului. Întîi liubovul, să iubim unul pre altul, că liubovul iaste tuturor bunătăților rădăcină — zicînd singur Dumnezeu: „Cine va avea dragoste cu vecinul său, acela va lăcui în mine și eu întru el“. Deci și acest neam omenesc, pînă au fost dragostea în mijlocul lor, Dumnezeu au fost cu dinșii, că nu i-au călcat alte limbi streine; și au făcut multe vitejii și au trăit în pace bună. Iar acum iată cum îi prelăsti diavolul așa lesne și-și făcu lăcaș în ini-

mile lor. Den case bune și den lăcașuri multe și bune, den bucate și din mila domnilor și a boiarilor, să făcură tilhari. Și ei singuri, cu minte lor își surpară viața și-și pusea casele.

Văzînd înțelepciunea lui Dumnezeu atîta nebulie ce făcură oamenii aceștea casei lui, adecă sfintei biserică și domnului lor și și vecinilor lor; și singele cel nevinovat striga la cer, ca să le facă judecată, cunoscut-au că s-au îngroșat inimile lor și s-au împăinjinat ochii lor, ca văzînd să nu vază și spuindu-le să nu înțeleagă, că păcatul prea s-au înmulțit, și s-au asemănat călcătorilor de lege, trimis-au Dumnezeu asupra lor caznă, adică judecată, ca și odinioară eghiptenilor.

Întîi, fiind la Tarigrad împărat sultanul Mehmet, sfat au făcut pentru atîta nebulie ce au făcut acești oameni în Țara Muntenescă, socotind că astăzi va fi aici, mîine va fi la ei. Și aciași au poruncit la Racotî Gheorghie, craiul Ardealului și la Ștefan-vodă al Moldovei, de au venit cu unguri și cu moldoveni în Țara Rumânească. Și au avut războiu mare la Șoplea, în Teleajen, cu dorobanții, și cu siiménii și cu alte cete. Prinzînd și Costandin-vodă vêteș, fugit-au din mijlocul lor la Dunăre, împreunîndu-se cu Siiaș-pașa în vadul Dirstorului, la Strimba.

Iar ei, încă nu le ajunse că ce nebunii făcuse, ci mai adăoseră. Aflară pre unul asemene lor, anume Hrizea sin Dumitrașco ot Bogdănei, ot sud Ialomîța, nebun ticălosul și fără de minte, de-l făcură să le fie domn din mijlocul mărăcinilor. Pre acest Hrize foarte îl iubea Costandin-vodă și de taină credincios făcutu-l-au boiarin, spătar mare preste toate oștile lui. Iar el să asemănă Iudei, care era lui Dumnezeu mai credincios dentîi și întingea într-o solniță cu din-sul, apoi îl vindu jidovilor. Așa și Hrizea, să arată întîi domnu-său credincios, iar în taină umbla tot mozavîrîndu-l și îndemnînd gloatele ca să-l ucigă, și să șază în locul lui. O, ticăloșii și nebunii! Cum umblară toți rătăciți.

Cînd fu la iunie 17 dni, leatul 7163, simbătă, să lovîră toți la Șoplea în Teleajen, și cît clipeala fură biruiți de un-

guri. Căci Dumnezeu nu mai era cu ei într-ajutor. Ci umbla ca niște oi fără de păstor și de toți huliți și goniti. Foarte mulți din dorobanți și din siiméni au căzut jos. Zăcea trupurile lor grămadă, unul peste altul, cite 50, cite 100, la alte locuri și mai mulți. Citi scăpară să rășchirară, unii în munte, alții preste Dunăre. Prin toate gaurile să ascuseră. Și de frică mare, știindu-și vina, și de umbra lor să spăiminta. Și-și lepăda hainele lor cele dărăbănțești și să îmbrăca în făr-fenețe calicești; și să jura că n-au fost dorobanți.

De simbătă, februar 17 dni, începu diavolul a împărăți, și iar de simbătă, iulie 17 dni, începu a slăbi. Precum iaste scris, că nu iaste care să stea împotriva lui Dumnezeu.

După acéia, sultan Mehmet-împăratul iar au dat domniia lui Costandin-vodă. Și s-au învirtejit de la Dunăre cu mare cinste la scaunul lui, împreunîndu-se cu Racotî Gheorghie-craiul și cu Ștefan-vodă la podul Praovei, lingă Gherghită. Și au șăzut la podul Dridovului 3 zile, de s-au ospătat citeși 3 domnii, făcînd frăție și legătură cu jurămint, învirtejîndu-se, fieștecare în țara sa.

Iar Costandin-vodă au mers la Tirgoviște. Și iar au arătat milă mare asupra tuturor creștinilor și celor greșiți. Și i-au iertat de toate vinele lor, numai să să așeze și să-și meargă cineși la moșia sa, să-și dea birul împăratului.

Iar ei, ca niște îndrăciți, nu să mai așăza, ci umbla tot turburați. Și să strînse care de unde era: o dată la București, altă dată la Brăila, ca să vie cu armă asupra domnu-său. Iar Costandin-vodă, prinzînd vête, trimise ale sale oști credincioase, și-i lovîră de toate părțile. Pre unii îi omoria, pre alții vii îi prindea. Pătîră ca vai de ei, și încă tot nu să mai așăza. Ci care dupre unde era, tot să lăuda și zicea că va veni și altă vrême, ca să-și poată izbîndi. Fu și Hrizea spătarul prins la Brăilă, și-l aduseră la mina lui Costandin-vodă. Pohtîndu-l craiul, datu-i-l-au, cu jupineasă, cu coconi cu tot. Și așa pohtise și el. Datu-i-s-au gazdă bună în Beligrad, și i-au făcut obroc bun, ca să-i prisosească de toate. Și avea cinste și socotință den dăstul.

După acéstea toate, Racoti Gheorghe-craiul nu şazu málcom să-şi ţie crăiia şi ţara, ci să şculă cu gréle oşti ungu-reşti asupra lui Cazimir, craiul leşesc, să-l scoată din scau-nu-şi şi să şază el crai. Venitu-i-au şi craiul sfetesc cu 20.000 de oaste; trimisu-i-au şi Hmelenschi, hatmanul căzăcesc, ajutor 15.000 de cazaci; şi Ştefan-vodă 2.000. Iar Cazimir, craiul leşasc, şi cu toţi domnii, prinzind de vête, numai-decit trimiseră cărţi la hanul tătărăsc, curind să vie ajutoriu. Şi Costandin-vodă avea 2.000 de oaste. Şi îndată să ridică însuşi hanul cu mulţime de tătari şi intră în Țara Leşască. Fu Racoti părăsit şi de sfeti, şi de cazaci, şi de moldoveni, şi de munténi. Atuncea leşii şi tătarii aflară vréme şi ocoliră tabăra ungurească. De-abia scăpă Racoti cu puţini oameni în ţara lui. Iar tabăra lui să prăpădi de tătari, care de sabie, care viu, de la mare pin' la mic, pin' la 30.000 de suflete. Atunce prinseră şi pre ghineralesul lor, Chim Ianoş, şi pre Corne Gaşpar, şi pre Beldea Pal, şi pre mulţi domni den Ardeal.

Iar Hrizea spătarul, pre vréme ce era Racoti în Țara Leşască, s-au ridicat cu 500 de siiméni, carii era rumâni de neamul dorobăntesc strinşi de Racoti şi lăsaţi de pază scau-nului, şi războinicéşte au ieşit cu toţii de acolo, trecind mun-tele aicea în ţară pre la mănăstirea ot Bistriţă.

Iar Costandin-vodă prinzind vête, trimis-au pre Preda dvornicul Brâncoveanul, şi pre Radul stolnicul Fărcăşanul şi Ivaşco Cepariul, cu oşti gréle. Şi făcură război mare la Tîrgul Bengăi şi fură biruiţi siiménii. Cîţi n-au perit de sabie, prin-su-i-au vii. Şi prinseră şi pre Hrizea spătarul viu. Închinin-du-se boiarii la domnă-său cu slujbă curată, priimindu-i cu einste, dăruitu-i-au foarte bine. Iar prea Hrizea l-au spinzu-rat la roată cu toate soţiile sale.

Luără-şi şi ei plată după faptă. Şi făcură o movilă mare la Tîrgul Bengăi, în siliştea Cincului.

Iar dorobanţii şi siiménii nu să mai aşazară, ci văzind slăbiciunea Ardealului şi neputinţa lui Costandin-vodă, fiind indemnaţi de diavolul, să sfătuiră că cu alt nimica nu

vor putea surpa pre Costandin-vodă, numai cu puterea turcilor. Și merseră preste Dunăre de să închinară lor și-l pîrîră că iaste hain împărăției și iaste totuna cu Racoți și cu Ștefan-vodă. Pîrîră pre domnul lor la păgîni, carii niciodată nu poh-tesc binele creștinilor. Iuda pîria pre domnul nostru Isus Hristos la păgînii ovrei, cum că el să laudă că iaste fiul lui Dumnezeu, iar dorobanții pîria pre domnu-său la păgînii turci. Iuda vindu pe Hristos în 30 de talanți, iar ei să vindură robi turcilor în toată viața lor. Ovreii dederă acel chelcig pre un sat a fi de îngropare streinilor, iar ei singuri să dederă mîncare ciinilor. Iuda să dede singur spinzurării, iar ei singuri să dederă înecării, că s-au înecat cu totul. O nebulie nespusă, cum că ei singuri strică țara! Că nu s-au suferit cu case bune, cu bucate multe, cu pace, cu cinste de la domnul lor, cu slavă de la toți. Nemerî pre Caiiafa tocma în pîn-tece și muri. Deci tilhariul și vinovatul nu să poate ascunde nicăirea, ci vădindu-se păcatul, plată ia den vina lui. Așa și ei, au umblat cît au umblat gonind pre dracul, pîn' l-a și aflat, cu spinzurare, cu înțepare, cu tot feliul de morți. Carele încătrow să ducea, Dumnezeu nu-l mai sporea, ci acolo să pră-pădea. Pren toate țările zăcea oasele lor, ca unor călcători de jurămînt și de toate poruncile lui Dumnezeu. Ci de ei n-ar fi atita minune mare, că pentru nebuniile lor au căzut nevoie mare asupra aceștii sărace de țară, precum să va în-țălége aici mai nainte. Că deaca au văzut păgînii una ca aceas-ta, cum iaste pizmă și împărecheare întru rumâni, socotiră că iaste vrémea să între întru ei, ca niște lupi într-o turmă de oi, să-i răsipească și să-i slăbească din rădăcină. Nu doar că au avut turcii pizmă pre domn, ci mai virtos pre ei ca să le taie rădăcina, să nu mai fie, ci să umble călcînd și mîn-cînd țara și luînd toată agoniseala ei, ca o grădină fîi' de gră-dinariu. Ci iată că le-au fost în voie. Ci, adevărat, nu iaste vîna lor, ci a rumânilor, că ei singuri i-au pohtit și i-au și dobîndit, dupre cum zice Dumnezeu: „Cine ce va căuta, va găsi“. Găsit-au dar rumânii foarte bine!-

Cînd au fost la ghenar 5 dni, 7166, trimis-au împăratul, sultan Mehmet și vezirazemul Chiupriuliul Mehmet-pașa de au mazilit pre Costandin-vodă și au trimis pre alt domn, ce-i zicea Mihnea, încă cu oști turcești, cu 30.000. Iar Costandin-vodă, deaca prinse de veste, au trecut muntele la Ardeal cu toată casa lui întreagă și cu toți boiarii țării. Și au domnit Costandin-vodă 4 ani fără 3 luni, leatul 7166.

Iar cînd au fost la februar 17 dni, intrat-au Mihnea aici în țară cu turcii și cu tătarii, de au robit mulțime de oameni și au prădat țara, povățuindu-i dorobanții și siiménii pe unde nu știa turcii și tătarii și pre unde niciodată răutățile n-au umblat. Iar ei, ca niște draci, îi ducea de r. buia și prăda. O, mare ciudă, că nu s-au auzit din veac ca cineva să-și voiască rău neamului său. Iar ei singuri își da muierile lor, și copii lor și rudele lor robi în miinile turcilor.

Mihnea acesta au fost de neamul lui grec cămătar. Tat-său l-au chemat Iane Surdul, iar pre dînsul l-au chemat din botez Franți. Deci izvodindu-se de mic a urma lui Izmail, feciorul Agarii, fugit-au de la părinții lui de s-au dus la Țarigrad și s-au curtenit la Kinan-pașa, zicînd că iaste fecior Radului-vodă, nepot Mihnei-vodă. Primitu-l-au pentru acest nume și l ținea lingă el foarte bine. Și așa au petrecut viața lui la turci, ca la 40 de ani. Și foarte să arăta credincios turcilor. Și ca de la inima lor l-au ales și l-au făcut domn Țării Românești, înșălîndu-i că să va turci și el. Și gura făgăduia lor acéstea, iar den inimă gîndea, deaca va apuca domniia, să să scoale cu armă asupra turcilor, să-i bată și să fie el împărat.

Deci cum s-au așezat aici, în scaun, în București, trimis-au la boiari preste munte cărți cu jurămint. Și au venit toți cu jupînese cu tot de s-au închinat lui. Așijderea și toată țara. Și să bucura toți de dînsul și le părea bine, gîndind că iaste credincios turcilor și el va purta grija țării și o va așăza ca să-și dea haraciul și să trăiască cu pace.

Iar el, fiind în gîndul cel dintii, nu să apucă de așăzămînt al țării, ci îndată începu a-și face steaguri multe, și tunuri, și ierbării multe, și palangă împrejurul mănăstirii Radului-

vodă. Și să strinseră tot neamul dorăbăntesc, de-i tocmea și-i așăza cineși la steagul lui și la ceată-și. Și începură ei toți a-l lauda zicînd că domn ca acesta n-au mai venit în Țara Rumânească, înțelept și vrédnic și iaste ca un sfînt.

Mazilit-au și pe Gheorghie Ștefan-vodă den Țara Moldovei și au pus pre Gheorghie Ghica-vodă să fie domn în locul lui. Iar Ștefan-vodă cu trecut în Țara Ungurească cu toată casa lui întregă. Și nu după multă vréme s-au învirtejit Ștefan-vodă iar înapoi au ungurii și cu lefegii, ca să scoată pre Ghica-vodă din scaun și să fie el domn. Iar Ghica-vodă deacă au prins dă véste, au strîns toate oștile cite s-au împri-lejit și lefegii, trimițînd cu dînșii pre fiu-său, Gligorașco-vodă, de i-au ieșit înainte la Tirgul Frumos și l-au lovit la Strungă, de au făcut război foarte tare. Și cu voia lui Dum-nezeu fost-au izbînda lui Gligorașco-vodă. Și au căzut mulți den unguri, făcîndu-se o movilă mare de trupurile lor la Strungă. Iar Ștefan-vodă de-abia au scăpat în Țara Ungu-rească cu puținei oameni.

După aceasta poruncit-au împăratul vezirazimului Chiupriuliul de au purces cu oști gréle asupra lui Racoți în Ardeal. Și au poruncit și hanului de au mers cu mulțime de tătari și Ghica-vodă cu moldovenii și cu munténii, ca să treacă toți la Ardeal împreună. Atuncea Mihnea-vodă spusése boiarilor de taină, cum va să taie pre turci. Iar ei, ticăloșii, numai ci încremeniră și să mirară, cum va să fie aceasta, răspunzînd: „Doamne, bun lucru ar fi acesta! Iar noi ne témem că nu vom putea plini desăvîrșit, ci numai vom zădări șarpele și ne va înghiți cu totul. Căci noi sîntem o țară mică și făr' de oameni, neputincioasă și făr' de ajutor de nici o parte. Iar turcii sînt putérnici, mari și biruiesc toată lumea, de la răsărit pin' la apus.“

Atuncea Mihnea s-au tulburat în firea lui și cu mînie mare le-au răspuns zicînd că sînt fricoși: „Și cu voi nu voi face nimic, numai să mérgeți cu mine pîn'la Teleajen, și de acolo vă voi lăsa de veți mèrge la casele voastre. Iar eu am cu cine tăia pre turci. Atuncea boiarii să mai bucurară.

Și purcése Mihnea-vodă cu boiarii și cu toate oștile și, după ce ajunse la Șoplea, în Teleajen, chemă pre toți căpitanii lui și pre toată oastea, de-i jura și le porunci să meargă să taie pre turci. Iar ei deaca să dăspărțea de el, îl suduia și zicea că nu să vor învrăjbi cu turcii, că sabiia împăratului iaste lungă, și hanul cu tătarii încă soséște. Deci Mihnea, văzind că nu va face nimic, făcu meșteșug, de purcése cu toate oștile să treacă muntele și să să împreune cu ungurii. Cînd ajunse la Cerași, iar boiarii și oștile pricepură de meșteșugul Mihnii, ce va să facă. Ci îndată-l părăsiră toți și să învrăjiră înapoi cu tunuri cu tot, pînă să apropiară de tabăra turcească. Iar boiarii mērseră la pașa, alții într-alte părți să rășchirară. Mihnea rămase cu puțini oameni, cugetînd ce va face: fugi-va preste munte? Tătarii și turcii l-au luat pre dănaite. Tot iaste perit. Ci ș-au luat capul a mină și s-au învrăjbit și el, de au mers la Cadir-pașă. Făgăduindu-i bani mulți, tocmitu-ș-au lucrul. Și ș-au făcut pace și cu hanul așijderea. Bănuind și pe o seamă de boiari, cum ei să-i fie făcut acea sminteală, și îndată omori pre Pirvul cel-vistier și pre Istratie vel-postelnic, i Preda Bîrsescul vel-agă și pre Vintilă căpitan de roșii și pre Badea vâtaf de pușcărie. Și au trimis pre Dinca vel-armaș, sirbul, de olac, de au omorît pă Preda Brâncoveanul vel-ban în casele domnești, în Țirgoviște, nefiind vinovați nimic.

Atuncea, pre acea vreme, era și Costandin Cantacuzino stari-postelnicul, cu toată casa lui și cu gineri-său, Pană Filipescu biv-vel-spătar, iar cu casa lui, la satele lor de la munte, pre apa Praovei, den porunca Mihnii, lăsați cu voia lui și cu carte iscălită cu mina lui, ca să șază ei acolo, să să odihnească cu bună pace, nebintuiți de nimeni. Numai au pohtit pre 2 coconi ai lui Costandin postelnicul, anume: Drăghici logofătul i Șarban postelnicul, ca să să afle lingă dînsul, cu slujbă dreaptă, precum s-au și aflat. Că pre Drăghici logofătul l-au trimis cu solie la Ardeal, iar Șarban postelnicul nicicit de lingă dînsul nu să dăzliپیا. Deci fiind Mihnea obidit pre o seamă de boiari, gîndit-au să nu fie

acel lucru și în știrea lui Costandin postelnicul și a gineri-său, Pană spătariul. Ci cu mare taină au poruncit la Odor căpitănuțul de au mers cu tirgoviștenii și cu toți plăiașii Ialomiții, să prinză pre acești ce scriu mai sus. Și neștiind nimic de acéia, lovitu-i-au fără veste, marți dimineața, avgust 16 dni, 7166. Gonitu-i-au pre toți munții Praovei, 2 zile și 2 nopți, pîn' le-au dășchis Dumnezeu calea și au scăpat în cetatea Brașovului cu jupinése, cu coconi, cu toți. Și nici pre unul n-au prins.

Văzind acești boiari atita nebulie a Mihnii-vodă pornită asupra lor, socotiră că nu vor putea trăi în zilele lui. Ci au trecut în Țara Moldovei cu totul. Și au dat veste și fie-său, lui Șarban, de au fugit de la Mihnea cînd era tabăra la Sibiiu, și s-au curtenit la Ghica-vodă.

Iar Mihnea, deaca au înțeles că au fugit acești boiari, foarte s-au întristat.

Atuncea au luat turcii cetatea Enăul, și Caravansebes și Logojul. Și multă pradă și robie au făcut în Ardeal.

Iar după ce au isprăvit acolo, venit-au și Mihnea în țară, în scaunul Bucureștilor. Și ce gîndise asupra turcilor nu să mai părăsise, ci mai virtos să întărise. Stringînd oști de iznoavă și cu meșteșug mare, 2 lucruri de taină făcea: cătră Racotii Gheorghie-craiul scriia cărți să vie oști ajutor, ungurii, iar cătră turci plecaciune mare făcea. Și lua bani împrumut de la turci mari din Țarigrad și duple marginea Dunării. Și încă i-au chemat cu rugăciune, de au venit la dînsul aici în țară. Și au strîns turci mulți, unii saragéle, alții délii, alții beșlii, alții siiméni. Și așa-i socotea și-i cinstea, cit credea într-insul ca în Mahomet. Atuncea Mihnea foarte să înălța și să trufia. Și trimise pîră grea asupra lui Costandin postelnicul și a gineri-său, Pană spătariul, cum sînt haini împărăției și umblă amestecînd țările. Și au venit toți boiarii de s-au închinat lui, iar el numai n-au vrut să vie. Și duple pîra lui, trimise Chiupriliul 2 capigii, de au luat de la Moldova numai pre Costandin postelnicul, de l-au dus la viziriul. Iar gineri-său Pană au rămas. Înțelegînd Mihnea-vodă de aceasta,

trimis-au pre Colțea clucerul Doicescul i Nicola Sofiiianul și cu alți boiari și cu mulți bani, ca să-i dea viziriului, să omoare pre Costandin postelnicul. Iar el știindu-se drept, nimic nu s-au ferit, ci au ieșit de față la divanul împărătesc, de s-au pîrit cu acei boiari ai Mihnei-vodă, de față, înaintea viziriului, jăluindu-se că nu iaste hain împărăției. Că întii el au mers la Mihnea-vodă, dîndu-i și boierie, să fie logofăt mare. Iar apoi, cunoscînd ficleşugul lui, ce va să facă asupra împărăției și, văzînd că au făcut moarte boiarilor țării, de mare frică, au fugit la Țara Moldovei. Și îndată rămăseseră acei boiari ai Mihnei de judecată și fură scoși din divan cu mare rușine. Iar Costandin postelnicul de la Dumnezeu fu izbăvit din moarte.

După aceasta, nu multă vrême trecînd, Mihnea fiind îndemnat de dracul, iar au abătut de ș-au tăiat boiarii, ciți au mai rămas, anume: Radul vel-vornicul Cîndescul cu 2 frați ai lui, Negoță, i Moisi, i Udriște vel-spătarul. i Diicul Buicescul vel-clucerul, i Radul Fărcășanul vel-stolnicul. i Danciul Țirțianul vel-postelnicul cu fie-său Preda logofătul, i Badia Comineanul vel-comis. i Stroe clucerul Bîrsescul, i Vasilie Cîmpineanul vel-căpitanul și alți mulți boiari. aruncîndu-i din casele domnești jos, cu lațurile în grumazi. Iar dorobanții să bucura, și-i călca cu picioarele și-și bătea joc de trupurile lor. Și nici la biserică nu-i lăsa să-i îngroape, ci afară prin gunoaie.

Iar pre jupîneșele lor le munea și le lua toată agoniseala. Acestea le făcea Mihnea, nu doar că era ceva vinovați, ci numai din sfatul lui cel necurat, care era plămădit în inima lui încă mai dentii, ca să taie pre turci și să rădice armă asupra turcilor. Deci știînd că nu-i vor pristăni boiarii, i-au tăiat. Și nimic n-au folosit. Da-va seama înaintea lui Dumnezeu la vrêmea înfricoșatului județ!

Pre acéia vrême aduseră tătarii și pre Kimin Ianăș de la Crîm, de l-au răscumpărat Mihnea-vodă din robie.

Deci dupre acéia, nu trecu multă vrême, strînse Mihnea toate oștile. Călărimea o rîndui împrejurul tirgului Tirgo-

viștii, iar pedestrimea o slobozi în turci. Și cîți să aflară acolo, pre toți i-au omorit. Și-aciași trimise oști la toate vadurile, de arseră Brăila, Giurgiovul, și prădară tot ce găsiră dincoace de Dunăre, nu numai pre turci, ci pre toți neguțătorii creștini, nu să mai alegea nici de mare, nici de mic, că judecată nu era.

Și alése den neamul dorobănțesc de puse capete mari preste toți. Și-i cinstiia, și-i dăruia cu fringhie și cu haine scumpe. Și îmbrăca pre dorobanți, tot cu haine spahiești. Și nădăjduia în ei ca Irod-împăratul în Irodiiada cînd tăie capul lui sfeti Ioan Cristitel, pentru dragostea ei. Deci cît folos au avut Irod de dînsa, atîta au avut și Mihnea de ei.

Atuncea împăratul, deaca înțelése, de năprasnă să umplu de minie. Și Chiupriliul vezirazimul, cu toți pașii, mult se mirară cum să schimbă Mihnea den făgăduința lui și să făcu hain împărăției, neavînd nici o nevoie. Și încă tot nu credea. Ce trimiseră de olac la Dunăre, să vază. Și tot aflară așa. Și degrab porunci împăratul de să strînseră oștile la Ruși, fiindu-le cap pașa. Și făcură pod peste Dunăre, de trecură la Giurgiov. Au tăbărit acolo în tîrg. Făcură șanț mare împrejur.

Iar Mihnea încă-și găti oștile toate. Și întii se duse la Rucăr de să împreună cu Racoti la hotarul țării, de făcură legătură și jurămint mare. Și să învîrteji iar înapoi. Și orînduiră pre Costandin Șerban-voievod cu 10.000 unguri, cap lor Micheș Clemen, și cu 10.000 de munteni, capete Gherghe dvornicul Băleanul, i Dumitru Sirbul vel-spătarul, cumnat cu Mihnea-vodă, ca să meargă la Moldova, să scoată pre Ghica-vodă.

Și cînd fu septembrie 5 deni, leatul 7167, întră Costandin-vodă în Moldova. Și sosind la Iași, să lovără oștile cu straja moldovenească. Și război mare fu lingă tîrg. Și fu moldovenii biruiți de oștile lui Costandin-vodă. Și răzbindu-i, unii să inchina lui, alții să duseră la domnul lor, Ghica-vodă, preste Prut la Țoțora. Și așa viînd veste, s-au pogorît Ghica-vodă

cu toți boiarii lui și cu toate jupinésele în jos spre Prut, pin' la Tighenea. Acolo s-au împreunat cu calga-sultan, cu oști tătarăști, ca 20.000. Și den porunca împăratului, mărse asupra lui Costandin-vodă. Și avură război mare din josul tirgului Iașilor. Și cit clipeala fură biruiți ungurii și munténii de tătari. Și intrară în ei ca lupii în oi, de-i răspîndiră și-i noroiră în Bahlui. Tăiară pedestrimea toată, ca 2.000, și călărimea așijderea, și-i robiră din dăstul. Iar ciți scăpară prin Țodri, îi omorîia moldovénii. De acia au scăpat Costandin-vodă cu puținei oameni. Iar pre 'Gherghe dvornicul Băleanul îl cuprinseseră acolo viu, și-l duseră rob la Crim.

Iar Racoți încă trimise ajutor Mihnii pre Gaud, căpitanul némților, cu o seamă de unguri, iar cu altă seamă de oaste să duse Racoți la Hațag, așteptînd pre turci, să să bată acolo. Mihnea încă purcése den Tirgoviște asupra turcilor. Și cînd sosiră la Frătești, ieșiră o seamă de turci din tabăra lor și să loviră în lunca Giurgiovului. Iar Gaud cu ungurii lovi-i fără veste și foarte rău i-au tăiat. Și ciți scăpară, i-au gonit pin-in tabără. Turcii să îngrijară foarte.

Iar preste noapte, veni veste neagră Mihnii, că au bătut turcii pre Racoți-craul, și pre Costandin-vodă tătarii așijderea. El încă să spăimîntă rău. Și socoti că nu va face singur nimic. Că turcii era mulți și tătarii încă venea cu Ghica-vodă. Ci să invirteji înapoi cu multă grijă, pin' sosi la Tirgoviște. Deci el acolo gîndise să șază pre loc și să să bată cu turcii. Iar dorobanții și alte oști să sfătuiră să-l închiză în cetate și să-l dea turcilor. Mihnea, deaca prinse de veste, cu mare meștersug să împacă cu dorobanții dîndu-le și bani mulți. Noapte-l sloboziră, de au fugit preste munte. Și acolo își sfîrși viața lui, cum au fost mai rău.

Și au domnit Mihnea-vodă 1 an și 9 luni.

Iar turcii și tătarii intrară în țară, de o robiră și o prădară foarte rău. Și puseră domn pre Ghica-vodă la noiembrie 20 deni, leatul 7168. Și să întoarseră înapoi cu multă pradă.

Iar Ghica-vodă, deaca s-au așăzat la scaun, în București, trimis-au poruncă în țară ca să să stringă cine va fi

rămas și să-și meargă cîneși la moșia lui, să să apuce de hrana lui și să-și dea haraciul împăratului. Și arăta milă mare asupra săracilor și le făcea judecată dreaptă. Niminea nu să întorcea obidit de la divanul lui. Așijderea și slujitorilor le făcu căutare. Și ciți ziseră că sint robiți, săraci, fugiți, morți, pre toți li scoase de la catastih. Și celor ce rămaseră le dăde scădere din dăstul. Și iertă pre toți greșii. Și cînd au fost vrîmea haraciului, pus-au pre toți să-și dea după obicei.

Iar cînd au fost la april 26 deni, 7168, venit-au la Ghica-vodă veste cum vine Costandin-vodă cu ungurii, pre la Ciineni, aicea în țară. Și numaidecît s-au sculat cu toți boiarii țării și cu toate jupîneșele lor și cu toți coconii lor de s-a dus la Giurgiov. Iar Costandin-vodă au intrat în București, mai 1 deni. Și s-au adunat toți dorobanții și siiménii lingă dînsul. Și veniră și din roșii și din toate cétele, de să închină lui. Și să apucară iar de hoțiile lor céle obiceiuite, stricînd și jefuind bucatele boiarilor și tot ce găsiră. Și făcură și alte nebunii multe. Că veniră fără veste de lovire pre Ghica-vodă la Giurgiov, pre în vărsatul zorilor. Și carii cum putură scăpară, unii în cetate, alții în șăici, alții în prund, mulți s-au și inecat; pre mulți i-au și prins afară. Și ce aflară, luară, cu jahul, tot. Și iar s-au învrtejit înapoi, la București.

Deci înțelegînd împărăția de atita nebulie ce fac rumânii, și îndată porunci la turci și la tătari să vie în țară să o robească și să o prade. Iar Ghica-vodă, înțelegînd de aceasta, și cu boiarii dimpreună, ei trimiseră cărți la împărăție și la viziriul, cu lacrimi și cu plecăciune, ca să nu mai trimită oștile pre robie, ci numai să gonească dușmanii afară din țară. Deci atunce să milostivi și trimiseră pre Geani Aslan-pașa și pre Chinan-pașa cu oștile turcești și pre Ac Mirzea cu tătarii. Și veniră la Giurgiov de să împreună cu Ghica-vodă.

Și cînd fu la mai 21 deni, au purces să meargă la București. Iar Costandin-vodă prinse de veste și au fugit cu mulți din munténi și la mai 25 deni, au trecut muntele, și a pri-

begit în Țara Căzăcească. Iar doamnă-sa au rămas în Țara Ungurească.

Iar Ghica-vodă s-au așăzat a fi domn iar la scaun în București.

Iar Geani Aslan-pașa, și cu Chinan-pașa și cu Ac Mirzea s-au înturnat cu mare cinste și cu dar bun și au trecut în Țara Ungurească pre la Rușava, împreunindu-se cu Budum-pașa și cu Seedi-pașa. Făcut-au război mare cu Racotî-craiu, din jos de Clujvar, pre apa Șomușuiului. Care război, zic unii, față la față, nici puscă, nici tun n-au slobozit, numai sabie la sabie. Ci tot fu izbînda turcilor, că era mulți, ca 40.000; iar ungurii puțini ca 8.000. Atunci Racotî vitejaște au perit, că numai cu sabia goală au intrat în mijlocul turcilor și au tăiat pre un pașă mare și pre mulți turci. Și învitejîndu-se, unii l-au lovit în cap cu sabia, alții l-au împus în spate cu giudélele. Și încă așa rănit fiind, tot au scăpat. Și fiind biruit, fugit-au pînă la Oradiia Mare și acolo au murit. Și fu dus la moșia lui, la Patoc, și acolo s-au îngropat. Iar turcii ocoliră Oradiia Mare și o bătură 40 de zile și o luară cu totul.

Iar Ghica-vodă fiind domn, Țării Rumânești, porunci să-și dea fiștecăre birul, să să plătească de haraci. Iar ei, ca niște oameni nebuni și dăzmătici, să trăgea fieșcarele și să ascundea, și nu vrea să-și dea birul după obiceiul, gîndind domnului lor cum era și învățați. Deci trecînd vrémea haraciului, fu scîrbit vezirazimul Chiupriuliul, și cînd fu la septemvrie 1 deni, leatul 7169, trimis-au pre gineri-său Mustafa-pașa de la Silistra și au intrat în București fără veste și au luat pre Ghica-vodă din scaun și l-au dus la Poartă și l-au mazilit, prepuîndu-i că n-au fost vrédnic să-și tocmească țara și să-și trimită haraciul la vréme.

Și au domnit Ghica-vodă luni 9 și zile 10.

Atunce, pre acea vréme, era împărăția la Odriiu. Și s-au întimplat de au fost acolo și Costandin Cantacuzîno postelnicul, însă chemat de vizirul, ca să-l întrebe de zabava haraciului, cum au fost. Și-l pedepsea zicînd că au făcut

Ghica-vodă și rumânii rușine împăratului de n-au adus haraciul la vreme; și cum împăratul biruiaște de la răsărit pin' la apus, și nu iaste altă țară mai rea decit Țara Rumânească, că nu apucă o nebulie să să potolească, alta rădică. Atunce Chiupriliul vezirazimul foarte rău s-au miniat, poruncind gineri-său, lui Mustafa-pașa, să vie aicea în țară el domn (adecă pașă). Și rindui 4.000 de turci să vie cu dinsul. Și au poruncit să omoare pre Ghica-vodă.

Iar Costandin postelnicul, bunul creștin și vrédnic de slujbă, el deaca înțelése de aceasta, mult plinse și să văieta pentru săraca de țară, cum să-și piarză légea, și sfintele bisérici să să facă meceturi turcești. Și-și căuta ajutor într-o parte și-ntr-alta, și pre nimenea nu-și găsia, făr'cit pre cel mare, putérnicul domnul și Dumnezeul nostru Isus Hristos, carele au izbăvit pre izrailléni din mina lui faraon, și pre Noe din potop și pre Lot din Sodom, și pre David din mîinile lui Saul și pre tot neamul omenesc i-au răscumpărat cu sîngele lui și i-au scos din mina diavolului. Așadar întări și inima robului său Costandin postelnicul, și vitejaște cuteză de întră tocmai la viziriul. Și cu mare groază deschise buzele lui, și cu multe lacrimi i să ruga ca să să milostivească încă o dată pre Țara Rumânească, să le iarte greșalele, prinzîndu-se tare că nu vor mai face ce au făcut, ci va da haraciul împăratului la vrémea lui și ce-i va fi porunca vor face. Și multe ca acestea zicea. Și-i aducea aminte în tot chipul.

Atunce déde Dumnezeu de-și contenî viziriul minia și îndată opri pre gineri-său, Mustafa-pașa, să nu vie aicea. Și pentru vora lui Costandin postelnicul, au iertat pre Ghica-vodă de moarte și pre Țara Rumânească de a lor greșală. Că pre acel Costandin foarte-l avea Chiupriliul iubit, căci il ațlase că grăiaște drept, și ține cu raiaoa împăratului și pohtëște bine săracilor. Avut-au săraca de țară noroc pentru acel om bun, carele sta în toată vrémea pentru binele ei, și-l durezza inima de creștinătate și de pămîntul țării, ca să nu-l piarză. Că și el era moșnean într-insa, cu case și cu olate, ca și alți boiarî. O mare ciudă făcu Dumne-

zeu cu Țara Rumânească, că o scoase din mîinile păgîinilor și bisericile le mintui de legea lui Méhmet, și-i trimise mare bucurie. Lăudat să fie numele lui în véci!

După acéia vizirul porunci lui Costandin postelnicul să aleagă pre cine va fi voia lui să-l facă domn Țării Rumânești. Și au lăsat pre credința lui și domniia, și țara, ce-i va fi voia lui să facă și să tocmească.

Atuncea înțelegînd domnii greci țarigrădénii, cădea la picioarele lui și-i făgăduia bani mulți și-l ruga ca să facă pre unul dintru ei domn. Iar el, știind că sînt greci avani și îngărcăți de datorii, nici unuia nu i-au făgăduit, iar pentru binele țării, ca să nu o prade și să o jăhuiască, cum sînt ei învățați. Deci fiind acolo și Gligorașco, sin Ghicăi-vodă, prinzînd de veste, mers-au el singur de au căzut la Costandin postelnicul cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiu bun, și ce-i va zice, va face. Costandin postelnicul i-au luat credința și să făgădui să-l facă domn, socotind că au născut la Moldova și acolo au crescut, și cum el va ști rîndul țării și-i va fi milă de săraci. Și-l jură pre sfînta evanghelic și-i făcu zapis cu mare legătură, cu a lui mînă scris, ca să-l aibă ca pre tat-său și să-l cîntească cumsăcade, măcar că Costandin n-au pohtit de la el nici să-i dea boierie, nici nimic, fără pace la casa lui să aibă.

Și așa, făcînd legătură, numaidecît l-au dus la viziriul, de i-au sărutat mina, de domnie. Și au purces cu agă și cu steag, de au venit aicea în țară, dăscălecînd în Caracal, joi în ziua lui Sfetii Nicolae, dechemvrie 6 deni, leatul 7169.

Văzînd Dumnezeu atita nebulie ce făcuse rumânii și cum nu să mai întore să-și plîngă păcatele și să facă pocăință, nu se mai putu răbda, ce trimise judecată și caznă. Întii robii, a doao ciuma 3 ani, a treia foamete mare în 2 ani, a patra multe boale și nevoi gréle, și în tot chipul de bube. Dumnezeu au secerat de tot feliul de oameni, iar ca la ceata dorobanților, nici la unii. Ales la 2 orașă, Tirgoviștea și Bucureștii, făcîndu-se moarte nespūsă. Că, adevăr, la acéste

2 tîrguri era spurcăciuni multe de voie și asemănară Sodomului și Gomorului. Iar plată încă luară.

După aceasta și Gligorie-vodă găsim o țară răsipită și plină de nevoie, mai virtos îngreuiată de păgînii turci, pentru vina lor ce au făcut, cerșind de la ei unii bani, alții bucate ce jăhuise, alții datoriile Mihnii-vodă, alții una, alții alta. Ci să mira ce va să mai facă și cu ce va să să mai lupte. Că ei ca niște lei căsca gurile să-i înghiță pre toți, fiind țara plină de nevoie și de sărăcie. Însă mijlocul tot nu-l da, ci cît putu sili pentru creștini. Și să lasă pre sine în toată lipsa. Și chemă pre toți boiarii țării, poruncindu-le ca ce s-ar strînge din țară, venitul tot să-l dea turcilor, ca doar va izbăvi Dumnezeu pre săraci încă de acest rînd. Cine au fost zurba, de au hîclenit pre domnii lor și au făcut țării rău în zilele lui Gligorie-vodă, ș-au dat conețul. Ca și slugile lui David-împărat, care-l suduia și-l ficlenea; apoi luară plată de la fie-său, Solomon.

În zilele lui, au dat Dumnezeu de au iertat toate boalele și nevoile ce era în Țara Rumânească. Și s-au făcut pîine, și miiare și vin mult, și s-au dășchis toată hrana săracilor.

Domnit-au Gligorașco tot bine și cu pace, pin-au murit vizirul cel bătrîn și au pus împăratul pre un fecior al lui, ce i-au zis Chipriuliul, să fie vezirazim în locul tătine-său. Acesta să rădică cu oaste turcească de au mers asupra Țării Ungurești de Sus. Și au poruncit de au mers și Dabija-vodă, domnul moldovenesc; și Gligorașco-vodă, domnul muntenesc, încă au purces la iuli 20 deni, leatul 7171. Bătut-au cetatea ce-i zic Uivarul zile 43, și o au luat turcii. Și au mai luat împrejur și alte cetăți, și sate și coștee, și au robî și au ars Țara Ungurească foarte rău. Mers-au cu Gligorașco-vodă în oaste și 3 feciori ai lui Costandin postelnicul, anume Drăghici vel-păharnic, i Șarban vtori logofăt și Costandin vtori postelnic. Și slujia foarte cu dreptate și cu credință mare. Iar tatăl lor era aicea în țară, la casa lui, precum să făgăduise Gligorașco-vodă cînd au luat domnia.

Diavolul, pizmașul neamului omenesc, văzind pre Costandin postelnicul că să pornéște spre fapte bune, făcînd multe milostenii întîi pre la mănăstiri, pre la săraci și pre streini și priimiia și-i căuta și Dumnezeu încă-i ajuta și-i adăogea în toate casa lui cu tot binele sfinții-sale. Iar diavolul tot îl cerca, duple cum îi iaste obiceiul lui, să-l prinză în cluca lui. Și nicicum nu putea de el să să lipească. Atuncea diavolul găsi 2 vase réle: unul rumânesc, altul grecesc, anume Stroe vornicul Leurdeanul și Dumitrașco vel-vistierul Țarigrădeanul. Aceștea era lăsați de Gligorie-vodă ispravnici, să păzească scaunul domniei. Iar ei făcură sfat drăcesc în taină cu doamna Mariia a lui Gligorie-vodă și trimiseră cărți de olac la Gligorie-vodă în oaste, făcînd pîră mare asupra ticălosului Costandin, cum el umblă pre la turci pre marginea Dunărei, de-l pîrăște că iaste hain și cum nu bagă în seamă pre doamnă-sa și-și bate joc de ia și cum opréște țara să nu dea bir. Și atîtea prihăni multe au scris. Și Costandin nimic de acélea n-au fost vinovat, nici n-au știut nimic.

Deci întorcîndu-se Gligorie din oaste, iar Stroe vornicul încă mai cu deadinsul îi scriia, de improspăta pîra. Și-l învăța să nu grăiască nimic cu Costandin, și cum va sosi în scaun, să-l omoare fără veste. Deci Gligorașco își întoarse firea și crezu pre Stroe dvornicul și pre Dumitrașco. Binele ce-i făcuse Costandin îl uită și jurămîntul călcă. Și cum sosi în scaunul lui în București, îndată îl apucară acei 2 draci cu gura și-l puseră la cale rea și spurcată, cum puse și céle 2 mărturii mincinoase pre Pilat, ce ucise pre domnul nostru Isus Hristos. Așa și ei făcură pre Gligorașco de trimise dorobanții la casa lui Costandin postelnicul. Și fără veste, din așternut l-au luat de l-au dus la sfînta mănăstire ot Snagov. Era simbătă spre duminică, dechemvrie 20 deni, în ziua de Sfeti Ignatie bogonoset, leatul 7172. Și acolo au stătut la dumnezeiasca liturghie tot în genunchi la sfintele icoane. Fiînd gata, s-au pricestuit trupului și singelui domnului nostru Isus Hristos. Iar cînd au fost seara, pre la cină, l-au omorît în trapezăriia mănăstirii.

Iar Gligorașco-vodă, deaca-i spuseră că l-au omorît, iar el atunce s-au deșteptat și au zis părintelui Ștefan, mitropolitul și tuturor boiarilor, că n-au știut cînd l-au omorît și cum au fost adormit, căindu-se și plîngînd de moartea lui Costandin. Și blestemă pre Stroe, și pre Dumitrașco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorît, nefiind nimic vinovat. Așa s-au căit pentru moartea domnului nostru Isus Hristos și Iuda; dar nimic n-au folosit, ci au luat plată matca focului. Și aceștea încă o vor lua, precum zice la sfînta evanghelie: „Cum ați judecat, așa vi să va judeca, și cum ați măsurat, așa vi să va măsoara“. Iar trupul lui Costandin l-au rădicat jupineasa lui, Ilinca și coconii lui: Drăghici, Șarban, Costandin, Mihai, Matei, Iordache și cu mare cinste duseră-l la mănăstirea lor ot Mărgineni și acolo îl îngropară, făcîndu-i-se pogrebania și pamete mare cumsăcade.

O, diavole, răul pizmaș neamului omenesc, cum prelăștiși pre Gligorie-vodă de omorî pre Costandin fără judecată, fără vină nimic? Iar țara toată plîngea pre Costandin postelnicul, că au pierdut un stilp mare, care au sprijinit toate nevoile țării. Plîngu-l și săracii, că ș-au pierdut mila; plîngu-l carii au avut de la el multă căutare; plîngu-l și păgînii, și creștinii, și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile. Și de la cine fu acea moarte necuvioasă? De la Gligorașco, pre carele l-au făcut domn, și l-au cinstit și i-au slăvit numele; de la Stroe Leurdeanul, pre care l-au scos de 2 ori din moarte, și încă i-au fost și cuseru, că au ținut pre fata lui un fecior a lui Costandin, anume Șarban; de la Dumitrașco, că i-au fost nepot de văr premare și căci l-au crescut în casa lui, și l-au ținut ca pre feciorii lui și l-au boierit. Unii ca aceștea să fie de 3 ori anathema!

Iar cînd au fost la mesita mai 9 deni, 7172, iar au poruncit de la împărăție de au purces Gligorașco în oaste, al doilea rînd, iar acolo, la Uivar. Și de acolo au mers la Ihusin-pașa al Budii, și cu Dabija al Moldovei, de au bătut cetatea Leva.

Și nimica nu i-au stricat, că i-au venit ajutor oaste nemțească, fiind cap Zuza. Și s-au bătut cu ei la iulie 9 deni. Și fu izbînda nēmților, luînd de la moldoveni și de la muntēni toate corturile și tunurile, carāle cu bucatele, ca 3.000—4.000, toate cite cu 8 boi; numai ce scāparā cu trupurile.

Sā povestim și de Costandin, ce era la Gligorașco-vodā vel-pāharnic, sin Radului armașul Vārzariul, fiind și el amestecat în singele lui Costandin postelnicul, precum era învățat la tatā-sāu. Cā, adevār, cum nu poate face den mārā-cine strugure și din rug smochine, așa nu sā poate face din neamul rāu, bun; ci din varza cea rea, ce-i zic morococean, au ieșit fie-sāu și mai morococean el. Cā au luat acolo, la acel război platā, cāzînd într-o tinā, tins, ca un ciine ucis. Sāmința acestor nelegiuīți și îndrāciți s-ar cādea, ce ar fi parte bārbātească, sā sā scopească, ca sā nu mai rāsārā muștar și ardei, ci sā sā topească și sā sā concenească. Atuncea au perit și Preda vel-logofātul Bucșanul și Ivașco Cepariul și alții mulți. Cā pre sfaturile lor cēle rēle puserā țara, pentru că se făcea soți și priiateni cu streinii și-i învăța sā omoare boiarii cei buni și înțelepți, ca sā poată da jaf țării. Doamne, judecā-i cu matca focului!

Iar Gligorașco deaca veni de la oaste și al doilea rînd, la august 7172, și lui încă-i trimise Dumnezeu judecatā, că se bolnāvi un cocon ce avea, foarte rāu și făcea grozāvii multe. Cā era mic, infāșat, iar el sārea ca unul de 30 de ani și tot țipa și zbiera ca cāii, pînā-și dēde duhul. Și-l îngropārā în bisericā la Mihai-vodā. Iar Gligorie-vodā încă sā întristā și tot sā cāia de moartea lui Costandin. Și pierdu mintea și sfatul, cit nu știa ce face, ci umbla, tāvālîndu-se din zi în zi.

Iar cînd fu leatul 7173, iar Gligorașco temîndu-se de turci sā nu-l prinzā pentru vina lui ce au făcut de au fugit cu oștile de la Leva, el s-au sculat cu doamnā-sa dānpreamā de au fugit în Ardeal și au trecut în Țara Nemțească, de șade acolo. Și s-au făcut papistaș. Și au domnit ani 4 fără 2 săptămîni.

Aicea semnăm povéstea a unor boiari răi, ce au fost în zilele lui Matei-vodă, anume: Ghinea vistierul, ce i-au zis Țucala și Radul armașul, ce i-au zis Vărzariul. Că domnind Matei-vodă foarte bine și cu pace și făcînd multe bunătăți, pin' la 16 ani din domniia lui, precum scrie înapoi, la a lui istorie, iar diavolul neiuibitoriu de neamul omenesc, cercînd, precum iaste obiciuit, ca să strice numele celui domn bun, găsit-au dar pre acéste 2 vase réle. Că Ghinea era grec, lăcătar, de la Rumele, și încă de mic își dobîndi și această poreclă, ce-i zic Țucala, adecă olariu. Că olariul dincătro-i iaste voia, dintr-acolo-i pune mînușa. Așa zicea și acel Ghine, că încătro-i va fi voia, într-acolo va învîrti roata și va lua plata. Era și căsătorit aicea în țară, cu casă la sat la Brățișani, pre Olteț, ot sud Romaniți. Acesta încețișor, spre ascuns, ca un diavol, cercea pre Matei-vodă zicîndu-i: „Dă ți-e voia să faci bani mulți, fă-mă vistier mare, și vei cunoaște mult folos, că-ți voi face bani mulți și te vor ferici multe țări“. Atuncea și Matei-vodă plecă-și uréchea și-l făcu vel-vistier, dîndu-i toată putérea în mîna lui. Atuncea el aiave își arăta toată răutatea și să făcu ca un lup, trimițînd în toate părțile de prăda și pre mari, și pre mici, fără nici o dreptate și făr' de nici o milă. Și cînd era la postul cel mare, nu mergea ca creștinii, la biserică, ce șădea la gazdă de făcea socoteală banilor și-i băga în ladă. Și să lăudă că scrie toată socoteala țării pre o unghie; și măsură cu cotul în toate părțile.

Decii cu acéste avânni și drăcii, făcut-au lui Matei-vodă bani mulți, avuție rea, de Mamon. În loc de slavă și de fericirea ce să lăuda că va să facă domnu-său, el îl ocări și-i strică numele cel bun; asemănîndu-se Iudii, că el iubi pre argint și uri pre domnu-său, Isus Hristos.

Iară Radul armașul era de moșie rumân. Și tată-său era grădinariu de vîrze la Ploești. Pentru acéia numele său s-au poreclit de i-au zis Vărzariul. O, rea sămînță au fost, că nu s-au făcut varză bună, ci de mic au răsărit fiul dracului. Deci cu reaoa a lui slujbă, ce să învățase încă

din copilărie, ajuns-au la Matei-vodă vel-armaș, pre vremea ce era și Tucala vel-vistier. Acesta eră om îndrăcit și făr' de rușine și iubitor a vărsa sîngele oamenilor. Început-au a-și arăta veninul asupra săracilor, că să lăsa ca un șarpe minios, de mușca pre unii și pre alții. Și pre cine afla că era cu ceva putere, el le arunca prihană și năpăști, și le lua tot ce avea. Nu scăpa de la el nici boiaru, nici călugăr, nici neguțător, nici nimeni. Pre unii omora la casa lui și le ascundea trupurile în gunoaie, iar pre alții îi purta pren tirg, tăindu-le urechile și nasurile, arunca-i pren ocne. De frica lui își lăsa casele și moșiile, și fugea. Toți țipa și să cutremura, și nimenea nu le putea folosi; puțini scăpa de la el neprădați, ca de la un pirjol. Că el, ca un drac, numai ce tușia și arunca cu buzduganul în sus, și cine-l auzia să ascundea de glasul lui. Și fiind el atîta de singurat, nici pre atîta nu s-au lăsat, ci-l îndemnă dracul de sămănă vrajbă mare, ca un fecior de grădinariu, între Matei-vodă și între Vasilie-vodă și între Racotî, craiul Ardealului, zicînd cătră unul și cătră altul multe minciuni și cuvinte ficlene, pin-i-au prilăstit și au plămădit pizma mare în mijlocul lor. Și pentru acêste spurcate ale lui fapte, vărșat-au mult sînge și robii din dăstul. Și au căzut asupra acestor 3 țări limbi streine, de le-au călcat și le-au prădat cum au fost mai rău, precum la istoria lui Matei-vodă toate sînt scrise. Pentru acéia trimise Dumnezeu la acei 2 oameni răi plată degrab. O, slugi rële ca acelea să fie de 3 ori anathema! Că cu al lor sfat rămase domnul cu nume rău și cu scandală; și avînd avuție, să răsipi ca prahul. Și țara încă să pustii. Da-vor seama de toate ce au făcut înaintea înfricoșatului județ al domnului nostru Isus Hristos.

DE AICEA ÎNCEPEM POVEȘTE DE CINE AU VENIT DOMN
ÎN URMA LUI GLIGORIE-VODĂ

Mers-au toți boiarii țării la împărăție și le-au dat domn pre Radul-vodă sin Leon-vodă. Și au venit cu steag și au săzut domn în scaun, în București, februar 12 dni, 7173.

Deci fiind împresurat cu multe datorii, căzut-au asupra țării multe nevoi și grêle dăjdi. Și nu era numai despre dînsul, ci și grecii încă-i prăda și-i minca cu de tot feliul de meșteșuguri, precum sînt ei învățați. Boiarii încă să nevoia de slujia în dreptate. Țara încă i-au plătit datoriile. El încă au făcut avuție multă. Grecii, leșinații, încă i-au săturat. Și de bani încă s-au îndestulat.

Și au zugrăvit Mitropolia ot București.

Iar cînd s-au umplut 3 ani din domnia lui, venitu-i-au mazilie de la împărăție. Atuncia domnul căzut-au la toți boiarii țării cu multă rugăciune ca să meargă cu el la Poartă, să-l ceară să le fie iar domn, făgăduindu-se cu mare jurămint că va fi bun cu ei și cu țara și va scoate grecii din țară, să-i lase numai cămăraș și cihodar, iar alt grec lingă el nu-i mai treăuie. Cu cuvinte dulci ca cîtea au prelăstit pre boiari. Și l-au luat toți la mijloc, de au purces la Poartă. Încă mai nainte fu trimis Drăghici vel-spătarul, feciorul lui Constandin postelnicul cel înțelept, mai ales boiaru dintr-altii și mai vrednic boiaru de slujbă, ca să-i tocmească lucrul și să-i așeze domnia. Că pre dînsu-l știia toți pașii și agalarii și avea despre ei credință mare. Și pînă au sosit Radul-vodă cu boiarii acolo, iar Drăghici el așăzase toate lucrurile; și bani cîți trebuise de poclonul împăratului și al viziriului și al caimacamului, toți îi gătise. Și peste 5-6 zile sărutat-au și poala împăratului, și i-au dat domnia, să fie iar el domn, isprăvindu-se toate lucrurile pre voia lui.

Atuncia Drăghici spătarul împreună cu toți boiarii i-au pomenit de greci, să nu-i lase, precum au jurat, mai virtos pre unul ce-i zicea Necula Sofiialiul, grec de la Rumele și pre altul ce-i zicea Balasache, grec țarigrădean. Acești 2 oameni fiind aleși de răi și pizmași neamului rumânesc, mai virtos boiarilor, căci nu-i lăsa de tot în voia lor să mănince și să prade țara, iar ei, ca niște draci înțelegînd, mai rea pizmă puseră și pre ascunsu-l otrăviră pre ticălosul Drăghici spătarul. Omorîndu-l acolo, în Țarigrad, fu adus trupul lui de frate-său, Șerban spătarul, aicea în țară, puindu-l în

groapă la mănăstirea ot Comana. Mult plins să făcu pentru Drăghici și acolo, în Tarigrad, și aicea în țară, și de păgini, și de creștini. Și-l căia toți și blestema pre greci, căci era un om vrédnic ca și tată-său Costandin; sta tare pentru săraca de țară și făcea milostenii multe și căuta de toți săracii și de toți streinii. O, mare ciudă, cum să leagă toată răutatea de dreptate și silesc să o surpe; cum și de acei boiari buni și înțelepți, că-i omorără cu ficleșugul lor, ca să poată prăda țara!

- Atuncea grecii cei răi, țarigrădleni, să veseliră și le părea bine de moartea lui Drăghici, mai virtos Sofiialiul și Balasache. Așijderea și Radul-vodă, fără nici o sfiială începu a încărca țara cu datoriile, luind scule scumpe, împărătești și surgugiuri cite de 40.000 de taleri. Și bani cu dobândă punea în casa lui. Și porunceă boiarilor de făcea zapise pre la datornici, să plătească săraca de țară. Grecii, leșinații, încă făcea ce le era voia.

Și purcése Radul-vodă cu grecii, mai mulți decit întâi, de veniră aicea în țară al doilea rind. Și să mulți pizma grecilor asupra ticăloșilor de boiari, mai virtos Sofiialiul și Balasachie. Atuncea și Radul-vodă însă să schimbă de bunățățile ce făcea întâi și să porni cu rău asupra tuturor, ca să stringă bani. Și porunci boiarilor să scoată biruri gréle în țară, zicându-le prihăni, că ei știu bine pre ceia ce au bani și nu vor să-i vădească. Iar ei, ticăloșii, tot să nevoia cu slujbă dreaptă, ca să-i umple voia lui. Și nimica nu folosea, ci încă mai virtos îi pedepsea, zicându-le că va pune velvistier pre Necula Sofiialiul, că el știe rîndul țării și pre la ce boiari au bani. Că, adevăr, el singur s-au lăudat. O, ce sfat spurcat! și cum nu-și aducea aminte de patimile Ghinei Țucala și ale Radului Vărzariul, că cu sfatul lor au ocărit numele domnu-său și au pus și viața lor cu groaznică moarte și ș-au pustiit casele, ca niște oameni răi și hiclénii ce au fost. Radul-vodă încă nu socotea nimic de unele ca acéstea, ci numai își pornise firea asupra banilor, pre sfatul unor mar-

ghioli ca aceia. Și întâi să porni asupra sfintelor mănăstiri, că trimise oameni de lua bucatele și le prăda fără nici o dreptate. Luatu-le-au și toate arginturile câte au găsit la dinsele, de le-au topit toate, făcând scări, și tipsii și șale ferecate. Atuncea au luat și 2 inele de aur cu pietri scumpe din degetele lui sfinți Nicodim, care lăcuiaște cu sfintele moaște ale lui în sfânta mănăstire den Tismana. Și tot nu să sătura, ci încă, de murea vreun egumen, sau călugăr, sau boiar, sau neguțătoriu, sau jupînese sărace, au măcar fiecă om mai prost, el numaidecît trimitea de lua tot ce avea și le scotea la târguri de făcea cochii-vechi, vinzînd haine și tot ce lua de la unii ca aceia, de le făcea bani și-i băga în cămara lui. O, ticăloase Radule, cum începuși a urma obiceiurile păgînești și nu-ți aduseși aminte de cea mare și groaznică judecată a lui Dumnezeu! Că nu-i ajunse cu aceasta, ci făcea sfat în taină cu Sofiialiul și cu Balasachie, cum, ajungînd în iarnă, să prade pre boiari și să puie în țară niște semi nemilostive, că nu le ajungea cîtu-i minca și-i jăluia grecii.

Atuncea și Stroe vornicul Leurdeanul, ca un om rău și hiclean, să făcuse soții cu dinșii și mai virtos îi învăța el ca să ucigă o seamă de boiari. Și le arunca prihăni, pîrîndu-i la Radul-vodă că au trimis în țară să se strîngă slujitorii asupra lui și a grecilor. Deci cu acel sfat drăcesc prelăsti pre Radul-vodă. Iar ticăloșii de boiari nu știa nimic de această.

Și cînd au fost la dechemvrie 3 dni, leatul 7177, miercuri dimineața, după ce s-au adunat toți boiarii la curte, iar Radul-vodă cu grecii s-au fost gătit în taină cu siiménii să ucigă pre boiari, sus în casele domnești. Iar nefiînd voia lui Dumnezeu, numaidecît să pricepură boiarii și grăbiră de ieșiră toți afară din casele domnești și alergară la Mitropolie, la părintele mitropolitul Theodosie. Trăgînd clopotile, aciași să strînseră toți slujitorii la Mitropolie, jăluindu-se boiarii către dinșii de toate ce li s-au întîmplat. Atuncea și slujitorii fură toți într-un gînd și strigară că de acum

nu vor mai lăsa ei să piară neamul boieresc, ci să iasă grecii din țară afară, că nu-i pot sătura cu bani. Atuncea toți boiarii, cu mare, cu mic, cu toate gloatele slujitorilor, ieșit-au de la Mitropolie de au mers cu toții la sat la Cotrăceni. Acolo făcură sfat mare, socotind că de acum înainte nu vor mai putea trăi cu grecii. Ci să gătiră toată boierimea țării și cu slujitorii din toate cătele, pin' la 200 de oameni. Și purcaseră de acolo de să duseră la împărăție, pre vrămea cind era la Enișer împotriva Critului, făcind la împărăție multă jalbă pentru grecii Țarigradului, cum ei au spart raiaoa Țării Rumânești. Atuncea înțelegind împărăția, poruncit-au cu mare minie de au scos pre toți grecii din țară cu mare rușine și au mazilit pre Radul-vodă. Mergind la casa lui în Țarigrad, acolo au murit, la cursul anilor 7177. Și au domnit ani 4.

Dat-au boiarilor voie să-și aleagă domn pre carele vor pohti ei. Atuncea ei cu toții împreună făcură sfat și alăseră pre un boier bătrîn, anume Antonie dvornecul den sat den Popești, ot sud Prahova. Pre acesta-l rădicară și ziseră să le fie domn, pentru căci îl știia toți că iaste om bun și blind. Și aciași îl duseră de sărută poala împăratului și a Mustafapașii, căimacamul.

Pre aceia vrăme au luat turcii cetatea Candiei de la Frinci.

Iar Antonie-vodă, cu toți boiarii lui, cu agă ture și cu steag, au venit în țară și au intrat în scaun în București, mesita april 9 zile, leatul 7177, în viperea cea mare a strastiilor. Iar cind au fost a doao zi, în simbăta cea mare a Paștilor, împărți toate boieriile. Iar în duminica slintelor Paști, dimineata, la Hristos văscresce, istovindu-se soborul, afară fiind toți înaintea bisericii, după cum iaste obiceiul, făcat-au Antonie-vodă mare jurămint împreună cu toți boiarii, cite unul, cite unul, fieștecare puindu-și mîinile pre sfinta evanghelie, jurind pre putérnicul sfintul nume al domnului Dumnezeuului nostru Isus Hristos, cum vor sluji domnu-său. Iar Antonie-vodă, cu dreptate și cum să lipsească pizma

și mozaviriia și hicleșugul din mijlocul lor, numai de acum înainte să lăcuiască toți într-o dragoste, ca niște adevărați creștini. Iar carii nu vor ținea jurământul să fie lepădați de fața domnului Dumnezeu și să fie urgisiți de domnu-său și încă să pată mare nevoie, tocma să guste răi ca aceia și moartea, ca niște călcători de lege și de jurămint. Și așa istovind jurământul, toți au iscălit cu minile lor la izvodul jurământului.

Și s-au așăzat domn țării. Și au început a face judecăți drepte și a căuta de rindul țării și al săracilor, cărui era năpăstuiți și prădați fără dreptate.

Atuncea și feciorii răposatului Costandin postelnicul împreună cu maica lor, jupineasa Elena postelniceasa, văzind că le-au dat Dumnezeu domn bun și înțelept și judecător drept, n-au mai putut răbda pentru moartea tatine-său, care au făcut Stroe dvornicuî Leurdeanul în zilele lui Gligorașco-vodă, precum înapoi povéstea lui iaste scrisă. Ci au ieșit la divan de față, apucându-se de bihă, cum nu iaste el nimic vinovat de singele acelui creștin. Costandin postelnicul, nici au stătit el împotriva lui, să-l omoare, vînd să ascunză, ca Cain de singele frăține-său, lui Avel. Iar Dumnezeu, judecătorul cel drept, nu l-au îngăduit, că singele dreptului Costandin nu să putea ascunde, ci striga la cer. Și au vădit pre Stroe aiave, cu 3 răvașe scrise cu mîna lui cătră un hoț asemenea cu el, Costandin păharnicul Vărzariul sin Radului armașul Vărzariul, că să facă lui Costandin postelnicul moarte, iar într-alt chip nu. Deci ca să descopere lui Stroe vina și lucrul ce au făcut fără dreptate și fără judecată, ivitu-se-au acéle 3 răvașe și au căzut în mîna jupinései Elenei și a coconilor ei, de s-au citit în divanul cel mare. Și le-au văzut singur Stroe dvornicul, și n-au mai putut prinde biha, că era scrise de mîna lui. Atuncea să deșcoperiră toate minciunile lui cit mărturisi el singur înaintea domnului Antonie-vodă și a tot divanul mării-sale că eu fost lui Costandin piriș de moarte și cum au perit nevinovat nimica, cit să mira toți cine auzia, și cine-l știa, și

cine nu-l ştia. Atuncea cunoscură că iaste om rău Stroe şi-l pedepsia şi mari şi mici, şi-l batjocoria şi muieri şi copii, şi-l suduia păginii şi creştinii, căci au omorît pre Costandin, căci era de mult folos şi de mare ajutor ţării şi căuta săracii şi streinii. Atuncea Antonie-voievod împreună cu părintele vlădica Theodosie, şi cu amîndoi episcopii şi cu toţi egumenii de pre la toate mănăstirile cite sint în ţară făcură mare judecată. Căutînd la sfînta pravilă, aflară să-l omoare şi pre Stroe, ca să ia plată precum au făcut. Şi să dăde cu judecată dreaptă pre mina armaşilor. Iar jupineasa Elena şi cu feciorii ei n-au vrut, ei s-au rugat la Antonie-vodă să-l iarte de moarte şi să ia cinul călugăresc, că va da el seamă inaintea înfricoşatului judeţ. Atuncea Antonie-vodă, poruncindu-le, scoaseră-l afară cu răvaşele lui cele de vînzare, de să arătară tuturor noroadelor, ca să-l ştie toţi că s-au asemănat cu Iuda şi l-au ivit Dumnezeu ca pre Cain. Dupre acéia l-au dus la mînăstireadin Snagov de s-au călugărit puindu-şi numele Silvestru, de călugărie.

Iar Antonie-vodă domnia foarte bine şi cu pace dăspre toate părţile şi avea liubov cătră toţi boiarii. Iar vrăjmaşul diavolul nu putu răbda, ci-şi află lăcaş în inimile unor boiari, anume: Gherghe dvornicul Băleanul şi cu gineri-săi Hrizea vistierul, i Staico păharnicul sin Bărcan ot Bucşani, i Radul Radul Ştirbéiu ot Izvor şi cu alţii mai mărunţi. Încuibîndu-se diavolul în inimile lor foarte tare, întărîndu-i cu rău cuget asupra a 3 boiari, carii să afla cu slujbă dreaptă lingă domnu-său şi sta pentru ţară şi pentru săraci, să nu-i calce streinii, nici să-i prade fără dreptate, anume: Mareş banul, i Radul logofătul Creţulescul, i Şarban Cantacuzino, vel-spătarul. Deci făcîndu-se ei o ceată spurcată, noaptea să stringea toţi la casa lui Gheorghe-dvornicul, de făcea sfat şi să învăţa cu ce fel de meşteşuguri vor ucide pre acei 3 boiari. Şi altă vină nu le afla fără cit zicea că ei tot boieresc la toţi domnii, şi cum s-au îmbogăţit, şi cum nu-i băga în seamă şi nu mai batjocoresc. Iar mai virtos pizmuia Băleanul, căci nu l-au pus ban mare la Craiova. Deci aşa sfătuindu-se

in toate noptile, dat-au Dumnezeu de prinseră cei 3 boiari de veste mai timpuriu și degrab merseră la Antonie-vodă de-i spuseră și să rugară să le facă judecată dreaptă cu Băleanul și ceata lui. Și de-i va afla că au călcat jurământul sau au făcut lor vrun rău, atunci să păță după vina lor. Atuncea Antonie-vodă au ieșit la vel-divan și i-au chemat de au stătit toți de față. Deci ei, ca niște oameni răi, alt nu avea ce mai zice, făr' cit celé ce scriu mai sus. Antonie-vodă văzind dreptatea celor 3 boiari, îndată au mazilit pre cei ce avea dregătorii și porunci tuturor ciți au fost la acel sfat spurcat să meargă la țară, să șază la casele lor. Iar alt rău nimic nu le-au făcut. Deci nu multă vrème trecind, iar le-au poruncit de au venit la curte. Și i-au iertat de toată vina lor și i-au învățat să se părăsească de ce s-au apucat, să lăcuiască toți întru dragoste; precum sint jurați, iar cine va călca jurământul, Dumnezeu să-l bată și trupéște, și suflétește.

După aceasta nu multă vrème trecind, veni și lui Antonie-vodă mazilie. Și îndată purcése cu toți boiarii de să duseră la Odriiu, că acolo era împărăția. Atuncea și Gligorie-vodă încă venise din Țara Nemțească, că-l iertase împărăția. Deci fiind acolo și Hrizea vistierul, i Staico paharnicul, i Radul Știrbéi și cu toată ceata lor cea dintii, ca niște răi hicléni, cu mari meșteșuguri, cu taină la turci au umblat de au stricat domnia lui Antonie-vodă și cu mulți bani au dres domnia lui Gligorie-vodă. Închinându-se lui toți, făcură sfat drăcesc cătră turci de prinseră pre Mareș banul, i Gheorghe dvornicul, i Radul logofătul Crețulescu, i Mihai Cantacuzino spatarul, i Ghețea clucèrul, i Stoian comisul. Iar Șărbăn Cantacuzino spătarul au scăpat din mijlocul lor. Și aciași porunci Gligorie-vodă cu acei răi boiari ai lui Gheorghe dvornicul Băleanul de au prins pre toți frații lui Șărbăn spatarul: Costandin stolnicul, i Matei aga, i Iordache postelnicul. Și purcésēră cu Gligorie-vodă de veniră în țară la scaunul ot București, leatul 7180, mart 20 dni.

Iar Antonie-vodă au rămas la Țarigrad și acolo s-au prestăvit. Și au fost domn 3 ani.

Să pomenim aicea și de Stroe dvornicul Leordeanul. Că deaca înțelése că au luat Gligorie-vodă domnia și au căzut acei săraci de boiari la patimă, el foarte să bucură și îndată-și lepădă călugăriia și degrab alergă la Odriiu de să închină lui Gligorie-vodă și să împreună cu soțiile lui, făcându-se părtaș, ca și întâi. Și după ce veni la București, scoaseră dăjdi grêle în țară. Și dăderă acestor boiari mare strinsoare, fiind unii închiși în turnul dă pre poarta de jos, alții în temniță, poruncindu-le să le dea bani sute de pungi, ca să scoată cheltuiala ce au făcut pentru dinșii la turci. Deci ei, de mare frică și groază, vindutu-ș-au satele, rumânii, țiganii și tot ciștișul lor, cine cit au avut, de au dat lui Gligorie-vodă, și au rămas casele lor pustii. Atuncea și boiarii s-au însoțit cu grecii și, în taină, fără știrea lui Gligorie-vodă, apuca pre toți ciți știia că au răzimat în casele acestor boiari și pre toate slugile lor, de-i prăda și împărțea banii adins ei-și. O, ce foc nestimpărat băga în casele lor! Multe case au pustuit. Că toată pizma lor era mai vîrlos ca să surpe casa răposatului Costandin postelnicul. Că nu să sătura de singele lui, ci și acum tare să nevoia ca să omoare și pre feciorii lui. Și făcură meștesug, dînd turcilor bani, ca să-i aducă de la Odriiu pre Șarban spătarul, ca să-i omoare pre toți deodată. Deci Șarban, crezînd amăgeala turcilor, îndată au pures de la Odriiu ca să vie în țară. Iar deaca au trecut munții, atuncea, din voia lui Dumnezeu, să întîmpină cu oarecine trimis de maică-sa, spuindu-i să nu vie în țară, că va să-i omoare pre toți. Deci Șarban, înțelegînd de aceasta, aciași lăsă acea cale și să invirteji pre altă cale, prebegînd în Țara Moldovei, lăcuînd-la Hangul, în munții Ceahlăului. O, mare minune au făcut Dumnezeu și cu acel Șarban, că l-au scos din calea pierzării și l-au îndreptat pe calea mîntuirii, precum au îndreptat și pre cei 3 filosofi, carei i-au trimis Irod să ispitească de nașterea lui Hristos, ca să-l

omoare, iar sfinția-lui i-au îndreptat pre altă cale, și Irod rămase rușinat.

Atuncea Gligorie-vodă, cu răii sfetnicii lui, rămaseră rușinați. Cît să bucura și să veselii de venirea lui Șarban, atîta întristăciune mare căzu asupra lor.

Iar cînd au fost la iulie 15 dni, leatul 7180, făcură sfat drăcesc de trimiseră la vel-ocnă pre Gheorghie dvornicul, socrul lui Matei aga, și pre Ghițea clucerul, socrul lui Șarban spătarul, și pre Stoica logofătul Ludescul, care au fost slugă bătrînă la casa răposatului Costandin postelnicul. Iar pre Mareș banul, ce au fost cuscru cu stari-postelnicul, și pre Radul logofătul, gineri-său și pre cei 4 coconi ai lui: Costandin, Mihai, Matei, Iordache, i-au pus la opreală mare, în turnul clopotniții. Iar pre alți boiari, rudenii și gineri ai lor, pre toți i-au prădat și i-au lăsat de la închisoare, așăzînd răii sfetnici aceasta ce scrie mai sus.

Purces-au și Gligorie-vodă la oaste cînd au fost și sultan Mehmet, împăratul turcilor cu toată puterea lui cătră Țara Leșască, cînd au luat și Camenița pre seama lor. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, și Stroe dvornicul i Hrizea vistierul. Deci ei, ca niște răi tirani, fără știrea domnului, dederă învățătură Drosului armașul Mehedințul, răul spurcat, de-i scotea din turn pre acești boiari, ce scriu mai sus, și-i ducea afară den cetate, înaintea temniții, de-i bătea în toate zilele pre talpele picioarelor și-i spinzura de mîini cu sfoară, și-i muncea în tot felul, tîrindu-i pre pămînt și pedepsindu-i cum le era voia. Și de aceasta dar să asemăna cu Maximiiăn, i Dioclitian, muncitorii creștinilor, și cu spurcatul Ariia și cu alți păgîni necredincioși carii au ocărit sfînta biserică a lui Dumnezeu și au călcat toate poruncile lui. Așa făcură și acești tirani boiari. O, putérnice doamne, cum ai plătit acelora, plătește și acestora, că au călcat poruncile tale, carele zicea: „Iubiți pre frații voștri și pre vecinii voștri și cine cum va măsura, așa i să va măsura“.

Gligorie-vodă, încă fiind la oaste, mult au cercat pentru Șarban ca să-l prinză. Și n-au putut, că Dumnezeu l-au acoperit.

Iar cînd au fost la dechemvre 1 dni, leatul 7181, venit-au și Gligorie-vodă de la oaste aici, la scaunul lui. Și înțelegînd de cazna celor închiși ce le-au fost făcut boiarii fără porunca lui, foarte s-au scirbit pre ei. Iar Băleanul cu ceata lui, fiind îndrăciți, nimic nu să rușina, ci tot îndemna pe Gligorie-vodă să-i omoare. Iar Dumnezeu îl întărea ca să nu-i omoare, pentru că nu-i știa nimica vinovați. Iar boiarii numai ce să nădușia și zicea că de ar fi știut că nu vor să piară, nu s-ar fi apucat de ce au început. O, mare ciudă! Cum nu să mai sătura acei procleți de a vărsa sîngele acestor săraci de boiari făr' de nici o rușine și făr' de nici o frică de Dumnezeu! Iată dar că să umplură cuvintele marelui Vasilie, care zice: „De ce veni vrăjmașul tău să cază la iertăciune, să nu-i iai credința, că încă de șapte ori iaste sufletul lui mai îndrăcit. Căci numai ciinele deacă boraște linge, iar vrăjmașul nu să mai poate întoarce“. Așa și acei boiari, fiind covăseala dracului în inimile lor, nu să mai putea stîmpăra.

Atuncea, pre acea vrîme, Șarban spătarul încă să întorșese de la Moldova, de au mers la Odriiu, însă cu porunca vizirului. Și îndată făcu jalbă mare la împărăție și la vezirul și la alți priiateni ai lui, pentru toate patemile și nevoile ce au făcut Gligorie, cu boiarii lui, maică-sa, doamnei Elenei și fraților lui. Atuncea împărăția îndată trimise un capigi-bașă, de au venit de olac, și fără veste au intrat în casele domnești, unde șădea Gligorie-vodă. Și foarte rău s-au spereat. Și înțelegînd de porunca împărătească, îndată trimise de-i scoase den turn pre acești boiari, de-i dăde în mina capigiului. Iar a doao zi purcese doamna Elena cu toți coconii ei, și cu toate rudeniile ei, și cu gineri-său Radul, de s-au dus la Țarigrad, 7181. Și au scos pre Ghețea clucerul den ocnă, de au trecut Dunărea duple ceialaltî. Iar Gheorghe dvornicul i Stoica logofătul au rămas în ocnă. Iar Mareș banul au rămas la casa lui și au murit.

După acéia, Gligorie-vodă, avînd grijă și mare frică, împreună cu sfetnicii lui, nici așa nu s-au lăsat, ci au trimis la vizirul pin-in 200 de pungi ca să omoare pre acei boiari. Iar nefiind voia lui Dumnezeu, n-au lăsat pre viziriul să-i omoare, ci numai au luat banii, iar pre ei i-au trimis la Crit surgun. Însă numai pre Radul logofătul, și pre Șarban spătarul și pre Costandin stolnicul, iar maica lor și coconii cei mai mici, Mihai, i Matei i Iordache au rămas la Țarigrad.

Iar cînd au fost la mai 11 dni, leatul 7181, trimis-au Gligorie-vodă de au omorit pre Gheorghie, socrul lui Matei aga, fiind închis la mănăstirea din Tismana. Iar Stoica logofătul au rămas acolo.

Iar cînd au fost mai 11 dni, leatul 7181, iar purcése Gligore-vodă, la oaste, în Țara Leșească împreună cu Cara Mehmet-pașa și cu mulțime de turci. Deci fiind ei toți tăbăriți la Hotin, iar Sobetșchi, hatmanul leșesc, venit-au asupra lor cu multă oaste. Și făcură război mare. Și fură turcii biruiți de leși. Mulți au căzut de sabie și mulți s-au înecat în Nistru. Iar pașa cu puțini turci abia au scăpat la Căme-niță. Iar Sobetșchi, hatmanul cu leșii, s-au întors cu mare izbîndă și cu multă dobîndă. Atunci și Gligorie-vodă nu s-au îndrăznit să mai vie în țară, ci au fugit preste Dunăre, la turci. Și îndată fu mazilit. Ducîndu-se la Țarigrad, acolo au murit, însă moarte groaznică. Și au domnit aicea în țară un an și opt luni, la cursul anilor 7182.

Aici semnăm pre scurt și de patimile părintelui Theodosie, mitropolitul Țării Rumânești. Căci căzînd acei boiari la mare nevoie, precum arată aicea înapoi, atuncia și pre părintele vlădica îl scoaseră din scaun cu mare necinste și-l trimiseră la zatocenie, aruncîndu-i multe prihăni. Și puseră în locul lui pre Varlaam episcopul, pre care-l știia că va fi în sfat asemenea cu dinșii, precum au și fost.

Dupre aceasta, să mai arătăm ce s-au mai întîmplat dupre maziliia lui vodă. Că fiind Mihai postelnicul, fratele lui Șarban spătarul, la cetatea de la Baba, unde era Chiu-priuliul vezirazimul și cu Mehmet-pașa, caimacamul, numai-

decît au căzut la picioarele lor cu multă rugăciune ca să poie domn pre Duca-vodă. Că el era la Țarigrad mazil. Și îndată-i făcură pre voie. Și scoaseră cărți și tot ce trebuia de domnie noao, poruncindu-i să meargă de olac în Țara Rumânească. Iar Mihai postelnicul au rămas să-i aducă steagul de domnie. Atunce Duca-vodă, deaca înțelése, foarte se bucură, făgăduindu-i cu mare jurămint că va căuta de casele acestor boiari și le va plăti datoriile și, în zilele lui, nici un rău nu vor petrece, ci mult folos și bine vor vedea de la dinsul. Și purcése din Țarigrad cu Matei aga și cu nepotu-său, Pîrvul logofătul, sin Drăghici spătarul, trimițînd înainte pre Costandin slugerul, sin Stoica logofătul Ludescul, cu cărți împărătești, ca să ție scaunul după obicei. Iar Băleanul și cu gineri-său Hrizea, și cu Neagoe dvornicul Săcuianul, și cu Radul banul Năsturel, și cu Staico păhar-nicul Bucșanul numaidecît prinseră pre Costandin slugerul și-l puseră în butuci, zicîndu-i că umblă cu minciuni. Iar apoi simțînd că adevărat vine Duca-vodă domn, ei începură a fugi în sus, cătră Pitești, luînd cu dinșii și pre Costandin slugerul, ducîndu-l pîn' la mănăstirea din Argeș. Iar Băleanul și cu gineri-său au trecut muntele și cu Neagoe dvornicul, la Sibiu; iar Radul Năsturel și cu Staico au fugit la munte.

Deci sosind și Duca-vodă la scaun în ziua de Sfeti Nicolae, dechemvre 6 dni, leatul 7182, venit-au și Costandin slugerul de i-au spus de toate ce au pățit. Venit-au și Năsturel, și Staico de s-au închinat. Trimis-au de au scos și pre Stoica logofătul, care au fost în patimă ani 2 făr' 2 luni.

După acéia Duca-vodă tocmitu-ș-au boiarii, așăzatu-ș-au și țara cumsăcade. Și făr' zăbavă sosi și Mihai postelnicul cu steagul de domnie. Și porunci viziriul de slobozi și pre cei 3 boiari de la Crit. Sosind în Țarigrad, venit-au aici în țară, la casele lor, cu maica lor și cu jupînésele lor și cu toată cemetiia lor întreagă. Duca-vodă încă i-au cinstit și i-au boierit. Ei încă să nevoia cu slujbă dreaptă.

Iar Duca-vodă fiind iubitor de argint și prea lacom de bani, nu âvea cineva să-i pristănească. Ci știind pre Băleanul

și pre gineri-său Hrizea cu ceata lor, că sint ei buni de acea treabă, îndată porunci la ei de au venit în țară și s-au curtenit la Duca-vodă. Și puseră dăjdi grêle în țară și începură a prăda pre boiari pentru năpăști. Și izvodiră niște obiceiuri și nește răutăți, care n-au mai fost aici în țară. Însă cu mijlocul acelor boiari și pre ascuns, iar începură a face pîră asupra acelor ticăloși de boiari, precum era dăprinși și încă dinceput, mai virtos asupra lui Șarban spătarul și a fraților lui. Și ei nu știia, ticăloșii, nimic de acea vinzare.

Deci nu multă vrême trecînd, veni poruncă de la împărăție de au purces la oaste asupra leșilor, împreună cu mulțime de turci. Și cite cetăți aflare afară din Cameniță, mari, mici, toate le arseră și le sparse. Mergînd și la o cetate ce să cheamă Jăravna, acolo sosi și Sobetchi, craiul leșăsc, cu mulțime de oaste. Și să bătură cu turcii 7 zile. Deci văzînd ei că nu le va strica nimic, făcură pace și să întoarseră fieșicare în țara lui. Duca-vodă încă au venit în țară, însă n-au mers în scaun, ci au descălecat la Cocorăștii din Grind, la casele Vladului comisul. Și acolo fiind, iar începură a face sfat necurat asupra acelor ticăloși de boiari, pîrindu-i la Duca-vodă în tot feliul de năpăști, pină-l plecară, socotînd că acolo le va fi mai lesne să-i omoare. Iar ei, ticăloșii, tot nu știia nimic, ci avînd a face praznicul celui de minuni făcător, marelui arhiereu Nicolae, întîmplîndu-se a fi într-o sîntă duminică. Atuncea Șarban spătarul luat-ș-au ziua bună de la Duca-vodă, de s-au dus la casa lui ot Drăgănești, ca să să gătească de praznic. Iar Mihai spătarul cu frate-său Iordache, cu cumnatul lor Barbul Fărcășanul vistierul, era la casa lor, Mărginenii ot Praova, de gătea bucate pentru săraci, întru slava marelui Dumnezeu și întru pohvala sfințului Nicolae, așteptînd să vie de la Cocorăști a doa zi, duminică. și fratele lor Costandin stolnicul. Iar Duca-vodă, cu sfétnicii lui cei ficleni, cu mare taină, noaptea, gătîră ostași și trimiseră de olac unii la doamnă Elena și la feciorii ei, ca să-i prinză; alții la Șarban logofătul, la Drăgănești. Și pren vărsatul zorilor, sosiră toți, carii pre unde le era porunca.

Pre Șarban logofătul îl găsiră la biserica lui, la utrene, ascultînd sfînta și dumnezeiasca slujbă. Unii ocoliră biserica, alții intrară înlăuntru și groaznic îl apucară, și-l scbaseră afară și-l duseră la mănăstirea ot Sneagov, ca să-l omoare acolo, precum au omorit și Grigorie-vodă pre tată-său, Costandin postelnicul.

Iar la Mărgineni, încă prinseră pre Mihai spătarul și-l puseră într-o căruță, să-l ducă la Cocorăști.

Iar frate-său, Iordache, cu cumnată-său Barbul vistierul, scăpară den ochii lor și trecură la Brașov.

Atuncea și Matei aga, fiind chemat de frate-său, Șarban logofătul și mergînd tot într-acea zi la Drăgănești, cînd fu aproape să intre în sat, Dumnezeu trimise pre oarecare creștin de i-au ieșit înainte, spuindu-i de toate cite s-au întimplat frăține-său, lui Șarban și îndată să învirteji și trecu pre Teleajăn în Țara Ungurească.

Să spunem și de o minune mare ce au făcut Dumnezeu, cu rugăciunea sfîntului Nicolae, asupra ticălosului Mihai spătarul. Că șezînd el în căruță prins și ostașii găsind bucatele sfîntului praznic toate gata, abătura într-insele a le minca și vin a bea. Iar Mihai spătarul rugă pre Dumnezău și luo pre sfîntul într-ajutor, făcînd semnul sfîntei cruci, se pogori din căruță jos, și așa încetișor trecu pren mijlocul lor, pînă ieși din curte afară și intră într-o casă, nevăzîndu-l nimenea, făr' numai o saragea sîrb l-au găsit acolo și l-au acoperit. Iar alți ostași, deaca prinse de veste, începură a căuta pren toate casele. Și venea mulți ostași la acea casă să caute. Iar acel creștin bun răspundea că au căutat el și nu iaste acolo.

Iar alții pedepsea pre ticăloasa maica lor și o mostra în tot chipul, iar ia nimica nu răspundea, făr' cît numai ce ofta și lăcrăma. Și o duseră la Cocorăști. Acolo încă prinsese pre fie-său, Costandin stolnicul, și pre gineri-său, Radul Crețulescul, și pre alți oameni ai lor, precum le-au făcut și întii, la zilele lui Gligorie-vodă.

Aduseră și pre Șarban logofătul de la Snagov, închizându-i pre toți la o casă în curtea Cocorăștilor.

Iar Mihai spătarul, scăpînd, trecut-au la Brașov, unde era și ceilalți frați ai lui.

Atuncea Duca-vodă și cu spurcații sfétnicii lui văzînd că au scăpat ceilalți frați ai lor, ei foarte să rușinară și cunoscură că singur Dumnezeu au stătut pentru dîșii și, cu rugăciunea sfintului Nicolae, i-au izbăvit de moarte, precum au izbăvit și pre cei 3 boiari din mina vrăjmașilor. Iar sfatul lor cel necurat să răsipi ca praful înaintea vîntului, precum zice prorocul la psalmul 32, că Dumnezeu sparge sfaturile păgînilor, și leapădă cugetele omenești și zvîrléște sfaturile domnești. Și slobozi pre acei boiari, pre toți, făgăduindu-se că de acum înainte nu vor mai avea nevoie.

Iar după acéia, cînd fu al patrulea an din domnia Ducăi-vodă, sculatu-s-au Mehmet-pașa veziriul cu toată putérea împărătească, de s-au dus la Țara Căzăcească, la o cetate ce să cheamă Cehrin, aproape de apa Niprului, împreună cu hanul și cu tătărimea, cu toată. Poruncit-au și Ducăi-vodă de s-au dus acolo. Iar aicea, la scaun, au lăsat ispravnici pre Băleanul, i Stroe dvornicul, i Șerban logofătul, i Hrizea vistierul i Lațcarache postelnicul Cupărescul. Și tot nu să mai stîmpărase de răutățile ce făcuse acelor săraci de boiari, ci iar începură a scorni. Și scriseră cărți cu mare pîră la Duca-vodă, însă mai virtos asupra lui Șarban logofătul, cum scrie cărți la turci, de să-i strice domnia. Că atuncea era împăratul la Dîrstor, și el nu știa nimic de acéia. Iar Duca-vodă déca înțelese, priimi pîra lor cu credință și să lăudă că duple ce va veni la scaun, va să-l omoare. Atuncea fratele lui, Costandin stolnicul, fiind și el acolo, în oaste, înțelese de acest sfat spurcat și îndată trimise la frate-său, Șarban, de-i făcu știre pre ascuns.

Turcii încă ocolise Cehrinul și în multă vréme bătîndu-se în tunuri și în multe feliuri de meșteșuguri, pină răzbiră turcii și aprinseră cetatea, de au ars pină în pămînt. Atuncea venise și Ramadonotchi hatmanul și cu mulțime de oaste

căzăcească i moschicească, trecind toți Niprul. Turcii încă prinseră de veste și să gătiră tare de război și degrab merseră de să lovire unii cu alții, bătându-se și în puști, și în sabii 8 zile, și să apropiase a fi izbinda creștinilor. Atuncea viziriul rău s-au spăimîntat și socoti că într-alt chip nu să va izbăvi de dinșii, ci trimise la Ramadanotchi, hatmanul căzăcesc, bani mulți pre ascuns, și avind un fecior rob la tătari, l-au slobozit, și atuncea opri toată oastea să nu mai dea război. Iar turcii să învîrtejiră înapoi cu mare frică, citu-și lăsară corturile și toate zaharélele, fugind și ziua și noaptea, pin-au trecut apa Nistrului și s-au dus iar în țara lor.

Duca-vodă încă intrase în țara lui. Atunce Șarban logofătul știind că va să-l omoare pre adevărat, luat-au pre Dumnezeu într-ajutor și au purces den București la mijlocul zilei cu jupîneasa lui și cu toată casa lui întreagă, pin-au sosit la casele lor de la Coiani, fiind și maică-sa acolo și frate-său, Matei aga. Să ridicară de acolo cu toții pînă ajunseră la Giurgiov și grăbiră de trecură Dunărea pe la Ruși.

Iar boiarii de la București tocmai atunce prinseră de veste că Dumnezeu le-au acoperit ochii și mintea.

Deci fiind și viziriul trecător la Odriiu, iar Șarban logofătul încă le-au ieșit înainte și merse de să curteni la viziriul plingându-se și jăluindu-se de toate nevoile lor cite au petrecut în zilele Ducăi și de boiarii lui cei răi. Că nu le-au ajuns cite necazuri le-au făcut mai nainte vrême, ci și acum legatu-s-au de ei cu năpăști și cu piri mincinoase, ca să puie capetele.

Iar Duca-vodă, deaca sosi la scaunul lui ot București și înțelése de aceasta, foarte tare să îngrijă. Și făcu sfat cu boiarii lui cei răi și aléseră dintr-înșii pre o seamă de boiari, anume Neagoe dvornicul Săcuianul, i Staico păharnicul Bucșanul, i Ivașco sin Băleanului, și-i trimise la Odriiu ca să facă piră mare asupra lui Șarban și a fraților lui.

Iar Dumnezeu nu-i putu îngădui ca să umple sfatul lor cel spurcat, ci îndată mila lui cea nespusă o aruncă asupra capului lui Șarban logofătul. Că trimise viziriul de

chemă pre Șarban și îndată-i porunci să fie domn Țării Rumânești, iar Duca-vodă să fie domn la Moldova. Și porunci viziriul să meargă toți boiarii rumâni să să închine la Șarban-vodă.

Atuncea o seamă de boiari merseră de să închinară la Șarban-vodă. Iar Staico păharnicul i Ivașco sin Băleanul fugiră la Moldova. Iar viziriul încă trimise degrab un agă turc împreună cu Costandin Brâncoveanul, nepotul lui Șarban-vodă, de veniră de olac aici în țară și degrab rădicară pre Duca-vodă și merse cu acel agă turc la Țara Moldovei, să fie acolo domn.

Iar Șarban-vodă încă purcese de la Odriiu împreună cu toți boiarii lui, de veniră aicea în țară cu steag împărătesc și cu agă turc, de au intrat în scaun în București în ziua bogoiavleniei domnului nostru Isus Hristos, mesia ghenar 6 dni, leatul 7187.

Atuncea au venit episcopii și toți egumenii, și toată țara de s-au închinat la domnul Șarban-vodă. Și au trimis și la vlădica Theodosie de l-au adus den Tismeara, de unde era la opreală. Și viind, ș-au cerșut judecată pentru scoaterea lui de la Mitropolie. Și așa, îndată au trimis Șarban-vodă jalba vlădicăi Theodosie ca să aibă judecată și îndreptare de la biserica cea mare, fiind patriiarh chir Dionisie. Și îndată au trimis pre vlădica de la Maramonia și pre Ianache, marele logofăt al marei biserici. Și viind, au strîns Șarban-vodă mare sobor de arhieriei ai țării și de alți arhieriei carii se întimplase atuncea aici, și toți egumenii din toată țara și cu toată boierimea. Și așa stînd amîndoi de față, vlădica Theodosie și vlădica Varlaam, ș-au spus toată jalba vlădicăi Theodosie. Și rămîind vlădica Varlaam de judecată ș-au pus cirja pre masă inaintea domnului și a tot săborul. Și luînd cirja domnul, au dat-o vlădicăi Theodosie. Și l-au trimis la Mitropolie cu mare cinste, mărți, în săptămîna cea mare, inaintea Paștilor, mesia april 26 dni, văleatul 7187.

Aicea începem de cite s-au întimplat în zilele acestui domn.

Că întru fiind țara spartă și răsipită pentru multe nevoi și greutatea ce au fost impresurată încă din zilele altor domni ce au fost mai denainte, nu putu nici într-un chip să o îndrepteze, nici să le folosească ceva, pentru că-l impresura turcii cu dări de bani, și cu zaharele încă și mai multe de cum fusese mai nainte.

Iar cînd au fost leatul 7188, rădicatu-s-au turcii cu mare oaste și cu mulțime de tătari de au mers la Dohan Ghecet. Atuncea au mers și Șărban-vodă cu oaste muntească, și Duca-vodă cu moldovenii, den porunca împărăției, de au șazut acolo pîn-au făcut 2 cetăți, care le-au zidit munténii și moldovenii. Iar domnii și cu saraschériul au fost mai sus, cu temeiul oștii, de păzea în preajmă pîn' s-au zidit cetățile. Și apoi s-au întors la luna lui octomvre.

Atuncea și Șărban-vodă au venit iar la scaunul lui. Și iar începu a să lupta cu toate nevoile ce-i venea de la turci, că pe acea vreme, păgînii foarte se înălțase și să iuțise, cit nimenea din creștini nu putea să le stea înainte.

Iar cînd au fost la văleatul 7192, rădicatu-s-au sultan Mehmet, împăratul turcesc, cu toată sila lui și hanul cu toți tătarii, de au mers asupra împăratului nemțesc. Atuncea au mers și Șărban-vodă cu munténii, și Duca-vodă cu moldovenii, și Apahi Mihai cu ungurii, și Tucheli groful, din Țara Ungurească de Sus, cu oștile lui, aceștea toți mergînd ajutor turcului. Și sosiră împreună la Belgradul sîrbesc. De acolo trimis-au împăratul pe Mustafa-pașa vezirazemul cu toată mulțimea oștilor și cu toate ajutoarele. Numai ce au rămas el la Belgrad cu cit au fost curtea lui. Și așa mergînd ei asupra neamțului, mare stricăciune și pagube au făcut, pîn'ce au sosit la cetatea Beciului. Și tăbărîndu-se împrejurul ei, începură a bate cetatea cu multe feliuri de meșteșuguri, neîncetînd nici ziua, nici noaptea. Iar tătarii intrase înlăuntrul Țării Nemțești fără veste, de au tot prădat și au robit și au ars toate orașele și satele ce le-au ieșit înainte. Însă pre toți oamenii cei mari i-au omorît, numai pre cei tineri i-au robit. Deci făcînd ei această răutate

mare creștinilor pin' s-au umplut zile 63, iată că sosiră și oștile ale împăratului nemțesc împreună și cu Sobetschi, craiul leșesc, și dăderă război mare cu turcii și cu tătarii. Și cind fu în deseară, neputind nimic turcii să folosească, numaidecit cu mare frică dăderă dosul și începură a fugi numai călări cu trupurile, iar avuțiia lor, cu corturile lor, cu tunuri, cu zaharéle, toate au rămas acolo pre seama nemților. Și au dat Dumnezeu de au fost izbînda creștinilor, iar turcii, ciți au scăpat de acolo, fugiră cu mare rușine, sosind degrab înapoi pin' la Belgrad. Iar împăratul simțind de aceasta încă mai timpuriu, fugit-au de la Belgrad cu mare rușine. Și numaidecit a trimis de au omorit pre Mustafa-pașa.

Iar Șarban-vodă au venit în țară, la scaunul lui. Duca-vodă așijderea. Numai el n-au sosit la scaun, ci mergînd la conacul de la satul Domneștii, cind au fost în ziua nașterii domnului nostru Isus Hristos, dechemvre 25 dni, fiind la masă cu toți boiarii lui, atunce sosiră și oaste leșească, de luară de la masă pre Duca-vodă și-l duseră în Țara Leșească. Și acolo au murit.

Iar turcii înțelegind de aceasta, au trimis pre Dumitrașco să fie domn în Moldova.

După aceasta turcii iar s-au rădicat cu oaste, de au mers cu zaharea pin-o au băgat în Cameniță și iar s-au întors înapoi. Atuncea și Șarban-vodă încă au mers cu oștile lui, însă numai pin' la Iași, și iar s-au întors la scaunul lui.

Iar cind au fost văleatul 7193, mazilit-au turcii pre Dumitrașco-vodă și în locul lui au pus domn pre Costandin Cantemir-vodă.

Iar cind au fost 7194, august 2 dni, cu vrerea lui Dumnezeu, luat-au nēmții cetatea Budei. Și atunci au perit mai mulți de 40.000 de turci. Fost-au mers și Suliman-pașa, veziriul cu mulțime de oaste turcească, ca să fie ajutor Budii, și nimic n-au folosit, ci s-au întors iar înapoi cu mare rușine.

Iar cînd au fost 7195, dechemvre 27 dni, bătînd nemții cetatea Seghedinului ce iaste pre apa Tisei, și înțelegînd veziriul de aceasta, numaidecit au trimis pre chehaiaoa lui cu o seamă de oști turcești preaalése și cu tătari împreună, ca să fie ajutor acei cetăți, pentru că oastea nemțească au fost puțină, ca 12.000. Deci fiind turcii tăbăriți făr' de nici o grijă, iar nemții i-au lovit noaptea făr' de veste, ca la 2 ceasuri pîn-în ziuo, și au făcut într-inșii o moarte mare nespusă. Atuncea veziriul neștiind de aceasta, fostu-s-au rădicat cu toate oștile, ca la 70.000 și mergînd ajutor iar asupra cetății, numai ce să întimpină cu nemții, însă nu cu toți, ci numai cu călărimea, ca 8.000, și numaidecit dederă războiu față cu față, ca la 3 ceasuri. Și nu mai putură turcii sta împotriva nemților, ci numaidecit dederă dosul. Și foarte groaznic au fugit, cît venirea lor au fost în 3 zile, iar fuga lor au fost numai într-o zi, trecînd Dunărea la o cetate ce-i zic Varodin. Într-acel război fost-au și Iordache Cantacuzino vel-spătarul, trimis de frate-său, Șarban-vodă, însă din porunca veziriului, și i-ar s-au învirtejit de au venit de acolo aici în țară, la casa lui, cu mare cinste.

Și iar în zilele acestui domn, fiind maică-sa, doamna Elena, prea slăbită în bătrînețe, cugetat-au cu inima ei cătră Dumnezeu și s-au rădicat de aicea, din țară, luînd și pre fie-său, Mihai Cantacuzino vel-spătarul, de au mers cu dînsa împreună pîn' la Ierusalim, de s-au închinat acolo sfîntului mormînt al domnului nostru Isus Hristos. Iar fie-său, Mihai spătarul, au luat pre Dumnezeu într-ajutor și au purces de acolo de s-au dus pîn' la Sinai de s-au închinat sfîntului loc, unde au făcut Dumnezeu vorbă cu Moisi proroc și i-au arătat multe ciudése dumnezeiești, precum iaste scris. Și iarăși s-au învirtejit înapoi, găsind pre maică-sa sănătoasă la sfîntul Ierusalim. Și cît avură lingă dînșii aur, argint, tot îl inchinară sfîntului mormînt. Și împărțiră pre la toți săracii multă milostenie, dînd mare laudă milostivului Dumnezeu, căci i-au învrednicit cu viață și i-au purtat făr' de nici o zmințeală pîn'ce i-au adus de s-au închinat la sfîntul mor-

mintul sfinții-sale și au văzut cu ochii lor toate minunile ce au făcut. După acéia iar au luat pre Dumnezeu într-ajutor și au purces de acolo cu mare cinste, petrecindu-i toți părinții ai bisericii cei mari a Ierusalimului și toți cetățenii. Și așa făcându-se pin' la un loc, luându-și ziua bună unii de cătră alții, învîrtejindu-se iar înapoi. Iar doamna Elena cu fie-său Mihai spătarul au venit iar aici în țară. Ieșit-au înainte fie-său Șarban-voievod, cu toți boiarii lui și cu toată curtea lui, împreunîndu-se cu maică-sa, sărutatu-i-au cinstita mină cu mare liubov și o au dus cu mare cinste pin-au intrat în casele domnești, în București.

După aceasta nu multă vrême trecînd, cînd au fost leatul 7195, mart 2 dni, prestăvitu-s-au și doamna Elena cătră Dumnezeu. Atunce Șarban-vodă, cu toți frații lui și cu toate surorile lui, și cu tot neamul lor, luîndu-și fiește-carele iertăciune de la maica lor, rădicatu-i-au sfintele moaște și o au petrecut pin-în marginea orașului împreună cu părințele vlădica Theodosie și cu mulțime de părinți călugări, și popi, și toată boierimea și cu toate gloatele curții, cu cîntări dumnezeiești și cu mare cinste. Învințindu-se Șarban-vodă iar la scaunul lui, iar pre maică-sa o duseră frații lui și suro-rile, și tot neamul lor pînă la sfînta mănăstire Mărginenii, hramul ei marii arhistratizi Mihail și Gavriil, care iaste de dinșii făcută, făcîndu-se pogrebaniia și alte sfînte slujbe dumnezeiești, pin' să déderă moaștele ei în gropniță, ce iaste în tinda bisericii den a dreapta, alătura cu gropnița a soțului ei, fericitul răposatul Costandin Cantacuzino biv-vel-postelnicul, care gropniță au fost zidită de dînsa încă mai denainte vrême. *Vécinaia pameat*!¹

Iar cînd au fost la văleatul 7196, la dechemvre 24 deni, pristăvitu-s-au cătră Dumnezeu și un cocon al doamnei Elenei, anume Matei Cantacuzino, ce-au fost vel-agă și fu îngropat la mănăstirea frăține-său, lui Șarban-vodă, ce iaste din sus de București, unde-i zic Cotrăcenii, hramul ei

¹ Veșnică pomenire (sl.).

uspeniia bogorodițe, făcîndu-se mare pamete și mare milostenie săracilor de frate-său, Șarban-vodă și multe slujbe dumnizești pîn' ce s-au dat gropniții în tînda biséricii, de-a dreapta. *Vécinaia ego pameat.*¹

Iar cînd au fost la leatul 7195, mesița mart, iar sultan Mehmet, împăratul turcesc, poruncit-au tuturor turcilor de au făcut oaste mare. Numai ce au rămas el cu curtea lui la Tarigrad. Și au trimis pre Suliiman-pașa veziriul cu toată putérea împărătească, poruncindu-i împăratul ca să facă războiu mare cu némții, nimica să nu-și dea mijlocul, pîn' va izbîndi. Némții încă simțînd de aceasta, venit-au cu toată oastea lor de s-au tăbărit dincolo de apa Drevii, împotriva Osecului. Turcii încă veniră, tăbărîndu-se dincoace de Dreva. Némții încă văzînd atita mulțime de turci, s-au dat înapoi și s-au tăbărit la un loc unde au socotit ei că va fi bine de război. Turcii văzînd așa, socotiră că de frica lor au fugit înapoi. Ci degrab trecură apa duple dinșii, pîn' să apropiară de oastea nemțească și acolo să tăbăriră, făcînd șanțuri și tocmînd tunurile. Sumetînd minecile, făcură toți salavat mare și strigară de 3 ori: halila, halila, halila! Și numaidecît încălecară pre cai și purcésēră asupra némților cu toată pedestrimea și cu toate tunurile, fiind tunuri mai mici 130 și mari, ce le zic banimez, 4. Și așa cu mare îndrăznire și groaznici făcură năvală mare asupra némților, lovindu-se față cu față în mijlocul cîmpului. Iar némții nimic nu-și déderă mijlocul, ci sta toți ca un munte nemișcat, pînă le déde Dumnezeu ajutor și putére mare, cît unii să bătea în față cu dinșii, iar alții i-au luat pă denapoi, pe despre tunuri. Și fiind turcii ocoliți pe despre toate părțile, căzu asupra lor mare frică, cît numai ce tremura și nu știa ce fac. Iar némții vitejește-i tăia și-i omoria, cît de-abia au scăpat veziriul cu puținei turci, iar ailalți au perit acolo. Zic cei ce au fost acolo și au văzut cu ochii lor, 10.000 și mai mult să fie perit acolo. Și déde Dumnezeu de fu izbînda

¹ Veșnica lui pomenire (sl.).

creștinilor, luind de la turci toate avuțiile lor, și toate tunurile, și arme multe de tot felul. și haine multe, și cai mulți, și corturi multe, și zaharea multă. Iar veziriul văzind atita peire ce s-au făcut într-înșii. n-au putut sta la Belgrad, că au fugit cu mare frică, de au venit la Țarigrad. Iar sultan Mehmet, împăratul, înțelegind de această întimplare, numai-decit au omorît pre Suliiman-pașa, veziriul. Iar turcii cîți au scăpat din război inicéri, capigii, încă au venit după veziriul la Țarigrad și numaidecît au mazilit pre sultan Mehmet și ridicară pre un frate al lui, ce au fost închis, anume sultan Suliiman, ca să fie el împărat turcilor, iar pre frate-său îl închiseră în locul frăține-său. Și puseră alt veziriu, anume Siuș, și alți pași. Iar după acéia capigii și inicérii făcură gilceavă mare asupra împăratului și a viziriului ca să le dea 6 lefi. Și au omorît pre mulți, pînă de-abia i-au potolit și s-au așezat împăratul și viziriul cu pace.

Și au trimis cu agă caftan la Șărbănuodă, să fie iar domn cum au fost. Acest războiu, ce scrie mai sus, făcutu-s-au la august 4 deni, 7195.

Iar cînd au fost la ghenar 24 deni, 7196, făcut-au Șărbănuodă căsătorie unii cocoane a lui, anume doamna Alexandra, după feciorul lui Ivașco Băleanul, ce au fost mare logofăt, anume Gligorașco postelnicul. O, mare ciudă au făcut acel Șărbănuodă cu gineri-său Gligorașco, că tatăl lui, Ivașco și moșă-său Gheorghe din Bălănești fost-au mari vrăjmași asupra lui Șărbănuodă și a toată casa părinților lui, precum scrie înapoi, la istoria lor. Iar Dumnezeu nu le-a dat a izbîndi dă pre pofta lor, ci îndată au scurtat viața moșă-său, lui Gheorghe Băleanul, și dăruind Dumnezeu pre Șărbănuodă cu domnia Țării Românești. Iar tatăl lui, Ivașco biv-vel-logofăt, știindu-se vinovat de cătră Șărbănuodă, n-au putut sta în țară, ci încă din Țarigrad au fugit la Moldova împreună cu Staico paharnicul din Bucșani și acolo s-au pristăvit Ivașco lofogătul. Jupineasa lui, coconii lui încă au fugit la Moldova de aici din țară. După petrecania lui Ivașco logofătul, iar jupineasa lui, coconii și cu Staico

păharnicul s-au rădăcat de acolo, de au pribegit la Ardeal. Și fiind acolo pribegi, iar Șarban-vodă, cu înțelepciunea lui, adusu-ș-au aminte de porunca lui Dumnezeu, care zice la sfînta evanghelie: „*Liubite vrăgħi vașă, dobrotvorite nenovideăștim vaș*“, adică: Iubiți vrăjmașii voștri, bine faceți celor ce vă urăsc. Deci înțelegînd de bunătatea și înțelepciunea acestui cocon, Gligorașco postelnicul, îndată au trimis de l-au adus împreună cu maica lui aici în țară. Și cătră acéia n-au mai pomenit vrăjmășia lor cea dintîi, ci cu curată inimă i-au iertat. Și l-au făcut lui ginere, după porunca lui Dumnezeu. Și au făcut cu dînsul foarte veselie mare, cu soli mari de la Ardeal și de la Moldova și cu toată boierimea Țării Rumânești, cit s-au mirat și mari, și mici de acest lucru ce au făcut Șarban-vodă. Și toți să bucura și-l fericea pentru marea înțelepciune ce i-au dat Dumnezeu.

Cînd au fost la mai 13 deni, 7196, fiind doamna Manda căzută la mare boală și pătîmind în cîteva zile, apropiiatu-s-au de dînsa și ceasul morții. Și într-o zi, luni dimineața, datu-ș-au sufletul în mîna îngerului lui Dumnezeu și s-au mutat cătră Hristos Dumnezeuul nostru. În véci să fie pomenită! Și a doua zi, marți, s-au dat moaștele gropii în tînda biséricii de la Cotrăcéni, care iaste făcută de cinstiți părinții ei, ce sînt mai sus pomeniți; făcîndu-se slujbă dumnezăiască, fiind la pogrebaniia ei și cinstitul și preasfințitul părintele Dionisie, patriiarhul Țarigradului, și cinstitul părinte Theodosie, mitropolitul Țării Rumânești, și mulțime de călugări și popi. Și așa cu mare cinste s-au dat gropii. Dumnezeu să o pomenească la împărăția cerului! Iar părinții ei, Șarban-vodă cu doamnă-sa Mariia, și cu toți frații și surorile lui, și cu toată casa lor, împreună și cu gineri-său Gligorașco au rămas la mare jale, cu multe lacrăme și cu mari suspinuri de la inimă, după cum iaste toată lumea obicinuită. Și cu acélea nimic n-au folosit, că moartea n-are fățarie, ci iaste la tot omul de obște tocma.

De aicea începem de un războiu ce au mai făcut turcii cu nemții. Că fiind un pașă, anume Naim-beiu, foarte viteaz

mare, hain de cătră împăratul, mult s-au nevoit împăratul să-l prinză și nu putea. Iar apoi el singur ș-au plecat capul și au poftit de la împăratul să-i dea toată oastea lui ca să să bată cu nemții. Deci împăratul, sultan Suliiman, numai-decit i-au trimis caftan și toate oștile lui, ca să fie sarascheriu, făgăduindu-i, de va bate pre némți, să-l facă vizir mare. Și s-au tăbărit din sus de Belgrad, lângă apa Drivei, fiind cu dinsul ajutor și Techeli groful, care s-au hainit de cătră creștini, cu cităva seamă de oaste a lui și cu tătari ca la 10.000. Némții încă au fost venit dincolo de Dreva. Deci fiind apropiați unii de alții, făcură nemții un meșteșug, că au fost ales o seamă de oști și i-au trimis pre apa Drevii în sus, iar cealaltă tabără s-au făcut a fugi, tăbărindu-se la un loc unde au știut ei că va fi bine de războiu. Iar Naim-bei și cu groful, văzind așa, numaidecît trecură apă cu toată tabăra lor, mergind duple némți, pin-ii ajunseră unde era tăbăriți și îndată să ciocniră unii cu alții și făcură un război foarte mare. Atunce sosiră și némții cei pitiți și fără veste-i loviră denapoi. Atuncea turcii foarte să spereară și déderă dosul. Și la acest războiu încă au perit de robie mulțime de turci și de tătari, și mulți s-au închinat. Naim-bei și groful numai ce au scăpat cu puținței turci. Și au fost izbînda creștinilor, rămîind de la turci cu multă dobîndă.

Și numaidecît de acolo s-au rădicat toată tabăra nemțească; pogorîndu-se în jos, tăbăritu-s-au împrejurul Belgradului, fiind acolo în cetate mulțime de turci și neguțatori. Bătîndu-se acolo unii cu alții în puști, și în tunuri și în tot feliul de meșteșuguri, făcîndu-se multă vărsare de sînge într-amîndoa pârțile, zicînd turcii că toți sînt ei perîți, ci să dăm război pină la moarte, némții încă nu-și da mijlocul, ci ziua și noaptea tot să bătea, pin' s-au umplut zile 32. Iar cînd au fost la august 6 deni, 7196, au dat Dumnezeu de au fost izbînda creștinilor. Dînd năvală mare, au spart cetatea și au intrat. Atuncea la acea năvală, au perit 2 ghenăraleși nemțești, anume Șafemberg și [...]. Atuncea nemții fiind foarte turburați, mai virtos pentru acei ghenă-

raleși mari, au tăiat pre turcii toți și cadinele lor, și mari, și mici. Perit-au și creștini mulți, fiind cu dinșii amestecați. Și toate trupurile lor le-au tras la marginea Dunării, pînă au măturat toată cetatea de spurcăciunea lor. Și nici așa nu i-au lăsat, ci i-au înfășurat cîte 2 și cîte 3 la o sfoară și i-au înecat în Dunăre, înotînd trupurile lor, cit la multe locuri să strîngea mulțime de trupuri, de să făcea năglabie, cit și apa mult să oprea. Și așa s-au preumblat acéle trupuri fără caice, pin' ce vor fi dat și în Marea Neagră. Atuncea au rămas nēmților multă dobîndă.

Și trecură o seamă de oști dincoace de Dunăre, de au luat Caravansebeș, și Logojul, și Rușava și Cladova. De acolo au rădicat o seamă de oști nemțești, fiindu-le cap Viteranie ghenăralesul, de au trecut în Țara Rumânească și s-au tăbărit la Turnul Severinului.

Atuncea Șarban-vodă de aceasta înțelegînd, degrab trimise pre nepotă-său, Costandin Brâncoveanul vel-logofătul, cu cărți la Viteranie ghenăralesul, cu multă rugăciune și cu multe daruri scumpe, ca să să întoarcă înapoi iar, ca nu cumva, simțînd turcii, vor zice că iaste țara haină și vor porunci tătarilor de vor veni aici în țară să o robească. Atunci Viteranie ghenăralesul, înțelegînd de aceasta, numai-decît s-au rădicat de acolo cu toată oastea lui, de au venit pre supt munte pînă la Cîmpul Lung. Șarban-vodă iar au trimis pe frate-său, Mihai Cantacuzino biv-vel-spătarul și pre gineri-său, Costandin Bălăceanul vel-agă, de s-au întîmpinat cu dinșii la Cîmpul Lung, fiind și Brâncoveanul acolo, tot cu ei, făcînd multă rugăciune, pînă s-au rădicat de acolo, de au trecut la Brașov și s-au așăzat acolo cu toate oștile, să iernéze.

Deci întorcîndu-se acești boiari înapoi, spuseră lui Șarban-vodă de toate cîte sînt mai sus scrise. Și îndată trimise la împăratul turcesc de-i spuse veste bună, cum au trecut nēmții la Ardeal. Ei încă să bucurară și făcură mare laudă lui Șarban-vodă. Așijderea trimise și la pașa sarascheriul și la sultanul, de le făcu veste iar pentru nēmți,

cum au trecut la Ardeal. Și așa, cu înțelepciunea lui, toate le-au potolit.

După aceasta, temîndu-se Șerban-vodă ca nu carécumva în zilele lui să cază țara la vreo nevoie sau la vreo robie, au de cătră turci, au de cătră némți, ci să lupta cu dinșii cu multe meșteșuguri în tot feliul și făcu sfat cu toți boiarii, alegînd 4 boiari mari anume: Iordache Cantacuzino marele spătar, fratele lui Șerban-vodă, și pre Costandin Bălăceanul marele agă, ginerile lui, și pre nepotu-său, Șerban Cantacuzino, feciorul lui Drăghici, ce au fost mare spătar Măgureanul și pre Șerban marele comis, feciorul Părvului ce au fost mare vistier, de la Aninoasa, pre acești 4 boiari i-au trimis soli la împăratul creștin Leopold de la cetatea cea mare ce să chiamă Beciul, cu cărți și cu daruri scumpe, făcînd Șerban-vodă înaintea fétii lui mare rugăciune ca să tinză porunca lui asupra tuturor gherealeșilor cîți sint capete, asupra putérnicilor oști ale împărăției sale cîte sint trimise asupra păgînilor turci, ca, dînd Dumnezeu izbîndă, să păzească și această Țară Rumânească ca să o scoată din gura lupilor turci și a leilor tătari, precum au scos și Moisi proroc pre israiliténii din robia Eghipetului, însă cu putéria dumnezeiască. Atunce și țara aceasta să fie închinată supt ascultarea împărăției sale cum au fost și mai denainte vréme.

Deci purcegînd acești 4 boiari, fiind în călătorie, iar în urma lor s-au războlit Șerban-vodă. Plinindu-se doao săptămîni mesița octomvrie 29 de zile, cursul anilor 7197, luni dimineața, la 2 ceasuri din zi, pristăvitu-s-au Șerban-vodă, dîndu-și fericitul suflet în mina lui Dumnezeu. Dumnezeu să-l pomenească! Deci întîmplîndu-se la pristăvirea lui părintele mitropolitul Theodosie și frate-său Costandin Cantacuzino, ce-au fost mare stolnic, și toți boiarii, numai-decît mérseră la sfînta Mitropolie și porunciră de să strînsă toți căpitanii de pre la toate cetele și mulțime de boiari mari și mici den țară, și toți neguțătorii. Atunci aduseră și pre un capegi-bașa turcu, Hamet aga, care era venit aicea

cu trebi împărătești și mai era și alți agalari turci; aduseră și pre părintele Dionisie, patriarhul Țarigradului, și așa cu toții împreună merseră înaintea celui agă turc de-i spuseră de moartea lui Șerban-vodă și-l întrebă de sfat, să-i învețe cum vor face. Atunci acel agă turc împreună cu alaiți dădură răspuns întru auzul tuturor boiarilor și a tuturor slujitorilor la mari, și la mici, ca fără zăbavă să-și rădice domn den țară să nu carécumva să se prinză vreo zmințeală, căci țară iaste ocolită de vrăjmașii împărăției.

Deci boierimea și cu alți cu toți nu avură cum face într-alt chip, ci cu toții făcură sfat și aléseră dintru dinșii pre un boiaru anume jupan Costandin Brâncoveanu, marele logofăt, de-l rădicară să le fie domn, că-l știia că iaste înțelept și să trăgea din odraslă domnească.

Atunce cu toții să închină lui cu mare bucurie și toți cu un glăs bun, ziseră: „Într-un ceas bun să ne fii măriia-ta domn, pînă la adînci bătrînețe“.

Și îndată-l duseră în sfînta Mitropolie cu mare cinste, luundu-l de mină părintele Theodosie mitropolitul, pînă l-au băgat în sfîntul oltar, pre poarta cea mare împărătească, și acolo l-au purtat împrejurul sfîntului préstol, sărutînd masa cea sfîntă, și evanghelia cea dumnezeiască și cinstita cruce. Și închinîndu-se, au ingenunchiat înaintea préstolului, de i-au citit deasupra capului molitvele de domnie patriarhul Dionisie și l-au blagoslovit. Și așa ieșind de acolo l-au pus în scaun domnesc pînă i-au cîntat *mnoga lêta*, mergînd toată boierimea de i-au sărutat mina.

După aceia ieșind afară, numaidecît purcaseră cu toții de merseră la curtea domnească, ieșindu-i nainte toți preoții cu litie și cu cîntări dumnezeiești, pînă l-au băgat în biserică domnească, de au sărutat sfintele icoane și au șezut în scaunul cel domnesc.

Atunce Costandin-vodă au strigat cătră toți boiarii cu glas de bună cinste zicîndu-le: „Iată, am ascultat eu rugăciunea dumneavoastră de mi-am lăsat toată odihna și toate moșiile méle și mai mult fără voia mea m-ați rădicat domn.“

Acum dară să cade și dumneavoastră să vă arătați credința cea adevărată, cum că vă veți afla în toată vrémia lingă noi, cu slujbă dreaptă și credincioasă, și veți face toate poruncile domniei fără nici o îndoială, precum și noi ne făgăduim să aveți dumneavoastră și toată țara de la noi dreptate.“

Așijderea și boiarii răspunseră: „Cum de vréme ce au dăruit Dumnezeu pre măriia-ta cu domniia după pofta noastră, sintem bucuroși foarte să ne dăm credința neclătită“. Și cite unul, cite unul, pre rînd, fiind sfinta evanghelie așezată în mijlocul bisericii, puseră mîinile toți pre dînsa, jurîndu-se și legîndu-se cu numele marelui Dumnezeu, cum vor sluji domnului lor, cu credință și cu mare dreptate, dînd la mîna domnu-său și o scrisoare a lor încredințată, precum iaste mai sus scris.

Isprăvindu-se de aceasta, cu toți dimpreună să închinară și ieșind din biserică, suindu-se toți în casele domnești, șezînd în cinstitul scaun, alergară cătră dînsul toți boiarii, mari și mici, și toate gloatele sărutînd mîna, zicea: „Într-un ceas bun să ne fii măriia-ta domnu și să ne stăpînești cu pace în toată viața măriei-tale“. Și aciași porunci Costandin-vodă tuturor logofetilor domnești de scriseră cărți pre numele lui la toate tîrgurile și la toată țara, dînd veste de pristăvirea lui Șerban-vodă și de domnie noao a lui Costandin-vodă.

Și tot într-acea zi au început a să griji de toate céle ce trebuiesc pentru îngroparea lui Șerban-vodă. Iar a doa zi rădicat-au cinstitul trup și-l duseră cu mare cinste la sfinta mănăstire din Cotrocéni, unde iaste hramul uspenie bogorodițe, care iaste făcută de el cu toată podoaba ei încă den temelie. Și fiind acolo adunați doi patriarși ai Țarigradului, anume Dionisie și Parthenie, dimpreună cu părintele Theodosie mitropolitul și cu mulțime de egumeni și de preoți, de-i făcură pogrebaniia cumsăcade și toți blagoslovindu-l, dăderă-l gropii în biserică după jețiul cel domnesc, fiind mare jale și plîngere de doamna lui și de coconii lor, și de frații lui, și de toate rudeniile, zicînd toți: „Dumnezeu

să-l iarte!“ Și-i făcură paminte mare cu bani la săraci, cu bucate multe.

Și de acolo să întoarse Costandin-vodă iar la scaunul lui, și tot într-aceia zi fost-au trimis la Poartă pre o seamă de boiari, pre altă i-au trimis la pașa, care au fost sarascheriu la Obluciță, unde-i zic Cartal, pre alții la hanul tărărăsc, cu cărți scrise pentru moartea lui Șerban-vodă, făcînd mare rugăciune pentru Costandin-vodă, să-l lase să le fie domn, precum l-au poftit țara.

Oh, mare minune și mare milă făcu Dumnezeu cu dînsu, că preste 2 săptămîni sosiră la Costandin-vodă de toate părțile veste bună. Întîi de la împărăție veni Părvul logofătul Cantacozineanul cu veste bună, cum s-au tocmit domnia numai în 8 ceasuri și în urma lui au sosit un agă mare, turcu, împreună cu Dumitrașco Caramalăul, îmbrăcînd pre Costandin-vodă cu caftan de la împărăție pentru domnie noao, și-l puse cu mina lui de șezu în scaunul cel de domnie, dînd cu tunurile, făcut-au întru toți mare bucurie de domn tinăr.

Cînd au șezut Costandin-vodă domn, fost-au cursul anilor 7197, mesîța octombrie 29 de zile, luni la 10 ceasuri de zi, iar vîrsta lui au fost de ani 34.

Trimis-au și la cei 4 boiari carii era trimiși la Beci pre Preda spatarul, văr primare cu Costandin-vodă, de le-au făcut veste de această întîmplare.

Șerban-vodă au domnit ani 10, iar vîrsta lui au fost, cînd au murit, de ani 55.

Și cît au fost el domn mult au pătimit, mai virtos pentru țară, că vrăjmașii nu-l lăsa, ci-l necăjiia în tot feliul ca să-l surpe din domnie, să poată hrăpi țara, mai virtos grecii țarigrădeni; iar Dumnezeu tot nu l-au lăsat, nici-și da mijlocul, ci pre turci îi biruia cu banii, iar pre greci îi biruia cu alte meșteșuguri; pre toți vrăjmașii lui i-au supus, pre unii cu moartea, pre alții cu închisoarea, cît nu mai putea scăpa nici unul, ci de frica lui să ascundea toți în toate găurile, că-i dedese Dumnezeu minte și chibzuială mare. Și

chipul lui era groaznic, cit sa sperea de el și păgini și alte țări.

Și în zilele lui nimeni n-au cutezat să-i calce țara, pînă la moartea lui.

Iar doamna lui, Mariia, cu fiu-său Iordache și cu patru cocoane au rămas în urma lui Șerban-vodă cu mare jale și cu multe lacrimi vărsate.

Iar Costandin-vodă încă nu i-au lăsat să fie atîta obidiți, precum au fost mai nainte alte doamne rămase sărace de domnii lor, ci le-au dat mare cinste. Și n-au lăsat pre doamna să o bintuiască cineva, ci o au lăsat în casăle ei, să se odihnească cu coconii ei și să-și ție satele și moșiile și tot ce va avea, cu bună pace. Așijderea și slugile ei cite au avut, le-au făcut cărți de milă ca să slujească acei case pînă vor fi.

Iar cînd au fost cursul anilor 7197, mesița iunie 20 de zile, fiind oastea nemțească la Belgradul sîrbesc, iar sultan Suliman s-au rădicat cu toată puteria lui cea turcească de au mers asupra nēmților pînă la Sofia și acolo s-au tăbărit.

Atunce și Costandin-vodă, din porunca împăratească, purces-au cu toate oștile lui de au mers pînă la Rușavă și acolo s-au tăbărit, poruncindu-i turcul să dreagă cetatea de la Cladova și de la Rușavă. Fiind acolo, venit-au la dînsul și Tuchili groful de l-au ospătat, și l-au dăruit, și iar s-au învîrtejit înapoi de s-au dus la tabăra turcească, unde era toți adunați. Iar cînd au fost la august 4 zile, făcut-au război mare de turci și de nēmți la apa Nișului, și cu vrerea lui Dumnezeu fost-au biruința nēmților, iar turcii s-au întors înapoi cu mare rușine. Atunce au luat nēmții cetatea ce-i zic Nișul, și iar atunce au mers nēmții cătră Dunăre la cetatea Diulului, de s-au bătut cu turcii și au luat cetatea Diulului. Deci fiind cap un domn ce i-au zis prințepul, după ce au așezat oștile la cetatea de la Niși și de la Diu, s-au învîrtejit înapoi cu toate oștile lui de au venit pînă la Cladova, scriind cărți la Costandin-vodă de frăție și de prieteșug. Costandin-vodă încă le-au priimit și i-au trimis daruri și mulțemită. Și au pornit de la Cerneți să vie iar la scaunul lui. Ajungînd

la Olt, la casele lui din Brâncoveni, sosi-i veste cum au intrat prințul cu oștile lui aicea în țară. Atunce Costandin-vodă multă obidă și inimă rea avu pentru înșelăciunea ce i-au făcut nēmții, și îndată trimise niște boiari cu cărți de au ieșit înaintea nēmților, scriind la acel prinț ghegeneralș cu mare rugăciune, făgăduindu-i dar mare, ca să facă bine să nu vie pentr-această țară că iaște săracă și prădată de turci și de tătari. Iar el nimic n-au băgat în seamă, ci au venit prin mijlocul țării de au făcut mare pradă, și au călcat mănăstirile, și au stricat bisericile pină au sosit la Rucăr. Acolo s-au întîmpinat cu alt ghegeneralș ce i-au zis Aizer, cu multe oști nemțești, împreună cu Costandin aga Bălăceanul, trecînd prințul în Ardeal, iar Aizer cu acel Bălăcean au trecut în țară.

Atunce și Costandin-vodă sosind la scaunul lui în București, prinzînd de veste că au intrat acei nēmți în țară și pină la Tirgoviște au sosit, numaidecît au ieșit din scaunul lui împreună cu doamna, și cu părintele mitropolitul chir Teodosie, și cu toți boiarii și cu toată curtea lui, de au mers în jos, cătră Podul Pitariului, tăbărîndu-se în lunca Plătăreștilor, lăsînd la scaun ispravnici pre Cărstea marele vistier Popescul, poruncindu-i ca după ce vor veni nēmții în București, să le dea zaharea cît le va trebui.

Deci Aizer ghegeneralșul, înțelegînd de aceasta, numaidecît trimise carte la Costandin-vodă, poftindu-l să vie la scaunu-și, să fie cu dinșii împreună, iar despre turc să se hainească.

Atunce Costandin-vodă, înțelegînd de aceasta, numaidecît au chemat pre părintele vlădica Theodosie, și pre toți boiarii marii și mici, făcînd mare sfat ce vor face de aceasta, mai vartos arătînd o seamă de boieri ca să se lépede Costandin-vodă de turci și să fie cu nēmții; iar el cu altă seamă de boiari, mai vartos Costandin Cantacuzino, ce-au fost mare stolnic, și Mihai Cantacuzino, marele spătar, socotiră că nu iaste acest sfat bun, căci de vor face una ca aceasta, tătarii sînt aproape și numaidecît vor veni cu putere mare

de vor robi țara și o vor prăda, și de către nemiți nu vor avea nici un folos. Ci numaidecît s-au sculat de acolo de au mers la sat la Ruși, unde sint heleșteiele domnești.

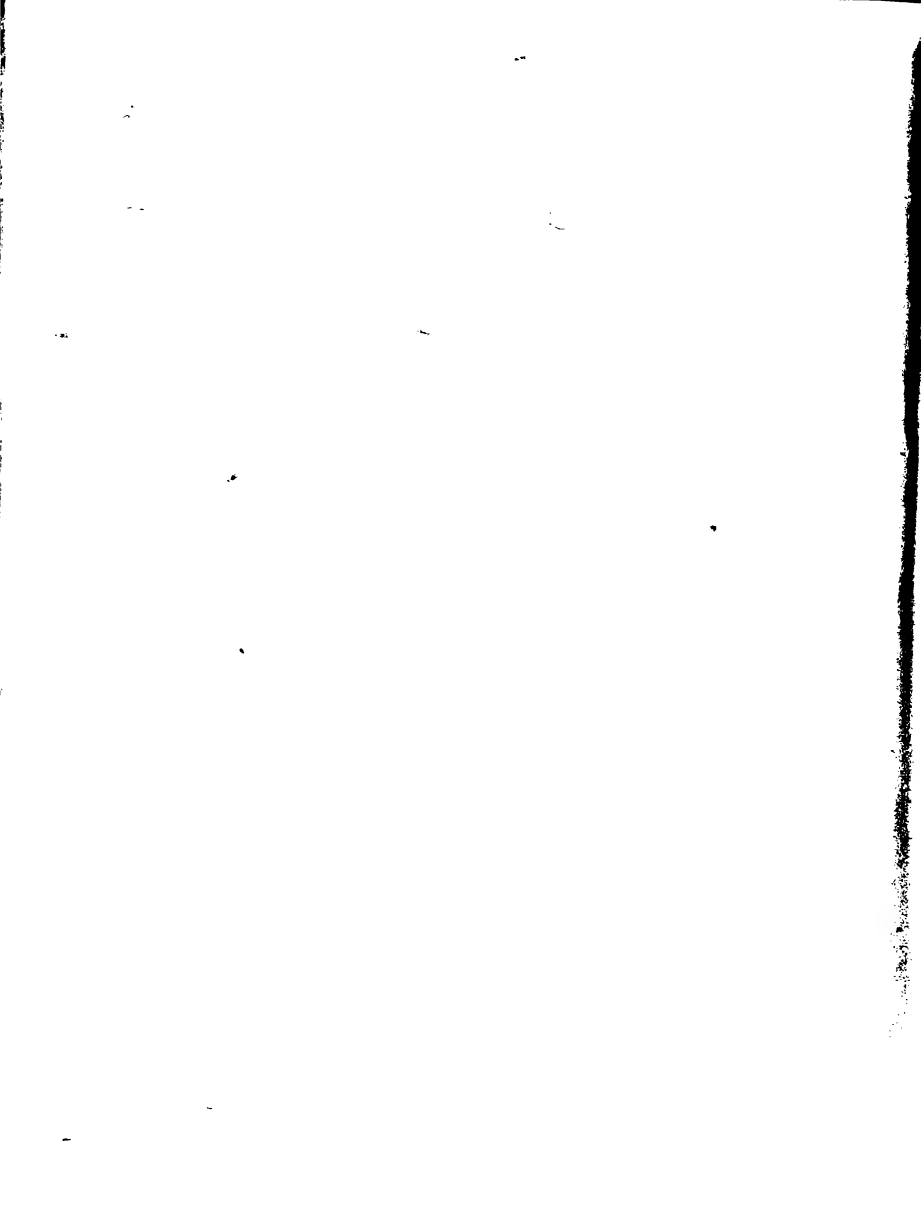
Atunce au venit și Aizer la Drăgănești, poftind pre Costandin-vodă de au venit de la Ruși de s-au împreunat amîndoi acolo la Drăgănești, arătînd acel ghegeneralu mare liubov cătră Costandin-vodă, rugîndu-l, cu toată credința, ca să-l învețe ce va face. Și au spus adevărul că această venire a lui cu oștile o au făcut pre minciunile celui Bălăcean, că el s-au lăudat cum după ce va veni aicea în țară, să va închina la dînsul toată boierimea, și toată țara, iar n-au fost așa.

Deci Costandin-vodă încă i-au spus tot adevărul, cum că tătarăi vor să vie în țară la dînsii, și făcîndu-i mare cinste, l-au ospătat și s-au întors iar la București cu mare frică. Iar tătarăi înțelegînd de venirea nemților, numaidecît s-au sculat sultanul cu tatarăi și au trimis nainte soli la Costandin-vodă, spuîndu-i că sint viitori aicea în țară asupra nemților.

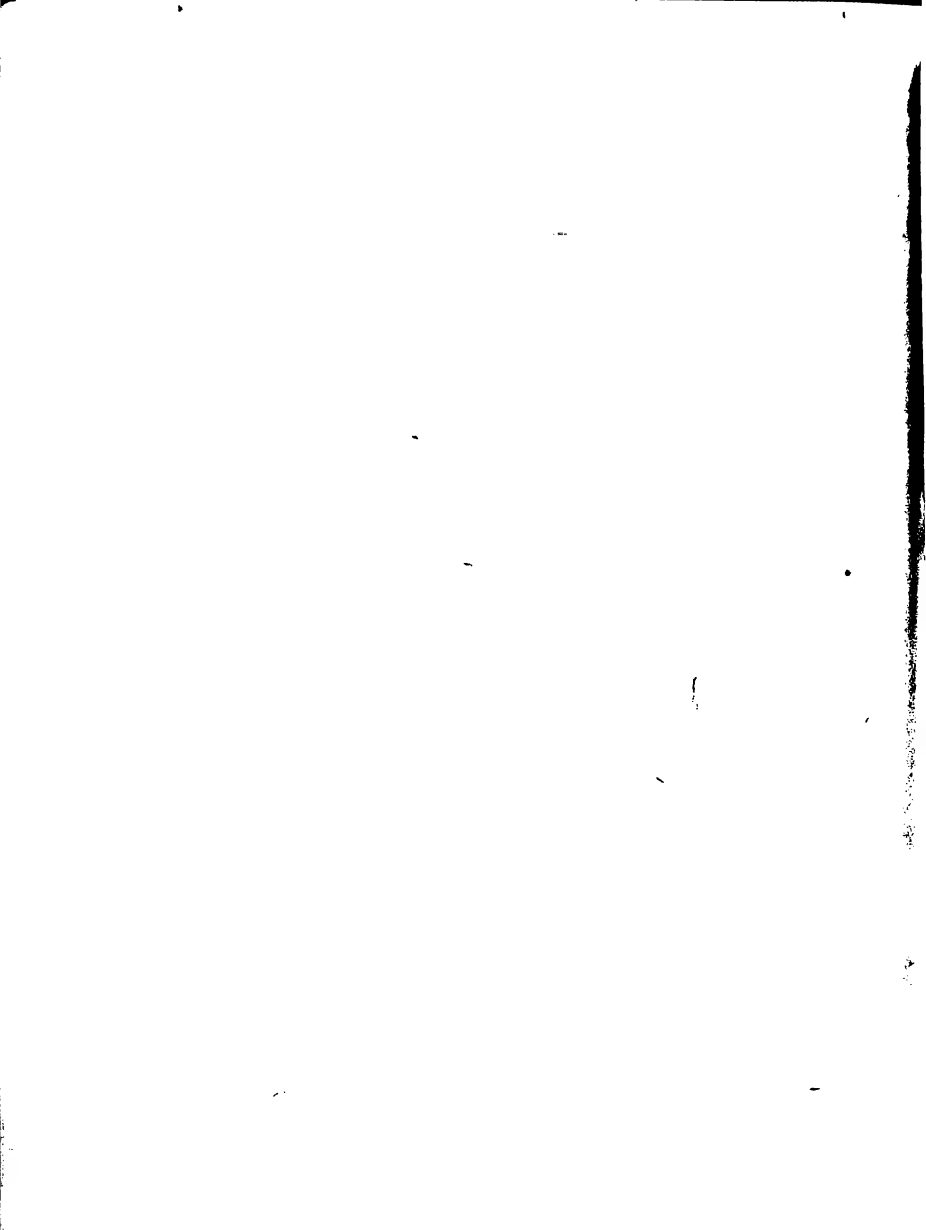
Deci Costandin-vodă, înțelegînd de aceasta, foarte rău s-au întristat, mai vartos pentru săraca de țară și numaidecît s-au rădicat de acolo de s-au dus la Buzău. Și de acolo au trimis pre doamnă-sa și cu toate jupănésele la mănăstire la Brad, iar el cu puținei oameni au încălecat de au ieșit înaintea sultanului, închinîndu-se lui cu mare plecăciune și cu mult dar.

Atunce au văzut sultanul că nu iaste Costandin-vodă hain, ci iaste slugă dreaptă împăratului, făgăduindu-se că nu vor robi țara, numai ci merg asupra nemților, care sint vrăjmași lor.

Și de acolo Costandin-vodă numaidecît s-au învîrtejit de au venit iar la Buzău, de au fost în zioa sfintei blagovleniei și de acolo, cu porunca sultanului s-au sculat de au venit iar la scaunul lui la București, cu toată boierimea și cu toată curtea lui. Iar Aizer, înțelegînd de venirea tătarălor, de mare groază au dat dosul, fugînd pînă în Tirgoviște de n-au mai descălecat, la ghenarie 2 zile, 7198.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XLVII
<i>Notă asupra ediției</i>	LXI
<i>Observații asupra transcrierii</i>	LXV

ISTORIAȚIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI DE STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO

<i>Predoslovie</i>	3
<i>Numele aceștii țări den vechi cum ti era și cine o stăpîniia</i>	9
<i>Stăpînitorii și lăcuitorii aceștii Dachii, cine au fost intii</i>	11
<i>Traian Ulpie, puindu-se împărat romanilor, au supus Dachia desăvîrșit</i>	13
<i>De Dachia pe scurt iar voi mai arăta, cit zic că au fost de mare și cu ce părți s-au hotărit</i>	22
<i>Dupe ce au așezat Traian pre romani în Dachia, cum s-au ținut și până cînd tot așa au stătut</i>	23
<i>Vlahii de unde să zic vlahi, sau alt nume iar mai tot așa, căruia scriitoriu cum i-au plăcut puindu-le numele și mai ales de unde să trag ei</i>	28
<i>Dupre ce au rămas rumânii în Dachia moșnăni, cit supt ascultarea împărașilor romani au stătut și apoi la ce au mai ajuns</i>	51

<i>Hunii, au cum le zic alții unii, den cari ungurii să trag și sint și până astăzi, de unde au pogoriți și cum au descălecat Țara ungurească; ș. ce voievozi întii au venit cu dinșii.....</i>	68
---	-----------

**ISTORIA ȚĂRII RUMĂNEȘTI DE CÎND AU DESCĂLECAT PRAVOSLAV-
NICII CREȘTINI (LETOPISEȚUL CANTACUZINESC)**

<i>De aicea să începe istoriia lui Mihai-vodă sin Pătrașco-vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creștinătate precum de aicea înainte să arată</i>	115
<i>Aicea semnăm pentru povestea lui Simion-vodă</i>	133

Lector : SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar : 30.10.84
Cost ed. 14,86. Cost tipar 9

Comanda nr. 40 539
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”
Piața Scintei nr. 1 — București,
Republica Socialistă România

5

Antwerpen

2025

